

H.V.

SLOVENSKA ŽENA

1926

SLOVENSKA ŽENA^v

Zbrala in uredila

MINKA GOVEKARJEVA

1926

O priložni razstavi „Slovenska žena“ na velesejmu v Ljubljani izdalo Splošno žensko društvo.

Založba : Jugoslave Express Réclame Company, d. z o. z. v Ljubljani.
Tisk tiskarne „Edinost“ v Trstu.

Predgovor.

Splošno žensko društvo v Ljubljani obhaja letos 25 letnico svojega obstoja. Naše društvo ni nikoli sililo v ospredje s hrupnimi prireditvami. Ker hoče tudi vbodoče ostati v svojem slogu, se mu je zdelo umestno, da na svoj 25 letni jubilej priredi razstavo in izda knjigo «Slovenska žena», da tako ne proslavi samo svojega delovanja, nego stremljenje in hrepenenje slovenske žene vobče.

S pomočjo mnogih slovenskih ženskih organizacij in posameznic smo priredile to razstavo, ki naj poda sliko ženskega duševnega, nacionalnega, karitativnega, umetniško-obrtnega dela od prvih početkov do danes. Razstava je torej izraz celokupnega ženskega dela Slovenke v preteklosti in sedanjosti, v Jugoslaviji in izven nje.

Pričujoča brošura «Slovenska žena» pa je bistveni del razstave, a je hkratu samostojno delo zase. V velikih obrisih prinaša kratke poljudne razprave o ženskem delu v davni preteklosti, v paganski, turški, reformacijski, protireformacijski in baročni dobi, o lepih koristnih ustanovah Slovenk in Slovencem prijaznih Kranjc; o nekdanjih in sedanjih organizatorkah, pisateljicah, pesnicah in umetnicah vseh strok. Podaja tudi kratek pregled ženskega obrambnega dela ter gibanja po ženskih društvi, razprave o našem narodopisnem blagu, o razvoju trgovine, čipkarstva in druge ženske obrti.

Pri sestavljanju brošure, kakor tudi pri prirejanju razstave nas je vodila topla želja, da na vse strani ter pravično ocenimo delo Slovenk. Imele smo torej najboljšo voljo. Da se je gotovo marsikaj prezrlo ali morda premalo uvaževalo, ni naša krivda in zato že vnaprej odklanjamo očitiranje, da smo hotoma površne. Saj smo se obrnile s prošnjo za podatke na vse znane nam slovenske ženske organizacije in na posameznice brez ozira na kakršno-

koli prepričanje ali pripadništvo. Razposlale smo že pred meseci okrožnice z upraskalnimi polami. Žal, da vkljub opominom nekateri društva teh pol sploh niso vrnila ali pa so bile le nedostatno izpolnjene. Na nekatera svoja pisma sploh nismo dobile odgovora.. Priobčile smo v ljubljanskih dnevnikih pozive, naj se javijo vse akad. naobražene Slovenke, absolventke konservatorijev, akademij ter samostojne trgovke in obrtnice, živeče izven Ljubljane, da bi mogle sestaviti statistiko ženskih poklicev. Odziv je bil prav malenkosten. Eden izmed ljubljanskih dnevnikov pa vkljub prejšnjim urednikovim obetanjem poziva sploh ni prinesel.

Razumevanja torej nismo našle povsod dovolj, in vse premalo je bilo odgovorov na naša vprašanja in prošnje.

Ker je material za nalogo, ki smo si jo naložile, naravnost ogromen, in je doslej še docela neobdelan, je bilo uredništvo primorano, pomagati si z viri, ki so mu pač bili dostopni.

Urednica se torej docela zaveda, da brošura ni nikako izčrpno delo ter nima znanstvenega značaja. Biti hoče le poljuden obris ženskega udejstvovanja v slovenski zgodovini ter na vseh poljih naše civilizacije in kulture.

Uredništvo smatra za dolžnost, da se najiskreneje zahvali sotrudnicam in sotrudnikom za vse informacije, za podatke in članke ter vsem, ki so na kakršenkoli način prispevali, da je bilo možno prirediti razstavo in izdati brošuro «Slovenska žena».

Odbor Splošnega ženskega društva je želel, da se brošura tudi ilustrira. V tem oziru nam je ljubeznivo priskočilo na pomoč izdajateljstvo in uredništvo «Ženskega Sveta», ki nam je posodilo veliko število klišejev. Nekaj klišejev nam je dala na razpolago ljubljanska Tourist Office, nekaj pa jih je odbor sam nabavil.

Knjiga «Slovenska žena» je prvi slovenski ženski zbornik, ki ga smatramo za nekak načrt za bodočo temeljito monografijo o trpljenju, stremljenju in delu slovenske žene.

V Ljubljani, maja meseca 1926.

Urednica.

Slovenska žena v zgodovinski kulturi

Vsaka etapa človeške kulture se naslanja na svojo predhodnico; razvoj kulture je torej nepretrgana veriga posameznih členov, katerih bistvo pa predstavlja prav pogosto vsebina prejšnjih dob, samo v nekoliko prekovani obliki.

Ako hočemo poznati slovensko preteklost, moramo poznati kulture, ki so se bile razvile v dobi, iz katere nimamo nikakih pismenih poročil, torej v prazgodovinskih časih in v dobi rimskega gospodstva. Iz te dobe so ohranjeni le nekateri spomeniki v napisih, vsekanih v kamen. Zato se je ozirati kolikor mogoče na gradivo, izkopano iz domačih tal, torej na grudi, na kateri se je pričel razvoj slovenske kulture.

Še danes imamo ostanke prazgodovinskih tehnik med našim ljudstvom (tkaničanje, lončarstvo, lesne tehnike), ki so se ohranile do naših dni vzlic visoki rimski kulturi, ki je gospodovala uradno pa tudi globlje na marsikaterih krajih. Izdelkov ilirsko-keltskih prednamcev imajo muzeji velike množine.

Brez dvoma so *ženske roke* tvorile lončeno posodo in njene okraske ter lončene igrače za deco; vrtale so polžke, školjke in lončene ter drugačne jagode za nakit; predle so volno in vlakna od konopelj in drugih rastlin; brusile so koščene šivanke i. dr. Mnogo teh tehnik je še živelo, posebno pri hribovcih, ko so prišli Slovenci.

Napisi iz rimske dobe so nam ohranili vrsto *ženskih imen*, ki dokazujejo, da so bile te ženske vpoštevane in da niso bile rimskega pokolenja, torej bližje ilirsko-keltskemu življu. Oblike imen so le prilagodene latinskemu jeziku. N. pr. na Igu so se našla na napisih ženska imena Amatunis, Bucca, Bugla, Buia, Eninna, Enna, Ennia, Moiota, Oppa, Rega, Tetta, Voltra i. dr., v dolenj. Št. Vidu Coromara, v Ljubljani Vibunna, v štajar. Stattenbergu Meita i. t. d.

Od pagank do luterank

Tudi Slovenci so v davni paganski dobi najvažnejše in najlepše pojave narave: ljubezen, rojstvo, smrt, pomlad in zimo, lepoto in poezijo poosebljali v boginjah in polboginjah: Lada, Živa, Morana, Vesna, vile, žalik in bele žene, vede, rojenice in sojenice, rusalka in morske deve so najlepše kreacije slovenske mitologije.

Žena, lepa, blaga, modra, plodonosna, a tudi zla in moškim tolikokrat usodna, je oplodila torej moško domišljijo že v pradednih časih, in ženo so čistili slovenski prapradedi še osem stoletij po Kristu.

Po odhodu Longobardov v Italijo l. 568 so se pojavili Slovenci po deželah južno Donave in so bivali od Donave do Rienze, celo do Briksna na Tirolskem. Mogoče je, da so bivali Slovenci v Podunavju že v davni rimski dobi in so ob preseljevanju narodov prišla le še nova slovanska plemena.

Svobode niso uživali dolgo.

Franki so z ognjem in mečem zatrli javno češčenje slovanskih bogov, boginj in polboginj ter so krstili Slovence in Slovenke češče z njih lastno krvjo, nego z blagoslovljeno vodo. Od gorenje Drave do Soče in Jadranskega morja je Karel Veliki v svoje frankovsko nemške državne svrhe uredil slovenske dežele kot krajne obmejne krajine, in že l. 974 se je pojavilo ime Carniolia, Kreina-marcha. Zadoščale pa niso administrativne in vojaške naredbe, nego je bilo treba Slovence tudi duševno podjarmiti in jih prepeljati z germansko kulturo.

Tako je tudi Oton I. naše dežele koloniziral ter je l. 974 podaril Loko z daljno njeno okolico brižinskim škofom, l. 1004 pa Bled in njegovo okolico škofom briksenškim. Ti škofje so poklicali velike trume svojih rojakov iz Bavarske in Tirolske in jim dodelili najplodnejša zemljišča. In tuji škofje so si znali

posest razširiti preko vse slovenske domovine. Prosvetljenejši Nemci so gradili ceste, gojili domačo obrt in trgovino, bili mojstri v poljedelstvu in živinoreji ter so s kupčijo na sever in jug dvignili blagostanje Gorenjske in Dolenjske.

To cvetoče stanje je kajpada privabilo v naše dežele čim dalje več Nemcev; spočetka 11. veka so se priselili Schärffenbergi in Aurspergi, za njimi pa do 12. veka še dolga vrsta

Josipina Turnograjska.

Nemcev, kasnejših graščakov in plemenitašev. Nemci so zanašali med domače ljudstvo svoje šege in navade, pravljice in pripovedke pa tudi svoj jezik.

Nemško plemstvo je vvedlo v naše kraje tudi viteške igre, turnirje in tekme. L. 1143 se je baje v Ljubljani vršil prvi sijajni turnir, ki se ga je udeležilo plemstvo kranjsko, koroško,

furlansko in avstrijsko. Da so nemške plemkinje odlikovale zmagalce, Slovenke pa kvečjemu oddaleč gledale, se razume. Velik turnir je bil l. 1224 v Brežah, a bajè l. 1311 tudi v Kranju.

Da je pevec vitez Ulrik Lichtensteinski l. 1227. s svojim viteškim spremstvom iz Benetk potoval skozi «Kreinlant» na «Kernden» in «danne gegen «Ysterreich», da se je v Vratih sestal s koroškim vojvodo Bernardom in da je Ulrik jahal svojega konja, maskiran kot Venera, ter da ga je Bernard pozdravil slovenski «Buže waz primi, gralwa Venus!» (Bog vas sprejmi, kraljeva Venus!), je vsaki izobraženki že znano.

Ulrik Lichtensteinski je imel na sebi dolgo belo krilo in plašč, dolgi kiti sta mu viseli čez sedlo, na glavi pa šapelj, kar je bila tedaj obleka slovenskih žen. Obleka Ulrikova in Bernardov slovenski pozdrav (meni prof. dr. M. Potočnik v II. zv. svojega dela «Vojvodina Koroška») sta nam jasen dokaz, da je bila v tisti dobi pretežna večina prebivalstva še slovenska in da je vojvoda Bernard s svojim slovenskim pozdravom odločno označil značaj dežele, dasiravno se je tedaj že širila po mestih, trgih in gradovih nemščina.

Ta Ulrik je bil bajè imeniten junak in borec, a vsekakor tudi smešen ženskar: že da se je namaškaral za «Venero» (!) ne kaže, da je bil posebno resen mož. Baje pa se je dal vse življenje po neki ženski smešiti in trpinčiti ter je počenjal po njenih muhah najsmešnejše in silno neokusne bedarije. Tako si je dal v dokaz svoje ljubezni odsekati prst, ki ga ji je poslal v krasni skrinjici! Na turnirju v Brežah na Koroškem (febr. 1224) se je baje bčil tudi z Ivanom Aurspergom.

Poleg teh viteških iger in blesteče razkošnih slavnosti, ki so vsekakor vplivale tudi na vedenje, mišljenje, oblačenje in vobče na življenje skromnih Slovencev in Slovenk, pa so prišli med naše ljudstvo tudi sadovi križarskih vojn: vneto češčenje Marije poleg večje npravne razbrzdanosti moštva, ki je posirovelo na svojih odisejeh preko tujih dežel, morja in bujnega orijenta; a tudi splošno veseljačenje in zapravljanje poleg žalovanja za propadlimi možmi in sinovi.

Vendar ne more Seifried Helbling (roj. 1230) v svoji didaktični pesnitvi «Der junge Lucidarius» povedati o Kranjski nič slabega ter govori le, da Slovenci plešejo po zvokih dude (Blatenpfife).

Da so Slovenci plesali po dudi, potrjuje l. 1788 tudi Ant. Linhart, ki podaja o njihovem plesanju sledečo sliko:

«Vihteti se, teptati, velikanske skoke delati, se vesti izredno divje je značilno za slovanske plesе. Na kranjskem plesanju vidimo vse te znake omiljene. Ples je zelo živahen in umeten. Moški in ženska se dozdevno izbegavata; ona se vrti s čudovito hitrico včasih pred njim, včasih za njim, on jo zasleduje, tepta, vriska, poskakuje, zvija vse telo, a v trenutku, ko jo hoče zgrabit, mu ona zopet uide z nenadnim okretom. Često pa jo on ujame vendarle ter jo s triumfom dvigne od tal. Ta ples bi lahko smatral za alegorično sliko slovanskega odvajanja deklet...»

Slovenci in Slovenke so torej v 13. veku radostno plesali ter se niso dali počmeriti niti po nemških igrarijah in baharijah, niti po križarskih sirovostih. Predvsem pa se niso dali ponemčiti. Da si je ohranil narod vzlic nemškim gradovom in mestom, trgovcem, obrtnikom in vojnikom svojo narodno zavest, pa je v največji meri in večna zasluga slovenske žene, zlasti *slovenske kmetice*. Mož Slovenec bi se bil dal marsikdaj in marsikje potujčiti, saj je v zunanjem svetu, na leta in leta trajajočih vojnih pohodih, a tudi doma pod pritiskom tujcev izgubil ali vsaj izgubljal narodni čut; žena pa je ostala neomajno zvesta slovenskemu jeziku, slovenski molitvi in pesmi, slovenskim starim šegam in navadam. In žena je učila svojo deco in prisilila moža govoriti slovenski.

V tej konservativnosti je bila moč in zмага slovenske žene, kmetice; iz te ženske zmage se je vzdržal naš narod preko stoletij, ta ženska zмага je kasneje pridobila za narodno misel tudi meščanko in prevedla končno ves narod preko vseh bojev in katastrof do osvobojenja.

A tudi marljivost, neskončna delavna vztrajnost slovenske kmetice je bila spasilna za naš narod, saj ga je rešila preko vseh graščinskih, državnih in cerkvenih pijavk, ki so se pasle iz slovenske plodovite zemlje; slovenske žene so bile tako izvrstne in štedljive gospodinje, da je mogel naš narod v dobi 15. in 16. veka, ko so Turki neprestano opustošali naše krajine, vendarle žrtvovati — rad ali nerad — stotisočake za borbo proti zverinskim mohamedancem. Brez sodelovanja slovenskih žen pa bi se ti stotisočaki ne bili mogli zbirati in izplačevati.

V mirnih časih in urejenih državnih razmerah je bil položaj podložnih slovenskih kmetov znosen, pod pravično gosposko celo prav dober. Marsikak sposoben in marljiv kmet se je dvignil do velikega blagostanja, se odkupil podložnosti in se povzpел celo do plemiča. Revni plemiči so se ženili pri bogatih kmetiških

hčerah, a bogati kmetje so se ženili pri revnih plemkinjah. Koroški župnik sredi 15. veka Unrest je zapisal: «Kmetje nosijo lepšo obleko kakor gospoda in pijejo boljše vino!» (Gruden, 3. zv. Zgodovine slovenskega naroda.)

Doba turških navalov je bila pač za slovensko ženo najstrašnejša, prepolna solz, krvi, žrtev na časti in telesu, na imetju in zdravju. Naša narodna pesem je ohranila jedva blede spomine na to heroično dobo slovenske žene. Zgodovinarji so bili tujci, ki so beležili pač junaštva svojih rojakov in gospodov, slovenski narod pa jim je bil le brezimna masa.

Pavlina Pajkova.

Toda tudi priseljene in že udomačene tujke, plemkinje in meščanke, so iz ljubezni do slovenske, zdaj tudi njihove grude doprinašale junaštva, ki so ovekovečena le deloma v narodnih in umetnih pesnitvah, pripovedkah in novelah. Večina teh junaštev je seveda utonila v pozabnost.

Preko okvira te publikacije bi šli, ako bi hoteli navesti vsaj približno vsa znana imena in čine slavnih žensk iz turške dobe. Navedem pa naj za vzgled le nekatere!

Urška Dolinarjeva iz Davč v Selški dolini je zbrala sovaščane, ženske in moške, ter z njimi pognala tolpo Juzufa paše s Petrovega brda. Križ, vsekán v skalo, kaže še danes, do kod so dospeli Turki. Dr. Iv. Ev. Krek je spisal igro »Turški križ« v spomin tega slovenskega dekleta.

Miklova Zala pri Serajniku v Rožu se je borila proti Turkom, a bila je zajeta in odvedena v sužnost. Čez sedem let se je vrnila, ko se je njen mož pravkar pripravljál na drugo ženitovanje. Literarni spomenik ji je postavil dr. Jak. Sket s svojo povestjo, ki jo je dramatiziral Jak. Špicar in se uprizarja vedno znova.

Krumpčevka iz Gabrč pri Senožečah je doživela slično, le še hujšo tragedijo. Lepo ženo je odvedel Turek, ki jo je zalotil samo doma, ko je bila pravkar oprala in zaradi varnosti zakopala povësma preje za hišo. Čez nekaj let je ubežala iz sužnosti ter po strašnem potovanju dospela domov, ko se je mož ravnal na poroko. Nihče je ni maral več poznati, le domači pes jo je pozdravil. V dokaz, da je res nekdanja gospodinja, je izkopala štrene. A niti to ni pomagalo. Jokaje je nato dolgo molila v cerkvi in pustila ondi dragocen plašč. Potem je izginila. Govorili so, da se je pognala v morje... Plašč so uporabljali kot mašni plašč.

Gospa Gracarjevega turna je bila maja l. 1566 napadena na grajskem vrtu od Turkov ali hajdukov. Branila je svojo čast, dokler ji niso divjaki odsekali obeh rok. Takrat šele je prišla pomoč, moške zveri so utekle, a gospa je umrla.

Neko dekle v Krškem se ni vdalo Turku in je rajši skočilo skozi grajsko okno v Krko ter se baje rešilo. Dotično mesto so zvali »dekliški skok«.

L. 1472. so Turki oblegali Ljubljano. Ker jim je zmanjkovalo živeža, so ga ropali po okolici. Prišli so tudi na Skaručino in se ustavili pred Mrkuševo hišo. Našli so dvanajstletno pastirico in jo pozvali, naj pokaže, kje imajo v hiši shranjen denar in dragocenosti. Dekle jih je peljalo po stopnicah v hram, odprlo železna vrata, jih spustilo v shrambo, nato pa vrata zaloputnilo in zaklenilo. Potem je steklo po domače ljudi, ki so privreli in našli Turke zaprte. Kajpada so jih pobili.

Rozamunda Turjaška, cvet lepote, je krasila v 15. stol. močno hišo Turjačanov. Glas njene lepote je šel preko meja Kranjske; snubili so jo »trije baroni iz Kranjske, trije iz Štajerske in Laške«. Venec je odnesel najzlaši: Ostrovrhar. Pod hrastom na grajskem dvorišču so praznovali zaroko. Pevec je proslavljal nevestino lepoto, ki prekaša lepoto vseh drugih deklet, celo lepoto sestre bosanskega paše, slavne Lejle, ki jo imenujejo »solnce lepote«. Rozamundo, ošabnico, je razjezila taka pohvala. Razplamtela v nagli jezi je zahtevala od Ostrovrharja, da ji pripelje paševo sestro, da bodo vsaj talca imeli za kristjane, ki jih je bil odvedel Turek v sužnost na sramoto kristjanov. Prisegla je, da ne pojde k poroki, dokler se ne prepriča s svojimi očmi, »če je res tako bleščeča lepota turškega solnca«. — Ostrovrhar je zbral svoje hlapce in odšel v nevarnosti, da ustreže lepi Rozamundi. Res je dosegel, kar mu je velela Turjačanka, toda solnce Lejline lepote ga je tako cmamilo, da je izgrešil pot na Turjak in je peljal lepo Turkinjo na svoj grad, kjer jo je podučeval kaplan v krščanski veri in je postala potem žena svojega otmitelja. Rozamunda je skrila svojo žalost in sramoto v samostanu klarisinj v Ljubljani. Njeni zgodbi zahvaljuje slovenska literatura biser Prešernove poezije.

A še o neki Turjačanki pripoveduje naš narod, ne da bi jo imenoval.

Turjaška gospodična je branila grad še po očetovi smrti. Turški paša pa si je zaprisegel, da vzame grad in odvede njo. Končno se ozidje zruši in glad zlomi brambovce. Turjačanka se obleče viteški, naskoči Turke kakor Nikola Zrinjski in umre junaške smrti na čelu posadke...

Da so Slovenke odločno sodelovale tudi pri kmetiških vstajah v 16. in 17. veku proti neusmiljenim graščakom in da se je kmetiško ženstvo tu in tam uprav divje osvetilo za premnoge muke in onečaščenja, je zabeleženo po Valvasorju in drugih zgodovinarjih. O tem govorimo še posebej.

Resnica pa je, da so bile slovenske žene junaške tudi v borbi proti kugi in lakoti. N. pr. pekarica Murman v Mariboru je l. 1680 pekla in prodajala kruh, ko so iz strahu pred kugo ustavili obrt vsi moški peki. Mnogim rodbinam je rešila življenje, v njeni hiši pa se ni okužil nihče.

Ostale mariborske žene so se svečano zaobljubile, da zgrade na Kalvariji cerkvico, za katero znosijo same gradivo v svojih

predpasnikih. In obljubo so izpolnile: cerkvena je bila posvečena sv. Barbari.

Ko so l. 1710. vlivali zvon za mariborsko stolnico, je baje zmanjkalo litine. Mariborske žene pa so prinesle srebrno posodo in svoj srebrni nakit.

Vse te vesti, resnične ali izmišljene, zgodovinske ali pravljicne, dokazujejo neoporečno istino: slovenska žena je bila v vseh dobah požrtvovalna in pogumna tovarišica mož ter je z njimi tekmovala v ljubezni do domovine.

(Viri: Radics «Die Frauen in der Sage und Geschichte Krains», Potočnik: «Vojvodina Koroška», dr. Gruden, Iv. Vrhovec i. dr.).

Lea Faturjeva.

Lea Faturjeva :

Trpljenje slovenske žene v turškem času

Tretji dan po bitki pri Nikopolju l. 1396 je planila turška četa prvič na slovensko zemljo. Prišli so do Ptuja, Štajerska, Belokrajina, Kranjska, Koroška, Goriška ter Furlanija so tekom 14., 15., 16. in 17. veka do l. 1710. pretrpele skoraj nešteto vpadov.

Na vseh svojih pohodih so Turki ropali in požigali vasi, cerkve, mesta, samostane, trge in gradove. Odvajali so živino in kar je imelo kaj vrednosti. Morili so starčke, razsekavali otroke ali jih natikali na kole, ženske pa so mučili do smrti, jih natikali potem na kole ali jih razparali. Najlepše in najmlajše pa so odvajali s seboj. Svojim žrtvam so rezali ušesa in nosove in jih nabirali v vence, ki so jih pošiljali sultanu. Tako so poslali Turki l. 1493 sultanu Bajezidu 5700 nosov, in še l. 1825, ko je padla trdnjava Miselongi, so poslali v Carigrad 6500 uhljev. Da so sekali roke, jim je bila prav navadna šala; kadar pa so zamahnili po glavi, so rekli: «Ne boj se, brate!»

Koliko tisoč ljudi so pomorili po Slovenskem, koliko jih odpeljali, ne more nihče z gotovostjo povedati. Pišejo pač, da je Turek gnal iz Štajerske ob svojem prvem napadu nad 1600 oseb, iz Kranjske in Štajerske l. 1469 30.000 oseb, iz Goriške in Furlanije pa 11.000. Seveda je pri vsakem pohodu bilo ubitih več tisoč ljudi. Ko so prišli Turki z ujetniki do močno narasle Kolpe, so pometali mnogo svojih žrtev vanjo. Istega leta so planili kar trikrat na uboge slovenske dežele; tako tudi l. 1471, ko jih je bilo odpeljanih s Kranjskega zpet 20.000, iz Vipave in Goriške pa 500.

L. 1472 je šlo v sužnost 12.000 oseb iz Kranjske in l. 1473 iz Koroške 2000 mož ter nekaj redovnic iz Jur-kloštra. Na Štajerskem je bilo toliko ujetnikov, da so Turki s svojim ropom od 8. zjutraj do 4. pop. hodili mimo Celja. L. 1475 so ujeli na Dolenj-

skem 4200 oseb in pobili 450 mož pri Brežicah, med njimi tudi več plemenitašev. L. 1476 so požgali Podklošter; takrat se je v samostanu zadušilo od dima 200 oseb; iz celovške okolice so odpeljali 2000 jetnikov, požigali so okoli sv. Andraža, upepelili Lož in odvedli prebivalce.

L. 1477 so požgali po Furlaniji več kakor sto vasi in pobili okoli 3000 mož, ki so stražili gorske prelaze. L. 1478 so divjali Turki po Koroškem tako, da «ni bilo videti od Rožeka do Mohljic več kakor eno koč, en skedenj in eno sušilnico». Skoraj ves dan so korakali Turki 29. junija mimo Beljaka s plenom in jetniki. Devetdeseterim kmetom so porezali glave in nakupičili te glave na kup; 10.000 oseb, med njimi 500 duhovnikov, so pomorili. Povprečno, meni dr. Gruden, so odvedli Turki po 20.000 oseb na leto.

To so le približni podatki o nekaterih turških pohodih. Izgubile so se in zgorele so pač listine, ki so poročale kaj več. Kjer so morili Turki in so odvedli prebivalce, ni bilo nikogar, ki bi bil poročal in zapisoval.

Letnice pohodov turških vojsk, številke jetnikov, vesti o materah, ki so pobirale po odhodu divjakov koščice svoje dece — požigi in ropi nam kažejo dovolj jasno trpljenje naših davnih prababic. Poleg Turkov še borbe za dežele med domačimi in tujimi knezi, verske zmede, kmetski punti, kobilice, kuga in drugi pomori, slabe letine, lakota, Uskoki in Ogri: sami viri trpljenja slovenskih žen.

Rokopis v sekovskem župnišču poroča o takratnih razmerah med drugim: «Nikdo ni bil varen, ne na hribcih, ne v dolinah, ne na planinah. Povsod si videl kupe umorjenih ljudi in ubitih živali, a nikogar ni bilo, ki bi jih pokopal. Podivjani psi in volkovi so se gostili in zbirali v trope. Nastal je tak smrad od razpadajočih trupel, da je bilo neznosno, in če je kdo po čudežu ušel smrti od sablje in sulice, je zapadel črni bolezní»...

Zdi se nam, da je trpljenje naše žene kar brez začetka. Saj je žalovala že prababica naših prababic za križarji, ki so jih pobili l. 1058 Saraceni 150 na potu v Jeruzalem; 40 vitezov, ki so šli l. 1218 z Leopoldom, je utonilo v Nilu.

Toda to trpljenje je zadevalo le nekatere žene in je bilo omejeno zvečine na plemiške rodbine. Ko pa je l. 1389 car Lazar zamenil zemeljsko kraljestvo z nebeškim, ko je žalovala carica Milica za deveterimi brati in majka Jugovičev za deveterimi sinovi, ko je odhajala Kosovka devojka, sklonjena pod težo usode

svoje domovine, s širnega in krvavega Kosovega polja, tedaj se je bližalo trpljenje za vse žene po Slovenskem. S Hermanom Celjskim so šli križarji Slovenci na Nikopolje: od stotisoč mož cesarske vojske sta se rešila komaj cesar Sigismund in grof Herman ter se je rešilo jedva nekaj bojevnikov. Ošabni Bajezid, ki je grozil, da zasede Budo in da nakrmi svojega arabca v cerkvi sv. Petra v Rimu, je dal pomoriti dan po bitki okoli 10.000 jetnikov — vse one, o katerih ni bilo upanja, da jih odkupi kdo; druge so vlekli daleč v Azijo.

Njih usodo so delili tisoči, ki so jih Turki polovili na štajerskem tretji dan po nikopoljski bitki. Pot na Ogrsko je bila odprta; po nji je švigala »strela božja« Bajezid.

Stopnjevalo se je trpljenje, ko je postala Bosna turška last in ko je prešla bramba križa in zapadnih mej na Hrvate in Slovence. Turški pohodi so zahtevali obrambe in obramba je potrebovala denarja. Namesto druge pomoči, ki je cesar ni mogel izsiliti od bogatih nemških knezov svete rimske države, je razpisoval nove davke, graščak jih je nakladal kmetom, in mesta so jih razdeljevala na obrtnike in težake. Plačeval je otrok v zibeli, plačevala je pastirčica, plačeval je opešani starček, plačevali so samostani in cerkve, gospodarji in hlapci, plačevala je celo beračica.

Kdo je trpel, če ne slovenska žena?

Drugje sta se razvijala obrt in umetnost, drugje so cvetela mesta v zatišju, drugje so si zapisovali bahavo redne dohodke. Pri nas pa se je uničevala vsaka umetnina; treba nam je bilo le kamenja za močne zidove taborov. Pri nas so zgorevale listine, rokopisi, so izmirala z ljudmi poročila, pri nas je šel vsak vinar na mejo, za obrambo, pri nas je pospravljajl Turek skoraj vsako leto in še po dvakrat trikrat kar so pritrudile tlačanske roke. Turek je imel shrambo pri nas: za platno in domače sukno, za žito in živino. Vzgojevališče je imel pri nas za svoje hareme in seraje, delavce je imel pri nas za svoja polja in hiše — in žene za svojo zabavo in našo sramoto.

Obšla je žena gore in doline, ko ji je izpraznil turški obisk kaščo, izprosila in težko je prinesla nekaj posevka, povese mo-diva. Pazila je na ovco, kdaj bo volna godna, z očmi je vlekla žito iz tal. Goli so bili otroci, bosa je bila družina. A ko se je ustavilo vreteno, ko je iztrkal tkalec pezdírlje raz platno, ko je čakala meuterga in so požirale lačne oči žito, — tedaj je pridrvel turški ropar iznova in je rešil otroke lakote, ženo dela...

Kmet je oral z orožjem v rokah. Umolknila je pesem kopačic, matere so skrivale svoje hčere za zidom, pred berači, turške paše vohači. Daleč na okoli je vedel Turek za vsako dekle. In je pošiljal nezaželjene snubce kakor za mlado Bredo, in jo je ugrabil kakor lepo Vido, kakor preljubo kraljico ogrsko Alenčico, kakor Miklovo Zalo in Krumpčevko iz Gabrč, kakor mlinarjevo izpod Ptuja — in še toliko drugih.

A še bolj je bolelo matere srce za one, ki so odšli živi na Turško, kakor za tiste, ki so ležali mrtvi pred njo. Njen sin, kaj ne bo, ko doraste, prišel ubijati po domači zemlji, ali ne pogubi svoje duše v nepoznanju pravega Boga? In njena hči, ali ne bo v sramoti rodila sovražnike vere, v kateri je krščena?

Naša žena pa ni bila samo junakinja v delu in trpljenju, znala je svojo zemljo in svoj rod tudi braniti. Možje, če jih je še kaj bilo živih, so morali oditi na boj, po taborih so ostale ženske s starčki in otroci. Ženske so polnile vreče s peskom, so nosile vodo, valile kamenje, so kuhale krop in smolo, polivale sovražnika, so čakale z vodo in z dolgimi drogovi na puščice prižigalke, da so jih prestrezale in dušile osmoljene vence, ki so jih lučali Turki navzgor.

Tako so prepodile žene v Praprotnem (fara Stranje) Turka, tako ga pobile in prepodile v Babjem klancu, v Ljutomerskih goricah l. 1664 in tako ga je pregnala Urška Dolinarjeva l. 1478 na čelu drugih žensk iz selških hribov. Borile so se na tak način tudi žene pod Šmarno goro, in grajska dekla na Šilen-Taboru je vrgla na Turke panj čebel in «je rešila tabor».

Narodna pesem pa pripoveduje, kako so ljubljanske gospe hodile za Ravbarjem, mu ponujale blaga in zlata, da bi odkupile može in bi jim ne bilo treba hoditi na vojno s Turkom...

Slovenke Turka niso marale: branila se ga je Ančka Dominikova, branila se ga je Breda, branila ribniška Alenčica. Ugrabljenе in odvedene na Turško pa niso pozabile doma. Ušla je Bučarjeva iz Ribnice, ušli sta junakinji zvestobe Miklova Zala in Krumpčevka iz Gabrč pri Senožečah, ušle so «tri sestre s Turki omožene», ki so plačale z glavo svoj beg. Mnogo pravljic in pesmi pripoveduje o ugrabljenih ženah, ki so ubežale domov. Pravljice in pesmi pa so ustvarili resnični dogodki.

Bila je naša žena tudi usmiljena. Kjer naletimo na priimek Turk, si moramo misliti, da je žensko usmiljenje ohranilo ranjega Turka ali turškega vojaka. Tak priimek pa so dobili najbrž tudi oni, ki so ušli s Turškega.

V vsem pomanjkanju in skrbih se je zavedala naša žena, da mora izročati prihodnjemu rodu zaklad iz davnine, takrat še nenapisan in nenatiskan: pravila je stare pravljičice, pesmi, učila je deco načel življenja, prerokovala ji je boljše čase, «ko vstane kralj Matjaž in se vrne Marko...»

Grmade, gradišča, turški klanci, babji klanci, zapisi po cerkvenih stenah, po kmetških hišah, okovi, darovani od rešenih jetnikov, nas spominjajo hudih časov, v katerih so živele naše prababice. Žal in škoda, da izginja v današnjih časih smisel za take spomine in da mladi vaščan ne pozna zgodovine svoje vasi, svoje dežele.

Neizčrpna pa je sila naroda, ki ima pogumne, potrpe in vztrajne žene. Po tisoče in tisoče so jih odganjali in pomorili leto za letom, — človek bi mislil, da ni bilo več Slovence na Slovenskem, a zopet je tekla zibel, in polnila se je prazna hiša...

Stoletja trpljenja so utisnila naši ženi značilno črto: odločna, skoraj trda je v nekem oziru Slovenka, najbolj Kranjica; ne ljubi mehkužev in mehkužnosti, zoprno ji je čustvaričenje. V potrebi obrambe je cenila pogum pri moških in tako je prešlo v pregovor, «da Kranjica ne mara fanta, ki ni za vojaka.»

Iz odločne žene iz časa turških vojn smo dobili ženo, ki je prenašala hude čase francoske dobe, vojn koncem devetnajstega in začetkom dvajsetega stoletja; dobili smo ženo, ki je bila v svetovni vojni povsod na mestu in ki je danes zmožna tekmovati z ženami drugih narodov.

In še nekaj so bile ostavile naše prababice našim materam: globoko sočustvo za svoje brate pod polmesecem. To sočustvo se je kazalo ob vsaki vstaji naših bratov v Srbiji, Bolgariji, Bosni in Hercegovini proti nasilnikom: vedno so se našli Slovenci, ki so sodelovali pri teh vstajah, da maščujejo trpljenje svojih babic in operejo njih sramoto. In o vsaki taki priliki so nabirale Slovenke, šivale ter pošiljale perilo in obleko. V balkanski vojni so stregle ranjencem tudi slovenske usmiljenke; ko se je nagibala svetovna vojna h koncu, pa so se izkazale naše žene zopet vredne potomke onih, ki so nekaj branile svoj dom in čast po taborih: nastopile so za majniško deklaracijo za ljubljeni dom, za svobodo...

Veliko nalogo stavi sedanjí čas slovenski ženi. Trpljenje, ki so ga prestale naše prababice z največjimi žrtvami v preteklosti, naj nas uči odločnosti in ljubezni v sedanjosti in bodočnosti.

Slovenska žena v reformacijski dobi

Veliki viharji, ki so začeli divjati v vsem evropskem duševnem življenju spóčetka 16. veka ter so razvneli strastne borbe med katoliško cerkvijo in možmi, zahtevajočimi temeljitih reform, so prevzeli tudi slovensko ljudsko mišljenje in teženje. Ti boji so posegli v naše razmere tako globoko, da označujemo z reformacijo novo dobo slovenske zgodovine.

V katoliški cerkvi je vladalo na eni strani bogato bahaštvo, na drugi pa gola, izstradana revščina. Višji duhovniki so postali politični funkcionarji, so se pulili za politična krmila in mesta v obližju vladarjev; en višji duhovnik je užival dohodke po več župnij, a službe zanj je opravljalo mnogo nižjih duhovnikov za za nezatno plačo.

Propadalo je vse: cerkve, župnišča in kaplanije so bile razdejane ali prazne, ljudstvo se je utapljalo v praznoverje ali nenravnost, šolstva ni bilo, med duhovenstvom so se širile nevednost, upornost in razbrzdanost, med izkoriščanim ljudstvom pa razne kužne bolezni in obupna nezadovoljnost.

Mnogi plemiči in vaščanski sinovi iz slovenskih dežel so si iskali izobrazbe po nemških in švicarskih, luteranskih, kalvinskih ali cvinglianskih mestih ter so se vračali domov z idejami in knjigami, ki so našli somišljenikov in somišljenic tudi med Slovenci. Luteranstvo se je močno širilo po naših mestih in vaseh, pojavili so se »prekrščevalci« in nastala je tako največja verska zmeda, katero so množili še takozvani »mučeniki«, »štiftarji«, »zamaknjenci« in »škakači«.

Primož Trubar iz Rašice pri Turjaku (rojen 8. junija 1508) je bil vzgojen na dvoru tržaškega škofa Petra Bonoma, humanista in liberalnega prosvetljenca. Tu so se bavili z rimskimi pesniki, a zlasti s spisi Erazma Rotterdamskega in francoskega verskega reformatorja Kalvina, torej z deli mož, ki so zahtevali verske reforme. Tako se je Trubar že mlad navzel protikatoliškega duha.

Ko je Trubar l. 1530 postal župnik v Laškem Trgu in obenem vikar v Loki pri Radečah, je imel prvi konflikt s slovensko žensko. Ta ženska je pripovedovala, da se ji prikazujeta sv. Boštjan in sv. Rok ter ji ukazujeta, naj njima na čast zgrade novo cerkev nad Kompoljem, sicer prideta s pomorom in kugo nad tamošnje ljudi in živino. Baš l. 1529 je bila kuga kruto kosila po Štajerskem, zato je našla ženska mnogo poslušalcev. Napravili so takoj leseno kapelo, v nji so duhovniki maševali in zbirali darove za cerkev.

Trubar se je tej ženski odločno uprl in marsikdo mu je pritegnil; toda večina župljanov je bila tako ogorčena proti Trubarju, da je bil prisiljen župnijo zapustiti. Zmagala je torej le ženska!

«Seme novoverskih nazorov» — piše dr. Josip Gruden, 4. zv. Zgodovine sloven. naroda — «pa je gotovo že pričelo kaliti, ker so pozneje ljudje cerkev sv. Boštjana v Loki zažgali.» Šele l. 1576 so ljudje blizu šentjurskega samostana zgradili novo cerkvico na Poljani ob Radežu.

Drugi konflikt zaradi ženske je imel Trubar l. 1542 v Ljubljani, ko je strastno pobijal nazore prekrščevalcev, štiftarjev i. dr. Še posebej je obsojal romarje in romarice. Povod za hude napade so mu dala romanja na Sv. Goro pri Gorici, ki so se pričela prav takrat.

Neka pastirica Urška Ferligojnica je pripovedovala, da ima na paši od l. 1539 na gori Skalnici nad Solkanom prikazni Matere božje. Ljudje so pastirici verjeli in zgradili kapelo, kjer je bajě že v prejšnjih stoletjih stala cerkev. Nato so začeli zbirati denar za novo veliko cerkev, ki je bila resnično zgrajena in l. 1544 že posvečena. Kmalu je Sv. Gora postala ljubljena božja pot Slovencev in Slovenk.

Trubar je — kakor piše dr. Gruden prav tam — seveda v vsem tem videl le prevaro, goljufijo in sebičnost, češ da so romarske cerkve le «od tih hudičevih bab gori prišle in so k timi ti farji, menihi, cehmojstri in mežnarji zarad njih trebuha voljo pomagali.»

Ker sta bila ljubljanska škofa Ravbar in Kacijanar Trubarju naklonjena, je postal Trubar stolni pridigar (1531) in celo ljubljanski kanonik (1542). Brez velikih ovir je razširjal v Ljubljani in po Sloveniji svoje verske reformatorske nazore. Ko pa je škof Kacijanar umrl in je prišel Urban Tekstor za škofa v Ljubljano, je poslal Trubarja na župnijo v Šent Jernej (1546). A že septembra 1547 je dospel kraljev ukaz, da je zapreti vodi-

telje lutrovskega gibanja, med temi seveda predvsem kanonika Trubarja.

Trubar je pobegnil in postal pridigar v Rotenburgu ob reki Tauber, kjer se je poročil z Barbaro Klaus, ki je bila menda Celjanka. Iz tega zakona se mu je rodilo dvoje sinov in troje hčera. — L. 1553 se je preselil z družino v Kempten in je ondi csem let opravljal službo luteranskega župnika.

Karla Ponikvarjeva

Na Nemškem se je pričelo Trubarjevo silno plodovito slovstveno delovanje: izdal je l. 1550 prvi slovenski knjigi, Abecednik in Katekizem ter postal tako začetnik in ustanovitelj slovenske književnosti.

Medtem je katol. duhovščina zopet zanemarjala svoje dolžnosti.

L. 1560 so se pritoževali deželni (kranjski) stanovi pri vladarju, da se škof in kapitelj, ki imata ljubljansko stolnico v

rokah, ne brigata za pravo dušno pastirstvo, ne za oznanjevanje božje besede, ne za pouk v njej, tako da nima Ljubljana v svoji stolnici skoro že leto dni niti o Božiču niti o Veliki noči in tudi o Binkošti nobene propovedi. (Dr. Prijatelj: O kulturnem pomenu sloven. reformacije. 1908.)

Trubar pa je nasprotno delal in pisal takorekoč noč in dan vsa leta, ki jih je preživel na Nemškem. Napisal in izdal je četrť stotine slovenskih knjig in je torej še do danes eden naših najplodovitejših pisateljev. (Dr. Iv. P. I. c.).

Tako je razumljivo, da se je tudi v odsotnosti Trubarjevi luteranstvo med Slovenci vztrajno razširjalo in utrjevalo, in Trubar se je l. 1561 vrnil med rojake. Njegova vrnitev je pomenila za luterane veliko zmagoslavje. Ko je 22. junija dospel Trubar v Podkoren pri Kranjski gori, mu je poslala grofica Kristina, žena Herberta Turjaškega, nasproti tri konje in ga je povabila na svoj blejski grad, Ljubljancan je pa so ga sprejeli nad vse častno: 20 konjenikov mu je jezdilo nasproti, blizu mesta ga je sprejela velika truma žensk in moških, a štirje trobentači so trobili spotoma «Te deum».

A že koncem julija 1565 je bil Trubar izgnan iz dežele ter se je vrnil na Nemško, kjer je izdal še celo vrsto slovenskih knjig, zbiral v svoji hiši v Derendingenu pri Tíbingi kranjske dijake ter umrl l. 1586.

Najbolj vnete čitateljice in razširjevalke Trubarjevih knjig so bile Slovenke, a tudi nemške Kranjice so bile čestilke Trubarja in njegovih reformatorskih teženj. Ženske so bile tudi versko na to ali ono stran najbolj goreče, celo fanatične.

Ženske so bile — cdlične in preproste —, ki so hujskale ljudstvo proti katoliškim duhovnikom, ki so razširjenje novih naukov podpirale na vse možne načine, bodisi z dejanjem (n. pr. plemenite graščakinje, vdove ali ki so jim bili možje na vojni), bodisi ostale vsaka s svojim vplivom na moče, ljubčke, brate... Ljubljanske hišne gospodinje so bile, ki so na visoke praznike sedele s svojimi deklami za kolovrati, da bi kazale s tem svoje odpadništvo od katoliške cerkve. K reformatorskim pridigam, pripravljenim z večjo vnemo in skrbnostjo, kakor so jih bile navajene dotlej poslušati, pa so se zbirale predvsem ženske. Ker je bilo posečanje teh pridig v mnogih primerih mogoče le proti prepovedi državnih zakonov, je bilo to za ženske še mikavneje. Ženske so bile torej, ki so se silno naglo oklenile novih nauk in se jih potem tudi trdovratno držale še dolgo v 17. veku, ko so se že vsi moški povrnili v ka'oliško cerkev ali so živeli v pre-

gnanstvu, da navedem le en vzgled: Raspinka okoli l. 1659. (P. v. Radics: Die Frauen in der Sage und Geschichte Krains, Laibach 1862.)

Kristina Turjaška rojena grofica Spaar, soproga največjega kranjskega velikaša Herbarta VIII., je podpirala razširjanje Trubarjevih luteranskih nauk, in Trubar jo je imenoval «močno in v sv. pismu dobro poučeno ženo». Posetil jo je, ko je prišel l. 1561 na Kranjsko.

Julijana Kacijanarica, posestnica gradu Katzenstein (Begunje), je priredila v starem stolpu ob svojem gradu protestantsko molilnico. To je bilo l. 1572, ko so bili gorenjski protestanti v zadregi, ker je ukazal nadvojvoda Karel plemiču Dietrichsteinu, naj zapodi predikanta Kupljenika iz Radovljice, sicer mu odtegne užitek radovljiške graščine. Jurij Dalmatin, Peter Kupljenik in Klemen Bobek so torej pridigovali po Julijanini zaslugi v begunjski molilnici. Nadvojvoda, ki je zvedel, da se zbirajo pri Julijani poleg radovljiških in drugih gorenjskih plemičev tudi kmetje in meščani iz radovljske gosposčine, je strogo prepovedal l. 1577 krivoverske sestanke na Julijaninem gradu. L. 1580 pa je prepovedal Radovljičanom hoditi k luteranskim pridigam v Begunje.

Ali sestanki na Katzensteinu so bili vedno bolj obiskani, in okoli l. 1584 je hotela Julijana prirediti protestantom celo posebno kapelo. Nadvojvoda ji je l. 1586 ukazal, naj ustavi gradbo in je naročil vicedomu, naj energično poseže v begunjske dogodke. Toda Julijana je vztrajala. Šele protireformacijska komisija je razstrelila in sežgala begunjsko molilnico l. 1600.

Ana Neumanova, lastnica gradu Čaše v Ziljski dolini, bogata in vplivna gospa je v dobi protestantstva odkrito podpirala novo vero. Na hodniku gradu Čaše je visela še pred vojno njena slika.

Suzana Oberburgerjeva je bila prednica mekinjskega samostana v onih nemirnih časih, ko je pljuskal val lutrovskih nauk preko slovenskih dežel. Njeni sorodniki Gallenbergi, ki so bili ustanovitelji in varuhi mekinjskega samostana in so se poluteranili, kakor skoraj vse plemstvo na Kranjskem, so imeli pravico nad samostanskim premoženjem. Suzana je bila pri oglejskem patrijarhu zatožena, da zapravlja samostanski denar, da podpira z njim svoje luteranske sorodnike in da sama čita in prepisuje protestantske knjige. Po navedeni preiskavi je bila Suzana odstavljena.

Akvilejski opat ji je postavil za naslednico Jero Radovič, ki pa je hodila po Suzaninih potih.

V ženskem samostanu v Studenicah pri Poljčanah na Štajerskem se je poluteranila prednica Barbara Pauxer (1563) in ž njo vse nune. Pod prednico Uršulo Zeirer se je poluteranil skoraj ves konvent s podrejenimi župnijami vred. Dve prednici sta bili zapored odstranjeni in zaprti, nadvojvoda Karel je hotel samostan zapreti, a akvilejski cerkveni oblastniki so vvedli zopet stari red (1593).

Enake razmere so vladale v nunskem samostanu v Marenbergu.

V Kamniku je nastopala neka Stobka (Stobejka?) kot razširjevalka luteranstva in tudi v Slovenjem gradcu so ženske nastopale kot pridigarice nove vere.

Tako so delovale tudi Slovenke v reformacijski dobi z energijo in požrtvovalnostjo roka v roki z moškimi ter pripomogle v izdatni meri, da so želi Trubarjevi in Dalmatinovi slovstveni in kulturni napori uspeh v našem narodu.

Marija Vera.

Mučenice, šiftarice, zamaknjenke, skakačice in čarovnice

V splošni verski zmešnjavi 16. veka so se med slovenskim narodom poleg luterancev pojavili še mučeniki, šiftarji ali zamaknjenci in skakači obeh spolov.

Trubar je v predgovoru h glagolskemu prevodu Novega Testamenta (l. 1562) poročal o čudnih ljudeh, ki se mečejo na tla kakor božjastni, se tresejo in zvijajo; ko se zavedo, pa pripovedujejo, da se jim je prikazala Marija ali kakršnikoli svetnik ter jim je ukazal tu ali tam postaviti cerkev ali romati tja ali tja. Ako bi tega ne storili, so pravili, da pobije toča vse polje ali vinograde ali da pride kuga, ki pomori ljudi in živino, da ne ostane živa niti tretjina. Trubar sam je imel opraviti z dvema takima ženskama, ki sta povzročili zgradbo dveh cerkev.

Ob Trubarjevem času in še nekaj desetletij kasneje pa so cele trume žensk in moških začeli z mučenjem, bičanjem in zamaknjenostjo odvracati preteče božje kazni. Dr. Jos. Gruden piše, da se je polastila celih slojev duševna bolezen, ki se je izražala v čisto nenavadnih oblikah. Bolezen zunanje verskega značaja se je baje začela na Tolminskem, odkoder se je razširila preko Notranjskega in Gorenjskega tudi na Štajersko in Koroško.

V št. Mavru pri Sv. Luciji blizu Tolmina sta se (l. 1583) pojavili dve »prorokinji«, ki sta videli v zraku neko svetlobo in slišali glas, ki je veleval sezidati cerkev. Akvižejski pom. škof P. Bizancij je poiskal sam obe ti »prorokinji« in moža ene izmed njih, ki je bil tudi »prorok«. Vsi trije so se zvijali kakor božjastniki, a razen njih se je zvijalo še nad dvesto oseb obojega spola. Modri škof pa je tudi dognal, da je vsem tem zamaknjencem največ za kramarsko lopo, za zbiranje denarja in blaga ter da se vse take zbirke izročajo nekemu trgovcu skopuhu, ki jih pro-

daja in dela ž njimi, kar se mu zdi: ljudje so bili torej žrtev lakomnega sleparja. Goriški deželni glavar je smatral za najboljšo sredstvo, da stori temu sleparstvu in bolezni konec, ukleniti štiri moške in štiri ženske, jih vreči v ječe in postopati ž njimi z vso strogostjo...

Leto kasneje so se pojavili pri Sv. Luciji zopet čudni «zamaknjenci». Prebačevski župnik Sova je poročal o njih: Ljudje obojega spola tekajo sem in tja, letajo od cerkve do cerkve po vaseh in se vedejo kakor blazniki ali obsedenci. Delajo se, kakor od sv. Duha navdihnjeni, se tresejo po vsem telesu, so plašni, se močno bijejo z rokami ter se valjajo okoli cerkve po trebuhu ali hrbtu. Ti skakači so bili vsi svetnega stanu ter so z govorjenjem in dejanjem napadali duhovnike.

V Planini na Notranjskem je bila voditeljica take sekte Maruša Meduda roj. Pogerlica; pripovedovala je, da se ji prikazuje Krist in ji je ukazal, naj se zgradi cerkev na Planinski gori: «Za pokoro se je treba mučiti.» Marušina sekta je hotela imeti lastne cerkve in svojo službo božjo, pri kateri naj bi bilo bistvo metanje in valjanje po tleh in zamaknjenost. Cerkvico so res postavili, a potem šele so «štiftarico» vrgli v ječo, cerkvico pa zaprli. Toda tisočera množica — samo iz Ribnice okoli 600 žensk in moških! — je pridrla na Planinsko goro, vlomila cerkvena vrata in se «mučila».

V Predvdoru, Polhovem Gradcu, na Igu, v Osilnici, Ortneku, na Stari Vrhniki in še marsikje so se pojavili skakači in zamaknjenci, ki so se «mučili». Na ukaz gosposke je bila «štiftarska» cerkvica na Planinski gori požgana in nato so bile vse lesene kapele in cerkvice štiftarjev uničene in porušene, «štiftarice» in zamaknjenke pa kaznovane...

Na Gorenjskem se je l. 1584 neki Jerom Stopistran izdajal za sinu božjega in je imel mnogo učencev, s katerimi se je shajal ponoči, prirejal procesije, pridigal celo v cerkvi ter počenjal razne nesramnosti na čast «nashiga milostiuiga Jezusa». (Glej Gruden, 4. zv.!) Naposled so ga vrgli v ječo v Ljubljani, kjer je od mrazu žalostno poginil.

V Moravčah je l. 1602 vodil skakače kovač Gašper Goleš s sinom Luko. Sina so l. 1607 v Ljubljani obsodili na galejo. t. j. za veslača na vojni ladji, a na poti v Trst je ušel, se vrnil v Moravče in pričel zopet zavajati ženske in moške z zamaknjenostjo.

Glavno torišče štajerskih skakačev je bilo pri Sv. Lenartu v Sloven. Goricah, kjer so l. 1611 hoteli štiftarji zgraditi cerkev božjega groba. Skakači obeh spolov so se shajali ondi zlasti ob

večerih na mlade sobote, zbijali razne burke, skakali, se metali po tleh, se zvijali, prorokovali, imeli prikazni, zraven pa so uganjali razuzdanosti. Bolnim verskim fanatikom so se pač povsod pridruževali tudi podleži obeh spolov. Takih skakaških shajališč pa je bilo še več: v Ruperčah, na Visokem bregu pri Lučanah, pri Saboti, na Plaču blizu Svečine, blizu Spodnje Polskave i. dr.

Sekovski škof Martin Brenner je skakače označil takole: »Težnja in hrepenenje graditi po gorah in gozdnih samotah cerkve, prihaja le od potepuhov, ogljarjev in povsem sirovih ljudi, ki so vdani lenobi in razuzdanosti, ki ničesar nimajo in si po nepoštenih potih iščejo zaslužka. Zločinci, sanjači, obsedenci, si izbirajo kraje in vabijo ljudstvo, češ da se ondi gode čudeži...»

Skakači in bičarji so se pojavili po evropskih deželah že v 13. in 14. veku. Moški in ženske so goli do pasu in navadno zakritih glav letali po cestah, se bičali in na razne načine trpinčili, češ da delajo pokoro in odganjajo božjo jezo od dotičnega kraja. Po naših deželah so se pojavili šele v 16. veku, a začetnice, voditeljice ali vsaj najbolj fanatične privrženke so bile večinoma ženske. (Glej dr. L. Lenard: Cirilova knjižnica, 3. zvezek, Maribor 1922).

Pri rahločutnejšem, po strašnih turških navalih, kmetiških uporih in brezkončnih epidemijah, zlasti pa še po verskih sporih in zmedah živčno in duševno razbičanem ženstvu razumljivo bolešno stanje se ni docela popravilo do začetka 18. veka. Ker ni država za duševno izobrazbo ženstva storila ničesar ter so bile šole do 18. veka malone izključno določene le za moški spol, se ni čuditi, da so evropske ženske, med njimi tudi Slovenke, bile tiste žrtve, ki so največ trpele, krvavele in po ječah umirale po krivdi kulturno egoističnega in neverjetno konservativnega moškega spola.

V žalostni nezasluženega trpljenja bogati zgodovini slovenskega ženstva igrajo precejšnjo vlogo tudi slovenske čarovnice. Vera v čarovnice je v 16. in 17. veku gospodovala vesplošno in po vsej Evropi, a ni izumrla tja do konca 18. veka. V čarovnice so verjeli katoličanje in protestantje, preprosto ljudstvo in najvišje izobraženstvo. Celo Valvasor je veroval in pisal o čarovnicah čisto resno!

Zato ni čudno, da so vanje verovale vse takratne Slovenke, ja so se nekatere praznovrne Slovenke učile raznih »žegnov«, zarotitev, zagovorov in »copernij«, s katerimi so lečile ljudi in živali, klicale duhove, preganjale hudiča, osvobojale obsedence,

dvigale zaklade ter delale točo in požare. Saj so prav te iste bedarije počenjali tudi dosti omikanejši moški!

S praznovernim ročenjem in zagovarjanjem so se bavile ženske, zvane prerokinje ali celo boginje. Ljudje so jih imeli zelo v čislih in se jih močno bali; njih moči pa so pripisovali tudi vse nesreče, nadloge in uime, ki so jih zadele ter so se včasih nad njimi nečloveški maščevali, češ da so »coprnice«. Hudobnost, zavist, ljubosumnost in sovraštvo so spravile na grmado marsikatero nesrečnico.

Čarovnicam se je podtikalo, da se vlačugajo z različnimi hudiči, da s hudičevo pomočjo delajo neurja, slano, bolezní in vso mogočo škodo na blagu, zdravju in duši. Na Donački gori pri Rogatcu, na Pchorju, na Slivniškem vrhu pri Cerkniskem jezzeru ter na Kleku pri Ogulinu so imele čarovnice po ljudski prazni veri z vragovi gostije, plese in najgnusnejše orgije, a tja so prihajale iz vseh slovenskih krajev ponoči, jahajoč na metljah ali burkljah.

Čarovništvo je bilo po takratnih državnih zakonih kaznivo s smrtjo: čarovnice in čarovnike so žive sežigali na grmadah ali pa so jih iz posebne milosti prej obglavili ali obesili ter šele nato sežgali. Preden so čarovnico obsodili, so jo »prijazno«² zaslíševali; ako obdolženka ni zlepa »priznala«, so jo položili na natezalnico ter jo z vodo, ognjem in na vse možne krute načine mučili tako dolgo, da je priznala vse, kar so zahtevali.

Strašno je, da so ženske često »priznale«² reči, ki so jih uganjale le v blodnih svojih sanjah ali v svojih spolnih razdraženih domíslíljah, da so navajale kraje in čas svojih sestankov z vragi, drugimi čarovnicami in čarovniki ter so natančno opisovale svoje čarovnije in blazne seksualne orgije, dasi so bile nedolžne ali celo — deviško čiste. Šele dandanes je dognano, da so bile nesrečnice žrtve zapeljivk, ki so jim dajale omamljivih mešanin (mikstur) in mazil, ki so provzročale zavžite ali vdrgnjene v polt bujne, fantastično orgiastične sanje, občutek letanja seksualnega uživanja i. t. d.

Najstarejša v aktih ohranjena obsodba slovenskih čarovnic se je vršila l. 1546 pred sodnikom Jur. Krejačem v Mariboru: obsodil je na smrt na grmadi šest žensk iz Št. Petra, Sv. Marijete ob Pesnici in iz Gornje Kungote, češ da se vlačugajo s hudiči, delajo točo, jemljejo živini mleko, povzročajo sušo, da so požigale, kradle in zastrupljale ter da so imele pri sebi hudiča v podobi mačka ali psa in zaprtega celo v steklenicah!

Neki sodnik v ljutomerski okolici se je l. 1683 bahal, da je dal v dveh letih sežgati 41 čarovnic. Iz Šalovca pri Središču so

sežgali Tajčarico v Koračici; na Kranjskem je bila Cerknica polna čarovnic, in Valvasor je zapisal: «Sploh je vsa (cerkniška) okolica s čarovnicami precej naseljena. Zato jih mnogo sežgejo...» V vasi Božiče pri Cerkniškem jezeru je bilo takisto sežganih več «coprnic».

V Mehovem pri Novem mestu je bila obsojena Neža Jeršetka, «ker je imela kačo, s katero je kravam in ovcam jemala mleko»; na natezalnici je «priznala», da je hodila z neko Bandro na vražje plese na Šmerjaku in Kleku, da se je zval njen ljubček hudič Jakec, da je uporabljala za čarovniško mazilo človeško mast, srce in posvečene hostije; točo pa da je delala iz rose, pepela in peska. Vse to so l. 1696 nesrečni blodni ženski verjeli modri novomeški sodniki ter so jo obsodili na vešala in na grmado! L. 1695 je tudi neka Sidonija Musegger — po zasliševanju resnih pravoslovcev! — zavajala v krški okolici slovenske kmetice k čarovništvu. Marsikatera ženska na Koroškem, zlasti v Krški dolini in ob Osojskem jezeru, je umrla po nedolžnem kot čarovnica.

Pri mariborski, hrastovski, radgonski, vurberški in ormoški sodniji je bila dolga vrsta ženskih žrtev, ki so po bestijalnem mučenju moških rabljev in učenih juristov «priznale» svoje grehe in zločine. Še l. 1701. je bila v Ribnici zaradi čarovništva obsojena Marija Češark, a v Krškem so bile l. 1709 usmrčene čarovnice Glajič, Juriš, Kodelka, Kolarič in Mežnarič, l. 1714 pa še Marija Colnarčič.

Sramotnim moškim torturam in zvečine tudi obsodbam nesrečnic je storila konec l. 1768 šele *ženska*: cesarica Marija Terezija.

Protireformacija in žene.

Kakor povodenj je preplavilo luteranstvo slovenske dežele; plemstvo in meščanstvo sta se skoraj popolnoma postavila na stran Trubarja in njegovih predikantov, a tudi kmetiško ljudstvo se je v veliki meri nagnilo k novi veri. Na Spod. štajerskem, med ogrskimi Slovenci, na Koroškem, na Primorskem, kakor na Kranjskem pa so bili luteranski zlasti mesta, trgi, gradovi in velike vasi. Lahko se reče, da je bila vsa moška in ženska inteligenca ter vsa količikaj izobraženejša duša na Slovenskem luteranska. L. 1575 je Trubar poudarjal, «da so vsi gospodje, vitezi in plemiči, kakor tudi večji in razumnejši del meščanov v Ljubljani s svojimi ženami, sinovi in hčera mi edini v pravi (luteranski) veri». Enako je poročal ljubljanski škof Tavčar še l. 1589 v Rim, «da se skoraj vsi meščani, posebno pa bogatejši, priznavajo za luterane.»

V zgodovini naših dežel pa pomenja l. 1580 velik, nasilen prevrat. Vladarji habsburške hiše so ostali zvesti katoličanstvu; zato so izdajali neprestano odloke, kako naj se luteranstvo po državi in tudi med Slovenci zatre..

Pričetek brezobzirne borbe proti protestantstvu med Slovenci je združen z imenom ljubljanskih škofov Janeza Tavčarja (1580—1597) in Tomaža Hrena (1597—1623).

Vse predikante so zaprli in izgnali, protestantske kapele podrli, protestantske slovenske knjige pobrali in požgali, upornim graščakom in meščanom zaplenili posestva ter vsakogar, ki ni prisegel, da se odpoveduje novi veri, izgnali iz države.

L. 1581 je bil naložil škof Bizancij kot papežev nadzornik kranjski demoralizirani katoliški duhovščini do 25.000 zlatov globe. «Ta denar je podaril nadvojvodu Karlu s pogojem, da njegovi uradniki izvedejo na duhovnikih kazni.» (Dr. Ivan Prijatelj l. c.).

In vlada s svojim aparatom ter ljubljanski in drugi škofje so opravili nalogo temeljito. Odstavljali so uradnike, župane, občinske svete in nastavljali le katoliške uradnike in duhovnike. In nalagali so velikanske globe. Plemičem se je ukazalo, da se morajo povrniti v katol. cerkev ali se izseliti, njih posestva pa se prodajo. In res se je okoli 800 plemiških oseb, celih rodbin, izselilo deloma na Nemško, deloma na Češko ali Ogrsko, neka-

Marica Bartolova-Nadliškova

teri celo v nordijske države. Z izselitvijo protestantskega plemstva so se verski boji zaključili. Že l. 1629 ni bilo nikjer več opozicije proti vladnim zahtevam. (Dr. Jos. Gruden: Zgodovina, 5. zv., 1915).

«O protireformaciji stoji, da je ustavila razvitek slovenske prosvete za dve stoletji. In to ne samo zato, ker je uničila krasno protestantsko slovstvo, ampak najbolj zato, ker je vnovič

izključila naš narod iz kulturnega življenja, ga potisnila v selsko životarjenje, sama pa gojila zopet latinsko in nemško slovstvo.» (Dr. Iv. Prijatelj l. c.)

«Škof Hren je trdil, da je prišla nova vera med Slovence po laikih. A zgodovina priča, da so našle reformacijske ideje najprej med duhovniki ugodnih tal. A samo med boljšimi in izobraženimi duhovniki, zakaj ubogi neuki cerkveni hlapci se pač niso dokopali do idej učenih Lutrovih in Melanhtonovih traktatov. O njih so zvedeli samo literarno naobraženi možje in za svoj poklic navdušeni propovedniki.» (Dr. Iv. Prijatelj, l. c.)

Tudi v tej dobi je slovensko in tudi tuje, a udomačeno žensstvo strašno trpelo. Kristina Spaur Turjaška, Sabina Lamberska, Elizabeta Lamberska, gospa Schnitzenpaumska na Sonecku in druge plemiške žene, ki so ščitile predikante, so prestale hude duševne bolesi, marsikatera meščanka in plemkinja pa je morala ostaviti domovino in oditi v večno prežnanstvo. Žene Eggov, Gallov, Lambergov, Paradeiserjev, Pečovičev, Aichelburgov, Apfalterjev, Mordaxov, Mosconov, Raubarjev, Schwabov, Tschernemblov i. dr. so s hčerami in sinovi vztrajale v svoji veri ter si iskale svobodo vesti v tujini.

V splošnem bodi pripomnjeno — piše P. pl. Radics l. c. — da so stavljale žene protireformaciji ali versko reformačni komisiji ogromne ovire na pot. Zato je izdal škof Tomaž Hren «proti babam» še strožje naredbe kakor proti moškim: dal jih je odpravljati v stolpe (ječe) in jih je ob vodi in kruhu zapiral za daljši čas kakor može.

Klaro Javernikovo iz Tržiča na Gorenjskem so 16. oktobra 1615 «pozvali» pred reformacijsko komisijo in jo šele 18. novembra postavili pred sodnike: škofa, dežel. vicedoma in general. vikarja. Sodniki so jo zaman pozivljali, naj se odpove luteranstvu in jo dali zopet zapreti v stolp. Opetovano so pritiskali nanjo, jo kaznovali z globo 100 cekinov ter dali popisati vse njeno imetje, da ga zaplenijo. Kmetica pa se ni hotela vdati. Izročili so jo možu, ki naj bi jo doma 6 tednov in 3 dni obde- loval in izpreobrnil, a ko je prišla ponovno pred sodnike, ni hotela ničesar preklicati. In zopet so jo zaprli v stolp ter jo skoraj popolnoma osamili, pretepali i. t. d. Prestajala je muke do 28. decembra 1616, torej leto dni, a pozvana pred sodnike, je zopet odklonila vsakršno priznanje, da se odpoveduje luteranski veri. Zato je bila obsojena, da mora tekom šestih tednov in treh dni zapustiti domovino. Baje je bila februarja 1617 pomiloščena, ker je bil katoliški njen — mož...

Baronica Ungnadova, rojena Barbo, druga žena Ivana Ungnada, bivšega deželnega glavarja Štajerske, je zapustila s svojim možem domovino zaradi svojega verskega prepričanja. Ivan Ungnad, velikodušni podpiratelj tiskarne slovenskih protestantskih knjig, je še na smrtni postelji priporočal svoji ženi to, kar mu je bil največji zaklad: slovensko tiskarno in knjige v Derendigenu in Tibingí.

Laura Coroninijeva iz Gorice, ob koncu XVI. stol. opatica v samostanu klarisinj v Mekinjah, je bila pri papežu obtožena in osumljena, da se nagiblje Lutrovi veri. Opatica je imela po svojem sorodstvu dosti znanja in zvez. Kot samostanska predstojnica je morala biti tudi gostoljubna; tako je sprejemala pogostoma luteranske gospe s Kranjskega. Papež je opozoril nanjo nadvojvodo Ferdinanda, ki je uvedel takoj strogo preiskavo. Lauri Coroninijevi pa ni mogla preiskava ničesar dokazati, kar bi bilo v nasprotju s katoliško vero.

Maruša Ravbarjeva, rojena Lakner, žena Volka Andreja Ravbarja, je tudi z možem ostavila domovino in umrla v prognanstvu.

Katarina Elizabeta, rojena Rarbarjeva, soproga Vajkharda Aichelburškega, je šla takisto za svojim prepričanjem z možem in tremi otroki v prognanstvo.

Regina Ravbarjeva, rojena Gušič, žena Aleksandra Ernsta Ravbarja, je tudi sledila možu s tremi hčerkami v prognanstvo.

Neža baronica Peševičeva, rojena Švab, je zaradi trdnega verskega prepričanja zapustila z možem in štirimi otroki domovino. Umrla je v Nürnbergu l. 1632.

Marija Švabova roj. Peševič je takisto sledila svojemu možu v tujino. Z njima so šli trije sinovi in dve hčeri.

Tudi *Eva Marija Moškonova* roj. Švab Lichtenturnška je morala v prognanstvo.

Elizabeta Paradeiser, roj. Galska, udova je umrla v prognanstvu v Ulmu l. 1638.

Elizabeta baronica Egg, roj. baronica Lichtenturn, je ostavila l. 1628 domovino in posestva in se nastanila z možem in otroci v Nürnbergu.

Katarina baronica Egg, roj. Ernan, je sledila s hčerko soprogu Karlu v prognanstvo v Regensburg, kjer je ovdovela l. 1632.

Takih žen bi lahko navedla še sto in sto. V Dimitzovi zgodovini jih je naštetih še cela vrsta.

Marija Magdalena Nadasdi, udova grofa Draškovića, je podelila l. 1718 protestantskim izseljencem zemljišče Pusto liso za naselbino (Gruden l. c.).

Eva Barbara, hči Andreja *Galskega*, gospodarja gradu Rudolfseck na Gorenjskem, je slovela po svoji lepoti. Oboževal jo je gospod Schnitzenpaum z izanskega gradu, sin onega Schnitzenpauma, ki je bil klican l. 1615. pred protireformacijsko komisijo, a se je bil že vrnil v katoliško cerkev in je umrl, ko je zborovala komisija. Lepa Eva ni marala mladega Schnitzenpauma, ki jo je odvedel zato siloma na svoj grad. Tam jo je imel zaprto v pričakovanju, da zlomi njen odpor. Evi Barbari pa je bila smrt ljubša nego Schnitzenpaum, pojedla je par strupenih pajkov in umrla. Gospoda Schnitzenpauma je pozvalo zaradi tega deželno sodišče na odgovor; toda zaprl se je v svojo sobo, ni jedel in ni pil in je umrl od silne žalosti. Ž njim je izmrl njegov rod in je ugasnilo njegovo ime. (Radics l. c.).

O *Elzi Galski*, hčeri posestnika gradu v bližini Soteske (Oedengraben) na Dolenjskem, se je ohranila sledeča zgodba: V Soteski je bivala rodbina Plašman. Pavel Plašman je zapisan v protokolu protireformacijske komisije kot luteranski Kočevar, ki naj bi se zgласil pred komisijo. Bil je pa l. 1615 že mrtev. Drugi sin tega Plašmana je bil vrl vojak in je služil pod izbornim knezom Saske dežele. Pozneje je postal ritmojster v hrvaški kompaniji. Henrik je hodil v vas k Elizi Galovi. Nekoč se je zamudil Henrik pozno v noč pri Elizi. Ko je jezdil skozi gosti gozd, ga je napadla tropa Turkov in ga ubila, dasi se je branil hrabro.

Eliza je šla medtem k počitku. Nakrat jo je obšel čuden strah; skočila je z ležišča in šla z gradu preko travnikov in polja skozi gozd. Pri velikem hrastu se ji je ustavil njen nezavedni korak: mrtev in oropan je ležal pred njo ljubljeneč, ki se je bil malo prej poslovil od nje. Prehuda bolečina je prevzela nesrečno deklico, mrtva se je zgrudila na ljubimca.

Pesnik in pisatelj vitez Kalchberg je napisal balado z vsebino tega dogodka. Natisnjena je bila v *Laibacher-Wochenblattu* l. 1818 št. 4-5. (Radics l. c.).

Ana Marija Lenkovičeva, roj. grofica Valsasina, je bila so-proga barona Ivana Lenkoviča, proviantnega mojstra vojaške granice in mati dež. glavarja in cesarskega stotnika Lenkoviča. V časih, ko je bilo nevarno pokazati svoje katoliško prepričanje, je ostala zvesta in trdna v veri svojih očetov; bila je odkrita

prijateljica škofa Hrena in Hren je imenoval njenega sina svojega prijatelja. Sezidala je kapelo v Sebenjah pri Bledu in jo posvetila Naši ljubi gospej. V kapeli je ustanovila beneficij. Na njeno željo je posvetil sam škof Hren temelj stavbe, ki naj bi bila spomin zopetne okrepitve katoličanstva na Kranjskem. V tej kapeli počivajo ostanki gospe Lenkovičeve. (Radics in Gruden l. c.).

Marija Bavarska, soproga nadvojvode Karla, je bila izredno pobožna in odločna žena. Imela je velik vpliv na potek protireformacije v deželah notranje Avstrije in je podpirala škofa Hrena. Zdi se, da je pripomogla celo več kakor njen soprog in njen sin za zmago katoliške vere. Hunter, njen življenjepisec, jo imenuje «sliko krščanske kneginje. Modra in velika v obrambi, je bila pogumna in neizprosna, ko je prišel čas napada na sovražne postojanke.» L. 1558 je bil nadvojvoda Karel v Ljubljani, nadvojvodinja pa je potovala na Špansko. Iz Trsta mu je pisala na dan 2. novembra: «Bog daj, da bi mikastil tudi v Ljubljani predikante!» Ob koncu pisma je pristavila, da upa skoro kaj «prijetnih novic» iz Ljubljane. Februarja l. 1597 je bila s Karlom v Ljubljani in se je udeležila cerkvenih in posvetnih prireditev na proslavo Hrenovega ustoličenja, kakor poročajo zapiski škofa Hrena. Že prej, namreč 28. januarja istega leta, je bila (kakor piše tudi Gruden) s svojimi hčerami navzoča pri poklonitvi koroškega plemstva in mestnih poslancev na Gosposvetskem polju. (Radics l. c.).

Marija Skrinjarjeva

Uboge gmajne stara pravda

Sredi najhujših borb med katoličani in luterani je izbruhnil vnovič, a to pot najstrašnejši kmetiški upor. Že upori spočetka 16. veka so dvignili stanovsko zavest kmetov, dasi takrat niso dosegli uspehov, zdaj pa so se vsi uporniki in nezadovoljneži sklicevali na sv. pismo. «Z odprto knjigo evangelija je hodil kmet okolo in iskal pomoči. Zato je bil pristopen protestantizmu, ki mu ni branil, da si je razlagal sv. pismo po svoje. Evangelij je postal bojno orožje.» (Abditus: Reformacija in socijalni boji slovenskih kmetov.)

Zanimivo je, da je silno krvavi upor začela ženska. Za gospodstvo na Susedgradu nedaleč od Zagreba se je bila vnela strastna borba med vdovo Uršulo Meknitzer in Fr. Tahom, poveljnikom konjice v Kaniži. Približno v prvi polovici l. 1565, ko se je Tahi bojeval s Turki na Ogrskem, je vdova Urša zbrala okoli 800 podložnih kmetov in z njimi iztirala iz Susedgrada Tahovo rodbino, ugrabivši ji vse premakljivo blago. Ko se je nato ban Peter Erdedi dvignil s svojo četo, da kaznuje Uršulo, so ona in njeni zetje zbrali 3000 kmetov in raztepli bansko vojsko. Tako se je začelo, zakaj po vzgledu teh Uršinih kmetov se je začelo puntati tudi kmetiško ljudstvo po sosednji Kranjski in Štajerski.

Tahi je bil pravi tip graščaka najbolj nasilne sorte. S tlake je dajal ženske, ki so mu bile všeč, odvesti na grad, kjer so postale žrtve njegove divje strasti. Ko je pozneje komisija preiskovala Tahove zločine, so kmetje privedli 14 deklet in žen, ki jih je bil Tahi oskrnil, in Ilija Gregorič je pred sodnijo izpovedal, da je Tahova drzovitost proti ženskam najbolj izpodbudila podložnike na upor. (Dr. Gruden, 5. zv.).

Tahi je imel tudi graščino Stattenberg pri Slovenski Bistrici. Tudi ondi je gospodoval nečuvno nasilno, objestno in podlo. Kakor Tahi pa so paševali tudi mnogi drugi plemiči. Kmetje so naskočili razne gradove in koncem l. 1572 so se pričeli vo-

jaško organizirati. Z gesloma »za staro pravdo« in »doli z gospodo« so si kmetje ustanovili »moško punto« ali »puntarijo«, na svoje čelo pa so postavili Matija Gubca, Ivana Pasanca, Ivana Mogaiča in Ilija Gregoriča.

Po početnih uspehih so bili kmetje poraženi pri Krškem, Kerestincu in Mokricah, pri Sv. Petru, pod Sv. Gorami in dne 9. februarja 1573 odločilno pri Stubičkih toplicah, kjer je bila kmetiška vojska razbita in poklana, da je obležalo izmed 10.000 kmetov 5000 mrtvih. Nato so kmete obešali po hišah, skednjih in hlevih; na eni sami divji hruški ob glavni cesti je viselo 16 nesrečnih kmetov. 176 kmetov so obsodili v Gradcu na smrt, 15 poveljnikov so obesili, nasadili na kol in raztrgali na četvero.

Mogaič je padel v bitki, Pasanca so v Zagrebu ubili ob nečloveških mukah, Gubcu pa so z žarečimi kleščami trgali meso s telesa, ga kronali na razbeljenem železnem stolu z razbeljeno železno krono ter ga naposled kot razbojnika razčrtorili.

Za časa kmetiškega upora je poginilo najmanj 6000 ljudi, in slovenske in hrvatske matere, žene in dekleta so jokale ter obupavale po opustošenih, požganih in porušenih vaseh in seliščih. Jokale pa so tudi plemkinje, ker so izgubile može in sinove ter so jim bili gradovi oplenjeni in požgani.

Tako se je zaključilo kmetiško upiranje od 1565 - 73 prav tako nesrečno, kakor že l. 1469, 1478, 1514 - 1516. Vsled nedostatka spretnega vodstva, nesloge in nediscipliniranosti so kmetiški vstanki končali vselej žalostno. »Stara pravda!« in »Uboğa gmajna!« nista utihnili med vzdihujočim kmetiškim ljudstvom prav do l. 1848! In prav nič se ne motimo, ako zabeležimo, da so imele največ povoda za vzdihovanje žene in dekleta.

Zaradi sličnosti usode naj sežem le kratko še k opisu kmetiške borbe l. 1514—1516. Veliko uporniško gibanje se je bilo takrat pričelo obenem na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem, Tudi že takrat se je ustanovila »slovenska kmetiška zveza«. Na Gorenjskem je vrelo zlasti med bohinjskimi in blejskimi kmeti proti plemičem Kraigom in Puchheimom. Tem so se kmalu pridružili kmetje iz radovljiškega, kranjskega, kamniškega in polhovgraškega okraja. »Punt« je štel okoli 20.000 mož: na čelu pa kmet Klander in »krofasti krojač« iz Radovljice.

V Kočevju in Krškem je bil velik zatiralec kmetov Jur. pl. Thurn. Kmetje so napadli kočevski grad ter ubili Thurna in

njegovega valpta Stržena. Dne 17. maja so naskočili uporniki grad Mehovo pri Novem mestu, pobili z bati in kosami oba brata graščaka Mündorfa ter še 16 drugih plemičev. Umorili so tudi Mündorfova sina ter trupla zmetali v grajski jarek. Mater*) grajskih gospodov in njeni dve hčerki pa so slekli in nato oblekli v kmetiške cape ter jih baje vpregli pred plug.

Nato so kmetje napadli še gradove Thurn, Raka, Mokronog, Polhovgradec, Češperk, Kunsperg, Podsredo, Bizeljsko in začeli oblegati Brežice. Bilo jih je baje — 80.000! Vzeli so tudi Brežice, pobili cesar. poveljnika Marka Kisla in še več drugih hrvatskih plemičev. Nato so vzeli še celjski grad.

A Jur pl. Herberstein je zbral vojsko, pobil v Celju 700 kmetov, štajerski glavar Žiga pl. Ditrichstein pa je pobil in razbil kmete pri Brežicah. Ko je prišel zmagoviti Herberstein pri Rajhenburgu čez Savo, so se kranjski uporniki razbežali, Klander in «krofasti krojač» sta pobegnila na Beneško in Herberstein si je hitro podvrgel vso Kranjsko.

Po zmagi je sledila kazen puntarjev: na Koroškem je moral vsak podložnik plačevati 8 fenigov na leto, na Kranjskem je morala plačati vsaka hiša en goldinar in na Štajerskem je bila naložena enaka globa. Tri mesece je trajala ta nesrečna kmetiška vojska. Zaključila se je s popolno zmago plemstva. (Dr. Gruden, 3 zv.)

Samo tri mesece je trajala vojska! A koliko gorja in groznih dni je prestalo ženstvo med uporom in koliko let je še jokalo zaradi njegovih posledic!

«Plemkinje so se metale preko ozidja ali pa so jih kmetje izmučili do smrti ter njih onečaščena trupla pometali v jarke. V Mehovem so kmetje odsekali glave najprej Boltežarju pl. Mündorfu in njegovemu bratu, nato Maksu pl. Klissi, Gasparju pl. Wernegkberju in še drugim. Noben potomec plemstva naj bi ne ostal več živ; zato sta morala umreti tudi mladoletna sinčka Boltežarjeva; le njihovo hčerko je rešila pestunja».

«Poročila o kranjskih kmetiških uporih pa javljajo, da je bilo v maščevalni vojski tudi mnogo žensk, ki so iztresale svojo besnost in zavist proti graščakinjam še razuzdaneje, kakor so to delali njih možje proti gospodom, zakaj ženska, iztrgana svoji pasivnosti, ne pozna nobene meje.» (Radics l. c.)

«Socialni boji slovenskih kmetov (in kmetic!) v zadnjem veku so kakor plamteča grmada v zgodovini slovenskega ljudstva. Bili so predigra bojem današnje dobe.» (Abditus l. c.)

*) Marta pl. Pfaffoitsch (Radics l. c.)

Ilika Vaštetova :

Naše ženstvo v baročni dobi

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Melita Rojičeva.

Plemkinje po rodu in srcu

I.

Rimski historiki so mogli o starih Slovenih poročati malone le dobre in lepe lastnosti. In tudi o slovenskih ženah niso poročali nič slabega:

«Žene Slovenov so čiste in zveste svojim možem nad vsako mero. Mnoge se po moževi smrti same usmrčajo in raje utapljajo nego bi živele samotne.»

Prokopij je pisal o zunanosti Slovenov, da so visoke in vitke rasti ter krepkih udov. Polt da jim je zardela, ne povsem bela, a tudi ne temna, a lasje so jim svetlorumeni. Hranijo da se preprosto in skromno, v svojih običajih da so preprosti, a srce da jim ne pozna zvijačnosti in hinavstva. Slovenke smotorej z rimljanskim opisom svojih pradedov lahko zadovoljne.

Prvotno so bili Sloveni najizrazitejši demokratje: vsi so si bili po pravicah in dolžnostih enaki in razločka po stanovih niso poznali. Zatorej tudi plemstva ni bilo med Sloveni. Prvotna njih politična enota pa je bila *župa*, zveza rodovincev, ki so bili naseljeni na skupnem ozemlju. Načeloval je vsaki župi *župan*: najvišji gospodar, sodnik in tudi svečenik. Župe so se združile v majhna poglavarstva, ki jim je bil glava *vojvoda* (knez) ali *veliki župan*. Ta je imel navadno oblast le v dobi vojne; ako je bila nevarnost trajna, mu je ostala tudi oblast trajno. Marsikje pa se je vojvodstvo, kneštvo ali velikožupanstvo ohranilo in postalo v kaki družini celo dedno.

Vojvoda (knez) ali veliki župan je bil prvotno svobodno izvoljen po županih ter po vsem ljudstvu dotične županske zveze slovesno nameščen ali postavljen. Kasneje so si vojvode dovoljevali samovlastnosti. Še bolj se je izpremenilo razmerje slovenskih poglavarjev do naroda, ko so frankovski vplivi in vzorci izpodrinili stare običaje. Prvotna enakopravnost je izginjala, zakaj bogate in odlične rodbine so si trajno prisvajale častne službe, dostojanstva in moč, s temi pa tudi razne pravice in svoboščine. Tako je nastalo slovensko plemstvo.

V listinah 9. in 10. veka je zabeleženih več slovenskih plemičev; tu so n. pr. Kocel, Unčat, Hotimir, Ljutomir, Črven, Žilec, Volčina, Svetopolk, Pribislav, Vitogoj, Mojmir, Pribina, Trdogoj, Milo, Volkun, Nepokor, Prsnoslav i. dr. Kmalu so se začeli zvati po svojih gradovih n. pr. po Seličah Seliški, po Brežah Breški, po Celju Celjski, po Sovneku Sovneški i. t. d.

Taka slavna slovenska plemkinja je bila tudi grofica krška, Hema. Njen ded ali praded je bil Svetopolk, ki je imel Breže (Friesach) ali Krško grofijo z glavnim gradom Seliče blizu Brež na Koroškem. S tem je Svetopolk ustanovil rodbino grofov Seliških ali Breških, ki je imela obsežna posestva tudi na Štajerskem okoli Pilštajna in v dolini Adiže.

Hema, rojena okoli l. 983, je bila hči grofa Engelberta iz Pilštajna in grofice Tute. Kot dekle je prišla za dvorkinjo k cesarici Kunigundi, ženi Henrika II. Tam jo je zasnubil Viljem, mejni grof Breško-Seliški ali Savinjske marke.

Tudi Viljem je bil potomec slovenskih plemičev: ded mu je bil Volkun ali Valjhun, ki je podedoval Trušenjsko dolino in Djekše na Koroškem in l. 895 tudi rajhenburško in krško okolico. Kasneje so se ta posestva pomnožila še z zemljišči okoli Vitanja, ob Sotli in v dolini Mirne na Dolenjskem. Viljem in Hema sta bila torej silno imovita.

Zakonca sta imela dva sina, Viljema in Hartviga. Med grofovimi posestvi so bili tudi zlati in srebrni rudniki v Seličah; rudarje sta nadzirala sinova. Ti rudarji so se bajé v pijanosti in nenravnosti tako pregrešili, da so bili ostro kaznovani, a eden je bil celo obešen. Kdo je rudarje kaznoval, glede tega govore viri različno: eni pripovedujejo, da jih je kaznoval oče grof Viljem, drugi pa da sinova. Kmalu nato sta bila ubita mlada Viljem in Hartvig. Tudi to govore viri različno: eni trdijo, da so ju ubili delavci iz osvete, drugi pa, da sta padla v boju upornikov, ki so se potezali za odstavljenega koroškega vojvodo Adalbera, dočim sta stala mlada Hemina sinova na cesarjevi strani proti Adalberu.

Tudi dogodki nato se popisujejo različno. Neki viri pripovedujejo, da je oče grof Viljem s trumo svojih vojakov naskočil morilce delavce, da osveti smrt sinov. Delavci so se utaborili v gozdovih, a grof je predrl njih zaseke in vse delavce pomoril. Iz kesanja in žalosti zaradi izgube sinov je oče grof

Viljem nato odpotoval za pokoro v Rim. Na povratku domov pa ga je dohitela smrt na meji že blizu doma.

Drugi pa pripovedujejo, da je grof Viljem povaloval v Rim že pred smrtjo svojih sinov iz same pobožnosti. Romal je peš, brez spremstva in kot preprost romar oblečen. Nepoznan je v Rimu opravil svojo pobožnost in se vrnil domov; toda blizu vasi Gräbern v lavantinski dolini je zbolel in v par dneh umrl. Pokopali so ga v cerkvi sv. Lenarta, ki jo je bil dal sam zgraditi.

Bodisi tako ali drugače, skratka Hema je hitro zapored izgubila moža in oba sinova. Nato je dala zgraditi celo vrsto cerkev in cerkvic ter izročila svoja posestva na Zgor. Štajerskem okoli l. 1041. solnograškemu nadškofu, ki je po njeni želji ustanovil l. 1074 benediktinski samostan sv. Blaža v Admontu. Sama pa je ustanovila nunski samostan v Krki. V ta namen je darovala še ostanek svojega imetja: posestva v Krški dolini, grad Breže s trgom, grad in dvor v Trušnjah, posestva na Bavarskem in v Savinjski dolini, dvor Št. Jur pri koroškem Strassburgu ter grad Škerljevo v dolini Mirne na Dolenjskem. Cerkev in samostan je posvetil 15. avg. 1043 solnograški nadškof, istega dne je stopila grofica Hema med redovnice, a že 29. junija 1045. je umrla. L. 1174. so njeno truplo s pokopališča prenesli v rakev krške stolnice. L. 1465 je bila proglašena za blaženo, ljudstvo pa jo ima za svetnico.

Njen blagi spomin živi med ljudstvom še dandanes, in romarji se vsako leto v 4. tednu po veliki noči shajajo s Koroškega in raznih krajev. Štajerci pa prihajajo o Binkošti na njen grob. Na njene rudnike okoli Brež spominjajo stare fužine svete Heme v Bchinju. (Glej več v »Zgodovini slovenskega naroda« dr. Jcs. Grudna, 1. zvezek str. 109–114!) Dr. J. Rogač poroča, da je zgradila Hema na Krki poleg krasne cerkve celo dva samostana: večjega za 70 žensk, manjšega pa za 20 korarjev. (Življenje svetnikov in svetnic božjih, izdala Družba sv. Mohorja, 1869).

Sv. ali bl. Hemi je slična izv. Hilda, o kateri vemo prav malo. Tudi ta, druga Slovenka svetniške slave je bila grofica.

Ob Dravi, nasproti izliva reke Krke, je stal grad Kamen, kjer je živela okoli l. 970 Hildegarda. Tudi o nji si viri ugovarjajo. Dr. Gruden trdi, da je bila mati briksenškega škofa Alboina, dr. Potočnik pa, da je bila soproga grofa Albuina. Prvi trdi, da je zapustila sinu vso lastnino, a sin da je velik del izročil briksenški cerkvi; drugi pa piše, da je ona po moževi smrti izvr-

ševala bogoljubna dela. Koliko je na legendah o nji zgodovinske istine, se pač ne da dognati več. Pripovedujejo, da je Hildegarda bila Slovenka in usmiljena mati vsem bednim Slovencem ob Dravi. V svojem gradu je ustanovila lepo cerkev sv. Lovrenca in je preskrbela tudi duhovnika. Pod gradom je sezidala bolnišnico, kjer je sprejemala potnike in bolnike, jim stregla, jih kopala in oblačila. Njena skrb za reveže je šla še preko njenega groba; naročila je namreč, da pogostijo na kamenskem gradu na dan njene smrti vse reveže, ki prihajajo k maši zadušnici. Hildegarda je baje dočakala skoraj sto let, umrla pa je okoli l. 1024. Pokopali so jo sredi cerkve, pod oltarjem sv. Lovrenca. L. 1605 je dal nadvojvoda Ferdinand prepeljati nekaj ostankov v Gradec. Na dan njene smrti, 5. svečana, so dobivali reveži še l. 1909 v gradu jedi in pijače. Ker je to dan sv. Agate, imenujejo nekateri Lihardo tudi «dobro Agato». Spomin Lihardin ali Hildin gre od rodu do rodu, in stari ljudje v preteklem stoletju so radi prebirali popis njenega življenja: «Hildegarda izveličana» (A. M. Slomšek, Spominska knjiga ob 100-letnici, Družba sv. Mohorja 1900 — Dr. Potčnik, Vojvodina Koroška). Hildegarda je umrla v slovesu svetosti; ob njenem grobu so se dogajali čudeži in je nastala kmalu sloveča božja pot. Akvilejski patrijarh Bertold je radi tega l. 1238 izvil cerkev iz oblasti kapitlja v Dobrlivesi in jo neposredno podredil patriarhu (Dr. Gruden, 2. zv.).

V tesni zvezi s Slovenci je živela in ostala dolgo zapisana v srcih slovenskih bednikov sicer tuja dama, ki pa se je bila med našim narodom udomačila.

Virida, hči milanskega vojvode Viscontija, poročena z avstrijskim nadvojvodom Leopoldom III., je bila po Kranjskem široko znana pod imenom «Gospa s pristave»; v okolici Zatične se še dandanes spominjajo tega naslova. Ko je njen soprog Leopold padel v zanj nesrečni bitki pri Sempahu l. 1336, si je zaželela Virida miru in samote. Našla je oboje na pristavici pri cerkvi sv. Lamberta, uro daleč od Zatične. Tam je delila ljudem dobrote, obdarila skoraj vsako leto samostan v Zatični in mu stala v sili tudi s posojilom na strani. Posojala je tudi drugim. Umrla je l. 1425 in je pokopana v zatiški cerkvi.

II.

Ob našem morju, po naših gričih in gorah, ob in na jezerih, po strmih skalah in v temnih gozdih — povsod zagleda potnik

svetišča, v krajih, kjer je požigal Turek, skromna in uboga, toda povsod čedna, povsod ljubljena in čaščena. Mnogokje stoji kar po več cerkvâ druga blizu druge. Čudom se čudimo, ko vidimo na kakem višjem kraju na Kranjskem dve cerkvi, čisto enaki, komaj par korakov razdaljeni. Na prelazih, križpotih in cestah se ustavljamo ob hišnih kapelicah, ob znamenjih, križih. In vsa ta svetišča so v zvezi z zgodovino mest, gradov, vasi, plemstva in ljudstva. In povsod se lahko zamislimo v dušo naše žene, saj je bila posredno ali neposredno v zvezi s postavljanjem teh spomenikov, ki so opominjali ljudi, da je tako kratka njih pot. Kuga, vojna, lakota... sužnost, smrt najljubšega: nešteti povodi ženam, da so ustvarjale. Včasih je bila cerkev ne le svetišče, nego tudi šola, razvedrilc, uteha, vse. V cerkvi je slišala Slovenka, kako naj si uravnava življenje, tam so bile izklicane odredbe, postave in povelja deželne gosposke, pred cerkvijo se je vršila trgovina in komedija, začetek teatra. Zato so zgradile neštevilne ženske skoraj neštivilo svetišč.

Velike cerkve, zidane v novejšem času po Slovenskem, so bile zidane večinoma z nabranimi zneski — nabirale pa so največ ženske in tudi dale so največ ženske. Ne čudimo se.

Cerkev je izraz stremljenja k Bogu, cerkev je podoba telesa Križanega, podoba vezi med vidnimi in nevidnimi verniki. Carica Milica našteva v narodni pesmi carju Lazarju celo vrsto slavnih cerkvâ, ki so jih sezidali Nemaniči kot zadužbino in ččita carju Lazarju, «da poirpa na gomile blaga, a ne zgradi nigde zadužbine».

Za rešitev svoje duše in duš svojih dragih so podpirali cerkve z manjšimi darovi in ustanovami oni, ki niso zmogli velikih žrtev. L. 1380 je obdarovala Sofija Ortenburška cerkev augušincev pred mostom v Ljubljani, Sofija Višnjegorska je obdarovala okoli 1232 cerkev na Stični, na Vinici, v Podzemlju in druge cerkve, Ana Staudacher je darovala med l. 1449—50 hišo za kaplana pri kapeli sv. Fridolina na Bregu v Ljubljani. Katarina, vdova Ravbarjeva je ustanovila l. 1499 beneficij sv. Ahacija v ljubljanski stolnici i. t. d.

Takih ustanov ima skoraj vsaka cerkev po Slovenskem, ker sega ljubezen Slovenke pač preko groba.

Vse te ženske so bile po svoji dobroti podobne oni postarni slovenski kmetiški ženi, ki je iz gole usmiljenosti rešila smrti Lopichisa, sina sovražnega langobardskega naroda. Bilo je okoli l. 610, ko je Lopichis, praded benediktinca historika Pavla Dia-

kona, bežal iz obrske sužnosti preko Slovenije v svojo furlansko domovino. Več dni je blodil po gorah in že je omedleval od lakote. Slovenka neznanega imena pa ga je skrila v svoji hiši ter mu dajala skrivaj hrane, da si je opomogel. Nato mu je dala živeža še na pot in mu pokazala smer, v kateri dospe v svojo domovino.

Neznano je ostalo ime te blagodušne slovenske žene, a za večno je zabeležen čin njenega pristno slovenskega ženskega srca. Dasi je vedela, da je sovražnik, ga je rešila in mu pomagala, ker je bil lačen in beden. Ta neznanka pa je tudi prva Slovenka, ki se omenja v historiji. Na tisoče in tisoče takih blagih Slovenk je bilo še v starem in srednjem veku, žen preprostih in neznatnih; zato so ostala njih imena nezabeležena in njih čini pozabljeni. Zakaj zgodovinarji so zapisovali le najsvetlejša imena in dela cesaric, kraljic in plemkinj, ne pa kmetic, ponižnih meščank in delavk.

Terezija Rozmanova, rojena Muhova iz Lokve pri Trstu, žena poštarja Maksa v Zagorju na Notranjskem, je bila srčna sestra Hemina, Hildegardina in Viridina. V l. 1817, ko je zavladala po Notranjskem strašna lakota, je pekla kruh vsak dan in ga delila revežem. Ko je tudi nji pohajala moka, je skuhala vsak dan velik kotel močnika ter ga razdeljevala z zajemalko med stradajoče, dokler ni dospela pomoč tudi od vlade. Še dolgo so se spominjali ljudje dobre gospe s pošte.

Koliko je bilo in je še dandanes takih Slovenk! Med vsemi vojnama jih je bilo, med delavskimi stavkami, v dobi potresov, požarov in drugih nesreč. Tudi slovenski dijaki vseh stoletij so jih poznali.

Blaga žena je bila Josipina Hočevarjeva roj. Mulley iz Radovljice. Bila je izobrazena gospa, slovenskih roditeljev hči, roj. 1824. Žal, da je vzgojena v nemških šolah in stoječa vedno pod vplivom nemške gosposke, bila nemškega mišljenja. Radovljici je preskrbela vodovod, v Krškem je ustanovila bolnišnico, izdala mnogo denarja za razne cerkve, podpirala reveže ter ustanovila deset ustanov za štajerske dijake in za IV. razred meščanske šole v Krškem. V Ljubljani je ustanovila dom za onemogle ženske in »Jožefišče« ji je spomenik plemenito čuteče Kranjice.

Razne blage ženske so volile svoje imetje ali večje zneske za različne ustanove. N. pr. v Ljubljani Josipina Jalenova za sirote, Elizabeta Karlich za revno žensko, Ana Knez za reveže

iz Sp. Šiške, Josipina Kopačeva za hiralce in ubožne, Marija Kosmačeva za posle in uradniške sirote, Julija Materne za vdove Šiškarjev, Marija Pavšek za sirote, Helena Valentin za bolnike in sirote, Franja Matevže za revne učence z ljubljanskega barja i. t. d.

Takih žen je in bo vedno med nami. Teško je govoriti o živečih, a krivično bi bilo zamolčati vse one, ki so imele vedno čuteče srce za svoje bližnjike. Navajati ne moremo mnogoštevilnih požrtvovalnih delavk v humanitarnih društvih, ker jih je pač preveč. Takisto se tudi ne moremo iz istega vzroka po imenu spominjati vseh nad vse gorečih apostolk v delu za družbo sv. Cirila in Metoda. Končamo naj z navedbo samo treh Slovenk, ki pa imajo širom Slovenije še mnogo sestrâ.

Terezina Jenkova je delila in deli svoje darove in dobra dela tako, da ni vedela levica, kar je dala desnica. Vendar je njena dobrotelost znana in njeno ime blagoslavljanje od tisoč in tisoč ljudi, ki so se v sili zatekli k njej in dobili pomoč. Tiho in skromno je bilo in je še vse njeno humanitarno delo. Vršila se «med štirimi očmi», a hvaležnost, ki še ni popolnoma izmrla, govori od časa do časa o njenem plemenitem srcu.

Premnogo je dijakov, ki jim je omogočila, da so mogli nadaljevati študije, saj se ni bala nobenih, tudi ne še tako številnih potov, da je dosegla svoj cilj.

Še kot mlada žena je poiskala in se zavzela za uboge jetičnike, obiskovala jih, jim pomagala ter jih tolažila. Zašla je v najbornejša stanovanja in spoznala vso bedo revnih slojev. Povsod je skušala pomagati.

Ko so jeli med svetovno vojno prihajati v Ljubljano in na Kranjsko sploh od vseh strani begunci, posebno Primorci, je bila Terezina Jenkova med onim malim številom dobrosrčnih Ljubljančanov, ki so se zavzeli ne le s sočutjem, nego z dejanji za usodo vojnih beguncev.

V pisarni za begunce na Dunajski cesti sta bila dr. Krek in Terezina Jenkova vedno na delu. Ta slovenska žena je preskrbovala revežem tu živeža, tam strehe, nakupovala zase poljskih pridelkov, a jih razdeljevala med siromake.

Ruski vojni ujetniki bi vedeli marsikaj povedati o toplem čaju, ki jim je bil poleg prigrizka vedno na razpolago na stanovanju Terezine Jenkove. Do sto ruskih siromakov na dan se je okrepčalo na njenem stanovanju v onem strašnem času, dasi so večkrat pred vežo Terezine Jenkove oprezovali policaji.

V temni, tihi noči je zahajala ven na znani domenjeni kraj, kjer je tu srbskim, tam ruskim ujetnikom ostavljala kruha in cigaret...

Jedva pa je nehalo klanje na bojnih poljanah, je že dobila druge reveže: ruske emigrante. Kdo bi popisal vsa njena pota po Dolenjskem in Gorenjskem, kjer je iskala in iskala, prosila in rotila, da je našla nesrečnikom zavetja? Kdo bi popisal njena pota okrog raznih oblasti, da je stoterim in stoterim ruskim emigrantom preskrbela služb?

Da, brez nje bili bi ruski izseljenci na Kranjskem še stokrat večji reveži nego so.

Kot ljubiteljica ruskega jezika je vodila konverzijske večere v ruskem krožku od začetka pa do konca. Po njenem prizadevanju se je ustanovil «Ruskij kružok» tudi v Trstu in v Gorici, kjer se je z marljivostjo in vztrajnostjo priučilo ruskega jezika in vzljubilo rusko slovstvo mnogo inteligentov.

Da je šla po katastrofalnem ljubljanskem potresu Glasbena Matica koncertirat na Dunaj, je zasluga Terezine Jenkove. «Slov. Narod» od 17. aprila l. 1896. je pisal: «Misel prireditve dobrodelnih koncertov po Glasbeni Matici na Dunaju za Dunajčane je sprožila slovenska dama, sprožila jo je — *in to bodi v kroniki Glasbene Matice trajno zabeleženo* — velecenjena gospa Terezina Jenkova.»

Milka Mankočeva, rodom Tržačanka iz ugledne Mankočeve rodbine, je bila ena prvih in glavnih organizatork «Ženske podružnice CMD v Trstu», v kateri je bila odbornica dolgo vrsto let. Nепrecenljive so njene zasluge za družbo. Koliko truda je bilo treba, koliko potov, koliko prijaznih besed za nabiranje prispevkov v družbine svrhe, zlasti o priliki «božičnic»; kjer je bilo največ odpornosti proti darežljivosti, tja je šla Milka Mankočeva. Ni se ustrašila osorne besede in čestokrat namrgodenih lic, ko je povedala vzrok svojega prihoda in ni zapustila dotičnika dotlej, da se ni omeščal in segel v žep. V njeni hiši je bila dolgo vrsto let cela delavnica otroških oblek. Krojilo, merilo in šivalo se je na vse pretege, da se je obdarovalo čim več siromašne dece. Kadar je usahnil vir dohodkov, tedaj je Milka Mankočeva globoko segla v svoj žep ter izpolnila praznino. In takci še sega in podpira naša društva, naše naprave, vsak naš dobrodelni, kulturni in narodni pokret.

In še ena, že blagopokojna plemenita, dasi preprosta kmečka žena bodi tu omenjena, ena za vse, katerih ne moremo več omenjati: *Ana Dimnikova*.

Rojena 1. 1852 v kmečki hiši v Hrastniku, je ob Novicah vzplamtela za slovenstvo, zahajala na slovenske tabore ter v takrat nemških in nemškutarskih Trbovljah z besedo in časopisi budila, širila in utrjevala slovensko narodno misel. Bila je do bednikov in beguncev neskončno blagosrčna, 25 let predsednica ženske podružnice CM družbe, navdušena romarica v Prago, na

Velehrad in l. 1910 v Beograd, kjer jo je kot znano slovensko mater počastil z nagovorom kralj Peter. Junaško pogumna Slovenka med vojno in po prevratu plamteča Jugoslovenka je umrla 27. januarja 1921. Pogreb ji je bil veličasten: nesli so jo Sokoli, spremljala narodna društva iz raznih krajev ter nad 10.000 glav broječa množica.

«Nema zgovornost vseljudskih solza je jasno pričevala o nadosebni veličini rajničine pojave. Pričevala je, da je bila 'slovenska mati' ena tiskih redkih in blagoslovljenih natur, v katerih se vtelesi dobri genij zase, da razodene v njih vso svojo visoko zlahtnost in nezlomno moč,» je pisal Vladimir Levstik in dostavil:

«Ana Dimnikova nam bodi neumrljiv primer, kako razkošno je zmožna obroditi vsaka iskrica luči in nege, ki pade v srce slovenske žene; bodi nam poroštvo, da postane naša žena, ko se razcvete in dozori na solncu svobode, vredna sestra srbske majke, roditeljica in vzgojiteljica nepremagljivih sinov.»

„Slovenska kmetica, še vedno te premalo spoštujemo! Podobna si muli, ki ogarana in odrgnjena vozari po andaluškem skalovju! Pridna si pri delu, vedno si v skrbeh, da bi se ne podrl kak vogel hiše, da bi mož ne znosil preveč v pivnice, da bi se otroci ne spridili. Malo imaš od življenja, uboga ti mučenica! A tvoja je vendar zasluga, da je tlačena in raztrgana domovina ostala skupaj! Te domovine prvi steber si ti, slovenska kmetica, ki spiš navadno na slami in pod raztrgano odejo ter ješ, kar možu in otroku ostane!“ —

Dr. Ivan Tavčar.

Franja Miheličeva :

Narodne epske pesmi o slovenski ženi

Slovenske narodne pesmi so zrcalo radosti in trpljenja, vrlin in napak slovenske žene. Kar poroča zgodovina z imeni in številkami, o čemer dandanes senzacionalno razprejajo dnevniki, o tem nam narodna pesem poje iz davnih dni v pesniški obliki, z gorko besedo in slikovito domišljijo.

V narodni pesmi so se ohranili spomini na vse mogoče ljubezenske, zakonske, družinske, rodbinske, a tudi vsenarodne tragične, a prav redkokdaj vesele doživljaje naših prapradedov in praprababic.

In naše narodne pesmi govore o vseh stanovih in vseh plasteh slovenskega naroda, največkrat o ženah in dekletih, plemkinjah, meščankah, kmeticah in delavkah, obrtnicah, pastiricah, bogatinkah in bednicah. Zakonske in nezakonske žene, matere s kopo dece in tudi nesrečnice brez otrok, pobožne in grešne, modre in nespametne, blage in brezsrčne, junaške in strahopetne, neskončno zveste in brezmejno izdajalske: vse najrazličnejše Slovenke je ohranila naša narodna pesem, ta najpristnejši izraz ljudske duše in njenih misli o vrednosti slovenske žene.

Kakor bršljin razvaline starih gradov zapleta spomin nekdanje graščake, graščakinje ter njih hčere in sinove v različne narodne pesmi, pravljice in pripovedke. Iz njih čitamo, kako sta živela in trpela zlahtni gospod in zlahtna gospa, kako sta posezala v usodo svojih služabnikov in tlačanov, a tudi kako so posezali ti v usodo graščinske gospode. Kuhar in kuharica, hlevar, vrtnar, paž, mojškra, majer in majerca, kmetiška žena ali dekle ter graščak, graščakinja, njuna hči ali sin se prepletajo v zmeraj novih razmerjih, konfliktih in tragedijah, v tugi in radosti, sreči in obupu.

Grajska gospoda, pa naj jo zove narodna pesem baronsko, grofovsko, kraljevsko ali cesarsko, se vobče ni ohranila naši narodni pesmi v dobrem spominu. Razuzdanost, brezvestnost in zločinstvo so glavni znaki te bivše gospode, zaradi katere je pretrpela slovenska žena toliko gorja. Toda omenjajo se tudi značajni, zvesti in hrabri plemeniti ljubimci, ki so dajali čast Slovenki ter zanjo žrtvovali celo zločinsko plemkinjo ali lastno življenje. In marsikak plemič, celo Turek, umrje od žalosti ob mrtvi slovenski ljubici.

Ljudska poezija vseh časov in narodov se suče okoli ženske, in tudi v naši ljudski poeziji je «kakor tanka tančica ženstva tragična moč preprežena čez in čez njo,» je zapisal drd. Ivan Tavčar.

Pol smeha, pol joka je naša narodna pesem. Ali več je v nji joka, več žalosti. Največ solza pa povzroča v nji tisti tragični element, ki je z Evo prišel na zemljo, ki je zaklenil raja vrata, ki je moril pred Trojo junake dveh svetov, ki je navdihnil stare grške tragike, ki je oplodil domišljijo Dantejevo in Cervantesovo ter vseh poetov in pisateljev do današnjega dne.

Zgodovinsko ozadje naši pripovedni narodni pesmi je najčešče doba, ko je bila slovenska dežela eno samo bojno polje, ko so morali naši pradedje takorekoč z golimi rokami odbijati skoraj sleherno leto grozne turške navale. Slovenska epična pesem pa se naslanja tudi na razne gradove, kjer so gospodovali samovlastni vitezi in grofje. In ker ti plemiči in njih žene niso živeli vedno vzgledno niti med seboj niti napram podložnemu slovenskemu ljudstvu, nego so mu prinašali obilo hudega, se je vtisnila njih podoba v vosek naše narodne poezije.

«Izmed ženstva, ki nastopa v tej naši ljudski epiki — meni dr. Ivan Tavčar —, se mi zdi najmanj značilno nešteto tistih nevest in deklet, katero je zlepa ali zgrda odpeljal hudi Turek. Bolj karakteristična in predvsem poetična oseba naše narodne pesmi pa je «sestra» junakov. Želja narodnega pevca je bila, take «sestričice» obdati s pesniško krasoto. Najbolj se kaže to v pesmi o španskem kraljiču, ki je rešil sestro Marjetico iz pesti divjega Trdoglava, ali pri sestri kralja Matjaža. Značilno je za našo narodno pesem, da slika plemkinjo, zlahtno gospo tolikokrat kot ženo mehkega srca. Krasoto njeno pa opeva narodni pesnik najlepše v pesmi o «rimski gospé».

Mož jo je zgrabil okoli pasu in vrgel skozi okno globoko dol v vodo. Ali ko je zrl za njo, so ga prevladali spomini na njeno

lepoto in srce mu je pozabilo, kar mu je nezvestnica storila. V kesanju je vzdihoval:

«Lepe moje bele rokē,
ki delale so zmiraj radē,
lepi moj beli život,
zdaj te bodo jedle ribe!
Lepe moje črne oči
po bistri vodi plavajo
pa zame nič ne marajo!»

In z nekako čudno slastjo je pila življenje taka zlahtna gospa, vesela in strastna, dokler ji ni prišla črna ura smrti.»

In kar vidimo jo, tako plemkinjo, kako se dolgočasi na samotnem gradu, hodi odpirat line in gledat na polje; a moža ni od nikoder, ker se bori s Turki, se udeležuje turnirjev ali se klatari in vesljači po šumnem svetu. Gospa je mlada, lepa, ljubezni željna, a mlad in lep je vrtnar, paž ali celo kmetiški fant. In tragedija se začinja...

Snovno in idejno nas tu zanima narodna pripovedna pesem, njena filozofija, njena morala. Saj izraža mišljenje in čustvovanje naših pradedov. Pustimo torej na strani lirsko poetičnost ljudskih, oblikovno včasih silno naivnih, v izrazu ne vedno izbiričnih, a vedno iskrenih in samoraslih pesnitev ter se ozmimo na njih jedro. Kajpada ima marsikatera taka narodna balada ali romancá na zaključku kar naravnost povedano tendenco, pouk in svarilo. Dogodek se pripoveduje navadno le kot vzgled vzorne čednosti ali ostrašujoče nizkosti.

Zvesta je slovenska žena, trdi narodna pesem in dokazuje:

Matjaž kralj se je oženil z Alenčico, prelepo mlado deklico. Zadosti malo pri nji spi, le tri noči, ko mora na vojsko, na kraj oblasti dunajske... Medtem mu Turki Alenčico odvedejo, Matjaž pa se preobleče za meniha in najde Alenčico sredi Turčije pod tremi lipami, kjer se Turki z ugrabljenimi devojkami pravkar pripravljajo «na rajanje». In Matjaž se da spoznati ženi Alenčici, ki vzklikne vsa radostna:

«.... Ti družu pravi moj!
Kak težko čakala sem te,
Kak' trape sitne me pesté!
Zaman pa vsi se slinijo,
zdaj brade naj s' obrišejo!»

In mož in žena utečete domov...

Vsega obsojanja vredna pa je nezvestoba.

Kraljično, ki ljubimka obenem z dvema kraljičema, umori njen prvi ljubimec, prešestno grofico vrže mož skozi okno v reko, plemkinja umori majarici sinka iz osvete in ljubosumnosti, njo pa umori mož in se oženi vendarle z majarico, plemkinja zavda ljubici svojega moža, a sama izgubi glavo i. t. d.

Prešestnika, nezvestnika in nezvestnico zadene vedno smrt!

Kralj Matjaž se je pregrešil s tujo ženo. Bila je španska kraljica ali pa — Celjanka Bobnarca. K tej ali oni Matjaž je lazil, dokler mož ga ni opazil, »ga cbodel mož srditi, da ne bo več zdrav mor' biti.« Pa ga graja Alenčica, njega ta mlajši sestra:

«Oh, do srca so skopane,
črne, bratec, tvoje rane!
Vedno, kralj, sem te svarila,
ne lotit' se žen prosila:
srčne rane žene ptuje...» In Matjaž umre.
A tudi Bobnarju se jeza vname,
»v roke oster nož uzame
in zabode svojo ženo,
mlado ženo nepošteno...»

Zvest mora biti tudi mož, uči narodna pesem in slavi zveste zakonce.

Kralj Matjaž je bil turški jetnik, ko se je vanj zaljubila Marjetica, Turka kralja najmlajša hči. Ako jo vzame, mu je Marjetica obetala, da ga izpusti iz stolpa. Teda Matjaž ji je odgovoril značajno:

«O, kaj ti dam, Marjetica:
le to ne bo, ne more bit',
le to ne more se zgodit':
doma imam svojô ženkô,
tri mlade sinke imam z njo.
Trikrat je lepši kakor ti,
trikrat je mlajši kakor ti...»

A dobra Marjetica je rešila vendarle prelepega Matjaža in utekla z njim, ki pa jo je dal za ženo svojemu mlajšemu bratu. sam pa ostal zvest svoji ženi...

Hrabra je žena, pripoveduje narodni pesnik.

Ko je moral Ravbar Adâm, Siska vrli kapetan, na vojsko proti Turkom, je stopil še k ženi Katarini po slovo. In rekel ji je:

Gorenjska narodna noša.

«Dve nedelji bodi zdrava,
da jo s pašo zaigrava!
Res da gospa Katarina
se preplaši, žalost ima,
za gospoda se je bala,
vendar sabljo m' opasala.»

In nato so se Ravbar in njegovi junaki takc v Turka zagnali,
da so vsega posabljali...

A ko je prišel turški paša v Limbušo, se je drug slovenski
junak poslovil od svoje neveste:

«Srečno ostan' zdaj, ljuba ti!
Ne bova se več videla,
niti več razgovarjala.»

Ona pa mu je odgovorila hrabro kakor plemkinja Katarina:

«Če se glih ne 'va videla,
pa 'va se iz srca ljubila.»

Njena ljubezen bo torej v srcu živela večno, tudi po njega
smrti...

Slovenke ne marajo Turkov, niti samega turškega carja ne,
nego rajši umro.

Ljubljancanka Školastika je bila prelepa hčerka stotnikova.
Ko je zvedel zanjo turški car, jo je pozelel za ženo, poslal nje-
nemu očetu pismo in takoj tudi svoje ljudi, da bi mu privedli
krasotico. Razjokala sta se nad pismom oče in hči, ničemurna
mati pa se je sladko posmejala:

«Kako bo to vender lepò!
Saj lepše bit' bi ne moglò!
Jaz bom ljubljanska hauptmanca,
ti boš pa turška carica!»

Toda Školastika je cdšla v svojo kamrico pred podobo božje
Matere.

«Megla gostò se st'ri krog nje:
veliko j' prišlo angelov,
Školastinih prijatelov.
Le-ti vzemò Školastiko,
Turčini prazni stran gredò.»

Seveda pa so bile med Slovenkami tudi izjeme, ki so se zalju-
bile v Turka ali cigana; vse so bile strašno kaznovane.

«Vsak otrok je brez pameti,
ki ne uboga matere!»

vzdihuje Ančika Dominkova. Sedem let jo je zalezoval Turek in končno jo siloma odvedel. Zaman ga je potem prosila, naj ji dovoli, da se poslovi od matere, zaman prosila, naj ji dovoli, da gre materi pokazat sinka... štirinajst let je trpela, končno pa «pade, omedli, dušo pri priči izpusti».

Jedva je bila rešena ribniška Alenčica ali Jerica, grofova zaročenka. Turek je potrkal na okno njene kamrice, toda Alenčica je izjavila:

«Brez matere jaz ne odprem,
nocoj k nikomur ven ne grem!»

Končno jo je z lažjo vendar prepovrnil, da ga je spustila v kamrico. Turek jo je vržel na konjiča in pobegnil z njo. A dekle je tako glasno klicalo grofa na pomoč, da jo je zaslišal, skočil s hlapci na konje, dohitel Turka pri vasi Goriče in mu odsekal glavo.

Slovenka je bila sobojevnica proti Turkom in svojemu možu je pomagala s svojo hrabrostjo in premetenostjo.

Prelepa Alenčica n. pr. je po nasvetu moža ali brata Marka Turke, ki so vdrli na grad, gostila in napajala tako dolgo, da jih je upijanila in so se valjali po tleh. Hkratu jim je pobrala orožje in ga odnesla v kamro sedemnajstkrat.

Nato je prišel Marko in posekal Turke...

A Slovenka si je upala tudi sama naskočiti Turke, zlasti kadar se je morala osvetiti.

Alenčici so Turki ujeli in ubili brata Gregca. Alenčica je šla v kamrico, oblekla haljico, pa vzela sablico ostró,

rdečo kapo na se dé,
na kapi pera tri stojé,
žerjavova so pera ta:
use je kot pri Gregcu b'lo.
U štalco smukne naenkrat,
si brzga konja osedlat...

In

v šotorju dirja, gre u skok
in Turke seka naokrog,
za njo prav tel'ko jih leži
ko snopja zadaj za ženjci...

Končno pa, ko je brata osvetila, prav ženski še osramoti sultana samega:

«Junaško blizu carja gre,
pokaže črni kiti dve,
dva bela lepa nageljna:
«Ima take tvoja carinja?» —

Nesrečni so starši, ki hčere daleč može ali jih niti ne vprašajo, kam jih vleče srce. In zaradi staršev so bile nesrečne lepa Kumara, Lenčka z Vrhnike, mlada Breda, Ančika, Brajdica in še toliko drugih, ki so bedno poginile. Često je bila kriva tragedij tudi zla tašča.

Drugače pa je, ako zмага prava ljubezen, ki se poslužuje včasih najčudnejših zvijač. Zaljubljenca se n. pr. dogovorita, da eden navidezno umrje; ko ga pride drugi kropit, se objameta in takoj poročita. Seveda se potem včasih oče jezi:

«Vsak oče je brez pameti,
ki svojo hčer od sebe pusti.»

Mlada Zora si dene pod jezik koren lečen, da «zvečer zboli in zjutraj mrtva obleži». Ko jo na pare devajo, vsi jokajo, vzdihujejo, le grajski norec se smeji:

«Močno, močno se meni zdi, da mlada Zora mrtva ni!»

In res je norec edini modrijan: kraljič mlad vdre namreč v grobnico, vzame Zori izpod jezika koren lečen in zaljubljenca ubežita s kočijo. Toda ženska intriga se zaključi vendarle tragično: Zorina brata ujameta begunca in umorita kraljiča, Zora pa s konja pade, omedli, kajpada več se ne zbudi...

Tudi prepovedana ljubezen med plemkinjami in plebejci se konča vedno žalostno. Vrtnar ali paž kmetskega stanu mora na morišče, ker je imel za ljubico grajsko gospodično. Rabelj mu odseka glavo, a plemenita ljubica trikrat vzdihne in umrje. In potem ju pokopljejo vsakega na en kraj cerkve.

«Iz njega raste lilija,
iz nje pa raste vrtnica.
Dorastli ste vrhá cerkvé,
tam sta sklenili skupaj se...»

Dobra slovenska mati vedno pametno svetuje in moli za svojega sina. Ko je cesar pozval viteza Lambergarja, naj se pride borit s strašnim Pegamom, je začel mladi junak prelivati debele solze kakor vinske jagode. Stara majka pa mu je govorila:

«Sin Lambergar, le molči ti!
Jaz doma bom za pečjô,
a pri tebi z vso močjô:
bom molila roženkranc,
srečen bode boja kon'c.
Ko bo Pegam šel nad te,
on imel bo tri glavê,
meri pa le v prednjega,
mahni pa le v srednjega!...»

In Lambergar sluša mater ter zмага. Kdor pa matere ne sluša, pogine.

Lambergar se je oženil s prelepo Alenčico, mlado poljsko deklico. Mati je svarila sina:

«z likofa ko pojdete,
ne bobnajte, ne godite,
da ne sliši Marjetica,
ki je huda copern'ca!»

Lambergar ni slušal, in Marjeta ga je zastrupila. «Komaj je bil tretji dan, Lambergar je z'lo bolan, komaj je bil osmi dan, Lambergar je zakopan.»

Žalostno je, da ženska ženski ne privoščí moža ter izpodriva iz moškega srca druga drugo, ne strašêč se najgrših zločinov. A še žalostnejše je, da so bili vedno možje, ki so, slabi v svoji slepi strasti, poslušali zapeljivke in tudi sami postali zločinci. Takih primerov opeva ljudstvo dolgo vrsto. Navedem naj le en vzgled!

Gospod se je zaljubil v šiviljo Špelico, ki pa «noče mu ljubca bit', ker noče svoje žene ubit'.» In očarani gospod vprašuje:

«Kako gospo svojo ubit',
ker ne morem je zjezít'?

Špelca zavede slabiča, da doma pobije skledé cinaste, razbije skrinje namalane in ubije celo sinka mladega. Toda žena se ne razjezi, nego mu pravi vselej mirno: «boš pa druge kupil!» Naposled zapelje Špelica moža, da odreže ženi prsi. Tedaj šele vzklikne nesrečnica:

«Gospod nezvest naj okamni,
srce meseno obstoji,
naj Špelca v kačo se zmeni
u srce pikat ga hiti!»

In veliki Bog usliši njeno prošnjo: zapeljivka se izpremeni v kačo, ki usmrti morilca...

Na plesu se je često rodilo mnogo bridkosti in sramote; zato so bili tudi nekdanji slovenski starši sovražniki brezmejnega in razuzdanega rajanja. Miciko plesavko zapelje povodnji mož in ker noče ž njim, ji raztrga sinka čez pol, češ «Bova imela ga vsaki pol!»

Katrinčico, rajavko, je odnesel sam hudič s plesa v pekel, da «bosta po peklu rajala, ker je tak močno vajena».

In Micika ali Liza lepa pekova hči, ki «po trgu drobenti, da pesek ji spod nog leti», napleše komandirar mlad prav do smrti. In sam cesar jo je prišel kropit in dejal:

«Ko vedel bil bi jaz le to,
da je to truplo tak lepó,
gotovo moje bi biló!»

Lepa Vida je bila nesrečna žena; mož ji je bil star, a dete bolešno. Poslušala je «neumne svete, starca vzela, malokdaj sirota bila je vesela. Saj bolno dete ves dan prejokuje, dolgo noč ji starec prekašluje.»

In Vida je pobegnila z zamorcem in postala dovilja in pestunja španskega kraljiča. Toda takoj se ji je vzbudila vest in strašno domotožje. Neprestano se je kesala, mislila le na dom, trepetala in hrepenela za sinkom, vpraševala solnce, blede luno in zarjo, kaj njen sinek dela, bolno dete. Zaman so bile vse tolažbe:

«Vida vsak dan je pri oknu stala,
se po sinku, oči, mož' jokala...»

Prav kakor nemška Lencra je bila slovenska Majdalenka svojemu Anzelju zvesta do groba. Neprestano ga je klicala:

«Al' živ si, Anzelj, al' mrtev,
po pušeljč vender boš prišel,
po pušeljč vender boš prišel!»

In ko je ura enajsto vdarila, je res prišel Anzelj ponjo; jezdila sta predaleč tja do polja ravnega.

«Luna in zvezde svetijo,
mrličí hitro jezdijo,
pogledi, moja ljuba ti!
,Oj tiho, tiho, Anzelj mlad!
Reci: Bog daj mrličem spat!»

Prišla sta v britof žegnani, tam novi grob se razdeli. Se vlegel vanjga Anzelj je, čez njega grob razgrne se. Je groza njo obhajala, na črni grob se zgreznila.

Pa nji je počilo srce
od žalosti in groze té.

Veriga tragedij, ki jih je doživljala slovenska žena in dekle, je pač brezkončna. Navedem naj samo še eno!

«Oču, mater' je obljubil,
da bo novo mašo pel,
svoji Suzki je obljubil,
da jo bo za ženo vzel.»

Njemu je bilo ime Tolmajnar in še naposled je Suzki naročil, naj se obleče v oblačilo novo židano in naj ga čaka v cerkvi «frančiškajnarški» v klopi «omalani». In sporočil ji je, naj gleda nanj: če imel bo v rokah «lep zeleni rožmarin,» se bo poročila z njim.

In Suzana je zgodaj vstala, se oblekla v obleko novo židano in se vsedla v klopico omalano. Čakala je ženina. Toda Tolmajnar je prišel v družbi dvanajsterih frančiškajnarjev, a v rokah je nosil «rešnega Boga». Pred oltarjem je pel novo mašo, Suzani pa je skoprnelo prevarano srce in izdihnila je.

Ljudstvo je zagnalo hrup, cn pri oltarju pa je vedel kaj se je zgodilo: okoli se je obrnil in jej sveti žegen dal.

Ko je v bridkih težavah sv. mašo zbral, je šel k njej in pri njej umrl. In skupaj so ju položili v grobnico konec kora.

Iz njenega groba 'zrase
limbar čist in lepo bel,
iz njegovega groba pa se
grm gartrož je začel.
Rasti sta na kviško jela
do vrh cerkve in naprej,
vrhu cerkve sta se objela,
zrasla gori v sveti raj.

(Glej dr. K. Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. — Dr. Ivan Tavčar: Ženstvo v slovenski narodni pesmi. — Dr. Jos. Gruden: Zgodovina, 3 zv.)

Iva Lavričeva, stud. phil. :

Domače slikarice starejše dobe

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Gorenjska narodna noša.

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Slstory nima soglasja avtorja za objavo članka

Upodabljajoče umetnice novejšje dobe

Moderni čas je dal Slovencem tudi nekaj upodabljajočih umetnic. Večja svoboda je razvezala peroti Slovenkam, da so poletele ne le na vseučilišča, konservatorije in druge visoke šole po tujih velemestih, nego tudi na umetniške akademije ter v ateljeje svetovnih mojstrov. Majhno je še število naših umetnic čopiča in dleta; tem ponosnejše smo lahko, da jih je celo med temi redkimi nekaj, čijih sloves seza daleč preko mej slovenske domovine.

Ivana Kobilca

akad. slikarica, se je rodila v Ljubljani l. 1861 kot hči uglednega trgovca in hišnega posestnika. Od narave nadarjena za slikarstvo, je že kot otrok spretno risala.

Prvi pouk v slikarstvu sta ji nudila ljubljanska slikarica Ida Künlova in akad. slikar Ferdo Vesel. Z osemnajstim leti je šla na Dunaj na slikarsko akademijo. V jeseni l. 1880 se je preselila v Monakovo, kjer je postala učenka znamenitega Erdtelta in kiparja prof. Rotha. V Monakovem je živela, se učila in delala samostojno devet let ter uživala v tamkajšnjem umetniškem svetu velik ugled.

Prvič je razstavila Ivana Kobilca l. 1888 v dunajskem Künstlerhausu. Takoj je postala kritika nanjo pozorna in je pisala o njej jako ugodno.

Toda treba je bilo še domovini pokazati, da tudi nadarjena ženska nekaj zmore, tem več, ako se z nadarjenostjo družijo tudi brezprimerna marljivost, vestnost in finočuteč umetniški okus. Kolektivna razstava 31 slik izpod čopiča mlade slovenske umetnice l. 1888 v Ljubljani, to ni bilo karsibodi... Prišla je in zmagała je. Samo izdajatelj in urednik »Danice«, Luka Jeran, je zmajeval z glavo; bal se je pohujšanja in je to v svojem listu tudi povedal. Na razstavi je bil namreč tudi portret slikaričine sestre,

cvetične mladenke golih rok v rožnati obleki, kot portret in kot slika eden najboljših umotvorov Ivane Kobilčeve. Ali gole lepe roke so starega gospoda razburile.

Sedaj je bila umetnica že ugledna, in naročila so prihajala druga za drugim. L. 1889 je slikala v Zagrebu škofa drja. Račkega. takrat je tudi razstavila v Jugoslovnski akademiji 29 slik.

L. 1891 je razstavila v Monakovem veliko in znano oljnato sliko »Poletje«, ki je sedaj v Narodni galeriji v Ljubljani. Po nasvetu prof. Uhdeja je poslala to sliko in sliko »Likarice« v Pariz, kjer je bilo izmed 2800 vposlanih slik sprejetih samo 200. a med njimi obe liki Kobilčeve. Sliki sta bili v umetniških listih opetovano reproducirani, kritika ju je hvalila, umetnica pa je prejela častno odliko.

Naša mojstrica se je tedaj preselila v Pariz in marljiva kakor je bila ter avtokritična, se je začela iznova učiti. Naslednjega leta je razstavila v pariškem »Salonu«.

Pozneje je razstavljala kot splošno priznana umetnica na Dunaju, v Pragi, Regensburgu, Monakovem, Berlinu in Budimpešti.

L. 1894 se je mudila več mesecev v Florenci. Istega l. je na poziv škofa drja. Stadlerja poslikala jezuitsko cerkev v Sarajevu.

V Sarajevu je živela mnogo let. Imela je lepo družbo, nemške slikarje brata Arndta, Liebenweina i. dr. Ustanovili so Sarajevski slikarski klub, slikali mnogo za razne umetniške liste ter so bili vsi stalni sotrudniki »Bosanske Nade«, ki je posvetila Ivani Kobilčevi l. 1898 posebno številko. Za mestno občino ljubljansko je naslikala portret biskupa J. J. Strossmayerja in alegorijo Kranjska pozdravlja Ljubljano.

L. 1906 se je stalno preselila v Berlin, kjer je ostala neumorno delavna do l. 1914. V Berlinu je razstavila z največjim uspehom parkrat v Schultejevem salonu.

Svetovna vojna jo je pognala domov v Ljubljano, kjer prebiva sedaj stalno. Mnogo slika, največ portrete (n. pr. Ivana Hribarja na magistratu) in ljubezniva sveža in občutja polna tihožitja, predvsem cvetlice.

Izredno veliko je število Kobilčinih slik. Niti sama jih danes ne more več prešteti. V Ljubljani, na Gorenjskem, posebno na gradu Kolovcu, po vsej Sloveniji, v Zagrebu, Sarajevu, v Berlinu in Parizu, pa še drugje najdemo pri zasebnikih in po galerijah njena mojstrska dela.

Avgusta Šantlova, star.

roj. pl. Aigentler, je bila rojena l. 1852 v Stainzu na Štajerskem. Njena mati, roj. Fišer iz Prvačine na Goriškem, je bila unukinja slovenskega slikarja Tominca. Njen oče, uradnik v Gorici, ki je bil pozneje premeščen na Štajersko, se je bavil z veliko spretnostjo z minijaturnim slikarstvom. Poslal jo je že s trinajstim letom na graško umetniško šolo, takrat imenovano akademijo, kjer je bila 7 let učenka Tunnerja in Schwacha. Z edeindvajsetim letom se je poročila s profesorjem Antonom Šantlom ter se je z njim stalno preselila v Gorico, kjer je bivala do vpada Italijanov.

Ko je razstavila tam Beethovenovo sliko, se je oglasilo takoj večje število naročnikov za portrete med goriško aristokracijo. Ti portreti so tako ugajali, da so prišli takorekoč v modo in ni je bilo aristokratske družine v Gorici, ki si ne bi bila omislila ene ali več njenih podob. Risala jih je pač po večini po fotografijah s črno kredo, vendar pa tudi večje število po naravi s kredo in pastelom. Ko je bila stara 42 let, je imela že 400—500 takih slik za seboj. Vzrok, da so se njene slike tako priljubile, je bil pač ta, da je z lahkoto zadela podobnost.

Nekaj časa je imela tudi svojo risarsko šolo, ki je prešla pozneje v roke njene hčerke Henrike. Ves čas svojega bivanja v Gorici je marljivo sodelovala s svojim soprogom vred pri narodnem pokretu. Ni je bilo prireditve v slovenski čitalnici, pri kateri bi ne bila sodelovala v družbi s takrat še maloštevilnimi narodnimi damami. Pri podružnici sv. Cirila in Metoda je bila 25 let predsednica.

Po vojni je bila z mnogimi drugimi Goričani težko prizadeta. Pred vpadom Italijanov se je s svojo družino preselila v Krško, kjer je morala doživeti smrt svojega soproga in svoje najmlajše hčerke Danice. Sedaj živi v Mariboru.

Henrika Šantel,

rojena v Gorici, je dobila prvi pouk v risanju pri svoji materi Avgusti. Z devetnajstim letom je prišla v Monakovo, kjer je vstopila v takozvano damsko akademijo monakovskega društva umetnic. Pouk so vodili tu Friderik Fehr, Schmidt-Reutte in Fric Hegenbarth. Iz te šole je po treh letih marljivega dela prestopila v privatno slikarsko šolo Hillermann. Pol leta je bivala v svrhu študij tudi na Dunaju, kateremu pa se ni mogla privaditi radi

Ivana Kobilca.

drugačnega pojmovanja umetnosti, kakor ga je bila navajena iz Monakovega.

Njeno šolanje pada v čas živahnega pokreta plein-aria v Monakovem. Ta pokret je seveda vplival na njo, kakor na vse tedanje slikarje. Po preselitvi v Gorico se, žal, ni mogla udeleževati tako, kakor si je bila želela. Malo mesto, ki je bilo daleč od vsakega umetniškega življenja, ni imelo smisla za moderno strujo. Vendar je našla mnogo razumevanja med svojimi učenkami v privatni slikarski šoli, ki jo je vodila po svoji vrnitvi iz tujine. Med temi učenkami je bila med drugimi tudi Melita Rojčeva, znana goriška akvarelistka. Nekatere njenih učenk so se pozneje posvetile slikarstvu ter so nadaljevale svoje študije v Monakovem.

Po naročilih je slikala v Gorici portrete, a tudi cerkvene slike. Med drugimi n. pr. veliko oltarno sliko v Standrežu pri Gorici, Mater Božjo za cerkev v sv. Luciji, sv. Boštjana in sv. Roka za cerkev ravnotam, a za červinjansko cerkev sv. Lucijo. Poleg teh in drugih slik je napravila kopijo Führichovega križevega pota in več zastav.

Udeležila se je, začevši l. 1900 s prvo slovensko razstavo, raznih slovenskih, prve jugoslovanske l. 1904 v Beogradu — ta: krat je bila odlikovana od blagopokojnega kralja Petra z redom sv. Save V. stepena — jugoslovanske umetniške razstave v Zofiji l. 1906, Mariboru, Zagrebu, Trstu, Chodcninu na Moravskem, v Monakovem in raznih razstav po Nemčiji. Njene slike se nahajajo med drugim v Strossmajerjevi galeriji v Zagrebu in v Narodni galeriji v Ljubljani.

Po izbruhu vojne ni imela prilike, da bi se umetniško tako udeleževalo, kakor v Gorici, ker jo je pritiskalo, kakor skoraj vse slovenske slikarje, pomanjkanje ateljeja. Znana so njene reprodukcije, ki jih je izdala umetniška propaganda v Ljubljani. — Živi v Mariboru.

Avgusta Šantel ml.

se je posvetila v prvi vrsti učiteljskemu poklicu ter je kot taka živela v Gorici, na Štajerskem, dalje časa v Pulju in na Sušaku ter končno v Mariboru.

Slikanja se je učila najprej doma, a pozneje je bila eno leto na umetno obrtni šoli W. Debschitza v Monakovem, istočasno v umetniški šoli slikarice M. Stahl, kjer se je izučila v slikanju cvetja, ki je ostalo tudi pozneje njena specialna stroka. Svoje znanje v tej panogi si je povečala v umetniški šoli slikarice Tine

Blau na Dunaju, kjer je bila pol leta, a v pokrajinskem akvareli-ranju se je izučila v večkratnih ferijalnih tečajih, ki so jih prire-jale monakovske šole.

Zastopana je bila s svojimi akvareli na umetniških razstavah v Ljubljani 1900, Beogradu 1904 in Mariboru. Sedaj je učiteljica rišanja na meščanski šoli v Mariboru.

Roza Klein-Sternenova

spada med umetnice, ki so se mnogo učile in zato dobro obvla-dujejo tudi tehnično stran umetnosti.

Rodila se je v Ljubljani l. 1868. Dovršila je 8 letno meščan-sko šolo ter štiriletno obrtno šolo v Ljubljani. Ker je imela veliko veselje za umetnost in umetno obrtna ročna dela, je šla na Dunaj. Ondi je študirala štiri leta na šoli avstrijskega muzeja za umet-nost in umetno obrt. Od l. 1901 do 1905 je posečala znamenito Ažbetovo slikarsko šolo v Monakovem. Tudi pozneje je bivala skoraj vsako leto vsaj nekaj časa v Monakovem, izvzemši l. 1908, ko je odšla za nekaj mesecev v Pariz.

Slikala je in slika pokrajine, portrete ter kopije priznanih svetovnih mojstrov v olju in pastelu. Bavi se tudi z izdelova-njem umetniških dekorativnih ročnih del.

S svojimi umetninami se je udeležila umetniških razstav v Beogradu l. 1904, v Sofiji l. 1906 ter opetovano v Ljubljani.

Sodelovala je tudi pri izdaji Gerlachovih publikacij »Formenschatz für Kunst und Kunstgewerbe« na Dunaju.

Soproga je mojstra akad. slikarja Mateja Strnena in vso dobo izvrstna sotrudnica, s katerim živi v svojem zatišju na Groharjevi cesti v Ljubljani sredi plodovitega delovanja za čim višji razvoj domače slikarske umetnosti.

Melita Rojičeva

roj. l. 1878 v Gorici, je bila hčerka znanega zdravnika. Že zgodaj je kazala veliko samostojnost duha in ljubezen do umetnosti, zlasti do slikarstva, ki se ga je učila pri akad. slikarici Henriki Šantlovi. Kmalu je začela ustvarjati sama. — Prepotovala je mnogo sveta ter se mudila večkrat v Monakovem.

Najpomembnejša njena dela so iz domačega življenja: »Dekle s pečo«, »Jožek z Bleda«, »Dekle, ki lupi jabolka« in razni pokrajinski motivi. Odlikovala se je zlasti v akvarelu. Kritiki so hvalili izredno jasnost in prezornost njenih barv in kompozicij.

Razstavljala je v Ljubljani, Zagrebu, Beogradu l. 1904, na Dunaju in Monakovem. Več njenih slik sta prinesla v reprodukciji «Slovan» in «Dom in Svet». Z ljubeznijo in vztrajnostjo je zbirala tudi stare spomine naše narodne umetnosti. Bila je dobra glasbenica ter je govorila več jezikov.

Umrla je po kratki bolezni l. 1924 v Gorici.

Anica Sodnik-Zupančeva

rojena 21. marca 1892, je absolvirala višjo dekleško šolo in maturirala na učiteljski v Ljubljani. Medtem se je učila privatno slikarstva pri prof. Žmitku in v privatni šoli akad. slikarja Rik. Jakopiča. Nadaljevala in izpopolnjevala je svojo umetniško pot v Münchenu na «Damen Akademie des Künstlerinnen Vereines» (prof. Weisgerber, prof. Burmester) v Pragi (umetno-obrtna šola), v Firenzi (Accademia internazionale di belle arti, prof. Giacomettija za slikarstvo, in prof. Zbindena za kiparstvo).

Udeležila se je umetniških razstav v Ljubljani (v Jakopičevem paviljonu) l. 1912, 1913, 1918, 1924 itd. vselej z večjem številom slik, v Münchenu, Beogradu, Hodoninu na Moravskem, v Celju, na Bledu in v Trstu. Za časa svetovne vojne je slikala na italijanskem bojišču (slike so v vojnem muzeju Wien). Na študijskem potovanju po Bosni, Hercegovini, Dalmaciji in Črni gori je napravila več slik, katerih ena se nahaja na Cetinju v dvorcu.

Slikala je domače motive iz Gorenjske in Belokrajine («Sitarji», «Kleklarice», «Predice», «Perice», «Kako terejo lan», «Žganjar» in druge). Omeniti je njene plein-aire portrete («Moj papa», «mamica», «portretne študije», «Na balkonu» in dr.) Oljnata slika je last nadvojvode Eugena.

Nekaj pokrajinskih slik je v ljubljanskem muzeju in vladni palači. Bavi se tudi z akvareli (serija pokrajin iz Baranje, Ljubljane, okolice in Ljubljane) «Franciškanska cerkev» (kupil knezoškof ljubljanski). Kritike razstavljenih del so bile v «Dom in Svetu», «Lj. Zvonu» in po ljubljanskih časopisih, «Dom in Svet» pa je prinašal reprodukcije njenih del.

Helena Vurnikova

roj. Kotler l. 1886 na Dunaju, je posečala najprej državno risarsko šolo, nato grafično učilišče in žensko akademijo na Dunaju. Na akademiji sta ji bila glavna učitelja znani risar Michalek za izjedenke in prof. Jettmar za slikanje. Po dovršenih študijah je z državno ustanovo odšla na šestme-

sečno študijsko potovanje v Italijo. V prvih letih se je posvetila risanju izjedenk, ki jih je dvakrat razstavila v Künstlerhausu. Nato je risala par let za ilustrovane liste. Poročena je z ljubljanskim arhitektom Ivanom Vurnikom in se je posvetila največ dekorativnim kompozicijam. Izvršila je mnogo ilustracij za slovenske knjige, (Koledar Družbe sv. Mohorja, Spominska knjiga mesta Ljubljane i. dr.) načrte za poslikanje interjerov (največji: uradna dvorana Zadrúžne gospodarske banke v Ljubljani), dalje celo vrsto osnutkov za vezenine, izvršene v zlatu in svili, za zastave in cerkvene paramente. Največje delo te vrste je jubilejni ornat ljubljanskega knezoškofa A. B. Jegliča. Naslikala je več cerkvenih slik in nekaj za privatnike; tako je izvršila 3 cerkvene slike za škofovsko kapelo v Trstu, eno za kapelo sv. Krištofa v Ljubljani, dve za cerkev sv. Petra v Ljubljani, eno za cerkev sv. Katarine nad Medvodami, eno za privatno kapelo v Britofu pri Kranju. Uredila je tudi nekaj prostorov za zabavne večere in razstave. Najnovejše njeno delo je ureditev in aranžman razstave »Slovenska žena« na velesejmu l. 1926.

Špelca Mladičeva

je bila rojena 19. decembra 1894 na Dunaju. Po dovršenem učiteljišču se je učila slikanja do preobrata pri akad. slikarju Viktorju Olbrihu in sicer predvsem akvareliranja, poleg tega pa tudi vseh funkcij modernega ornamenta in tehnik umetnega obrta.

Po preobratu je bila nastavljena na ženski obrtni šoli v Mariboru kot učiteljica dekorativnega risanja in teoret. predmetov. V teh letih je obračala svoje glavno zanimanje občeslovanski narodni ornamentiki. Potovala je po našem jugu in češkoslovaški, da je študirala in nabirala narodne motive, ki jih uporablja posebno pri osnutkih za praporce (Slov. Bistrica, Kreka v Bosni, Užice, Št. Lenart, Teslić). Sotrudnica je tudi »Ženskega Sveta« v ilustr. prilogi.

Razstavila je l. 1920 nekaj akvarelov in tempera slik na umetniški razstavi kluba »Grohar« v Mariboru, l. 1921 na svojem odd. na mariborski obrtni razstavi umetno obrtne izdelke in osnutke (linorezi, slikanje na les, steklo, svilo, aplikacije itd.), l. 1925 pa svoje akvarele na beograjski razstavi Male ženske antante.

Karolina Bulovčeva

Edina Slovenka, ki se je doslej z vso resnobo in z globokim notranjim umetniškim prepričanjem lotila kiparstva, je K. Bulovčeva.

Rojena na Bledu v vasi Grad, je dovršila z dobrim uspehom ljudsko in meščansko šolo ter učiteljšče pri Uršulinkah v Ljubljani. Zanimala in privlačevala pa jo je predvsem umetnost.

V šol. letu 1918—19 je posečala umetniško-obrtno šolo v Pragi, 1919 do 1922 pa na tamošnji akademiji oblikujočih umetnosti kiparsko šolo prof. Šturse.

Razstavila je l. 1920 v Pragi s «Tvrdošijnimi» in l. 1924 v Ljubljani v Jakopičevem paviljonu dve portretni študiji, skico: Kristus pade pod križem ter maski deteta in otroka. Dr. Mesešnel piše v Ljubljanskem Zvonu št. 1, 1925 o razstavljenih delih K. Bulovčeve:

«Resni nastop nam daje slutiti visoke cilje njene umetniške volje. Njena šola je trdna, plastična forma je dobro pojmovana, tehnika mehka brez mehkužnosti. Poleg delavniških prednosti ima izrazit čut za človeško notranjost, kar daje posebno portretom dinamiko. Karakter, ki je v taki meri prost netvorne sentimentalnosti, je že sam po sebi porok za pristen razvoj, ki ga dela K. Bulovčeve tudi jasno izpričujejo. Sedanja tehnična stopnja bo morala prestatiti krst vsestranskega dela.»

Bulovčeva je mlad, mnogo obetajoč talent železne energije. Njeni prvenci kažejo nekaj krepkega, podušebljenega. Loteva se rada grandioznih sujetov.

„Slovenska žena — slovenska mati! Kakor radi zamenjavamo narod z njegovo vrhnjo plastjo, tako iščemo slovenske žene po krivem le v našem mladem meščanstvu in uradništvu, ki je bilo bolj in usodnejše izpostavljeno, nego živa masa preprostega ljudstva. Če nam je bilo ženstvo „višjih slojev“ do nedavna zanesljiv tlakomer, po katerem smo lahko spoznavali prodiranje tujega duha, nam je ostajalo vendar še tolažilno dejstvo, da je široki narod v svojem jedru zdrav in so vse njegove prirodne vrline varno shranjene v duši preproste slovenske matere in žene. Ta nam je nadomeščala vse, kar je zvođenelo v nedozoreli vrhnji plasti ali utonilo v tujstvu: lahko smo izgubljali, zakaj ona je dajala dobrega v izobilju. Kjer pa je prišla preprosta slovenska žena do širjega spoznanja in jasnejše zavesti o svojem mestu sredi naroda in o usodi tega naroda sredi drugih usod, jo vidimo vedno fanatično rodoljubko, vidimo njene prvobitne kreposti, poveljane v apostolski zgled ljubezni in delavne zvestobe.“

Vladimir Levstik.

Minka Govekarjeva in druge:

Slovenke in slovensko slovstvo

Leta 1848 je posijala pomlad na vse avstrijske narode, torej tudi na našega. Pomlad je ogrela starce in razplamtela mladino. «Svoboda!» — ta klic je opajal vsa srca, in Slovenci, dotlej skriti, so planili javno na delo. Slovensko gledališče v Ljubljani je smelo igrati v deželni hiši, ustanovila se je vrsta narodnih društev, a kmalu tudi novih listov. Svoboda je klicala talente na dan, a polnilo jih je prekipevajoče navdušenje za slovensko narodnost in hrepenenje dvigniti dotlej zatirano našo vedo in umetnost.

V pomladni dobi tega narodnega navdušenja in hrepenenja sta vzcveteli tudi dve cvetki poezije: Fanika in Josipina.

Fany Hausmannova

Prva slovenska pesnica in bržčas vobče prva slovenska ženska, ki je v večji meri sodelovala pri slovenskih javnih prireditvah v Celju, je bila Fany Hausmannova. Bila je hči Jos. Lud. Hausmanna, lastnika graščine Novo Celje v Petrovčah pri Celju. Imela je nesrečno mladost.

Zaradi nesrečnih spekulacij ji je namreč oče popolnoma ubožal. L. 1851. so ga obtožili celo goljufije. Po večmesečnem zaporu pa ga je celjska porota soglasno oprostila. Strt na duši in telesu je kmalu nato umrl. Mater je izgubila Fany že prej, tako je postala popolna sirota.

Ko ji je bil oče v ječi, je stanovala Fanika, edinka, v koči nasproti jetnišnice. Po očetovi smrti se je vrnila v Petrovče in je ondi dve leti nato, l. 1853, stara nekaj nad trideset let, pri nekem kmetu na sušici preminula.

Revolucijsko leto 1848 in ilirski pokret sta vsekakor vzbudila tudi Fany Hausmannovo. Občevalni jezik v njeni rodbini je bil večinoma nemški, toda oče in hči sta pač imela stike s

tedanjimi celjskimi zavednimi slovenskimi krogi in tudi z okoliškimi kmeti.

Svojo prvo pesem »Vojaka izhod« je Fanika priobčila leta 1848 v »Celjskih Novinah«. Dr. Lovro Toman je prvo slovensko pesnico pozdravil navdušeno. Istotam so izšle l. 1848. in 49. še njene pesmi »Popotnik«, »Nesrečen«, »Venec osušen«, »Moje drago«, »Golobici«, »Umirajoči pesnik« in »Slavnice bežani«, a v ljubljanski »Sloveniji« l. 1849 »Hrvatov zvezda«.

Tragični dogodki v obitelji so zakrivili, da je Hausmannova poslej docela utihnila... Priproste po obliki in vsebini so njene pesmice, vendar izpričujejo za tedanjo dobo pesniški dar pristnega, globokega čustvovanja ter gorečega narodnega navdušenja.

Iz njenih pesmi veje predvsem hrepenenje po ljubezni, in ko je pesnica ni našla, tudi globoka melanholija, ki je izzvenela končno v resignacijo. S srčno krvjo je napisala stihe v svojem »Umirajočem pevcu«:

«Kar iskal sem, tu nisem mogel najti,
ker sreča naša v sanjah le živi.» —

Sodobnica ji je bila Josipina Urbančičeva.

Josipina Urbančičeva - Turnograjska

Porodila se je l. 1833 na gradu Turnu pri Preddvoru nad Kranjem. Stari grad pred mogočnimi Karavankami z razgledom po Gorenjski ji je opajal otroško dušo. Njena mati, roj. Terpinčeva, inteligentna žena, je poskrbela za dobro vzgojo svojih otrok. Usoda je hotela, da je prišel v Preddvor za kaplana pesnik, navdušen Slovan in goreč pristaš ilirizma, Lovro Pintar. Ta kaplan pesnik je mali Josipinici okrepil narodno zavest, jo učil vseh gimnazijskih predmetov ter jo opozarjal na slovansko zgodovino in na ilirščino. Pri njem se je učila Josipina z vso resnobo in največjo vnemo tudi klavirja.

In zopet je hotel slučaj, da je l. 1850 dr. Lovro Toman posetil svojega prijatelja, ki ga je seznanil z Josipino. Trenotek, ko sta si Josipina in Lovro pogledala v oči, je bil zanju usoden: zaljubila sta se. Še istega leta je dr. Toman Josipino zasnužil. L. 1853. sta se poročila ter odšla v Gradec. Ondi je prišla v krog Ilircev, ki so se zbirali okoli Razlagove »Zore«. Mlada, lepa, za slovanstvo plamteča žena je bila polna krasnih načrtov. Še kot dekle je sklenila, da postane pisateljica, pesnica. Toda jedva

21letni je zavratna bolezen uničila življenje in vse načrte: dne 1. junija 1854 je umrla na porodu.

Na vzpodbudo L. Pintarja in kasneje na prigovarjanje svojega ženina je Josipina začela pisateljovati že s sedemnajstimi leti. Osemnajst let stara je priobčila februarja 1851. v Janežičevi «Slovenski Bčeli» povestico «Nedolžnost in sila». Ž njo je vvedla v slovensko slovstvo sujet Veronike Deseniške. Pozneje so izšle deloma v «Bčeli», deloma v Razlagovi «Zori» črtice «Musa izdajnik», Slavjanski mučenik», «Zvestoba do smrti», «Svatoboj puščavnik», «Boris», «Rožmanova Lenčica in Tvrdislav».

Že po njeni smrti, l. 1859, je izšla v «Vodnikovem spomeniku» drja. Coste Turnograjske zgodovinska črtica «Marula». Kot navdušena Slovanka je zajemala snov svojim povesticam iz slovanske zgodovine; zato so njeni spisi vzbudili zanimanje tudi pri drugih Slovanih. L. 1851 je pisal o njej slovaški pisatelj Hurban v listu «Slovenske Pohlady» in l. 1852 «Sjevernaja Pčela» v Peterburgu.

Svojo edino pesem «Zmiraj krasna je narava» je Josipina priobčila v «Bčeli» l. 1852.

V njeni zapuščini so našli okoli 20 še neobjavljenih spiskov, med njimi «Vilica», «Svobodoželjna Slavjanka», «Rodoljub», «Sodba Bretislavova», «Spitignjev in udova», «Nikola Zrinji», «Sprava», «Moč vesti» i. dr. Mnogo njenih idej je ostalo v osnutkih in načrtih. Omembe vreden je tudi njen sestavek «Metrika proze». Po njem se je ravnala v svojih spisih.

Spiski mlade Turnograjske danes nimajo umetniške vrednosti; vendar so v naši literarni zgodovini zanimiv pojav. Da se lepo, premožno dekletce njenih let bavi temeljito in s toliko resnobo z zgodovino, slovstvom in glasbo, je še danes nekaj izrednega, kaj šele v letih 1848! Seveda je nedostajalo temu dekletcu življenskih izkušenj, toda tu in tam nas vendar preseneti s krepkim izrazom lastnih misli in toplega čustvovanja.

Zanimivo in manj znano je, da je bila Josipina Turnograjska tudi komponistka. «Izlivala je v čarovne glase svoje občutke in misli, ker v glasu se duša bolje izrazuje, kakor v besedi, — a malo, premalo od tega je zapisala,» piše dr. Lovro Toman v spisu o literarni zapuščini svoje žene. Ohranile so se, glasbenke: «Občutki», «Tri rožice», «Napitnica», «Rodoljubice», «Spominčice», «Zoranka», «Milotinke».

«Ne morem in ne smem zamolčati, da je tudi vedno govorila o spevoigrji »Črtomir in Bogomila« i je tudi že več pesem iz nje prepevala, ki so se pa le hranile v njenem spominu i glasu, i niso zapisane. Posebno izvrsten je samospjev Črtomira, ko svojim vojakom, predno ž njimi udari na vraga, napiva »Slavi i domu« i za tim doneči kor srčnih vojakov. Neizrečeno mil i pomemben je dalje samospjev ribičev, ki jutro po izgubljeni bitki veslja po bohinjskem jezeru i poje: Plavaj, plavaj, prosta ribica,

Vjela boš se v mrežico...»

pripoveduje dalje dr. Toman.

Josipina Turnograjska je bila vsekakor izredna slovenska žena. L. 1921 so kot prvi zvezek »Slovenske ženske knjižnice« v Mariboru izšli njeni spisi v redakciji drja. Ivana Laha pod naslovom: »Josipina Turnograjska. Njeno življenje in delo.»

Kakor je naglo ugasnil pomladni svit l. 1848, prav tako je usahnila jedva vzcvela rožica Josipina. Morda bi se bila razvila v prvo našo umetnico lepe knjiže. Usoda se je igrala ž njo in je utrnila lučico, preden se je razgorela.

Takoj po Hausmanovi se je oktobra 1849 oglasila v »Novicah« Jela Tomšičeva s pesmico »Prijaznost«. Dr. Janez Bleiweis je kajpada vesel pozdravil »vrlo slovensko gospodično«, ki se ji je »vzbudil v prsih narodni duh«; toda Jela se ni oglasila več...

Šele l. 1862 se je pojavila v »Novicah« neka Malica G. s pesmijo »Prostost srca«, in Bleiweis je pozdravil tudi njo, češ da od smrti Josipine Turnograjske »ni prijela nobena domorodkinja za liro domačo.« Za Malico G. so se oglasile vsaka s svojo pesmico še tržiška Anica, ipavska Ivanka, neka Frančiška K., a neka Klara R. s šesterimi pesmimi. Neka Mimica je pisala l. 1863 parkrat o sviloreji, neka Majarčičeva je s pesmijo odgovorila Mir. Vilharju na šaljivo pesem »Najboljša« in neka Josipina Trnogorska je objavila poetično čestitko l. 1864.

Kasneje je pesnila za »Novice« le še Lujiza Pesjakova. O nji kot odlični poetki izpregovorimo posebej.

V Janežičevi »Slovenski Bčeli« se je 1851 oglasila takoj za Josipino Turnograjsko neka »Slovenka« (morda Ljubljancanka Alojzija Oblakova) s pripovedko »Blaga misel dobrosrčne matere«, nato Ptujčanka Ljudmila Gomilšakova s spiskoma »Še jeden naroden običaj« in »Slavjanska srčnost« ter Milica Žvegljeva iz Gorij pri Bledu s tremi pesmicami. Ta Žvegljeva se je pojavila l. 1853 tudi v Razlagovi »Zori« z eno pesmijo.

V Janežičevem Glasniku» se je prva oglasila Postojnčanka Vičičeva s pesmijo in l. 1883. in 1884. s še po eno pesnitvijo. Leta 1863 sta priobčili po eno pesem tudi Malica G. in Klara R., l. 1865 pa Ivanka K. takisto eno pesem. Sicer pa je tudi tukaj sodelovala le Lujiza Pesjakova, edina resnična poetka te dobe.

L. 1871 je Jos. Stritar ustanovil na Dunaju »Zvon«, pri katerem je zopet sodelovala Lujiza Pesjakova, l. 1872 pa sta začela izdajati Terstenjak in J. Pajk v Mariboru »Zoro«, ki mu je pesnila marljiva sodelavka Pavlina Pajkova.

O tej plodoviti poetki in pisateljici izpregovorimo takisto posebej.

V »Zgodnji Danici« sta se pojavili dve nabožni pesnikinji m. Stanislava Skvarča, učiteljica uršulinka v Ljubljani, in mariborska šolska sestra Bonaventura Klara Suhač, ki je pisala tudi domoljubne pesmi, povesti in odgojne članke v »Zgodnjo Danico« (od 1891), za celjskega »Popotnika« (od 1888) »Drobtinice« (1887), »Dom in Svet« (1888) in »Družbo sv. Mohorja«. Napisala je tudi več igrice za šole. Skvarča je pisala od l. 1874—1877, Suhačeva pa od l. 1884 nadalje.

Več, a malo vztrajnih dopisnic je imel l. 1871 ustanovljeni mladinski mesečnik »Vrtec«; marljivo so pisale prozo in pesmi Kranjčanka Albina Pirčeva, Matilda Tomšičeva, poznejša marljiva sotrudnica »Slovenke« pod imenom Desimira, Barbka Höchtlova, Katarina Groser, zlasti pa Roza Kosova in Janja Miklavčičeva.

Roza Kosova, učiteljica in učiteljeva žena, je od l. 1883 priobčevala v »Vrtcu« povestice, basni, igrice, pesmi in črtice; a pojavila se je tudi v Koledarju Mohorjeve družbe s praktičnimi navodili »Iz kuhinje«.

Janja Miklavčičeva, bivša učiteljica, zdaj v pokoju v Kranju živeča šolska voditeljica, rojena l. 1863 v Ljubljani, je sodelovala v »Vrtcu« od l. 1885 več desetletij z izvirno in prevedeno prozo, pisala je za Učiteljskega Tovariša in Slovenski Narod ter je prevedla in priredila Amicisovo mladinsko knjigo »Srce«.

L. 1881. je bil ustanovljen Ljubljanski Zvon. Prva se je oglasila v njem s pomembnim spisom Ernestina Jelovškova.

Gorenjska narodna noša.

Ernestina Jelovškova

Bila je Prešernova hči in se je rodila 18. decembra 1842 v hiši materinih staršev v Ljubljani. Mati, Ana Jelovškova, jo je dala v rejo na Ig. Ko je imela Ernestina dve leti, jo je mati vzela na očetovo željo domov. Oče je tedaj pričel zopet redneje prihajati k njima, in iz tiste dobe si je mala Ernestina ohranila najlepše spomine svojega življenja. Toda Prešernovo zdravstveno stanje se je poslabšalo, prihajal je tudi v vedno večje denarne stiske, tako da 18. septembra 1845, ko se mu je rodilo tretje dete, otroka niti pogledat ni prišel več. Mati je dala tudi to dete v rejo, sama pa je šla služiti v Trst.

V času materine odsotnosti je Prešeren sam skrbel za otroke gmotno in moralno; ko pa se je mati vrnila v Ljubljano, se je zopet odtegnil. Umrl je, ko je imela Ernestina komaj šest let.

Ernestina je pričela obiskovati uršulinsko šolo, kjer se je izkazala njena pridnost in inteligenca. Dasi bi se bila rada izobraževala še nadalje, jo je mati že l. 1854 vzela iz šole in jo dala učiti šivanja. Ko ji je umrl bratec, je šla mati zopet služiti v Trst, dočim si je Ernestina še nekoliko časa sama služila kruh v Ljubljani kot pestunja in šivilja. Na jesen l. 1856 je sledila materi v Trst, kjer se je preživljala s šivanjem, v nočnih urah pa je čitala z največjo vnemo nemške knjige. Poleti l. 1866 se je preselila z materjo na Dunaj. Zopet je pomagala materi pri šivanju. Ko ji je v poslednjih letih svojega življenja mati razjasnila svoje razmerje do Prešerna, se je Ernestina obrnila na dr. Razlaga, ki je pripomogel, da je bilo materi vsaj nekoliko olajšano poslednje leto življenja. Po materini smrti (18. novembra 1875) se je vrnila Ernestina v domovino.

Že v teku svojega bivanja v tujini se je Ernestina nekoliko ukvarjala s pisateljevanjem, seveda v nemškem jeziku. To je čisto razumljivo, če se pomisli, da je bivala že od svojega 4. leta v tujini in da je z materjo govorila izključno samo nemški. Že na Dunaju je tudi pričela na dr. Razlagovo prigovarjanje pisati svoje spomine na Prešerna, v kolikor si ga je zapomnila iz lastnega detinstva in iz materinega pripovedovanja. Ker pa jo je tudi Fran Levstik prosil za prispevke, saj je nameraval prirediti novo izdajo Prešerna, je spisala Ernestina vnovič nekaj beležk o Prešernu; te je pozneje uporabil Fran Levec v dunajskem «Zvonu» l. 1879, v drugem delu razprave «Odlični

pesniki in pisatelji slovenski», ko govori o Prešernu. Po dr. Razlagovi smrti je prejela Ernestina svoje prvotne «Spomine» zopet nazaj.

Ko ji je Vatroslav Holz predstavil A. Aškerc, je Aškerc poskrbel, da je njen rokopis poslovenil magistratni uradnik Janko Kessler; Aškerc je prevod priredil za tisk, in knjiga je izšla l. 1903 pod naslovom «Spomini na Prešerna».

V teh «Spominih» popisuje Jelovškova v glavnem Prešernovo razmerje do njene matere, pri čemer riše dovolj natančno Prešernovo privatno življenje od l. 1837, ko se je bil seznanil z Ano Jelovškovo, pa do njegove smrti. Pri tem se dotika tudi tedanje dobe in njenih razmer, tedanjega literarnega stanja in njegovih predstavnikov. Delo je pisano dokaj subjektivno in je izraz pisateljčine svobodomiselnosti.

Od leta 1876 je živela Jelovškova stalno v domovini. Najprej je bila šivilja na Laverci, pozneje pa se je preselila v Ljubljano. L. 1886 je navedena med sotrudniki «Ljubljanskega Zvona», najbrže radi razprave, ki jo je objavila l. 1883 pod naslovom «Prešeren človek». Šele l. 1900 se je oglasila zopet v «Prešernovem albumu» s sestavkom «V samotni uri», leta 1902 pa s črtico «Dan na Vrbi». Po «Spominih» je utihnila.

Umrla je 3. decembra 1917 v ljubljanski ubožnici.

Dasi se Jelovškovi ne more odrekati naravne inteligence, niti pisateljskih zmožnosti, prihaja za javnost v poštev samo njeno literarno-zgodovinsko udejstvovanje. V uvodu svojih «Spominov» tudi sama priznava, da je najvišji namen njenega pisanja, pripomoči h globljemu pojmovanju Prešernove poezije; opetovano poudarja, da smatra za dolžnost, očistiti Prešerna najrazličnejših očitkov, ki so izmišljeni, ali pa pretirani. In dasi Jelovškova s svojimi razlagami o Prešernovih poezijah, ki temelje večinoma na napačnih podatkih, ni poglobila razumevanja Prešerna-pesnika, se ji mora vendar priznati zasluga za literarno zgodovino. S svojim opisom Prešerna-človeka nam je razjasnila marsikako okoliščino, ki bi brez njenih «Spominov» ostala nejasna in nerazumljiva do današnjih dni.

Tu je omeniti še *Beti Koglovo* roj. Podboj, rojeno decembra 1817 v Ljubljani, umrlo marca 1882. Bila je delavna članica čitalnice in je ostavila svoje imetje za ustanovo «le poštenim Slovencem, nikdar pa ne renegatom». L. 1875 je napisala za «Slov. Narod» članek, v katerem je opisala Prešerna, ki ga je poznala, ker je redno prihajal v gostilno njene matere Melke:

«Pekel», Kongresni trg 32. Tudi omožena je občevala Beti s Prešernom. Njen članek je zanimiv radi popisa Prešernove osebe in njegovih navad. (Njen nemški spis je prevedel Fr. Levec).

Kmalu za Jelovškovo se je pojavilo po malone vseh naših leposlovnih, strokovnih in dnevnih listih nekaj ženskih dopisnic, pesnikinj, pripovednic in poučnih pisateljic. Med njimi je bilo nekaj prav nadarjenih, ki pa niso vztrajale ter so takoj ali prav kmalu zopet umolknile. Marsikatera bi se bila razvila in postala brez dvoma priznana poetka ali novelistka, toda življenje jo je vrglo s poti poezije v kruto realnost dnevnih dolžnosti in izčrpanega dela. Utihnile so, jedva da so zapele nekaj pesmic in napisale nekaj povestic ali črtic.

Lucila Podgornikova, soproga Frana Podgornika («Iporeja»), izdajateljica in urednika «Slovanskega Sveta», (izhajal od leta 1888-1899) je pisala glasbene kritike. Podgornik je bil prvi, ki je začel skupno s profesorjem Hostnikom (Krutogorovim) Slovence orijentirati rusko in se potezati z največjo smelostjo za slovansko liturgijo. Živel je le temu svojemu idealu. Pozabljal pa je pri tem na realno življenje.

Najhuje je občutila vso krutost tesnih razmer Podgornikova žena Lucila, ki je s svojim zaslužkom kot znamenita klavirska virtuozinja mnogo pripomogla, da se je njen soprog lahko posvečal vzvišenim ciljem. Poučevala je klavir in prirejala svojčas v Trstu koncerte, ki so jih tudi Italijani radi posečali. Seveda niso vedeli, da je Nemka Lucila žena osovraženega «panslavista» Podgornika. Iz tega vzroka moramo visoko ceniti zasluge Lucile Podgornikove.

Pisala pa je tudi za «Ljubljanski Zvon» (l. 1885), za dr. Tavčar-Hribarjevega «Slovana» (l. 1887), in za «Slovanski Svet» (l. 1889) ocene glasbenih del in koncertov, «glasbene pogovore», razmotrivanja o glasbeni vzgoji Slovencev i. dr. Vsi ti referati pričajo o veliki glasbeni izobrazbi in nadarjenosti. Pisani so bili vsekakor nemško, in jih je Fr. Podgornik prevedel na slovenski jezik.

Obenem s Podgornikovo so se oglasile v «Slovanu» (1880 in 1887) Zorislava in Rosana s pesmimi ter Tatjana Litvinova s črtico «Na večer pred Božičem».

Že l. 1893 so pisale v Vesni *Danica* (Marica II.), *Vida* ali *Radica Bleška* (Jerajeva), Marijca, Sava (Adamičeva iz Litije) i. dr.

V «Slovanski Svet» so pisale od l. 1896 *Zmagoslava* (Skrijarjeva), *Marica* Nadliškova, -ova (Marica II.), *Vida* (Jerajeva), *Ivanka* (Govekarjeva) i. dr.

V Lj. Zvonu je začela peti *Tinea* (Adamičeva iz Litije), *Alenka* (Alenčica, Breda, Marica II.), *Kristina* in *Vida*; že pred njimi pa je začela priobčevati svoje novele in novele *Marica* (Nadliškova), poleg Pavline Pajkove več let edina prozaitstka, dokler se ni pojavila *Zofka Kveder* (1898) s črticami in povestmi. Istega leta je pisala Zofka Kveder tudi v Dom in Svet, a ž njo *Posavska* (Nataša, Ljud. Poljančeva).

Te so dale pogum celi vrsti Slovenk, da so se upale oglasiti javno. Zlasti tržaška «Slovenka» (od l. 1897) je vzgojila več novih pesnic in pisateljic. Ko je, žal, zamrla «Slovenka», so Slovenke sodelovale v novem mladinskem listu «Zvončku» (E. Gangla), v «Domačem prijatelju» (Zofke Kveder), «Slovenski Gospodinji» (Minke Govekarjeve), «Slovanu» in drugih listih. Navedemo naj vsaj nekatere:

Anica je pisala več let pesmi za «Zvonček», *Bistriška* za Vrtec in Zvonček črtice in članke, *Cvetana* Ana pl. Rauscher za Lj. Zvon pesmi, *Desanka* za Zvonček nekaj let pesmi, *Dolarjeva Elvira* za isti list spise, *Dušana* za Zvonček povestice, *Gorislava* (Zorana) pesmi za Vrtec in za Dom in Svet, *A. Grmkova* je pisala povestice in takisto *Hasan Aginica* za Zvonček, *Hrastova* Aleksandra za Vrtec pesmi, *Kepa* M. za Slovensko Gospodinj in za Zvonček pesmi in eno črtico, *Kešetova* Kristina je pisala za Zvonček poučne spise, *Klemenčič* Matilda pesmi za novega Slovana, *Kocijanova* Iva (nka) pesmi in *Kalinova* Iv. takisto pesmi za Zvonček, *Leščak* Mici črtice za Domačega prijatelja, *Marijanka* za Dom in Svet 1899 črtico «Učiteljica», *Mira* pesmi za Dom in Svet, *Pirčeva* M. za Zvonček povestice, *Robidovčeva* Franja se je l. 1884 v Ljub. Zvonu oglasila s spisom «Beseda o ženstvu», *Plavica* pa je l. 1885 v Lj. Zvonu priobčila nekaj pesmi, *Tavčar Mara* je pisala za Zvonček, Slovana in Lj. Zvon pesmi in povestice, *Tinea* se je l. 1891 oglasila s pesmijo zadnjič v Lj. Zvonu, *Vera* je priobčevala pripovedke v Zvončku, *Velenjska* je objavila v Domu in Svetu (1890) epično pesem Soror Klara, *Zopčova* Marija v Zvončku pesmi in povestice ter v Popotniku (1900) razpravo o gojenju cvetlic, *Zorislava* v starem Slovanu (1886) več pesmi in *Zupančič* Franja v Vrtcu pripovedke, povesti in naravoslovne črtice i. t. d.

V Slovenski Gospodinji so pisale pesmi *Lamutova Mara* (Bučarjeva, Oliviera), črtice in pesmi *Fabjanova Ana*, članke *Dolinarjeva Elvira*, pesmi *Fedorovna in Gregorič Mara*, črtice in pesmi *Kepa Mica*, pesmi *Kristina* in *Nataša*, črtice *Trojanškova (Zorana)* pesmi *Sonja Semjonova*, takisto pesmi *Marica II.* (Strnadova), črtice in pesmi *Mara Ivanovna Tavčarjeva*, *Manica Komanova*, *Utva* in *Zofka Kvedrova* pa pesmi ozir. črtice. Največ je pisala kajpada urednica *Minka Govekarjeva*.

V «Grudo», glasilo zveze društev kmečkih fantov in deklet, pišeta pesmi in povesti *Marijana Kokalj* in *M. Komanova*.

V «Domačem ognjišču» so priobčile razprave in članke o vzgoji, o pomenu in koristi ženskih ročnih del in podobnih snoveh učiteljice *Jerica Zemljanova*, *Marica Žgurjeva*, *Marija Wessnerjeva*, *Vinka Puppis*, *Ema Miselj* i. dr.; v «Popotniku» pa vzgojeslovne in psihološke članke *Marija Kmetova*, *Regina Gobec*, *Ana Pfeifer*, *Eliza Kukovec*, *M. Japfova* i. dr.

Kristina Schuler

rojena 17. julija 1866 v Kropi na Gorenjskem, je bila učiteljica naposled pri Sv. Duhu p. št. Jurju ob Ščavnici, kjer živi zdaj v pokoju. Za pero je prišla l. 1895. Svoje lirske pesmi je začela priobčevati v tržaški «Slovenki» l. 1897 in ji je ostala zvesta vso dobo. V «Ljubljanskem Zvonu» se je pojavila l. 1897 kot «Gorska» in l. 1903 s pesmijo «Ave» kot «Kristina». Poslej je pesnila za letnike 1904-1909 ter 1915. Tudi Domu in Svetu je bila l. 1903 pesniška sotrudnica. (Ciklus «Veliki teden» i. dr.). V Slovenki (III. letnik) je priobčila tudi prozo «Za pogreb». Prav marljivo je sodelovala v «Slovanu» (Govékarjevem). Priobčevala je cikle pesnitev: Ob Adriji, Moje noči, Jesen, V spomin. Mnogo je dopisovala «Domačemu Prijatelju» (Zofke Kvedrove) in objavila črtice «Astre», «Berač Tonek», «Otroci brez staršev» i. dr. Sodelovala je tudi v «Slovenski Gospodinji».

Kristine Schulerjeve nežno lirske, prisrčno čustvene pesmi v lepem jeziku in izbrušeni obliki so svojedobno obetale najboljši razvoj. «Slovenski Narod» je l. 1897 v podlistku z dne 14. marca pisal o pesnici Kristini: «...Naravnost iz srca izvirajo vali njenih čustev, ne da bi se zadrževali ob bregovih suhega razuma, ali ob kamenji hladnih prevdarkov. Ponajveč subjektivnega značaja, nam te pesmi takoj tudi priljubijo stvarnico.

Posebna prednost Kristinine poezije pa je ta, da je zmerom prepojena s čutom. A tu ne mislim čustva (Gefühl), temveč oni čut, o kojem je pisal Borut v «Ljubljanskem Zvonu, da je za vsako pesem *conditio sine qua non*, rekše ona životvorna moč, oni vzos, ki ritmiškemu ali rimanemu telesu vdahne šele dušo in s kojim se tako odlikujejo Berangerjevi «chansoni». Naravno je potem, da nam nje poezija tako globoko sega v srce, naj je tudi pretežno erotiška. Erotika je res prepeta, a nikakor še ne dopeta, in Kristina ume vrhu vsega polagati v svoje kratke pesmice bistre «pointe» in lepe prispodobе.»

Danes je Kristina sodelavka tržaškega «Ženskega Sveta».

Milica Schaup, stud. phil.:

Ljudmila Poljančeva

Pesmi Poljančeve so pesmi ženske. Zato morda moški ne morejo prodreti v njihovo globino. Najbrže se sploh niso mudili pri njih, češ, kaj more napisati lepega — ženska! Jaz pa sem prepričana, da bo vsaka ženska občutila resnično doživetje Ljudmiline pesmi. Izvzete so seveda tiste ženske, ki so že tako moderne, da ne priznavajo več svojih pristno ženskih čustev. Prihajali so trenutki, ko je Ljudmilo vodilo čustvo z neodoljivo silo k pisalni mizi, da prime za pero in si olajša svoje prepolno žensko srce.

Njene pesmi so — njeno življenje. Celo če primerjam zunanje dogodke, ki nam jih pove življenjepis in njene pesmi, spoznam resničnost prejšnje trditve.

Rojena je bila v Brežicah leta 1874. kot učiteljeva hči. Toda ni ostala dolgo tam. Ko je bila stara štiri leta, je zadel družino hud udarec — umrl je oče. Tedaj se je njena mati, vdova s peterimi otroki, preselila na posestvo v Kapeli pri Radencih. Tam gori, na enem izmed slovensko-goriških hribov, je bil poslej njen dom. Zato Ljudmiline pesmi o Slovenskih goricah in bližnjem Prekmurskem, kamor sega razgled z njenega doma. V Kapeli je obiskovala ljudsko šolo. Že tedaj je napisala nekaj pesmic. Učitelj ji je nekoč vzel poln zvezek pesnitev, za katerim pesnica žaluje še danes. Ta šola ni mogla utešiti njene želje po znanju. Odločila se je, da pojde v nemško šolo v Radgono. Tako je hodilo dekletce vsak dan dvakrat v eno uro pešhoda oddaljeno Radgono. Toda mati jo je namenila

gospodarstvu in res ga je vodila do 19. leta. Tedaj pa ni zdržala več.

Vroča želja, da bi se učila dalje, jo je privedla v Maribor, v samostan šolskih sester. Želela je celo postati sama šolska sestra. Toda dve leti nato je že obiskovala 3. letnik učiteljskega v Ljubljani. Bila je pač razočarana: čisto drugače si je bila predstavljala življenje v samostanu. Spomin na tiste težke dneve odseva tudi iz njene pesmi. 1898. leta je maturirala. Še eno leto je ostala v Ljubljani kot učiteljica v Marijanišču.

V teh treh letih jo je učil in vzpodbujal urednik «Doma in Sveta», dr. Fr. Lampe. Sprejel je več njenih pesmi v svoj list, kamor je pisala več let: 1898. in 1899. pod psevdonimom Posavska, a 1900., 1901. in 1902. pod psevdonimom Ljudmila. Istočasno je priobčevala pesmi v «Slovenki», ki jo je takrat urejevala Marica Bartolova. Njeni psevdonimi so tam: X. Y., Zagorska, Bogomila.

V letih 1902 je začela priobčevati svoje pesmi pod imenom M. P. Nataša še v «Slovanu», ki mu je ostala zvesta do l. 1905. Nekaj malega je poslala tudi za list Zofke Kvedrove «Domači Prijatelj». «Dom in Svet» ji je ugajal vedno manj. Zato je pošiljala od l. 1903 dalje svoje pesniške proizvode v Lj. Zvon, ki je priobčil tega leta 14, l. 1904 pa 12 in potem do leta 1909 v vsakem letniku po nekaj njenih pesmi. Urednika Lj. Zvona, A. Aškerc in dr. Fr. Zbašnik sta Ljudmilo vzpodbujala in ji dajala nasvete.

Iz Kapele je napravila razna potovanja. Vtisi z enega teh, v Carigradu, so ji narekovali ciklus «Carigradske vizije», mogoče njeno najpopolnejše delo. Še je želela nadaljevati študije. Zato si je vzela na svoje stroške 1908. leta dopust in šla na Dunaj na univerzo kot izredna slušateljica za germanistiko in slavistiko. Morala pa je študij prekiniti, ker sicer bi ji bili vzeli službo. Imela je šest semestrov, ki bi zadostovali za licej. Tedaj je obolela. Odslej je ostala doma, v Kapeli. Leta 1920. je napravila meščansko-šolski izpit. Sedaj je nameščena v Mariboru, kjer z veliko ljubeznijo odkriva učenkam lepote slovstva, ki jo je zanimalo vse življenje.

Od vseh pesmi, ki jih je priobčevala v raznih listih in od svojih številnih pesmi, ki jih še ni priobčila, je izdala samo malo zbirko «Poezije» leta 1906. Zbornik čisto lirskih pesmi. Verzi ji teko gladko, prijetno. Njihov ritem in izraz sta preprosta, neprisiljena. Vzor je bila tudi nji, kakor Ketteju in

Murnu, narodna pesem. Zato očitek, da je posnemala ta dva pesnika. Tudi vsebina spominja čisto na narodno pesem. Vendar njene najboljše pesmi so lirčne pesmi »Intermezza«, pesmi ljubezni. V njih ne odkriva samo svojega hrepenenja, tihe sreče in boli, v njih odkriva hrepenenje, srečo in bol — deklet.

Izdala je leta 1923. še drobno brošurico »Pot k domu«. Božične slike s petjem in deklamacijami. Rodila sta jih vojna in prevrat 1918. V njih je žalost, v njih tožba po zaslužjenih bratih na Koroškem in v Primorju. Igrali so jih otroci v raznih krajih, med drugimi v Mariboru in Ljutomeru. Te otroške predstave so dosegle prav razveseljiv uspeh.

Poljančeva se je lotila tudi dramatizacije »Krst pri Savici«. Dela, urejuje še vedno, a ni ji več na tem, da bi izdajala. Prekmalu je umolknila — pesnica slovenske ženske duše.

Zorana Franja Trojanšek Deklevova, iz Mengša, po materi sorodnica Prešerna, je bila izredno marljiva sodelavka tržaške »Slovenke« s svojimi mehкими lirskimi pesmimi. Prej je pesnila pod imenom Gorislava v Vrtcu in Domu in Svetu. »Slov. Narod« je 14. marca l. 1899. pisal o njej: »V najnovejšem času se je javila Zorana, ki je za Vido in Kristino nedvomno najboljša pesnikinja. Odlikuje jo predvsem bogat dar invencije. Obdelava najraznejše snovi lahko, spretno in uspešno. Zdaj biča socialne grehote, zdaj toži zopet za svojim ljubimcem, zdaj se vnema za slogo in blaginjo domovine, zdaj se poživilja ob prirodni lepoti. Tudi epska obdelava se ji prav dobro sponaša. Nje reflektivna proizvodnja je vedno jasna, njen jezik bogat in izbran, njena dikcija vznešena. Trdno sem uverjen, da si splete ob svojem očividnem in rapidnem napredku najlepše lovorje na leposlovnem polju...» Zorana je imela vse pogoje, da se razvije v eno naših najboljših pesnic. Škoda, da je tako hitro utihnila. Medtem ko je v III. letniku »Slovenke« 22 njenih pesmi, so v IV. letniku samo še tri, a poslej se sploh ni oglasila več. Živi na svojem posestvu v Mengšu in ima v rokopisu celo zbirko svojih poezij.

Marija Sebenikarjeva, rojena Tomšičeva iz Trebnjega se je pod imenom »Desimira« pojavila v času izhajanja tržaške »Slovenke«. Bila ji je zvesta in marljiva sodelavka. Pisala je gladkdoneče verze, ponajveč balade. Nekaj njenih pesmi je izšlo v »Domu in Svetu«, v podlistku »Edinosti« pa daljša povest »Vaški

črednik». Sodelovala je tudi pri «Zvončku». Zelo je bila delavna za Družbo sv. Cirila in Metoda; na njeno prizadevanje se je l. 1896 ustanovila podružnica Rakek, Cerknica, Planina, ki ji je agilna predsednica do danes. Živi na Uncu na Notranjskem.

Vida Horvat, stud. phil.

M. Elizabeta Kremžar

je bila rojena 17. aprila 1878 na Glincah pri Ljubljani. Vse študije je dovršila pri Uršulinkah v Ljubljani, nakar je stopila 12. aprila l. 1898 v uršulinski red. Z odliko je napravila usposobljenostni izpit za meščansko šolo III. skupine in dopolnilni izpit. Sedaj je ravnateljica zasebnega učiteljišča pri uršulinkah v Ljubljani. Zavod ima v njej izbornu učno moč.

M. Elizabeta je tudi večša slikarica in priznana pesnica religiozno ubranega čustvovanja. Pisala je v Dom in Svet, Vrtec, Mladiko i. t. d.

S svojimi pesmimi, prepojenimi z ljubeznijo do Evharistije, nas odvaža iz hrupnega življenja kvišku pred večno Lepoto in Ljubezen. Njene pesmi so polne stremljenja navzgor k najvišjemu cilju.

Svet m. Elizabete je krajevno sicer ozek, a ker je poln «ljubezni božje» in «cvetličnega vonja», je vir njenih mističnih pesmi neusahljiv.

V pesmih m. Elizabete veje vpliv Gregorčiča in Sardenka. Kakor Sardenko tako tudi m. Elizabeta ljubi pesmi v ciklih (Iz moje celice II. del). Svoje pesmi je m. Elizabeta izdala v treh zvezkih. L. 1916 je izšla zbirka pesmic «Iz moje celice», O. S. Urs. Ljubljana, 1916, natisnila katoliška tiskarna. Založil uršulinski samostan. «Cvetje na poti življenja» (1910) in l. 1923 II. knjiga pesmi «Iz moje celice». Nekaj njenih pesnitev je uglasbila m. Eleonora.

Mara Lamutova :

Ana Fabjanova (Sonja)

Rojena je bila na Turjaku kot hči grajskega lakaja l. 1880. Ljudske šole 3 razrede je dovršila na Igu, nadaljnje razrede in meščansko šolo pa v Ljubljani pri Uršulinkah, vse z odličnim uspehom.

L. 1900 je maturirala na ljubljanskem učiteljsišču. Službovala je na Radovici v Belokrajini, na Bučki, v Dragatušu in Semiču. L. 1912 je bila zaradi bolezni upokojena in se je preselila v Gradac na graščino Krupo 5. novembra 1912, kjer je umrla.

Prvi poizkusi njenega pisateljevanja segajo v čas njenega šolanja na učiteljsišču. L. 1905 je začela objavljati svoje črtice in novele v «Slovenskem Narodu», «Slovenski Gospodinji» in «Domačem Prijatelju» ali pod svojim pravim imenom ali pod pseudonimom «Sonja» ali pod črkami A. F. V «Slovenskem Narodu» so izšle med drugimi njene črtice: «Kuzmin Miha», «Odlomek iz kmetiškega življenja», «Stara pesem», «Pri mrliču», «Prijatelj Šime» (l. 1905); dalje «Frida», «Iz naše vasi», «Povest v pismih» (l. 1906), «Diletantje» (l. 1907). Mnogo novelet, črtic in nekaj člankov feministične vsebine je izšlo v «Slovenski Gospodinji» l. 1905-07. «Chopinov motiv» v verzih, ginjaivo tužen po svoji vsebini, je očitvidno napisan v zli slutnji smrti. saj je takrat zavratna bolezen že začela na njej svoje uničujoče delo...

Ob njeni smrti ji je posvetil «Slovenski Narod» nekrolog; med drugim piše: «Skromno, slabotno dekle je bila pokojnica, a pisateljski talent, kakoršnih je malo med slovenskim ženstvom. Kaj bi bilo lahko postalo iz tega dekleta, da je živelo v ugodnejših razmerah in da ni tako zgodaj začelo bolehati! Ana Fabjanova je jako malo pisala, nekaj feljetonov za naš list pod imenom Sonja, a vsak teh listkov je bil umotvor, vsak je bil biser...»

A. Fabjanova se je živo zanimala za žensko gibanje; bila je moderna, svobodomiselná. Z A. Aškercem se je udeležila celo kongresa Svobodne misli v Pragi. Bila je izredno izobraženo dekle. Ruske pisce je čitala v originalu, ves svoj svobodni čas je posvetila študiju literature in filozofije. Njen slog je bil krepak, odločen, svoje sujete pa je zajemala iz življenja, iz svoje okolice.

Ant. Grmekova-Nadlišek je pisala članke v «Edinost» in črtice v «Vrtec» in «Zvonček». Sedaj piše v «Ženski Svet» praktične sestavke. Bila je izvrstna dram. igralka in pevka. Kot mnogoletna otroška vrtnarica je znala občevati z deco kakor malokatera.

Utva

Pesnikinja Utva je Ljudmila Prunkova. Rodila se je leta 1878. v Ljubljani, kjer s svojimi starši ni ostala dolgo. Detinsko dobo je preživela na deželi. V Kostanjevici, na Dolenjskem je obiskovala trorazredno ljudsko šolo;

pozneje ni imela več prilike do nadaljne šolske izobrazbe. Do svojega štirinajstega leta je ostala pri starših, nato pa je odšla k sorodnici v Trst, kar je bilo zelo pomembno za njen do tedaj

še nepoznani pesniški talent. Gospod, pri katerem je njena teta gospodinjala, je opazoval nadarjeno deklico, ko je ob večernih urah sanjavo zrla v daljavo, z zanimanjem čitala knjige in včasih celo zlagala pesmice. Prijazno ji je dal na razpolago svojo vzorno in zanimivo knjižnico, kjer se je Ljudmila izobraževala in seznanjala ne samo z našim slovstvom, ampak tudi s sodobno svetovno literaturo. Predvsem se je oklenila Heineja, ki je močno vplival na njeno pesniško dušo in v marsikateri pesmici se čuti njegov vpliv.

Pričela je z vso vnemo zlagati pesmice, ki jih je njen brat pošiljal Kržiču, uredniku mladinskega lista «Vrtca». Sprejel jih je z veseljem in jih priobčil l. 1897. Prvi posrečeni poskus in vzpodbuda Kržičeva sta močno vplivala na mlado pesnico. Do l. 1908. je ostala sotrudnica «Vrtca», kjer je priobčevala svoje pesniške proizvode pod imenom Ljudmila Modičeva in psevdonimom Ksaverija.

Vse prve njene pesmice so zelo čustvene in sanjave. Ko bere dete v «Vrtcu» pesem, mu še dolgo drhti v srcu, saj je vendar vse naslikano tako pristno in resnično, da kar ne more brez trajnega vpliva mimo otrokove duše. Pa tudi odrasli najdemo užitek v njih. Mnogo pesmi je sentimentalnih in so slika nežne ženske duše. To bi bila značilna poteza njene lirike do l. 1904., ko se je izvršil preokret v njenem življenju, kajti l. 1904. se je gospodična Ljudmila Modičeva poročila. Sentimentalnosti je dala pesnica slovo in od tedaj nam prikazuje življenje od hudomušne strani.

Ljudmila Prunkova je bila sotrudnica še mnogih listov. V «Slovenki» je priobčevala v petem in šestem letniku svoje pesmi pod psevdonimi «Mila, Trst» in «Utva, Trst». Pisala je tudi feljtone v «Slovenskem Narodu» in tržaški «Edinosti». Mnogo njenih pesmic je priobčil «Ljubljanski Zvon» v letnikih 1903. do 1910. in «Slovan» v letnikih 1903-1911.

Utva se odlikuje tudi v mladinskem pripovednem slovstvu. L. 1913. je Mohorjeva družba izdala njene ilustrirane pravljice. (Pravljice. Spisali Utva in Mira. Ilustriral V. Cotič, 1913. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu.) L. 1915. je zbrala večino svojih že v «Vrtcu» objavljenih najboljših pesmi v zbirki «Kraguljčki», ki so izšli v I. izdaji v Trstu. (Utva: Kraguljčki. V Trstu 1915. Založila in izdala knjigarna J. Štoka.) V pomnoženi ilustrirani izdaji so izšli «Kraguljčki» v Ljubljani l. 1924. (Utva: Kraguljčki. Druga pomnožena izdaja. Ilustrirala

Ksenija. V Ljubljani 1924. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna.) Drugo izdajo »Kragulčkov«, v katero je pesnica pritegnila tudi najboljše pesmi prve izdaje, lahko smatramo za njen najboljši pesniški proizvod.

Za našo mladino je Utva priredila l. 1923. prevod Andersenovih pravljic. (Andersenove pravljice za slovensko mladino priredila Utva. V Ljubljani 1923. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna.)

Takoj po svetovni vojni je Utva sodelovala pri novih listih »Vesni« in »Plamenu«, ki sta že oba prenehala izhajati. Danes je Utva sotrudnica mladinskega lista »Zvonček«, tržaškega mladinskega lista »Novi rod«, že nekaj let urejuje »Gospodinjski koledar« in marljivo pošilja svoje prispevke glasilu slovenskega ženstva »Ženski Svet«, ki izhaja že četrto leto v Trstu.

Utva je resna predstavnica naše mladinske literature in se odlikuje po svojem lepem slogu in nazornosti izrazov.

Marica Gregorič-Stepančičeva, roj. l. 1876 v Škednju, je leta 1895 v Gorici maturirala ter službovala po raznih krajih na Primorskem. Za pisateljstvo jo je navdušil že na učiteljišču pok. profesor Viktor Bežek. Dopise narodnostnega in političnega značaja je objavljala v Edinosti, prvem Rdečem Praporju, Jutru, strokovne spise v Učiteljskem Tovarišu, otroške igrice in pesmice v Zvončku, članke, črtice in pesmi v Lj. Zvonu, Slovenki, Slovanu, Domačem Prijatelju, Sloven. Gospodinji, v ameriškem Glasu Svobode, Domu in Svetu in Naši Bodočnosti. Njeno dramo »Veronika Deseniška« so igrali v tržaškem Narodnem domu. Po prevratu je tri leta izdajala, urejala in skoraj sama spisovala ženski mesečnik »Jadranka«. Mnogo je potovala in priobčevala v raznih listih potopisne črtice. Od l. 1917 je poročena in živi v Julijski Krajini. L. 1922 je izdala italijansko-slovensko slovnico.

Mara Lamutova :

Mara Ivanovna Tavčarjeva

Rojena je bila v Vipavi. Meščansko šolo je dovršila pri uršulinkah v Ljubljani. Potem je vstopila na ljubljansko učiteljišče, dovršila I. in II. letnik in kot kandidatka službovala na raznih šolah na Kranjskem. Pripravljala se je medtem na zrelostni izpit in izpit usposobljenosti ter v jeseni l. 1909. položila oba z najlepšim uspehom. Na-

meščena je bila kot def. učiteljica v Petrovi vasi v Belokrajni, kjer je službovala deset let. Radi nedostatnega zdravja je stopila v pokoj in živi sedaj v Mariboru.

Prvi spis — humoreska — »Prisega in dvoboj pri ljubljanskih lintvernih« je priobčil Sl. Narod l. 1905.

Od tedaj do l. 1923 jo srečujemo po vseh naših listih. Njene črtice in pesmi so prinašali: »Dan«, »Domači prijatelj«, »Jadranka«, »Jutro«, »Ljubljanski Zvon«, »Lovec«, »Osa«, »Rdeči Prapor«, »Slovenski Dom«, »Slovenska Gospodinja«, »Slovenski Narod«, »Slovenska Žena«, »Učiteljski Tovariš«, »Učiteljskičnik«, »Zvonček«. Ponatise sta priobčila ameriška lista »Glas Naroda« in »Ave Maria«.

Mara Ivanovna Tavčarjeva je lep pisateljski talent. Njen jezik je prožen, njeni motivi povsem izvirni, polni svežosti in naravnega humorja, kakor je tudi njena govorica prijetna.

Najlepši njeni spisi so iz Petrove vasi, kjer je opazovala belokranjske običaje in se vtopila v belokranjsko govorico ter spoznala mehko, dovtetno, bajnoverno belokranjsko ljudstvo, ki se zrcali posebno iz spisov »Baba na srbelah« in »Božične povesti«. Pesmi njene so lirične. Prve je spesnila s 14. letom.

Radi slabega zdravja je nekaj časa utihnila, a kakor smo doznali, ima v rokopisu povesti in ravnokar izvršuje daljši spis.

Vida Horvat, stud. phil. I

Marija Lamutova

Bučarjeva je roj. 24. oktobra 1884. v Postojni, kjer je dovršila osnovno šolo; meščanska šola je obiskovala v Šmihelu pri Novem mestu, učiteljske je l. 1903 absolvirala v Gorici. Kot učiteljica je službovala v solnčni Belokrajini: v Starem trgu pri Poljanah, na Radovici pri Metliki in v Beli cerkvi na Dolenjskem. Iz Belokrajine izvirajo njene najlepše pesmi. Učiteljski stan ji je nudil priliko spoznati svet na deželi, čista in blagozvočna belokranjsčina je izpopolnila njen besedni zaklad.

Ko se je l. 1910 gospodična Marija Bučarjeva poročila z dr. Ivanom Lamutom, je živela do l. 1915 v Trstu. Med svetovno vojno je bivala deloma v Ljubljani, kjer se je l. 1918. po prevratu stalno naselila.

Pesnikovati je začela Marija Lamutova že v meščanski šoli v Šmihelu. V Gorici je zložila I. zvezek svojih poezij »Valovi mladostne sanjarije«; v Belokrajini II. zvezek »Izza osamelih

dni» in v Beli cerkvi III. zvezek «Izza osamelosti». Svoje pesmi je pošiljala v «Slovenko» l. 1907 (Oliviera, Marica Bučarjeva in v «Slovana». (M. L.)

V zadnjem času je iz vseh zvezkov posnela najboljše pesmi za pesniško zbirko «Breze», ki jo urejuje in pripravlja za tisk. Pesniška zbirka se deli v 7 poglavij: I. Z dekliskih gred, II. Ivanu, III. Oliviera, IV. Ob Adriji, V. Mrtve rože, VI. Mater Dolorosa, VII. Na svobodnih tleh.

Lamutova je tudi pesnica prigradnic (Ciril-Metodov koledar. Slov. Narod.) V njih opeva zgodovinske dogodke, odlične osebnosti ali drage svojce.

Pripovedne spise je objavila v Dom. Prijatelju «Iz Doline», v Lj. Zvonu «Breze», v Zvončku «Poljsko cvetje», v Ilustrovanem tedniku «Poročno naznanilo». Ker je nameravala skupno izdati pripovedne spise, ima v rokopisu povesti «Petričev Andrej», «Na holmu», «Brez zavetja», «Brez besed», «Grof Cezar» in «Zadnjič».

Pesmi Marije Lamutove so izvečine lirične, refleksivne, deloma epične. Polje njenega pesniškega udejstvovanja je prostrano. Rada se zateka v naravo, na polje, odkoder krene v tihi gozd. Mnogo razmišlja o svoji mladosti, o ljubezni, spominja se v pesmih pokojnih svojcev, pesni kot srečna mati ob zibelci svoje dece. Čustvene so pesmice, v katerih je izražena bol za izgubljenim Primorjem in Korotanom, a ob koncu pesmi izzveni ta neizmerna bol v trdno nado, da bo še sijalo solnce svobode neodrešenim bratom. Iz pesmi Marije Lamutove vije socialni čut, diha slavospev delu, ki nam more biti edina rešitev v teh težkih dneh.

Vida Horvat, stud. phil.:

Manica Komanova

Rojena je bila 4. avgusta l. 1880 v Vižmarjih pri Ljubljani kot hči preprostih kmetiških roditeljev. Dovršivši ljudsko šolo v Št. Vidu nad Ljubljano, je morala delati na svojem domu. Z vso dušo pa je vzljubila knjige in se v pičlem svobodnem času poglabljala vanje. Izposojevala si jih je pri znancih in se sama dalje izobraževala. Vestno je prebirala tudi slovnice, ki so jih ji posojali dijaki srednjih in višjih šol in si tako priborila tudi potrebno znanje slovenskega pravopisa. Poizkušala je pesniti in prinašala svoje pesmice v oceno A. Aškercu.

Svoje prvence - pesmi je priobčevala pod uredništvom Minke Govékarjeve v «Slov. Gospodinji» (1906. Prva pesem «Svarilo» v 6. številki), a še kot kmetiško dekle je objavljala tudi kratke črtice v «Slov. Gospodinji» (1908. Prva črtica «Pesnikinja na gnojišču»). Pozneje je zlagala svoje večinoma v narodnem duhu ali šaljivo ubrane pesmice le ob svečanih prilikah, n. pr. za Božič, Velikonoč, ob jubilejih i. t. d. Te vrste pesmi so izšle po raznih časopisih. Svoje črtice je Manica pošiljala ponajveč Slov. Narodu, Ilustrovanem Tedniku, Domo-vini, Slovenskemu Domu, Grudi, Kmetijskemu listu, Domačemu prijatelju, Slovenski Gospodinji, Slovenskemu Braniku, C. M. Koledarju in Ženskemu svetu.

Do l. 1911 je živela doma. Srečno naključje jo je privedlo v stik z gospo Franjo Tavčarjevo, ki je v Manici, narodni in ljudski pisateljici, spoznala nadarjeno dekle. Po njenem posredovanju je dobila službo pri upravi Slov. Naroda. Tam je ostala do l. 1916, nakar je našla službo na ljubljanskem magistratu, kjer je uslužbena še sedaj.

L. 1918 je izdala knjigo «Šopek samotarke», 22 preprostih črtic iz domačega življenja. L. 1923 so izšle «Narodne pravljice in legende». Mladini nabrala in priredila... Sedaj pripravlja izdajo knjige «Pod mečem», anekdote iz časa svetovne vojne; tudi namerava zbrati črtice, priobčene v «Ženskem svetu» v knjižici «Na Gorenščem je lušno», ki jo ilustrira Gaspari.

Znana je tudi kot pripovedovalka pravljič v Ljubljani, Celju, Kranju, Novem mestu, v Št. Vidu nad Ljubljano, Viču itd.

Komanova ima gladkotekoč in poljudno preprost slog, ki se njenim črticam verno prilaga.

Anica Černejeva, rojena v letu 1900 v Čadranu pod Pohorjem, je po absolviranju študij na učiteljski v Mariboru učiteljela v Grižah in Celju ter je letos dovršila nauke na zagrebškem pedagogiju. Černejeva je pisala pesmi za deco in jih je priobčevala v «Zvončku», v beograjskem «Našem listu», «Kraljeviču Marku» in koledarju Cir.-Met. družbe; nekaj pesmi in sestavkov je priobčila v celjski «Novi Dobi» in par stvari v «Ženskem svetu» (Trst); končno je spesnila nekaj prologov in deklamacij za celjsko gledališče, za proslave ujedinjenja v celjskem Narodnem domu ter je tamošnjemu Dramatičnemu društvu poslovenila v stihih trodejanko «Maček v škornjih».

Eliza Kukovčeva, učiteljica v Stopicah, okraj Ptuj, rojena 1879 v Ptuj, se bavi predvsem s proučevanjem in spisovanjem strokovnih šolskih spisov. L. 1910 je položila izpit za meščanske šole. L. 1912 je izdala Slovenska šolska Matica njeno knjigo »Domoznanstvo«, obravnavanje učne snovi na ozemlju mari-borske oblasti.

Od l. 1919.-25. so izšle v »Popotniku« sledeče razprave, ki streme za udejstvovanjem načela delavnosti v osnovni šoli: Gospodinjski pouk v osnovni šoli, O nazornem nauku, Učvrščanje učne snovi, O nazornosti jezikovnega pouka, Ilustrativno risanje, Možnost rokotvornega pouka na naših šolah, Jezikovni pouk v smislu samopridobitnosti, Smernice za pouk novincev v smislu samodelavnosti, Srbohrvaščina na srednji stopnji osnovne šole, Kmetijski pouk v smislu samopridobitnosti.

Na učiteljskih zborovanjih je znana kot vestna predavateljica o strokovnih učiteljskih vprašanjih.

Vida Horvat, stud. phil.:

Ilka Vaštetova

je bila rojena l. 1891 v Novem mestu. Študirala je v Ljubljani na ženskem učiteljišču, dve leti je nato službovala na deželi, končno je dobila mesto učiteljice na Ciril-Metodovi šoli v Trstu, kjer je poučevala sedem let. Sedaj je učiteljica na dekliški meščanski šoli v Ljubljani.

Ilka Vaštetova je predvsem mladinska pisateljica. L. 1921. so izšle njene »Pravljice«. Tudi slike jim je naslikala sama. Slikanja se je učila pri akad. slikarici Ivani Kobilčevi. Lične slike so izvedene deloma v barvnem tisku. Njena zbirka »Pravljic« pomenja v mladinski literaturi velik korak naprej. Za otroke pisati ni lahko; treba je poznati otroško dušo in najti pravljicam pravilno obliko. V teh ljubkih pravljicah občutimo, da ima Vaštetova mnogo smisla pričarati otroku pred oči, kar hoče povedati, da se njeno pripovedovanje verno prilega otroškemu dožemanju in čustvovanju. — Za svojo povest »Mejaši«, ki so izšli l. 1923. v Ljubljani, je avtorica vzela snov iz naše domače zgodovine. Povest se vrši v času bojev Slovencev z Longobardi; vsebino te povesti je porabila tudi za istoimensko dramo. Sedaj pripravlja Vaštetova zgodovinski roman iz baročne Ljubljane. — Obe knjižici, »Pravljice« in »Mejaši«, sta vredni, da prideta v vsako

mladinsko knjižnico, kajti kdo potrebuje dobrega čtiva bolj kot naša mladina?

Marija Grošljeva, rojena v Ljubljani l. 1881. Pohajala je notranjo uršulinsko šolo in potem žensko učiteljske. Učiteljvala je na raznih ljubljanskih šolah; sedaj je na dekleški šoli na Mladiki v Ljubljani. Spisala je mladinske igre «Dve Marički», «Povodni mož», «Pravljica bodočnosti» in «Kraljice Vidke kresna noč». Prva se je uprizorila prvič majnika 1923; tudi ostale so se opetovano uprizarjale v ljubljanskem dramskem gledališču. Spisano ima dalje še mladinsko igro «Zlati šah». Za tisk pripravljeno ima zbirko mladinskih pesmi in zbirko voščil «Mi voščimo». Sedaj spisuje metodično knjigo «Moderno spisje», ki izide bržčas v Šolski Matici. Grošljeva dobro pozna otroško psiho in ima redko sposobnost, da se zna vmisliti v otroško čustvovanje in življenje. Motivi skoraj vseh njenih pesmi so zajeti iz detinskega življenja ali iz narave.

Vera Albrechtova-Kesslerjeva, rojena l. 1895 v Krškem. Dovršila je v Ljubljani dekleški licej. L. 1915-16. se je šolala na eksportni akademiji na Dunaju. Prvič je stopila v javnost v «Domačem Prijatelju» l. 1912. s pesmicami. Pozneje je priobčevala svoje pesmi v «Jugoslovenski Ženi», «Ženskem Svetu», «Svobodi» in «Mladiki». Mladinski listi «Vrtec», «Naš list» (Beograd) in predvsem «Novi Rod» prinašajo njene pesmi, pravljice in bajke. L. 1919. je bila članica uredništva dnevnika «Jugoslavija»; istega leta se je poročila z urednikom Lj. Zvona, Fr. Albrechtom. Napisala je tudi nekaj člankov o ženskem vprašanju. Danes je sodelavka «Ženskega Sveta». Pripravljeno ima za tisk zbirko otroških pesmi, ki jo je tudi sama ilustrirala.

Antonija Štupca, rojena l. 1874 pri Sv. Petru v Savski dolini, je študirala v Gradcu in je sedaj ravnateljica dekleške mešč. šole v Mariboru. Udeležuje se posebno v raznih humanitarnih društvih, n. pr. v Društvu za podporo revnih učencev, ki mu je predsednica. Izredno delavna je v «Sveti vojski» ter je imela v Mariboru in drugod več protialkoholnih predavanj. Znana je njena tozadevna brošura.

Štupca je bila marljiva in navdušena delavka po raznih narodnih društvih že pred razpadom Avstrije in je zato mnogo trpela. Za časa koroškega plebiscita je imela mnogo agitacijskih govorov na Koroškem.

V Šolski Matici je izšlo nekaj njenih člankov o nazornem, prirodopisnem in domoznanstvenem pouku.

Končno še besedo o srčno plemeniti ženi junaškega Slovence, o ženi češke krvi, a mučenici za slovensko svobodo: o *Ljudmili Pivkovi*, roj. Mužikovi, doma iz Črnega Kostelca!

Avgusta 1917. leta je prejela od moža šifrirano poročilo: «Po dogovoru s Cadornovim štabom odprem sredi septembra italijanski vojski pot v Trento in Bolcan». — Prof. L. Pivkov načrt se ni bil izvršil v nameravanem obsegu; Italijani pri Carzanu v Suganski dolini na Tirolskem niso znali in se zopet niso upali izvršiti Pivkovih navodil, ki bi bili pravilno izvedeni bržčas skrajšali vojno za leto dni in pospešili prihod svobode. Prof. Pivko je pobegnil s fronte v Italijo, njegovo ženo, svakinjo in tasta pa so zaprlí ter vlačili po praških in dunajskih ječah.

O teh svojih doživljajih je Ljudmila Pivkova napisala knjigo «Kriminal». Ta knjiga pa je kos naše zgodovine, ki smo jo preživljali vsi, zlasti pa premnogi slovenski in češki tovariši obeh spolov Ljudmile Pivkove. Brez umetniško literarnih pretenzij je napisan «Kriminal», toda spada k najboljše pisanim slovenskim knjigam iz vojne dobe.

Ljudmila Pivkova je žena slovenskega kulturnega delavca, pisatelja in politika ter je majka slovenske dece. In tudi njena knjiga je naša. Na Dostojevskega «Zapiske iz mrtvega doma» se spomni čitatelj ob njeni knjigi, po stilu in obliki pa nalikuje Macharjevemu «Kriminalu». Pivkova zna pisati. Mirno, navidezno suhotno pripoveduje, a iz vsake vrsti srši moč in energija te žene. Naravnost izvrstno karakterizira nastopajoče osebe: razne avditorje, sodne uradnike, mobilizirance, kaznenke, zločinke, vlačuge in otroke. Vsak milje podaja realistično točno ter vzbuja nazrazličnejša občutja s frapantno silo. Zlasti pa se odlikuje s finim psihološkim opazovanjem in poglobljanjem v svojo in tujo dušo. Čisto žensko je to njeno delo, v katerem je zlasti gotove neznatne, a značilne detajle opisala filigranski, fino, često tudi s trpkim humorjem. Škoda je, da kvári lepo knjigo toliko čehizmov.

Prevajala je iz naše mladinske literature tudi za češke časopise.

O najvažnejših pisateljicah naj izpregovorimo še posebej.

Lujiza Pesjakova

Dne 31. marca 1898. je v Ljubljani umrla po dolgi in mučni bolezni pisateljica Lujiza Pesjakova. Njeni svojci so priobčili v takratni zagrizeno nemški Laibacher Ztg., ki jo je urejal poljski

renegat Ohm - Januschowsky, mrtvaški list; a fanatik renegat ni smatral za dostojno, da se ugledne ljubljanske gospe in priznane pisateljice slovenske spomni vsaj z beležko. «Slovenski

Narod» so pokojničini svojci prezrli, vendar je prinesel 2. aprila topel nekrolog (št. 74).

«Prešernova najnadarjenejša učenka, Josipa Cimpermana najboljša prijateljica, najodličnejša in najplodovitejša slovenska pesnikinja je umrla», piše takratni S. N. «Bila je duhovita, plemenita, izredno ljubezniva dama, simpatična vsakomur, kdorkoli je imel srečo, da se je seznanil z njo поблиže. Kot hčerka rodoljubnega dr. Crobatha je bila tudi Lujiza domoljubka; njeno občevanje z dr. Jan. Bleiweisom, očetovim koncipijentom dr. Fr. Prešernom in z drugimi veleumi pa jo je nagnilo na to, da je še mlado dekle prišlo za pero ter ga je odložila šele malo pred svojo smrtjo... Pokojnica je bila literarno visoko naobražena ter je govorila in pisala več tujih jezikov. Mila usoda jo je obdabila s petero hčerkami, katerih najstarejša, Helena je bila svoj čas slavna operna pevka, in s tremi unuki, ki so bili ljubljenci pokojnice. Posvetila jim je nekaj svojih najlepših pesmic...»

Tako je poročal «Sl. N.», dočim so jo njeni najbližnji sorodniki, njeni najožji prijatelji in prijateljice v lastnem glasilu popolnoma zamolčali! Fanatizem takratne ljubljanske nemškutarije je pač sezal celo v grobove.

Lujiza se je narodila 12. junija 1828 v Ljubljani kot hčerka odvetnika dr. Blaža Crobatha in njegove žene Josipine, rodom Poljakinje. Izredno nadarjeno dekle se je po dovršeni ljudski šoli z vso resnostjo ukvarjalo še s predmeti šesterih gimnazijskih razredov ter se je učila italijanščine, francoščine in angleščine. Na njen nagli duševni in estetski razvoj pa so močno vplivala očetova izbrana družba ter opetovana potovanja.

L. 1848 se je omožila s trgovcem S. Pesjakom in mu rodila petero otrok. Živela je večinoma v nemški družbi in občevala največ v nemščini. Baje je kot petnajstletno dekle napisala prvo pesnitev v nemščini. Slovenski je začela pisati šele v zakonu in sicer pesni in prozo. Pošiljala je svoje spise Bleiweisovim «Novicam» (1865), Janežičevemu «Sloven. Glasniku», «Besedniku», Stritarjevemu «Zvonu», «Zori», «Kresu», kasneje «Ljublj. Zvonu», posebno često Tomšičevemu «Vrtcu», kjer je bil nekaj časa pesniški urednik Fr. Levstik, «Mohorjevi družbi» i. dr. Delovala je tudi na dramatičnem polju, prevela nekaj igrice (Pokojni moj, Strup, Svitoslav Zajček in Zabavljica), napisala dramatični prizor «Na Koprivniku» ter spesnila A. Foersterju operetno besedilo «Gorenjskega slavčka».

Največje in umetniško njeno delo je roman «Beatín dnevnik», ki je izšel v Krajčevi «Narodni biblijoteki»; njeno glavno pesniško

delo pa so «Vijolice», zbornik pesmi za mladino (1889), najboljše berilo svoje vrste v svoji dobi. Slikovito in plastično je bilo njeno pripovedanje v potopisih in spominih iz detinstva, lepe njene pesmi s potovanj po Italiji in Švici. Prevajala je tudi iz slovenščine na nemški jezik (n. pr. Prešerna).

Lujiza Pesjakova je bila idealna romantikarica čisto lirskega značaja, iščoča predvsem lepoto in ideal. Verjetnost opisovanih dogodkov ji ni bila bistveno važna. Oblika ji je bila skrbna, a jezik in stil vplivana po nemščini, zato včasih okorna. Dokler so Cimperman, Levec in drugi uredniki pilili njene spise, je bila neoporečno ugledna pisateljica, čije pristno žensko lirčnost, romantični idealizem in vzgledno vztrajnost sredi nemškutarskega sorodstva je priznaval vsakdo. Ko je l. 1893 izgubila s Cimpermanom svojega literarnega in zlasti jezikovnega mentorja, pa je omagala. Umrla je stara skoraj 70 let. Kot mladinska pisateljica in iskrena ženska lirikinja ostane častno zabeležena v slovenski slovstveni zgodovini.

Minka Govekarjeva :

Pavlina Pajkova

Rojena je bila l. 1854 v Paviji, v Lombardiji ter je potomka poitalijančene rodbine, dasi je bil njen oče l. 1848 slovenski drž. poslanec. Mati, doma iz Gorice, je bila dvorna dama na burbonskem dvoru. Svoja detinska leta je preživela v Milanu, Trstu in Gorici. Roditelje je izgubila jedva šest let stara. Odtlej je živila pri svojem stricu, dež. poslancu Matiji Doljaku, dobrem Slovencu v Solkanu. Vendar pa je bil tudi v njegovi hiši občevalni jezik italijanski. S posli in vaščani je govorila Pavlina nekoliko slovensko.

Šolala se je v Gorici; 11 let stara devojka pa se je že morala vrniti v Solkan, da je pomagala v stričevem gospodinjstvu. Odvetnik dr. Lavrič, vrl narodnjak in pa rodoljub Ernst Klavžar sta ji prinašala slovenskih knjig, jo učila slovenskega jezika in slovenskih pesmi.

Kmalu je zaslovela mlada Pavlina kot deklamatorica na odru solkanske in goriške čitalnice. Poizkušala pa je tudi sama zlagati pesmice in pisati povestice... Do pesnikovanja pa jo je dovedla nesrečna ljubezen; tako poroča sama z naivno odkritosrčnostjo v pismu z dne 21./III. 1875. pesniku Josipu Cimpermanu*). Slovenec je bil, ki je vzbudil v njej prvo ljubezen in ki se je začela izliviati v slovenske pesmi.

*) «Ženski Svet», 1924, št. 1.—8.

Mlada romantikarica se je rada poglobljala v slovenske pesnike in pisatelje, zlasti v Prešerna in Stritarja, ki sta bila njena ljubljenca. Čitala pa je tudi nemške, italijanske in drugo-jezične klasike.

Malo pred smrtjo svojega strica, l. 1873, se je preselila Pavlina s 23 letnim bratom renegatom, sodnijskim praktikantom, in mlajšima sesticama v Gorico. Ondi je l. 1873 objavila v «Soči» svoja prva dva spisa «Prva ljubezen» in «Ženska v rodbini». L. 1874 pa je priobčil Janko Pajk v «Zori» njeno prvo pesem «Tvoj spomin».

Za slovensko poezijo plamteča mladenka je preživela v Gorici bridke ure. V hišo so prihajali le Italijani, in domači so govorili tudi samo italijansko. Že se je bavila z mislijo, da «pusti vnmear najlepše svoje veselje — slovensko pisanje.» Toda pesnik Josip Cimperman v Ljubljani je postal pozoren nanjo; začel je dopisovati ž njo in jo je navduševal, naj vztraja. Postal je njen mentor, ji pošiljal knjige in popravljal pesmi.

Po njenih prvih proizvodih pa se je začel tudi izdajatelj in urednik «Zore» Janko Pajk zanimati za mlado idealistko in pesnikinjo. 1. junija l. 1875 je umrla Pajku druga žena, a leto nato se je 17 let mlajša Pavlina Doljakova poročila ž njim in je priložila dva otroka. Zaradi slabih gmotnih razmer in večnih literarnih bojov je moral Janko Pajk ustaviti «Zoro» in prodati celo svojo tiskarno. Preselil se je z obitelji v Gradec; pozneje pa je zopet nastopil profesorsko mesto v Brnu in nato na Dunaju. L. 1899 je upokojeni dr. J. Pajk prišel z rodbino v Ljubljano. Dve leti nato je Pavlina Pajkova na pljučnici preminula.

Pajkova je l. 1878 izdala svoje pesmi v posebni zbirki. Pozneje se je popolnoma posvetila pripovedništvu. V svojih spisih se je ogibala mračnih strani življenja, opisovala je svet, kakršnega si je želela, uporabljala je slučaje, ni se izogibala neverjetnosti in je zapadala v sentimentalnost. Sreče pač ni imela v življenju in ustvarjala si jo je zato vsaj v domišljiji.

Bila je neizprosna nasprotnica moderne in je odločno pobijala realistično strujo, ki se je pojavljala od l. 1895. dalje. Da so realisti in že preje «Zvonovci» odklanjali literarno delo Pavline Pajkove, pa je bil vsekakor v precejšnji meri kriv njen domišljavi soprog, gostobesedni prof. dr. Janko Pajk, zagrizeni kritik Gregorčiča in vseh tedanjih mlajših sodelavcev «Ljubljan-

skega Zvona». Saj je užival kot izdajatelj in pisatelj nepotrebne «Zore» malo simpatij.

L. 1893 je izdal Drag. Hribar v Celju prvi zvezek zbranih spisov Pavline Pajkove s sliko in življenjepisom pisateljice izpod peresa dr. Pajka. Temu je sledil II. zvezek l. 1895 v isti založbi s sledečimi povestmi: Roka in srce. — Mačeha. — Očetov tovariš. — Pripovednik v sili.

Pavlina Pajkova je pisala romane in novele, razprave in književna poročila v «Zoro», potem v «Kres», ki so ga začeli l. 1881 izdajati v Celovcu župnik Davorin Trstenjak, dr. Gregor Krek in dr. Jakob Sket, dalje v «Ljubljanski Zvon», «Slovansko knjižnico» in «Dom in Svet». Na Dunaju je večkrat predavala v Slovenskem klubu.

Bila je poleg Lujize Pesjakove prva Slovenka, ki je prav spretno pisala obširne romane in druge obsežne spise; zato zavzema v zgodovini slovenskega slovstva odlično mesto. Njena glavna dela so: Pesmi (l. 1873-78.) — Občutki na novega leta dan. («Zora» l. 1876.) — Odlomki iz ženskega dnevnika. Novela («Zora» l. 1876.) — Ženska pisma prijatelju. («Zora» l. 1877.) — Geog. Sand. Životopis. («Zora» l. 1877.) — Roka in srce. Novela. («Kres» l. 1881.) — Blagodejna zvezdica. Novela. («Kres» l. 1881.) — Mačeha. Novela. («Kres» l. 1882.) — Povestnik v sili. Novela. («Kres» l. 1883.) — Nekoliko besed o ženskem vprašanju. Razprava. («Kres» 1883.) — Slepčevski zavod. («Večernice» l. 1883.) — Arabela. Roman. («Kres» l. 1885.) — Očetov tovariš. Novela. («Kres» l. 1884.) — Al' dneva ne pove nobene prat' ka. Povest. (Koledar druž. sv. Mohorja l. 1885.) — Dora. Povest. («Večernice» l. 1885.) — Domačija nad vse. Povest. («Večernice» l. 1889.) — Aforizmi o ljubezni. («Ljublj. Zvon» l. 1892.) — Najgotovejša dota. Povest. («Večernice» l. 1892.) — Prijateljev sin. Povest. («Dom in Svet» l. 1894.) — Aforizmi o prijateljstvu. Razprava. («Ljublj. Zvon» l. 1894.) — Obljuba. Povest. («Ljublj. Zvon» l. 1894.) — Aforizmi o ženskah. Razprava. («Dom in Svet» l. 1894.) — Najdenec. Povest. («Slovanska knjižnica» l. 1894.) — Roman starega samca. Roman. («Ljublj. Zvon» l. 1895.) — Spomini tete Klare. Povest. («Dom in Svet» l. 1895.) — O sreči življenja. Razprava. («Dom in Svet» l. 1895.) — Igra s srečo. Novela. («Hribarjev koledar» l. 1895.) — Planinska idila. Povest. («Slovenska Matica» l. 1895.) — Duševne borbe. Roman. («Ljubl. Zvon.» l. 1896.) — Uslišana Novela. («Dom in Svet» l. 1900.) — Judita. Roman.

{«Dom in Svet» l 1896.) — Slučaji usode. Roman. («Ljublj. Zvon» l. 1900.)

Poleg teh velikih spisov je priobčevala Pajkova mnogoštevilne podlistke, kritike, članke, polemične razprave v «Šoči», «Slovenskem Narodu», ljubljanskem «Slovenskem Listu», «Domu in Svetu» i. dr. Dokler je izhajala «Zora», je bila njena glavna sodelavka.

L. 1902 je posvetil pok. prof. Milan Pajk v «Dom in Svetu» svoji materi toplo pisan življenjepis z oceno njenih del.

Minka Govekarjeva :

Marica Nadlišek-Bartolova

Doma je od Sv. Ivana pri Trstu; tu je posečala ljudsko in meščansko šolo. Potem je vstopila na učiteljske v Gorici ter maturirala v slovenskem in italijanskem učnem jeziku. Iz nemščine in hrvaščine je napravila posebej izpit. Prvo leto je službovala na Proseku, potem zdržema do l. 1899, ko se je poročila, v Trstu pri Sv. Ivanu.

Že l. 1888 — ko je bila v 21. letu — je izšel v «Edinosti» njen prvi spis «Narodno ženstvo» z laskavim uvodom tedanjega urednika, drja. Lovra Žvaba. Odtlej je prinašala «Edinost» prav pogosto njene navdušene in navdušujoče članke in feljtone rodoljubne in deloma tudi že feministične vsebine.

L. 1889 je izšla v «Lj. Zvonu» njena prva povest «Moja prijateljica» ter črtica «Dež in Solnce», l. 1890 in 91. pa noveli «Iz življenja mlade umetnice» in «Na obali».

L. 1892 v «Slovanskem Svetu» št. 24 v članku «Mimogrede nekaj besed iz 'Rimskega katolika'» že odvažno polemizira z drjem. Mahničem zaradi njegovih ostrih napadov na Prešerna, Gregorčiča, Aškerca, Jurčiča, na «Ljubljanski Zvon» — češ da bi bilo treba «vse sežgati» — in na slovenski prevod Janje Miklavčičeve D'Amicisa «Srce». V 5. št. istega lista l. 1893 smelo, dasi premalo krepko odgovarja na ponovni dr. Mahničev napad v «Rimskem Katolíku», ki se je rogal:

«Molčal je Stritar, umolknil dr. Celestin, dr. Tavčar, dr. Vošnjak, a vzdignila se je tam ob Adriji amazona Marica!...» Toda ugnati se ni dala. L. 1894. je Marica iznova polemizirala v «Slovanskem Svetu» z drjem. Mahničem zaradi ženskih značajev v Turgenjevih delih, ki so se mu zdeli nemoralni in sploh obsodbe vredni...

Pisala je v «Slovanski Svet» od l. 1892-95 članke o ruskih leposlovcih, Dostojevskem, Tolstem i. dr., razne črtice, razprave različne vsebine itd.

Ruske pisateljke je čitala Marica najprej v italijanskih prevodih; ker jih je vzljubila, se je z največjo vztrajnostjo začela učiti ruščine pri uradnici v tržaškem ruskem konzulatu, rojeni Rusinji. Kmalu je obvladovala jezik toliko, da je čitala ruske pisce v originalu. O njih je potem napisala navdušene članke v «Slovanskem Svetu» (1892-94) in kasneje tudi v «Slovenki». Medtem je napredovala v stilu in pisateljski tehniki, a tudi v psihološkem slikanju.

V črticah «Moja pot», («Lj. Zvon» l. 1893), «Iz sedanje dobe», «Ob spominih» ter posebno v noveli «Strte peruti» («Lj. Zvon» l. 1894) se kaže Marica dobro opazovalko in psihologinjo ter prav spretno pripovedovalko. Pisala je in piše še danes po načelu: «Vzemi kos življenja, in opiši ga, kakor da si ga doživela sama!» Značaji so verjetni, krepko orisani, očitvidno vzeti iz življenja.

Letnik 1895 «Lj. Zvona» je prinesel njeno noveleto «Siroto» in pa novelo «Usoda káli», letnik 1896 pa «Slike in sličice» iz življenja I-V. Te in pa novelo «Pod streho» («Lj. Zvon» l. 1897) smatram za njeno najzrelejšo delo, ki kaže velik dar opazovanja duševnosti in zunanosti ter umetniškega podajanja miljeja.

Roman «Fata morgana» v «Lj. Zvonu» l. 1898 je spisala pod pseudonimom «Evgen Štefanič». Dejanje je napeto, dialog živahen, značaji domalega dobro pogojeni.

Poslej je Marica v «Zvonu» utihnila in se je oglasila šele l. 1910 in 1911 s krajšimi, dobro pisanimi črticami «Povest o težkih dneh», «Srečanja», «Iz naših poljan» in «Dora».

Od l. 1897 do vštete l. 1899, torej tri leta, je bila Marica urednica prvega slovenskega ženskega lista «Slovenke», ki je izhajal v Trstu 6 let. Kot taka je bila izvrstna organizatorica, ki si je znala kmalu pridobiti sotrudnic in sotrudnikov. Vzpodbujala in navduševala je zlasti mlade inteligentne učiteljice širom domovine k duševnemu delu. Spočetka pa je kajpada z Marico Strnadovo in Elviro Dolinarjevo skoraj sama polnila predale svojega priljubljenega lista pod raznimi imeni. Novela «Intrigant» v III. letniku «Slovenke» je tudi njen proizvod.

Hkratu pa je Marica sodelovala tudi pri drugih listih. Pisala je v «Edinost», «Slovana», «Sočo», «Zvonček», v razne koledarje, «Slovenski Narod» i. dr.

Najbolj posrečene, ker pristne, doživljane, so Maričine slike iz tržaškega predmestja. Ondi je hodila dan na dan in je imela dovolj prilike spoznavati poulični narod, pa tudi jaro gospodo. Glavne osebe v njenih delih so skoraj brez izjeme ženske, prav mnogokrat učiteljice.

Marica je realista in piše v izbrani, čisti slovenščini brez tujk, kar ji moramo šteti v posebno zaslugi. Njenih črtic, novel, povesti, raztresenih po slovenskih listih in revijah je prav mnogo. Zaslužile bi, da izda najboljše v posebni knjigi.

Težka vojna leta je prebila Marica v Trstu; koncem l. 1919 pa se je z obitelji preselila v Ljubljano.

Danes sodeluje pri raznih ženskih organizacijah, predava in dopisuje v tržaški «Ženski Svet», «Slovenski Narod», «Prerod» i. dr.

Z zadovoljstvom in zadoščenjem se lahko ozira na svoje delo v dobi, ko še nismo imeli nebroj javnih predavanj, javnih knjižnic, raznih dekljskih izobraževalnih šol in vseučilišča, dostopnega tudi ženstvu. Vkljub vsemu je izvrstno vršila težko nalogo rodoljubne, inteligentne in nadarjene pisateljice. Delala je, kakor jih dela danes le malo med slovenskim ženstvom.

*) Obširneje glej moj spis v «Ženskem Svetu» 1926, št. 5

Minka Govekarjeve :

Marica II. Strnadova-Cizerljeva

Rodila se je 9. septembra 1879 v Šmarju pri Jelšah na Štajerskem. Roditelja sta ji bila nebogata, poštena in jako inteligentna človeka kmetiškega pokolenja. Babica (po materi) ji je bila neusahljiv vir slovenskih pravljic in pripovedk, mati pa je bila dobra pevka in oče jako muzikalen mož. Ko je bilo Marici sedem let, je znala že igrati na klavirju, ki ga je kasneje zamenjala z goslimi.

V 1. letnik ljubljanskega ženskega učiteljskega je bila sprejeta le zato, ker je na sprejemnem izpitu napisala izvrstno, čisto nešablonsko slovensko nalogo. Že v 4. letniku je poslala «Ljubljanskemu Zvonu» svoje prve pesmi, ki jih je urednik objavil in ji pisal vzpodbudno pismo, češ da ima pesniški talent. Poslej je priobčevala v «Lj. Zvonu» svoje pesmi celih deset let. Pisala pa je tudi v «Slovenski Narod» in «Slovanski Svet». Ko je začela izhajati na Dunaju «Vesna», prvi svet mlade slovenske moderne, je urednik Fr. Govekar pridobil tudi učiteljico Marico Strnadovo,

ki je pesnila pod pseudonimom «Danica». In pesnila ni le o ljubezni, nego je kazala kmalu širše duševno in čustveno obzorje. Njene pesmi v «Lj. Zvonu», «Vesni», «Slovanskem Svetu», «Slovenki», «Slovanu» i dr. bi lahko razdelili v sledeča poglavja: Majki Slavi. — Materi. — Prijateljem. — Mrak. — Pesmi mojega prijatelja. — Pamet in srce. — Pêle-mêle.

Zanimivo je, da je pesnila zase tudi v nemškem, ruskem in francoskem jeziku.

Ko je bila ustanovljena tržaška «Slovenka», ji je na prošnjo urednice Marice Nadliškove postala velenadarjena, široko izobražena in temperamentna Marica kmalu femme pour tout faire ali nemški ein Mädchen für Alles: pisala je o vzgoji, glasbi, ženskem vprašanju, higijeni, patriotizmu, veri, polemiko, pesmi, povestice itd. Spočetka so bile pač Marica I., Marica II. in Elvira Dolinarjeva («Danica») skoraj edine sotrudnice ter so polnile «Slovenko» od začetka do konca seveda pod različnimi pseudonimi. Strnadova pa je uporabljala zlasti sledeča imena: Alenka, Alenčica, Breda, A-a, Marica II., Šmarska, —ova in Karandaš.

Za pisateljjevanje je Marico navdušil tovariš Ivan Vrščaj, jako inteligenčen in agilen učitelj ter zaveden, neustrašen Slovan, ko sta učiteljevala na njenem prvem službenem mestu pri Sv. Jurju ob juž žel. Osnoval je krožek, v katerem so člени čitali srbske in češke revije poleg slovenskih in hrvatskih ter so se s pomočjo Fr. Podgornikovega «Slovanskega Sveta» bavili tudi z ruskim jezikom. Ta Vrščaj je dal Maričinemu peresu slovansko smer in slovanski duh ter jo je sokolil, da je delovala javno. Učeč se ob Aškerčevih baladah in Gregorčičevi liriki, je hodila Marica vendarle svojo pot v narodnem duhu.

Kako se je prilagodila narodni psihi, dokazuje pač najbolje dejstvo, da je narod v Šmarju pri Jelšah preložil več njenih pesmi na znane melodije; posebno njene šaljivke so se docela udomačile v dobi, ko je pesnica prihajala še k svojim roditeljem na počitnice, t. j. tik do svetovne vojne. Nekatere njene pesmi pa sta komponirala Gustav in Josip Ipavc.

Ko je bila učiteljica pri Sv. Jakobu v Slovenskih goricah, se je v V. razredu često «spozabila» in učila v domoznanstvu tudi marsikaj, česar ni bilo niti med vrstami v nemškem avstrijskem duhu sestavljenih šolskih knjig. In učila je deco prepevati Slovenec sem», «Lepo našo domovino», «Kje dom je moj?», «Sem slovenska deklica», «Pobratimi» i. dr. Nemškutarski «Štarjerc» je učiteljico javno ovajal, da svojo deco narodno tako

Zofka Kveder-Demetrovičeva

fanatizuje, da celo iz šole grede prepevajo te «izzivajoče» pesmi. Dvakrat so učiteljico Strnadovo pozvali na okr. glavarstvo v Maribor, da bi jo ukrotili, tretjič pa ji je okr. šol. nadzornik Sch. namignil, naj se rajši sama umakne.

In sklenila je, da gre na Rusko. Pomagal ji je urednik «Slovanskega Sveta», Fr. Podgornik. Odpotovala je v Harkov, kjer je pred posebno komisijo na vseučilišču položila izpit za učiteljico nemškega jezika. Tako je predavala celih dvajset let nemški jezik po vseh razredih 4. deške gimnazije v Kišinjovu, v prestolici Besarabije, a poleg tega tudi na realki, na ženskih gimnazijah itd. Bila je torej ruska državna učiteljica. Tekom vojne je predavala tudi francoski jezik, ki se ga je na Ruskem naučila poleg angleškega, a med romunsko okupacijo se je priučila še rumunskega. Bolj in bolj ter s posebno naslado pa se je potapljala v ruščino, dokler se niso ruski valovi popolnoma strnili nad njo ter je slovenščino malone pozabila.

Toda doživela je tudi vse strahote dveh revolucij, dočakala okupacijo, ki je izgnala iz Besarabije ves ruski živelj. izgubila je vse, kar ji je dala Rusija, in se l. 1920. vrnila v domovino.

Že l. 1899. se je v Rilski popravoslavila in se poročila z že pravoslavnim ženinom. Črez leto dni se ji je narodil sin Nikolaj, a l. 1911. je ovdovela.

Zdaj živi zopet kot vpokojena učiteljica pri Sv. Barbari v Halozah. Zopet se ji je slovenski jezik razvezal ustno in pismeno ter zopet sodeluje pri slovenskih naprednih listih.

Minka Govekarjeva :

Zofka Kveder-Demetrovičeva

Narava ji je podelila bogatih talentov, in ni jih zakopala... Šola ji ni nudila dovolj. S pravo žensko marljivostjo in vztrajnostjo se je torej sama učila, pazno motrila svet okoli sebe, življenje v sebi in v svojih bližnjih. Učilo pa jo je tudi trdo, večinoma neprijazno življenje, ki ji je nedvomno nudilo marsikaj lepega, a ji tudi ni prizanašalo z bridkimi udarci in razočaranji.

S sedemnajstimi leti že si je Zofka Kvedrova kot zasebna uradnica v Ljubljani sama služila svoj kruh. Malo nato pa je začela pošiljati svoje prvence v svet. Najprej drobne črtice, kratke novelete v «Slovenski Narod» in «Dom in Svet». Njeni prvenci pa so kazali izreden talent in krepko individualnost.

Ljubljana ji je kmalu postala pretesna, premalomestna. Pogumna in podjetna je hitela v svet. Živel je in se učila nadalje par let v Trstu, Gorici, Švici in precejšnjo dobo v Pragi; sedaj živi s svojima hčerkama in drugim možem, drž. poslanecem Demetrovičem že več let v Zagrebu.

Zofka Kvedrova je najplodovitejša, najsamoraslejša osebnost v slovenski žen. literaturi. Pisateljvati v literarnem pomenu je začela l. 1897. L. 1898 se je preselila v Trst in je mnogo sodelovala pri tedanji «Slovenki»; kmalu se je docela posvetila pisateljstvu in časnikarstvu. Majeve številka «Slovenke» l. 1898 je prinesla pod šifro «Z» njeno prvo črtico «Silva» v treh nadaljevanjih.

L. 1898 se je pojavila tudi že prvičrat v «Lj. Zvonu» s črticama «Rezika» in «Vera» in odtlej jo nahajamo v «Lj. Zvonu» do vojne malodane v vsakem letniku.

L. 1900 je izdala v Pragi svojo prvo knjigo «Misterij žene», knjigo ženskega trpljenja od rojstva do smrti. Vse je takrat še vrelo, kipelo in se kresalo v temperamentni in senzitivni mladi pisateljici. Do skrajnih mej odkritosrčna knjiga je vzbudila pravicato senzacijo, ponekod celo odpor.

V zbirki črtic in povesti v dramatični obliki «Ljubezen», ki je izšla l. 1901 v lastni založbi v Trstu, ter v «Odsevih», ki jih je izdala l. 1902 Gabrščková «Salonska knjižnica» v Gorici, pa se je razburkano dušno valovanje avtorice umirilo. Zofka Kvedrova se kaže tu izvrstno opazovalko in dobro psihologinjo. Oboje pa se še stopnjuje v zbirki kmetskih povesti «Iz naših krajev», izišlih l. 1903 pri L. Schwentnerju v Ljubljani. To so v resnici naši kraji, naši fantje in naša dekleta: pristno kmetško življenje na solncu in v temi.

V «Slovanu» je priobčila več črtic in novelet, a l. 1902 - 04 obširni roman «Nada», ki je izšel kasneje kot knjiga v češki «Lidovi knižnici» v Pragi.

Tedaj je že pisala tudi češko, kasneje še hrvaško in nemško. Nemščine se je docela naučila v Curihu, kjer je bila nekaj časa vpisana tudi na vseučilišču kot izredna slušateljica. Bili so to zanjo hudi časi. Težko je živeti na tujem brez pravega zaslužka in brez vsake podpore.

L. 1904 je začel izhajati v Pragi v izdaji Vydrove tovarne brezplačen družinski list, mesečnik «Domači Prijatelj». Ured-

nica mu je bila do izbruha vojne, t. j. 10 let Zofka Kvedrova, tedaj že poročena Jelovškova. Vanj je pisala Zofka povestice, razne vzgojne članke, praktične spiske, razprave i. dr. S kako toplo materinsko ljubeznijo so bile pisane njene pripovednice o mali, sedaj že pokojni hčerki Vladi in njeni še manjši sestrici Marji! Pristrane in ganljive ilustracije prebujenja otroških duš. L. 1913 je izšla v Pragi v nakladi Grosmana in Svobode v češkem prevodu zbirka teh sličic iz otroškega življenja pod naslovom «Vlada a Marja».

L. 1905 je založila pisateljica v lastni založbi v Pragi knjigo «Iskre», 8 slovenskih in 7 hrvatskih slik, črtic in legend iz življenja Slovencev in Hrvatov ob Adriji, v slavonskih pragozdih, v gorah, pa v salonih in umetniških ateljejih. Nekaj ljubeznivo mehkega, tudi v brutalnih nastopih umerjeno zadržanega je v teh povesticah. Vse je odsev njenega tedanjega občutja in doživetja.

Njene «Vesničke povidky», zbornik najboljših slovenskih povesti, so izšle v češčini v Ottovy založbi v Pragi l. 1907. L. 1908 pa je izšla v izdaji «Slovenske Matice» v Ljubijani njena drama «Amerikanci».

Pretresljiva zgodba, polna pristne, globoko občutene tragike, je roman nesrečne žene in matere-mučenice «Njeno življenje». Izšel je tudi v založbi «Slovenske Matice» l. 1914. «Njeno», t. j. ženino in materino duševno življenje je podano tu s tako mojstrsko plastiko in poglobljenostjo, kakor ga more podati le žena in mati.

Okoli l. 1904 se je preselila Zofka Kvedrova-Jelovškova v Zagreb. Tu je sodelovala pri raznih hrvatskih listih in urejala več let «Frauenzeitung», tedensko prilogo «Agramer-Tagblatta».

Od l. 1917-1921 je izdajala in urejala v Zagrebu mesečnik «Ženski Svet», ki se je pozneje imenoval «Jugoslovenska žena». Bila je to pač najlepša, najresnejša in v vsakem pogledu najboljša jugoslovenska ženska revija, kar jih je kdaj izhajalo in jih sedaj izhaja. Bogata po vsebini in lepa po vnanji obliki, se je energično, a trezno in umerjeno borila za žensko enakopravnost na vseh poljih. Neizbrisen ostane madež na Hrvaticah, Slovenkah in Srbkinjah in neodpustljiv je naš greh, da smo ta hrvatsko-slovenski-srbski ženski list gmotno in duševno tako malo podpirale in je zato moral prenehati.

L. 1918. je izdala Zofka Kvedrova v zagrebški Moderni knjižnici hrvatsko pisani medvojni roman «Hanka» in knjigo «Najboljše slovenske novele» v hrvatskem prevodu. «Hanka» je trpka izpoved žene, kakoršnih hodi po svetu nebroj; govorila je ena za mnogo drugih. Pisana je povest v obliki dnevnika in pisem avstrijske Poljakinje svojemu prijatelju, ruskemu Poljaku, ki se bije onstran meje. Roman, spisani v drugem letu vojne, je prožet z domovinsko ljubeznijo; pisateljica ga je iz previdnosti presadila na poljska tla, junakinja pa je seveda Jugoslovenka.

Pod pseudonimom Dimitrije Gvozdanovića je izdala komisijska naklada hrvatskog štamparskog zavoda u Zagrebu l. 1922 dvoje močnih hrvatsko pisanih knjig «Unuk kraljevića Marka», dramo v dveh delih: «Za slobodu» in «Za jedinstvo» ter «Arditi na Krku», štiri slike iz povojne dobe, dvoje velikih knjig, polnih aktualnosti, dramatičnih konfliktov, finih psiholoških opazovanj, satire in tudi poezije.

To je v prav površnih obrisih dosedanje bogato življensko delo Zofke Kvedrove. Med vsem tem je dopisovala v presledkih še v razne slovenske in hrvatske liste, leposlovne in dnevnike. Še nedavno je izšel v «Jutru» njen podlistek ter 3. IV. 1926 v istem listu kratek njen življenjepis izpod peresa Fr. Govékarja in ponatis njene prelepe črtice iz «Slovana» «Miriam in Nafis».

Sedaj Zofka Kvedrova ne piše. Že dolgo je bolna na srcu. Preveč je pač delala! V tem pogledu me spominja Marije Baškircéve, ki je hitela, hitela, a je v svojem nervoznem, nadčloveškem naporu pozabila, da ni dovolj, ako človek hrani samo svoj duh, nego mora misliti tudi na telo.

«Vedno me žene naprej, delati, ustvarjati *moram*. Sedaj pišem svoj dnevnik, *svoje* življenje, prav zelo mi je že narasel,» mi je pripovedovala pred par leti na enem izmed kongresov Narodnega ženskega saveza... «A to sme iziti kasneje... ko me ne bo več!»...

Gotovo ne želi nihče tako iz dna srca, tako iz vse duše kot me žene, da Zofka Kvedrova čim hitreje okreva docela in da prime zopet za svoje pero, to krepko, a vendar tako nežno žensko pero. Saj se ni pred njo noben slovenski umetnik bodisi moškega bodisi ženskega spola poglobil s tolikim razumevanjem v žensko psiho in nihče je doslej v vseh fazah ni podal s toliko umetniško plastičnostjo kot ona — naša Zofka.

Vida Jerajeva

Iz njenih pesmi sije solnce, dehtijo rožice, žgolijo ptički, se lesketajo zvezde, se svetijo bele breze in šepetajo črni bori; iz njenih pesmi dehti žitno polje, pozdravljajo grički in gozdovi, mežika bela slovenska vasica, duhti rožmarin in nagelj, poje naše dekle in vriska kmečki fant. Saj je tudi njen rodni dom v enem najlepših koticov sočne, zdrave, prelepe Gorenjske — na Bledu pod sivim Triglavom.

Francka Vovkova — Vida Jerajeva je rojena l. 1875. Njen oče — France Vovk z Vrbe, je bil nečak Franceta Prešerna, njena mati tudi Gorenjka — Neža Poznikova iz Kroke. V ljudsko šolo je hodila Francka na Bledu in v Ljubljani, v meščansko šolo prvo leto v dunajskem Novem mestu in drugo na Dunaju. Od l. 1891. dalje je hodila na učiteljsko v Ljubljani. Takoj po maturi, l. 1895. je že učiteljevala v Ljubnem, nato pa šest let, do 1901. leta v Zaspah pri Bledu, nakar se je omožila z glasbenikom in sedanjim profesorjem konservatorija v Ljubljani — Karlom Jerajem.

Do pesništva je čutila že v mladih letih posebno nagnjenje. Z veseljem se Vida Jerajeva še danes spominja onih časov: Kako je v uršulinski ljudski šoli naredila prvo pesmico, v kateri se vidi samo sebe nunico in nevestico Kristusovo, kar ji je bil tedaj višek otroškega sanjarjenja, kako je na Dunaju pred sošolkami — samimi Nemkami — v šolskem odmoru recitirala Levstikovega »Ubežnega kralja« in kako so jo dekletca verno poslušala, dasi niso razumela niti besedice, kako silno je bilo domotožje, predno sta se vrnili z materjo v Ljubljano, kako je tedaj napisala v nemškem jeziku vznešeno pesem o Triglavu in svoji lepi gorenjski domovini.

Prve njene pesmi so izšle l. 1894 v dunajskem dijaškem listu »Vesna«, ki se je tiskal v Celju. Pisala je pod psevdonimom »Radica Bleška« in »Zora«. Ko so ji pa delali radi sodelovanja pri tem listu na učiteljišču sitnosti in ji prepovedali nadaljno sodelovanje, je takoj pisala uredništvu »Vesne«, naj za božjo voljo ne priobčijo njenih že poslanih pesmi, ali pa naj jih dobro skrijejo pod nov psevdonim. In tedaj ji je dal tedanji urednik »Vesne«, Fran Govekar, zveneče in pri nas Slovencih tako simbolno ime: »Vida«, ki se je je tako prijel, da ga je obdržala do danes.

Sodelovala je nato pri »Vrtcu«, kjer je menda priobčevala velika večina naših pesnikov in pesnic svoje prve pesmi, v »Angeljčku«, »Zvončku«, nato v »Slovenki« in »Domačem Prijatelju«. — Pesmi, ki jih je od l. 1897. dalje priobčevala v ljubljanskem »Zvonu«, je izdala v zbirki »Pesmi« l. 1908. Še pozneje, l. 1921. je sodelovala pri kulturni in modni reviji »Vesna« in sodeluje še danes pri »Ženskem Svetu«. L. 1921. je izdala tudi ljubko zbirko otroških pesmic: »Iz Ljubljane čez poljane«, ki jo je ilustriral g. Kos.

Njene otroške pesmi so šegave in skrivnostne, zveneče in lepe, da se njih vsebina in melodija kar sama preliva v otroško dušo. Ko je učiteljevala v Zaspah, je prečitala vsako novo pesmico otrokom v šoli, opazovala njih obraze in izraze in spoznala, je li zadela pravo struno.

Medtem, ko so izhajale njene pesmi v »Zvonu«, je dopisovala z Ant. Aškercem in želela biti njegova »učenka«. On jo je skušal napotiti na socijalno poezijo in na realno življenje »... držite se življenja in v njem ter v prirodi iščite poezije«. V glavnem se je Vida držala teh njegovih besed: »... nikakor nočem vplivati na Vašo muzo v tem smislu, da bi dajal Vašemu

pesnenju pravec ali smer, da bi Vam takorekoč narekoval, v kakem žanru naj pišete, ali v kakem duhu. Nikakor! Vi morate pisati in pesniti kakor Vam veleva Vaša individualnost, kakor Vam veleva Vaše srce, Vaš okus!.... Samo da nam poveste svoje čute in misli v izvirni, krepki in temperamenta polni obliki.» — Da! To je Vida Jerajeva tudi storila. Pela je in poje še v krepki, temperamentni melodijozni besedi, kakor ji veleva srce, njeno toplo, veselo gorenjsko srce, njena globoka in sanjava duša.

Vida Horvat, stud. phil.:

Lea Faturjeva

Potrkali sva z g. L. pri Lei Faturjevi. Še preden sva pozdravili in spregovorili, nama je že gđc. Lea prav jezno rekla: «Če hočeta zvedeti kaj iz moje biografije, ne govorim nič, pa prav nič!» — Ko bi človek čul samo njen glas, pa ne bi gledal njenih milih, samo dobroto izrazujočih oči, bi se poslovil in odšel. In jaz sem brala to dobroto iz njenih oči in nisem odšla. Še sedaj slišim njen hudomušni, hihitajoči se smeh in vsaka beseda, pa naj si se je glasila najini prošnji še tako nasprotno, me je vedno bolj utrjevala v misli, da gospodična Lea ni tako huda, četudi nama je zagrozila kar z metlô.

«G. L., z vami ne govorim nič; ste me že lansko leto enkrat mučili z izpraševanjem,» tako je rekla in se obrnila k meni: «Vi pa, gospodična, lahko pridete na Vnebohod popoldne; pa se kaj pogovoriva. — S prijaznim nasmehom na ustih naju je spremila do vrat.

Ves čas do četrтка sem bila nekako vznemirejena in, priznati moram, tudi radovedna, kaj mi Lea Faturjeva pove iz svojega življenja. — Vstopila sem na praznik v njeno delavnico. Papirji, nekateri napol popisani in listi in knjige in med njimi Lea. Prijazno mi je ponudila prostor sebi nasproti in spregovorila: «Moje življenje je ponižanje, razžaljenje, prevara.» Po kratkem molku je nadaljevala:

«Imam navado, da pogledam vsak potiskan papir, v katerem je kaj zavito, in, da izrežem in spravim, kar se mi zdi zanimivo. Nič čudnega ni na tem, čudno pa je, kakor bi mi prinašala nevidna roka v zavitku jabolk ali česa drugega, prav tisto, kar potrebujem. Čudno je to, da sem spravljala kose časopisov, ko mi še ni bila jasna vsebina tiskanega.

Zelo zgodaj sem spoznala, da je v črnih kavkah skrito življenje, da te kавke govore, pripovedujejo. Majhno me je držala mati v naročju in mi kazala slike iz knjig in mi pravila o slikah. Videla sem ljudi brati in želela sem, da slišim tudi jaz, kaj pravijo črne kавke. Takrat smo bili na Tirolskem; v hiši nad nami je bila šola in moj brat Karol, malo starejši od mene, je hodil v prvi razred. Že sem pobirala papirje in iskala z očmi razloček med črkami. Mati mi je pravila večkrat: Brati se nisi nikdar učila, samo Karola si vprašala, kako se pravi tej in oni črki. Brala sem iz neke notranje sile, razbrala sem besede, a nisem razumela njih pomena. Spravljala sem vsak kos časopisa v omarico pri postelji in bilo je tega lep kup. Zakaj sem to delala ne vem, mogoče zato, da bom pozneje razumela?

Nekoč hočem spraviti nov kos papirja — odprem omarico, pa se mi vsuje moj zaklad v malih kepah pred noge. Tedaj sem tako zaupila in zajokala, da je mati pritekla prestrašena. «Miš je razjedla tvoj papir,» mi je pojasnila, «kar poberi, pa vrzi v smeti.» Jaz sem pa tako strastno zaihtela: «Miš, miš!» in si zakrila obraz v predpasnik, poln papirnih drobcev. Živo se spominjam tega dogodka, tako značilnega za moje življenje, tistega joka, v katerem je bila prevara in slutnja novih prevar. Živo se spominjam, kako začudeno me je gledala moja mati. Ta dogodek iz prvih let mojega življenja se mi ponavlja velikokrat: Zbiram in spravljam, a miš, ona gloda in gloda — — —»

Ali je treba še kaj povedati o Lei Faturjevi? Ponovno berimo njene povesti, poglobiti se moramo v tako značilni dogodek iz njenega življenja in do dna bomo razumeli genijalno Leo Faturjevo. — —

Opomba urednice: Lea Faturjeva je doma iz Zagorja ob Pivki. Tam se je sama od sebe učila čitati in pisati. Pozneje je preživela tri leta na Reki v šoli pri benediktinkah. Rada bi bila postala učiteljica, a starši so želeli, naj bi bila šivilja, pa se je poprijela šivanke, ki jo je pozneje zamenila s peresom. S svojim očetom železničarjem je prepotovala mnogo sveta. Kasneje so jo starši poslali v Ljubljano, da gospodinji svojim bratom, ki so se ondi šolali. In ostala je v Ljubljani do danes. Z materinsko vestnostjo je skrbela za brate in tudi za druge dijake, ki so stanovali pri njej. Ves ta čas pa je mnogo čitala, se poglabljala zlasti v zgodovino, se naučila nemščine, italijanščine, francoščine ter skoraj vseh slovanskih jezikov. Od šestnajstega leta dalje je pisala; mnogo svojih spisov je objavila v Domu in Svetu, Sloven-

skem Gospodarju, Slovencu, Laibacher Zeitung, Dobri Gospodinji, v Mohorjevi družbi, Ilustrovanem Glasniku, Domačem Prijatelju i. dr. Danes je sotrudnica «Slovenca», «Mladike» in «Ženskega Sveta».

Lea Faturjeva je doma v zgodovini, zlasti v slovanski, kakor malo katera druga. Čitala pa je ni samo z razumom, nego tudi s srcem. Prepletala je zgodovinske dogodke z domisleki lastne bogate domišljije in tako je ustvarila povesti «Za Adrijo», «V žaru juga», «Vilemir», «Biseri», «Kcmisarjeva hči», «Iz naših dni» i. dr. ki jih je vse priobčila v Domu in Svetu v letih 1907 do 1912. Te povesti so polne napetega dejanja, navdahnjene z duhom romantike ter se odlikujejo po dobri tehniki in spretnem pripovedovanju. Pisala pa je tudi in še danes piše kratke črtice in novele, kakor: Takrat so cvetele akacije, Cvete reseda, dehti jasin, Skušnja (Dom in Svet 1907) Domovina (Dom in Svet 1910), Črtomir in Bogomila (Dom in Svet 1912) i. dr.

Vida Horvat, stud. phil. :

Marija Kmetova

Ta naša moderna, najplodovitejša pisateljica se je narodila 31. januarja 1891 v Št. Lovrencu ob Temenici na Dolenjskem. Bila je učiteljska hči, ki je tudi sama postala učiteljica. Pri uršulinkah v Ljubljani je dovršila meščansko šolo in nato javno žesko učiteljišče, kjer je l. 1910. maturirala. Kot učiteljica je službovala od l. 1910. do l. 1919 na Ciril-Metodovi šoli pri sv. Jakobu v Trstu, odkoder je ob prihodu Italijanov prišla v Ljubljano. Tu je l. 1916. položila izpit za meščanske šole; toda leta 1921. se je morala odpovedati učiteljskemu poklicu radi bolezni in je stopila v pokoj.

Sedaj biva stalno v Ljubljani in se je popolnoma posvetila leposlovju.

Kmetova se je že zgodaj začela učiti in zanimati za sodobno svetovno literaturo. S čitanjem knjig nordijskih in ruskih pisateljev si je širila svoje duševno obzorje in si pridobila visoko naobrazbo. Njeni vzorniki so bili Jacobsen, Ibsen, Björnson, Gorkij, Dostojevskij. Mnogo se je učila tudi v našem slovstvu, predvsem pri Ivanu Cankarju in Otonu Župančiču.

Svoj prvi spis je Kmetova poslala v mladinski list Zvonček, kjer je bil objavljen l. 1909. Črtice in pesmi je prispevala za Domačega Prijatelja in za Slovana. Sodelovala je in sodeluje pri Lj. Zvonu, Ženskem Svetu, Slovenski Ženi, Slov. Narodu itd.

Kmetova se je poskusila tudi v drami. Spisala je dvodejanko z naslovom «Mati», ki so jo z uspehom igrali v Trstu l. 1918 in na šentjakobskem odru v Ljubljani l. 1923.

L. 1920. je izšla prva knjiga Marije Kmetove, «Bilke». Tej je sledila takoj prihodnje leto povest «Helena». Češki pisatelj Vybiral je l. 1923 prevel «Heleno» na češki jezik. Kot tretja knjiga je l. 1925 prišel v tisk roman «V metežu». Vse tri knjige je založila Zvezna tiskarna. Letos so izšla «Večerna pisma».

V tisku ji je knjiga «Sv. Frančišek Asiški», ki jo izda Mohorjeva Družba. Iz tuje literature je prevela «Kristusove legende» Selme Lagerlöfove, ki izidejo pri Mohorjevi družbi in so že v tisku. Tiskovno društvo v Gorici založi F. W. Foersterja «Kristus in človeško življenje». Za Slovence pa pripravlja prevod Jörgensena: «Laž in resnica življenja».

Sedaj stalno sodeluje pri „Mladiki“, kjer je tudi sourednica.

Marija Kmetova je odlična predstavnica sodobne slovenske literature in vsekakor premalo cenjena. Vse njene črtice in povesti so polne koprnenja ženske duše, polne čiste vere in nežne

poezije. Neizrečeno lepo opisuje prirodo. Zadosten dokaz naj nam bo povest »Helena«. Tako živo piše in prepričevalno, da z njo samo doživljamo dogodke ob Temnici, kjer službuje učiteljica Helena. V tej povesti nam Kmetova stvarno prikazuje usodo inteligentne, šolane ženske. Pokazala nam je trpko usodo žene, ki se ne more uživati v svoje življenske razmere. Poglobila se je v dušo ljudstva iz temeniške dolinice, ki jo poetično oblikuje.

Včasih Kmetova v svojih spisih sanjari; simbolično pripoveduje svoje misli o življenju. Vzvišen je njen evangelij ljubezni in sočutja do ubogih in trpečah, ki ga poveljuje v svojih spisih.

Marijo Kmetovo odlikuje izredna pesniška domišljija in je sedaj naša najboljša in mnogo obetajoča pisateljica.

Op. urednice: V Lj. Zvonu se je pojavila Kmetova l. 1912 z značilno pravljico »Hrepenenja«, kjer pripoveduje o hrepenenju po zlatu, ljubezni in sreči, ki valovi neprestano po človeškem srcu in mu ne da nikoli miru. Druga črtica ji je bila o nesrečniku grbaslem Gregi, ki postane morilec. V letniku 1913 je priobčila povest o jetičnem učitelju Možetu, ki je moral mlad umreti na Temnici. Slično povest iz učiteljskega življenja je napisala v letniku 1914: »Liza«, novelo v pismih, zajeto iz lastnega doživljanja in čustvovanja ter hrepenenja po svobodi in daljnem svetu. Šele l. 1917 se je zopet oglasila s pesimističnimi utrinki »Nekaj besed« in s trpko »Ljubeznijo«. L. 1918 je priobčila dvodejanko »Mati«: »življenje brez zdravja je smrt« in mati iz ljubezni umori brezupno bolno dete — zopet odsev avtoričinega pesimizma. Obenem sta izšli drobni lirski črtici »Pismo« in »Interieur«. V l. 1918 je priobčila noveleto »Obisk« (sestra zavede sestri moža, ki ostavi ženo), črtico »Božja pot« o razočaranki Anki, črtico »Interieur« (pač zmoten naslov) o zamujeni, nerazumljeni ljubezni, črtico »Pogovor«: »povzdiga socialnih dobrot, izobrazba, politika — le bilke, stolčki, lestvice za častjo in slavo. Družba je druhal: le malo jih je, s katerimi utegneta živeti. Nič ni hujšega, kakor spraviti novega človeka na ta strašni svet. Vsako novo življenje je nova smrt. Le druhal je zdrava, vsi inteligentni ženiji niso bolni, a večina njih je v bolezni«. — Črtica »Večerna« je pismo ljubljenu neznancu: hrepeni, hrepeni po njem, a hkratu umira... Črtica »Intermezzo« pripoveduje o kiparju, ki pričakuje nagrade, a dočaka brzozavko, da mu je umrla hči. L. 1920 je priobčila romanček »Brez tal«, ki je izšel v ponatisku z naslovom »Helena«, ter zopet troje črtice: »Bosna«:

«o Bosna, razpeta si in na križ pribita! Drhtiš in čakaš». — «Večerna»: hrepenenje majke po padlem sinu. — «Zamah»: vojak ob povratku najde pravkar umrlo nevesto. L. 1921 je objavila zopet petero črtic: «Meditacija»: «V vsem je skrivnost: Bog!» — «Karikature»: dialog učiteljic na domači konferenci, lirično «Arabesko», povest «Ema» iz otroškega trpljenja ter enodejanko «Notturmo» o možu z dvema ženama. L. 1922: lirični črtici «Preludij» in «Zima», «Pogovor» (odlomek iz «Meteža») in črtico «Elegija» iz poveljnega občutja na selu. L. 1923: roman «V metežu». —

O «*Heleni*» je prinesel Lj. Zvon 1922 v 2. št. sledečo kritiko Iv. Zorca: Težko usodo ženske nam je tu prav krepko pokazala naša najboljša pisateljica Marija Kmetova, ki je vzela za to povest ljudi iz Temeniške doline; ljudi čustvene do bolesi, samosvoje do trmoglavosti, vdane do ponižnosti, zamišljene do sanjavosti. lahke ko lahkomiselná dolenjska zdravica in težke ko delo na revnih njivah v hribovitem svetu, a vendar lepe in dobre kakor ukajoči in pojoči čas ob veselih trgatvah v solnčnih vinogradih. Dejanje povesti teče preprosto, prijetno in gladko, lepo zmiselno in brez ovinkov. Dikcija je prijetna, božajoča, včasih kipeča in vroča, od strani do strani bolj napeta. Jezik je sočen in krepak, bogat, — vidi se, da ji ga je dala naša klasična Dolenjska.

O romanu «*V metežu*» pa je pisal dr. A. Debeljak v Lj. Zvonu 1925, 8. šte.: «*V metežu*» je vsekakor ustrezno postulatu, da mora literarno delo ženskam ugajati... Nje slika izobraženih slojev današnjega časa se v splošnem krije z resnico, čeprav je zaradi kontrasta morda prevečkrat potegnila s črnim čopičem... Avtorica se nekam enostransko drži čustvene plati ter skoro ničesar ne izveš o drugih družabnih težnjah in težavah sodobnosti. Nje modrost pa je filozofija zdravega razuma, ki se kreta med obče priznanimi gesli o zakonu, ljubezni, družini itd. Drugače je pripovedovanje neprisiljeno, v prirodnem, gladkem slogu, ponekod v živahnem dialogu. Med priljubljenimi okrasi stoji v prvi vrsti posebitev neživih predmetov, zlasti poslopij. Gospodični pisateljici pa gre priznanje, da je umela izvesti tako širok zasnutek, kar je precejšnja vrlina v današnji razrvanosti itd.

Žena je devetkrat močnejša od moža, mati pa devetkrat devetdesetkrat.

Ivan Cankar.

Augusta Gostič-Danilova

Ciril Debevec :

Slovenske igravke

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Slstory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Slstory nima soglasja avtorja za objavo članka

Naše pevke, glasbenice in plesavke

Kadarkoli govorimo ali pišemo o slovenski pevski umetnosti, moramo iskati njenih početkov in duše v slovenskem ljudstvu. Iz ljudstva prihaja vse in k ljudstvu mora prehajati vse, karkoli ustvarja katerakoli naša umetnost, ako naj živi in ustreza svoji svrhi.

In tako se moramo spomniti najprej pevk, pesnikinj, narekovalk in zbiralk narodnih epskih in lirskih popevk, žen, ki so nam v melodijah in besedah ohranile zaklad narodnih pesmi, ta neizčrpni in vse premalo črpani vir vsakršnji naši umetniški stroki, te obledele listine naše davne preteklosti in začetka naše zgodovine.

Neznane in neimenovane slovenske žene so prenašale ta zaklad s svojimi grli od roda do roda, vezoče sedanost z nekdanjostjo. Bile so starke in dekleta, kmetice in redovnice, učiteljice in delavke, ki so gojile, krasile in hranile izginjajoče spomine na sladke in trpke doživljaje naših prapababic in prapradedov. Le nekaj imen so nam rešili Stanko Vraz, Caf, Poznik, Štrekelj i. dr. Vse te znanke in neznanke Slovenke pa žive z narodno pesmijo, ki bo živela, dokler ostane še kak potomec našega rodu.

Da so Slovenke svoje ljudske pesnitve opremljale tudi z ljudstvu prikladnimi napevi, je zgodovinska istina. saj so tako delale še v 19. veku in delajo tako še dandanes. Neznana učiteljska hči v Dobovi pri Brežicah n. pr. je zlagala pesmi z napevi, prigodbice in šaljivke, ki so se razširjale in žive še danes. Marija Simonetti, učiteljska hči v Ljubnem, je bila takisto ljudska pevka, ki je zlagala pesmi in jim dajala napeve. O nji je pisal Hašnik l. 1876, da je bila »pesniški genij in duša izvrstnih lastnosti«. Pesnila in pela je okoli l. 1830 o tihopatih, o vinu i. dr. Takih pesnikinj in skladateljic je bilo še mnogo.

Da so gojile Slovenke vedno rade tudi umetno petje ob različnih glasbilih, je spričo petjaželnosti Slovenk nedvomno.

Gotovo je, da so nemški in italijanski, pa nekaj časa tudi francoski skladatelji ponujali Slovenkam popularne melodije in arije, ko slovenskih umetniških skladateljev še ni bilo; prvi slovenski pevki, ki sta strokovno izobraženi nastopili javno v Ljubljani, pa sta bili menda Slovenki iz nemškega Gradca.

Sredi aprila l. 1865 sta nastopili Angela in Gabrijela Strgarjeva, zdravniški hčeri, na slovenski dobrodelni predstavi v bivšem ljubljanskem Stanovskem gledališču. Obe skupaj sta zapeli dvo-spev iz Mozartove opere «Nozze di Figaro», Gabrijela arijo iz Strakoševe opere: «D'amore giubilo», a Angela dve Ipavčevi pesmi.

Velik glasbeni dogodek je bila premiera prve izvirne slovenske operete «Tičnik» dr. Benjamina Ipavca dne 4. in 25. februarja 1866. leta v ljubljanski čitalnici, dne 2. aprila in 27. septembra pa v Stanovskem gledališču. Takrat sta nastopili prvič na gledaliških deskah Slovenki Roza Fröhlichova (kasneje omožena Souvanova) in Ivana Podkrajškova, ki sta peli partijo Ljuboslave in Zorinke. V naslednjih letih so pele na ljubljanskem odru:

Antonija Alojzija de Neugebauerjeva, roj. Castro l. 1851 v Ljubljani, ki je zapela z Iv. Medenom celo arijo iz Mozartove Čarobne piščalke, vrta pevka in talentirana kasnejša igralka Antonija Rosova (kasneje omožena Svetkova), Gabrijela Štembergova in nadarjena Ana Piskarjeva.

Zlasti ugledne pevke in igralka so bile kar tri sestre *Nigrinove* češkodunajske krvi, Marija (roj. 1859), Matilda (roj. 1867) in Gizela (roj. 1870). Zadnji dve sta nastopali redno in prav dobro od l. 1877 dalje; Gizela Nigrinova pa je kot pevka in kot izvrstna igralka prav vrlo sodelovala v skoraj vseh operetah in od l. 1892 dalje tudi v operah (Lucija, Ines i. dr.) Marija se je omožila s trgov. poslovodjo K. Tekavčičem in je umrla l. 1926, Matilda s češkim opernim kapelnikom Bož. Brzobohatym in živi v Pragi, Gizela pa je uradniška udova in živi v Ljubljani.

Prva operno izšolana pevka slovenskega ljubljanskega gledališča je bila od l. 1868 - 1878 Hrvatica Dragojila Odijeva; sodelovala je zelo uspešno kot koncertna, operetna in operna pevka v glavnih partijah ter kot učiteljica Dramatičnega društva.

Druga operna pevka našega gledališča v Ljubljani je bila od l. 1887 - 1893 Čehinja Milka Gerbičeva. Že l. 1880. je nastopila v Freischützju na nemškem odru, a bila pozneje s soprogom kapelnikom komponistom Fr. Gerbičem in s svojo sestro Lujizo Daneševo (omož. Trstenjakovo) ustanoviteljica slovenske opere

v Ljubljani. Milka (Emilija) Gerbičeva je bila rojena l. 1856 v čeških Tuchomeřicah in živi kot vdova s hčerko Jarmilo (rojeno l. 1877. v Zagrebu), bivšo operno pevko in učiteljico petja, v Ljubljani.

Milka Gerbičeva se je učila petja v praški šoli Pivode ter je bila eno sezono angažirana kot gost na praškem Narodnem divadlu, kjer je pela manjše partije; nato je bila tri in pol leta angažirana na hrvaškem gledališču v Zagrebu, kjer se je omožila. Pela je Margareto, Agato, Zerlino v Don Juanu in razne mladodramatične partije. Potem je pela pol sezone na nemškem odru v Ulmu, kjer je postala mati. Kasneje je delovala eno sezono na poljskem odru v Lvovu, prirejala koncerte v Ljubljani in končno pela razne operetne in operne partije (n. pr. Santuzza, Hovora v Bendlovem Starem ženinu, Jerica v Teharskih plemičih) pri novi slovenski ljubljanski operi.

Jarmila Gerbičeva, hčerka skladatelja in pevca, se je učila petja najprej pri očetu ter je l. 1902. absolvirala praški konservatorij. Kot koncertna pevka je nastopila v Pragi, Plzni, Gorici, Trstu, Zagrebu, na Dunaju, v Beogradu in znova čisto v Pragi. L. 1906. je postala učiteljica solopetja in voditeljica zbora v plemskem sirotišču sv. Notburge v Pragi. L. 1908 je gostovala v Ljubljani dvakrat kot Rusalka (Dvořak) in postala učiteljica petja na praški deklški gimnaziji Minerva. Od l. 1910 je poučevala petje pri glasbenem društvu Ljubljani, od l. 1914 pa si je uredila lastno pevsko šolo, ki jo vodi še danes.

Lujiza Daneševa se je narodila decembra 1863 v Krašovicah pri Plzni, se učila solopetja v Lvovu pri Gerbiču, nastopala najprej na koncertih, od l. 1887 - 1892 pa kot operna subreta na ljubljanskem odru. Pela je pa seveda tudi pri operetah. Umrla je l. 1918. v Ljubljani.

Irma Polakova (roj. Fabiani) je kakor sestre Nigrinove Ljubljančanka ter je delovala na slovenskem gledališču pod kapelnikoma Gerbičem in Beniškom v operi in pod režiserjem Ign. Borštnikom v drami od l. 1890 - 1900. Nastopala je v drami, opereti in operi ter se izredno naglo razvijala v samoraslo umetnico. Od l. 1892 je nastopala že kot pevka solistka. L. 1894. je pela Esmeraldo v Prodani nevesti in naslovno partijo v Mamzell Nitouche, l. 1895 Janka v operi Janko in Metka, l. 1896 Siebela v Faustu in Ninono v Gorenjskem slavčku, kasneje pa vse prve operetne subretne in vse mladodramatične operne

partije (Adelo in Rozalindo v Netopirju, Roza v Puščavnikovem zvončku, Tatjano v Kseniji, Chochon v Materinem blagoslovu i. t. d.)

Nekaj sezon je bila angažirana kot prva operetna subreta v Karlovem gledališču na Dunaju, kjer je žela popolne uspehe; le še kratko dobo se je vrnila v Ljubljano ter se končno ustalila v Zagrebu. Tu se je razvila v popularno prvo operetno pevko čudovito vztrajne atrakcije. Kreirala je dolgo vrsto glavnih ženskih partij nemških, francoskih in angleških operet ter jih s svojo sugestivno veselostjo, originalno karakterizacijo, s svojim prirojenim šarmom in ljubeznivo eleganco, predvsem pa s svojim izredno simpatičnim, mojstrskim petjem dvigala na stopnjo repertoarnih senzacij. Lahko se reče, da je Polakova okoli dvajset let dominirala na zagrebški pozornici in privedla hrvatsko opereto do najvišjega razvoja.

Hkratu pa je Polakova pela velike mladodramatične operne partije, ki jih je kot dovršena pevska umetnica in najboljša igralka izvajala z nedosežno učinkovitostjo, n. pr. Madame Butterfly, Marinka v Prodani nevesti, Oskar v Plesu v maskah, Jelena v Zrinjskem i. t. d. Često je gostovala tudi v gledališču v Ljubljani, Beogradu, Osijeku in drugje ter je uživala povsod sloves nad vse ljubeznive pevke. Njeno ime je napolnilo malone vsa jugoslovenska gledališča neštetokrat od tal do stropa, a triumfi, ki jih je žela tako pri publiki, kakor pri kritiki, so uprav izvanredni. Število njenih nastopov je ogromno. Razen po gledališčih je pela tudi po premnogih javnih koncertih z umetniškimi uspehi.

Polakova deluje z nezmanjšanim ugledom v Zagrebu, ker njen biserni glas je ostal krasen in mlad vzlic njeni nad tridesetletni karijeri.

Znamenita pevka, ki je delovala vedno v tujini, je *Franja Verhunc-Holzappelova*, tudi Ljubljancanka, roj. l. 1874. Tu je absolvirala učiteljske. Kot gojenka ljub. Gl. Matice je uživala sloves izvrstne pevke. Po maturi l. 1893 je odšla na dunajski konservatorij, kjer je bila sprejeta takoj na višji oddelek. Po dveletnem študiju je bila angažirana kot pevka fenomenalnega glasu in vročega igralskega talenta na vratislavsko opero. Slovenka Fanchette Verhunk, kakor so jo zvali poslej, je uživala sloves, da ima nenavadno obsežen glas, sposoben izvajati mezzosopranske in visokodramatske partije enako uspešno. Angažirana je bila 25 let v Vratislavi in v Poznanju, gostovala je v Berlinu,

Monakovem, na Dunaju, Amsterdamu in drugje, sodelovala na slavnostnih Wagnerskih predstavah v Bayreuthu i. dr. Deluje še danes kot izrstna in ugledna učiteljica solopetja.

Kot dramatska operna pevka je nastopala povsod z največjimi uspehi ter žela neomejeno priznanje kot umetnica izrednih kvalit. Višek slave pa je dosegla v glavni partiji takrat nove muzikalno in pevsko revolucionarne opere «Salome» Rikarda Straussa.

Ko je ravnatelj Löwe z vsem svojim ansamblom l. 1907 prinesel z moralno indignacijo odklanjano Salome na Dunaj, je nastopila Verhunčeva v naslovni partiji ter postala mahoma «senzacija». Dunajski listi so prinašali entuziastična poročila, njene slike, jo imenovali najboljšo interpretko Salomino in jo skušali pridobiti za dunaj. dvorno opero. Gledališki zbornik «Bühne und Welt» je v 2. zvezku (avgusta 1907) prinesel dolgo študijo s celo serijo slik naše rojakinje, o kateri je pisal Erich Freund, da je «prva in dolgo edina umetnica, ki je ples s pajčolani plesala sama». Navadno pleše enako kostimirana baletiza. Freund je trdil, da poleg Verhunčeve «ni pevke, ki bi posebljala princeso-čarovnico iz Judeje enotneje, dosledneje in prepričevalneje».

Sam skladatelj Rikard Strauss pa se je izrekel o njeni umetnosti: «Zdaj končno vem, kako se more Salome resnično predstavljati».

Njene glavne partije so bile: Carmen, Aida, Salome, Elektra, Mimi (Bohème), Butterfly, Tosca, Marta (Dolina), Isolda in Kundry.

Verhunčeva se je cmožila v Bratislavi s tenoristom Holzapfelom in je kupila ondi hišo. Zdaj živi v Berlinu.

Tudi *Rezika Thalerjeva* je Slovenka in pristna Ljubljanka. Leta 1904. je posečala Dramatično šolo gospe Avguste Danilove in po uspešnem nastopu pri šolski predstavi v areni Narodnega doma je bila takoj angažirana. Majhne razmere in majhna sredstva pri ljubljanskem gledališču so zahtevala, da je bil vsak angažiran član za vse stroke: moral je torej igrati in peti. Tudi Betetto, Križaj, Iličić i. dr. so bili obenem igralci in pevci. Vsakomur je bil ta sistem vrlo koristen, zakaj moderni operni umetnik ali operetni prvak mora biti tudi izvrsten igralec.

Tako je morala tudi jedva 17-letna Rezika Thalerjeva igrati v dramah, peti v opernem zboru in nastopati v neznatnih partijah oper in operet. To delovanje ji je bilo nedvomno najbolj

uspešno nadaljevanje dramatične šole. Od 1. oktobra 1905, ko je nastopila prvič kot kmetiško dekelce v Anzengruberjevi drami «Samski dvor», do prve operete l. 1908 je bila zanjo neprestana doba učenju in poskušanju v najrazličnejših strokah.

Njena narava in temperament, zlasti pa njena velika muzikalnost in zvonki sopran so jo končno odločili za pevsko karijero. Njena prva solovska partija je bila Friderika v «Valčkovem

čaru», takoj nato pa že princ Orłowski v «Netopirju». Prvo resno in težko operno partijo Frasquite v «Carmen» in nato še Zofije v «Wertherju» je pela že v isti sezoni 1908-09. Naslednji sezoni je pela Fiameto v «Mascotti», Petrito v «Donni Juaniti» in ciganko Minko v «Logarjevi Kristi».

Njena pristna živahnost, humornost in elegantna gibčnost poleg simpatičnega lahkega glasu, ki si ga je obenem izobraževala v Glasbeni Matici, so jo izvrstno kvalificirali za opereto. Zato je poslej nastopala z velikimi uspehi skoraj le še kot druga

subreta; pela je Marošija v «Jesenskih manevrih», Martjé in Jano v «Ločeni ženi», Julietto v «Grofu Luksenburškem», Olgo v «Dolarski princesi». Obenem je pomagala v manjših opernih partijah. Po odhodu Hadrbolčeve pa je popolnoma prevzela subretno stroko in je pela vse prve partije.

Z razpadom ljubljanske opere in operete je l. 1912 odšla k slovenskemu gledališču v Trst, kjer je bila zopet prva subreta in je hkratu pela v opernih partijah.

V sezoni 1913/14 je bila angažirana v Žatcu na nemškem odru. Pela je vse 2. pevske partije v operetah in v operah «Kuhreigen»: Doris, v «Tiefland»: Nuri, v «Walküre»: valkiro, v «Bajazzu»: Neddo i. dr. V sezoni 1914/15 je bila angažirana v Libercu, pela v operetah, operah in igrala celo v dramah. Ta nemška gledališka karijera na Češkem ji je bila zelo koristna, ker si je pridobila velik repertoar in popolno rutino v vseh strokah.

V sezoni 1916/17 je bila angažirana na velikem gledališču v Gradcu ter je pela v operi in opereti n. pr. «Carmen»: Mercedes, «Schneider v. Schönau», «Vesela vdova»: Valencienne i. dr.

Od sezone 1918/19, ko se je v Ljubljani obnovila opereta in opera, je angažirana zopet doma. Razen v «Michyjevih hčerkah» (opereti) je pela poslej samo v operi. Postala je odlična operna pevka, ki je kreirala celo vrsto partij: Manon, Thais, Katro («Vrag in Katra»), Georgette (Puccini: «Plašč»), Esmeraldo («Notre Dame»), Heleno («Mephistopheles») Hrio, («Vaška šola»), Elviro («Don Juan»), Elzo («Zapečatenici») i. dr. Poleg teh je nastopala v partijah: Madama Butterfly, Nedda, Marinka («Prodana nevesta»), Zofija («Werther»), Musette («Boheme»), Janko in Metka (oba), kneginja (v «Rusalki»), Marta (v «Dolini»), Santuzza («Cavalleria rusticana»), Suzana («Suzanina tajnost») i. dr.

Rezika Thalerjeva je resničen igralski talent samoraslega značaja in pevka umetniške ambicije, zdravega, zmagovitega organa ter velike muzikalnosti. Svoje tragične junakinje podaja z doživljano realitiko in zato z močno učinkovitostjo. Njena Cho-cho-san, Esmeralda v Notre Dame, Manon, Thais, Marta, Santuzza in Elvira so bile kreacije najbolj seriozne operne umetnosti. Thalerjeva živi za gledališče z vso dušo in nahaja srečo le na odru. Vzlic svoji skoraj dvajsetletni pevski karijeri in največji rutini se pripravlja na vsaki novi nastop s skrbljivostjo in vestnostjo, ki je vzgledna vsaki začetnici. Še posebej

se pa odlikuje s podrobno preštudirano igro, ki ji je vedno bogata značilnih detajlov, in z zmerom stilsko povsem korektno garderobo in masko.

Štefka Poličeva, roj. Lepuša, je začela svojo karijero v rojstnem mestu Trstu v sezoni 1911/12. z mladostnimi ulogami v drami in kmalu s subretnimi partijami v operetah. Pevski se je izobraževala pri pevcu E. de Filippiju, pozneje pa pri R. Papier-Paumgartnerjevi na Dunaju. Bila pet let zelo uporabna članica tržaškega slovenskega gledališča; l. 1916-1924 je bila angažirana pri Narodnem gledališču v Osijeku, leto dni je pela v Beogradu, v sezoni 1925/26 pa je prišla v Ljubljano.

Poleg gostovanj ansamblov, v katerih je delovala kot subreta in operna mladodramatska pevka, je absolvirala samostojno več gostovanj v Zagrebu, Beogradu, Splitu in Novem Sadu. Tekom svoje štirinajstletne karijere si je kot velemuzikalna pevka in izvrstna igralka pridobila velik operni in operetni repertoar. Pela je n. pr. Marto (Povratak), Jeleno (Zrinjski), Marinko (Prodana nevesta), Barčo (Poljub), Saburovo (Carska nevesta), krčmarico (Boris Godunov), Suzano in Cherubina (Figarova svetba), Sofijo (Werther), Micaelo (Carmen), Giulietto (Hoffmann), Musetto (Bohème), Colombina (Zvedave ženske) i. dr. V operetah pa je pela in poje celo vrsto prvih ženskih partij temperamentno in efektno.

Poličeva, omožena z ravnateljem in izvrstnim dirigentom ljubljanske opere, je danes glavni steber operete ter vedno zanesljiva pevka veselih, demimondskih in groteskno karakteriziranih opernih partij. Kot elegantna, rutinirana igralka se enako odlikuje v operi in opereti.

Pavla Boletova-Lovšetova je bila rojena v Sp. Šiški kot hči muzikalno vrlo nadarjene družine. Kot bančna uradnica je pela v zboru Glasbene Matice in že s 16. letom nastopila kot solistka pri javni produkciji. Obenem se je učila solovskega petja in klavirja. Ker ji je mati zgodaj umrla, je morala živeti še zelo mlada ob lastnem zaslužku. L. 1907. je imela prvo večjo solovsko partijo pri koncertnem izvajanju Bendlovega «Švande dudaka». Nato je nastopala na skoraj vseh koncertih Glasb. Matice kot solistka: Povodnji mož (Urška), Assumptio i. dr. L. 1911 se je v 20. letu poročila s prof. Lovšetom in živela do l. 1919. v Novem mestu. Medtem je sodelovala na turneji Glasb. Matice v Opatiji, na Reki in Sušaku, na dobrodelnih koncertih, pri Mozartovem

«Requiu», v Kranju, na Krekovi slavnosti v Novem mestu i. t. d. Leta 1919 je s pianistko Dano Koblerjevo priredila koncertno turnejo v Celju, Slov. Bistrici, Ptuju, Zagrebu, Varaždinu, Beogradu in Novem Sadu. Takrat je bila odlikovana z redom sv. Save. L. 1920 je zopet z Dano Koblerjevo koncertirala v

Čakovcu, Karlovcu, Sarajevu, Rogški Slatini in Celju; nato z Glasbeno Matico po Koroškem (Brixen, Otok na Vrbskem jezeru).

L. 1921 je pela na koncertu Glasb. Matice (Assumptio: Maria), Sekcije jugosloven. novinarjev i. dr. L. 1922 je pela zopet v Sarajevu, Zagrebu, Ljubljani; l. 1923 v Karlovcu in Trstu, l. 1924 zopet v Trstu, v Celju, v Ljubljani ter se je udeleževala turneje zбора učiteljev Julijske Krajine pod vodstvom Srečka Kumarja v Trstu, Benetkah in Bologni. L. 1926 je priredila koncert moderne slovenske pesmi, je sodelovala na Sokolski matineji, na mladinskem koncertu pod vodstvom Karla Jeraja, v Mariboru (Haydn: Letni časi), v Kranju na Prešernovi proslavi i. t. d.

Nasteti vse koncerte, pri katerih je sodelovala kot odlična, izredno popularna sopranistka je nemogoče. Omenim naj le še znameniti historični koncert, na katerem je izvajala solospeve vseh naših najboljših skladateljev od Nedvéda do Kogoja. Njena posebna zasluga je, da je vedno prinašala v čim najbolj popolni izvedbi predvsem domače skladbe ter je s tem uspešno propagirala domačo glasbeno pevsko umetnost.

Nobena slovenska koncertna pevka ni imela večjega umetniškega ugleda po vsej Jugoslaviji, kakor ona in nobena ni zanesla tudi globlje v tujino naše pesmi, kakor ona. In sreča je zanjo, da je prejela od narave poleg glasu tudi silno vztrajnost v učenju ter neprestanem popolnjevanju svoje pevske umetnosti. Tako ima vse pogoje, da postane tudi najboljša operna pevka.

S koncertnega podija je prišla v sezoni 1921/22 k slovenski operi ter si tudi kot operna pevka hitro pripela ugled. Kmalu je premagala igralske težkoče ter je danes n. pr. v Manoni, tudi že prav dobra predstavljalka francoske lahkoživke.

Tekom petih sezon je kreirala z uspehom že celo vrsto velikih opernih partij, kakor: Lakmé, Rosina («Servilski brivec»), Filina («Mignon»), Gilda («Rigoletto»), Micaela («Carmen»), Lauretta («Triptihon»: Puccini), Leonora («Trubadur»), Rosalinda («Netopir»), Minka («Gorenjski slavček»), Nedda («Bajazzo»), Zerlina («Don Juan»), Norina («Don Pasquale»), Antonia («Hoffmannove povesti»), Manon, Rosana («Zvedave ženske»), Mimi («Bohème») i. dr.

Pri vsem tem svojem naravnost ogromnem koncertnem in opernem delovanju je Pavla Lovšetova vzorna mati in gospodinja, vrhu vsega pa poučuje v petju.

Mezzosopranistka *Mar. Vrhunčeva*, Ljubljancanka, gojenka ljubljanske Glasbene Matice, je po prevratu delovala najprej v

Ljubljanskem opernem zboru in kmalu nastopila v manjših partijah; a odšla je v Beograd, kjer se je naglo razvila in poje zdaj ondi tudi že večje partije prav uspešno.

Mezzosopranistka *Ljubica Sfiligojeva*, Goričanka, gojenka konservatorija ljubljanske Glasbene Matice in Sowilskega, je nastopala več sezon kot solistka ter pela tudi velike partije (Ammeris, Jagababa v «Rusalki» i. dr.); zdaj nadaljuje svoje pevske študije v Milanu.

Altistka *Zora Ropasova*, Novomeščanka, gojenka istega zavoda, je po nadaljnjih študijah v Pragi, nastopala v mezzosopranskih in altovskih partijah pri ljubljanski operi (Kozinka v «Psoglavcih», grofica v «Pikovi dami», Marta v «Faustu», Dunja in Petrovna v «Carski nevesti» i. dr.).

Mlada slovenska operna pevka sopranistka je *Iva Ribičeva*. Tudi ona je Ljubljančanka. Od l. 1920 je delovala v ljubljanskem opernem zboru, a se obenem učila solopetja pri Pappovi v Glasb. Matici, kasneje zasebno pri P. Lovšetovi in J. Betettu. Kot solistka je začela nastopati v Charpentierovi «Louisi», nato je pela Micaelo v «Carmen», Margiano v «Bagdadskem brivcu», Lauretto v «Gianni Scicchi», Arsinoe v «Mrtvih očeh», Janka v «Jenufi», Antonio v «Nižavi», Valterja v «Wally», čarjeviča v «Borisu Godunovem», Lizo v «Grofici Marici», Barbko v «Figarovi svatbi» i. dr. Ribičeva je mnogo obetajoč slovenski pevski talent lepega glasu in žive igre.

Najmlajša naša pevka je *Olga Korenjak-Kolarjeva*, rodом iz Splita, a slovenskih roditeljev. Absolvirala je konservatorij v Ljubljani pri Wisting Hausenovi in je angažirana za mladostne sopranske partije od l. 1922 pri ljublj. operi. Njene večje partije so bile: Nuri (Nižava), Metka in Rosanček (Janko in Metka), Lauretta (Schicchi), Barča (Poljub), Lola (Cavalleria), Zerlina (Don Juan), Frasquita (Carmen), Esmeralda (Prodana nevesta), Diana (Orfej), Ninon (Gorenjski slavček).

Mira Deu-Costaperaria je bila več let najpopularnejša, najpriljubljenejša koncertna pevka v Ljubljani. Rojena je bila v Črnomlju iz muzikalno nadarjene obitelji. Njen brat Oskar Deu je znan in priljubljen slovenski komponist. Učila se je v Glasbeni Matici v Ljubljani pri g. M. Hubadu solopetja in harmonije, pri g. K. Hoffmeisteru pa klavirja. Pela je več let na koro stolne cerkve pod A. Foersterjem ter je nastopala kot izvrstna sopranistka širom Slovenije na raznih koncertih.

O priliki kronanja kralja Petra I. je 6./IX. 1904 z velikim uspehom nastopila kot solopevka na «Jugoslovenskem večju» v Beogradu.

Leto nato se je poročila z arhitektom Costaperario in se preselila ž njim v Trst. Tudi ondi je nastopala v mnogoštevilnih koncertih.

• Za časa balkanske vojne je s pianistom Trostom in Waschtem priredila v Trstu koncert za Jugoslovenski rdeči križ. — V

Zagrebu je pela l. 1910 v korist Strossmayerjevega spomenika. V Mariboru je nastopila opetovano kot solistka.

L. 1921 je priredila s pianistko Mimi Schweigerjevo koncertno turnejo po Jugoslaviji. Povsod sta želi mnogo uspeha. L. 1922 je priredila Mira Deuova koncert z mladim vrtuozom Nočem v Rogaški Slatini.

Ga. M. Deu-Costaperaria je takorekoč naša prva koncertna pevka. Ima srebrnočist, mehak lirski glas. Njeno prednašanje je vzorno, vokalizacija brezhibna. Ima tudi dobro koloraturo, ki izdaja izvrstno šolo.

Jeanette pl. Foedranspergova, roj. na Planini na Štajerskem, se je učila solopetja v ljubljanski Glasb. Matici, je bila l. 1910/12 angažirana pri ljubljanski operi in kasneje pri opereti v švicarskem Davosu. Obenem je nastopala kot koncertna pevka v Ljubljani, Mariboru, Zagrebu in Beogradu. Nato je nadaljevala študije v Monakovem in na Dunaju, napravila po vojni pedagoški drž. izpit in poučuje od l. 1923 solopetje na konservatoriju Glasbene Matice v Ljubljani.

Prva Slovenka glasbenica je bila pesnica *Josipina Turnograjska Tomancova*, o kateri se poroča v članku o pisateljicah.

Druška slovenska komponistka je mati *Eleonora Hudovernik*, uršulinka, učiteljica meščanske šole, je bila rojena 25. marca l. 1863 v Radovljici. Šolala se je pri uršulinkah v Ljubljani in vstopila v uršulinski red 12. septembra 1881. Glasbe se je učila izprva pri domačih učiteljicah redovnicah, pozneje pri konservatoristki Valentini Karinger in tedanjem ravnatelju stolnega kora v Ljubljani, skladatelju Antonu Foersterju. Usposobljenostni izpit za mešč. šole I. skupine, za petje, klavir in orgle je naredila z odličnim uspehom leta 1892 in 1893.

Uglasbila je čez 90 večinoma nabožnih pesni, nekaj priložnostnih, nekaj domovinskih. Kompozicije so se izvajale, oziroma se izvajajo na domačem samostanskem koru, kjer je m. Eleonora že 43 let ravnateljica kora, ali pojo v samostanski šoli, kjer je glasbeni pouk še sedaj ves v njenih rokah; zato razen cikla Osem blagrov ni nobene zbirke svojih del izdala v tisku ali ohranila v rokopisu. Večina pesmi je na čisto spisana samo v posameznih glasovih in v nekaterih partiturah. Vobče pa ji nadomešča partituro izvrstni muzikalični spomin.

Ervina Ropasova, profesorica glasbe in solopetja na drž. ženskem učiteljišču v Mariboru, je ustvarila že lepo število kompozicij, ki so se vse opetovano izvajale. Roj. l. 1890 v

Novem mestu, je dovršila žen. učiteljišče v Mariboru in konservatorij v Ljubljani.

Ima več vokalnih zborovih skladb, med njimi: Sardenko: Ptčice, vprašam vas... (Ženski zbor). Poljanec: Na vrtni gredi... (Ženski zbor). Iz «Assumptio»: Kdo je ta? (Ženski zbor s harmonijem). Funtek: Na tujih tleh (Ženski zbor). Geibel: Molitev Ave Maria! (Ženski zbor, gosli, klavir, harmonium). Župančič: Vasovalc (Mešan zbor). Cerkvene ženske zbore je uglasbila sledeče: Križ. — A deste Fideles (Božična z orglami). — Ave, Maris stella. — Tantum ergo. L. 1907 je skomponirala koračnico, ki je tiskana in je v uporabi v Beogradu.

Dana Koblerjeva-Golieva, pianistka, roj. 6. junija 1892, je v Ljubljani obiskovala ljudsko šolo in učiteljišče. Po dovršeni maturi je odšla na konservatorij v Prago in se popolnoma posvetila glasbi. Bila je odlična učenka znanega klavirskega pedagoga prof. Hoffmeistera. Po absolutoriju se je mudila še eno leto v Pragi v svrhu nadaljnega pianističnega študija.

Pri prihodu v domovino je delovala kot klavirska pedagoginja na šoli Glasbene Matice, pozneje kot profesorica na konservatoriju v Ljubljani in eno leto v Osijeku. Sedaj se posveča privatnemu klavirskemu pouku v Ljubljani. Mnogo se je udeleževala na koncertnem odru. Nastopila je doslej na mnogih koncertih v Ljubljani, Zagrebu, Beogradu, Osijeku, Novem Sadu, Gorici, Trstu i. dr. — V Beogradu je koncertirala na posebno povabilo tudi na dvoru in bila ob tej priliki odlikovana z redom sv. Save. Vse kritike ji soglasno priznavajo visoko muzikalnost in tehnično dovršenost ter poudarjajo, da išče v glasbi bolj poduševljenosti izraza, kakor pa briljiranja z zunanji efekti. «Hrvatski list» je pisal: Pianistični koncerat gdje Kobler-Golia bio je u visokoj muzičkoj razini. Gospodja razpolaze briljantnom tehničkom i finim, pročićenim predavanjem; udarac joj je snažan, gotovo muški, a umjetnica vlada potpuno s njim i u momentima najnežnijih zvukova.

«Obzor» je poročal o koncertu l. 1919: Gdjca je Dana Koblerjeva bez svake sumnje jedan od najjačijih jugoslovenskih umjetničkih talenata. Nezina ju inteligencija i tehnička savršenost usposobljuje, da prihvati u svoj program najteže, klavirske probleme, tretirajući jih sa nekom muževnom impetuznošću.

Srbska «Straža»: Umjetnica, je svojim nastupom dokazala, da zaslužuje onaj renomé, koji joj je prethodio i da je zaista pozvana, da bude tumač najtežjih muzičkih problema. —

Slično se izražajo o njej tudi nemški listi «Zagreber Zeitung», «Die Drau», svoječasna «Laibacher Zeitung» in naši slovenski listi.

Fany Brandlova je violinistka, roj. l. 1899 v Mariboru kot hčerka tvorničarja za orgle in klavirje. Štiri meščanske razrede je dovršila v Mariboru, glasbeni konservatorij pa od l. 1915-1918 na Dunaju.

Doslej je koncertirala z najlepšim uspehom na Dunaju (1918), v Celovcu (1921), v Beogradu in Wolfsbergu (1922), v Mariboru in Ptuju (1923), v Celju (1919 in 1923), v Ljubljani, Zagrebu in Trstu (1924).

Po naših glasbenih zavodih, ki so se po prevratu lepo razvili in pomnožili, pa deluje marljivo in uspešno še vrsta Slovenk: *Mara Kabajeva* je l. 1920 absolvirala klavirske študije na konservatoriju v Pragi; nato je bila dve leti suplentka na ljubljanskem konservatoriju ter je zdaj že četrto leto učiteljica in začasna voditeljica na Glasbeni Matici v Ptuju.

Vida Jerajeva, roj. 1902. na Dunaju, hči pesnikinje Vide in prof. Karla Jeraja, je študirala na dunajskem, kasneje na ljubljanskem konzervatoriju (prof. Šlais), kjer je dovršila svoje violinske študije z odličnim uspehom. Prejela je državno ustanovo in se pri prof. Lucienu Capetu v Parizu izpopolnjevala sedem mesecev. Od l. 1925. je učiteljica Glasbene Matice v Celju.

Ostalih ne bomo navajali posebej, ker se nam niso niti javile ter bi nam poročilo naraslo preveč. Zaključimo naj s slovenskimi plesalkami!

Tudi to stroko so začele Slovenke resno gojiti. Poleg nadarjenih začetnic sta omenljivi Lidiya Wisjakova in Rut Vavpotičeva.

Wisjakova je učenka V. Vlčka in Poljakove; kasneje se je šolala v Hellerau in Draždanah. Nastopala je s samostojnimi prireditvami v Ljubljani, po raznih slovenskih mestih in tudi v Beogradu. Začela je z baletom, si osvojila tehniko modernega plesa impresionistične in končno ekspresionistične smeri ter je danes prva originalno ustvarjajoča predstaviteljica sodobne plesne umetnosti v Ljubljani.

Vavpotičeva je bila učenka Pohana in drugih baletnih mojstrov ljubljanske opere ter Poljakove. Bila je najboljši član baletnega zbora, obenem pa je nastopala na samostojnih plesnih večerih v Ljubljani in po drugih slovenskih mestih. Zdaj je učenka Gončarove in ge. Conat v Parizu, kjer uspešno nastopa na raznih svečanostih kot prva jugoslovenska baletna umetnica.

Dočim prinaša k nam Wissiakova moderno nemško plastično-ritmično šolo Wigmannove, predstavlja Vavpotičeva novo fazo rusko-francoske klasične operne šole, ki, v modernem duhu prenovljena, spaja klasično tehniko z ritmično-ekspresivnim izražanjem najnovejših Rusov.

Plesu se posvečata na zunanjih šolah še Vidmarjeva in Severjeva, Olga Košarjeva pa je že dovršena plesalka na tujih odrih.

Rut Vavpotičeva.

Aktivnost slovenske žene

I.

Dolga desetletja se je pojavljala slovenska žena v javnosti samo takrat, kadar je bila pozvana, da sodeluje pri narodnih prireditvah, svečanostih, gledaliških predstavah i. t. d. Bila je sodelavka po odredbah drugih, a ne delavka z delokrogom, katerega je zasnovala sama. Njeno delovanje v tem času, v času narodnega preporoda, jej štejejo tudi lahko v njeno aktivno dobo, toda s pridržkom, da je bila ta aktivnost povzročena od prilik, ki so zahtevale takrat od vsakega nacionalno zavestnega človeka, naj javno pokaže svoje narodno prepričanje. Ni pa bila to aktivnost s ciljem, pokazati javnosti, da se zaveda slovenska žena tudi specialnih nalog kot žena, nalog, ki so pridržane v družbinem življenju njej. Ker so bile splošne razmere slovenskega naroda takšne, da je vsepovsod stalo v ospredju narodno vprašanje in so šele od let osemdesetih dalje polagoma, nekako boječe prodirale v javnost nove socialne ideje, je razumljivo, da slovenska žena — že po naravi skromna in plaha — ni iskala svojih potov. Šele pozno, v primeru z ženami drugih narodov, proti koncu minolega stoletja, vidimo, da nastopa slovenska žena iz lastne inicijative, organizirana, zahtevajoča, samozavestna.

Naše ljudsko šolstvo je pričelo dobivati pravi razmah šele po l. 1870. Ker je bilo ljudsko šolstvo v zakonodavnem območju deželnih zborov, neodvisno od centralne dunajske vlade in osvobojeno reakcionarnih konkordatskih vezi, je postajala ljudska šola po slovenskih pokrajinah vse bolj in bolj eden izmed najtrdnjših temeljnih kamnov splošne ljudske izobrazbe. Dobredejne posledice so se kazale v stalnem padanju analfabetov in tako se je počasi pripravljalo zemljišče, na katerem so si pozneje osvojile tudi žene lep kos za obdelovanje. Srednje šolstvo je pa ostalo slej ko prej, tudi po l. 1861., po končanih ustavnih bojih, izključna domena centralne vlade dunajske in

boj ž njo za nove srednje šole v slovenskih deželah ter za uveljavljanje slovenskega jezika na njih je bil dolgotrajen in ljut. Med tem torej, ko so se borile žene drugih narodov že za vstop na univerze in za mnoge druge ženske zahteve, je bil slovenski narod šele na potu, da si sploh pripori svoje srednje šole. Tako slovenske žene tudi niso imele prilike, da bi si vsaj v večjem številu pridobile višjo izobrazbo, ki je neobhodno potrebna za široko in smotreno delovanje. Dolgo časa so bila ženska učiteljišča edina institucija, ki je dajala slovenski ženi priliko do večje izobrazbe.

Tudi naše gospodarsko življenje je teklo dolgo časa nekako ob strani velikega industrijskega razvoja in napredka drugih narodov. Primitivno gospodarsko življenje ne daje možnosti, da bi se ideje, ki preobražujejo življenje poedinca in strukturo družbe, ukoreninile, širile in razvijale v skladu z živlenskimi pogoji dotičnega naroda. S prodiranjem industrijskih podjetij šele je dobilo naše politično življenje drugačno lice ter se je tudi vedno bolj širil krog tistih, ki so stremeli po kulturnih dobrinah. V političnem življenju so se pojavljala nova, radikalna gesla, politični boji so postajali ostrejši in brezobzirnejši, ljudstvo se ni več zbiralo enodušno pod narodno zastavo, temveč se je opredeljevalo po materialnih in socialnih težnjah, novi listi so širili nove ideje — sploh življenje slovenskega naroda se je pod vplivom industrialnega prodiranja pričelo diferencirati. Da vse to vrenje, ki je bilo zlasti živo od let devetdesetih dalje, ni ostalo brez vpliva na žene, vidimo najboljše iz mnogih član- kov v prvem slovenskem ženskem listu «Slovenki» (1897), v Trstu in iz tega, da so ravno v oni najživahnejši dobi, l. 1898., ustanovile slovenske učiteljice svoje društvo in da se je pojavilo dve leti pozneje «Splošno slovensko žensko društvo» v Ljubljani, ki je kazalo jasne feministične in socialne težnje.

Istocasno se je krepko pojavljala v našem slovstvu realistična struja, ki je brezobzirno prelomila z literarnimi tradicijami, prikazovala življenje takšno, kakršno je v resnici, posvečala vse večjo pažnjo psihologičnemu razumevanju posrednih prikazov ter pričela upoštevati človeka kot plod socialnega miljeja, v katerem se poraja, živi in se razvija. Naravno je, da je bil tudi tip žene v realistični literaturi precej drugačen od onega, katerega nam je podajala doba romantike v naši literaturi. Poleg tega smo dobivali tudi prevode iz svetovnega slovstva, tako sta nova domača in tuja literatura poleg vseh drugih pojavov

življenja pomagali ustvarjati novo naziranje in širiti obzorje poedincem in celokupnosti.

II.

V dobi našega nacionalnega vrenja, naše nacionalne konsolidacije, je bila slovenska žena iskrena in zanesljiva sodelavka — kakor je to že uvodoma omenjeno — poedincev in društev, katerih cilj je bil, da najširše ljudske mase vzdramijo iz nacionalne mlačnosti, da napravijo iz Kranjcev, Štajercev in Primorcev samo Slovence. Ena izmed najmarkantnejših žen te dobe je *Marija Murnikova-Horakova*, po očetu češkega pokolenja. Rojena je bila l. 1845. in je sprejela po svojem očetu plamtečo narodno

zavest, duševno bistrost, odločnost, vztrajnost in veliko ljubezen do umetnosti. Kot dekle je nastopala na odru tržaške in ljubljanske «Čitalnice» z deklamacijami in kot igralka. Leta 1870. je v Ljubljani zbrala okolo sebe četo slovenskih žen in deklet ter jih navajala h karitativnemu delu — brez posebne organizacije — in jih pripravljala za narodno delo predvsem s tem, da jih

je naučila ljubiti in spoštovati materni jezik. Naša ženska mladina se je namreč takrat šolala večinoma po nemških zavodih in je bila zato nagnjena, da prezira vse, kar je bilo slovensko, tudi jezik. Ker so bila zlasti naša mesta in naši trgi prepleteni z Nemci, ni bilo delo Murnikove lahka stvar. Ona je znala z brezprimerno ljubeznivostjo in energijo pridobiti že na pol odtujene Slovenke za to, da so sodelovale pri narodnih prireditvah, da so nastopale ob takih prilikah v narodni noši in kar je glavno, da so vsepovsod govorile slovensko. Tako je od leta 1870.—1893. s svojim krogom zavednega ženstva sodelovala pri vseh pomembnih nacionalnih prireditvah. Njena velika zasluga je, da se meščansko ženstvo ni potopilo v tujem nacionalnem valu, ki je vztrajno poizkušal prodreti v vse naše življenje. Marija Murnikova je umrla 20. marca 1894. l. Njeno delo je bilo za poznejši razvoj našega ženstva tako potrebno, kakor je potrebno delo vestnega vrtnarja v zgodnji spomladi, ki očisti in prekoplje zemljo, predno seje in sadi.

Posebnost dobe, v kateri je budila Murnikova nacionalno zavest slovenske žene, so osebe, ki so se trdovratno upirale jasni narodni opredelitvi in sprejele zanjo naziv «kranjsko». V tem kranjskem duhu je bilo ustanovljeno l. 1882. v Ljubljani *«Gospojno društvo krščanske ljubezni»*, katerega ime že kaže, da mu je bilo cilj zgolj delo krščanske usmiljenosti. Prva predsednica tega društva je bila Antonija Koslerjeva. To društvo obstoji še danes in je prešlo šele po l. 1918. v popolnoma slovenske roke. Društvo je lastnik hiše, znane pod imenom «Josefinum» na Poljanski cesti in vzdržuje šolo, v kateri dobivajo pouk v šivanju uboga, osirotela dekleta. Dohodke od najemnine pozneje dozi danega trakta k hiši in od šole za šivanje uporablja društvo za popolno preskrbo onemoglih in ubožnih služkinj. Hišo je dobilo društvo kot ustanovo znane gospe Hozhevarjeve, ki je tudi vedno poudarjala, da je le «Kranjica», čeprav je izhajala iz slovenskega rodu.

III.

Z ustanovitvijo *«Družbe sv. Cirila in Metoda»* (l. 1886) je dobilo nacionalno delo drugačno vsebino, kakor jo je imelo ob času Marije Murnikove. Družba sv. Cirila in Metoda je hotela braniti in očuvati, kar je bila vztrajna generacija narodnih preporoditeljev zbrala, zedinila in ojačala. V tem svojem delu je dobila družba v slovenskem ženstvu najbolj agilne delavke. Družba sv. Cirila in Metoda je imela posebne ženske podružnice

in takšna podružnica je postala l. 1887. v *Trstu prva slovenska ženska organizacija*, ki je s humanitarnim delom dopolnjevala nacionalno obrambno delo svoje matice. Akcražno te organizacije ne moremo smatrati kot samostojno žensko društvo, vendar je v toliko značilna, ker je bilo njeno notranje delovanje povsem v rokah ženstva pod vodstvom samo ženskega odbora. (O delu žen v okrilju Družbe sv. Cirila in Metoda govori ta knjiga še posebej).

IV.

Preobrat našega gospodarskega, socialnega in kulturnega življenja, ki se je pričel pojavljati od let devetdesetih dalje, je dal vsekakor pobudo onim, ki so se od tedaj dalje oglašali in pozivali slovensko ženstvo, naj se organizira («Vesna» l. 1892., «Slovanski svet» l. 1896., «Slovenka» od l. 1897. dalje stalno) v svrhu specialnega ženskega dela, v svrhu reševanja ženskega vprašanja. Ti pozivi so našli najprej odziv pri onem delu našega ženstva, ki je imelo za takratno dobo najvišjo izobrazbo — pri slovenskih učiteljicah. One so ustanovile l. 1898. v Ljubljani «Društvo slovenskih učiteljic», kateremu je bila prva predsednica Agneza Zupanova.

«Društvo slovenskih učiteljic» (sedanja predsednica Milka Umbergerjeva) označimo lahko kot prvo borbena žensko društvo v Sloveniji, kajti njegov namen — med drugim — je «zastopati koristi učiteljic in *braniti* njihove pravice.» Dosledno idejnemu programu je bil prvi javni korak društva izraz ene izmed najbitnejših zahtev feminističnega gibanja: «Za enako delo, enako plačilo». In vse od l. 1898. dalje se je društvo vztrajno borilo za izenačenje plač učiteljic in učiteljev ter sploh za enakopravnost z učitelji v vsakem pogledu. Iz vrste materialno stankovskih zahtev «Društva slov. učiteljic» bodi omenjena spomenica, predložena deželnemu odboru, z zahtevo, da naj učiteljica, ki se poroči, ne izgubi pravice do pokojnine ter l. 1911. započeta borba proti celibatu učiteljic. Kako resno je smatralo društvo svoje zahteve, se najbolje vidi po tem, da jih je postavilo na najsolidnejšo bazo. Ta temelj je ženska volivna pravica, ono sredstvo, ki daje ženam priliko, da pred najbolj kompetentnim forumom javnega življenja zahtevajo in izvajajo, česar jim zakonodavec v svojem konzervativnem egoizmu ne da sam od sebe. Zato je «Društvo slov. učiteljic» že l. 1902. dvignilo klic: «Dajte nam volivno pravico».

Aktivnost žene, ona prava aktivnost, ki si sama krči pot skozi tradicionalne predsodke o ženi, je postala z «Društvom

slovenskih učiteljic» prvič živo življenje med slovenskim ženstvom. Del slovenskega ženstva se je emancipiral od vodstva moških in zavestno in pogumno hodil svoja pota.

L. 1908. je «Društvo slovenskih učiteljic» napotilo dve članici, da sta pohajali gospodinjsko šolo na Dunaju in je nato l. 1910. priredilo prvi gospodinjski počitniški tečaj za učiteljice z namenom, da dejansko propagirajo med narodom dobro gospodinjstvo. Takšnih tečajev je priredilo društvo še mnogo.

Društvo se je seveda ves čas bavilo tudi mnogo z zgolj šolskimi zadevami in bilo je že pred vojno v stikih s svojimi hrvaškimi tovarišicami, po vojni pa je svoje zveze razširilo še na srbske učiteljice ter se živo udeležuje tudi akcij «Narodnega ženskega Saveza». Mnogo zaslug za društvo in posredno za javnost ima Vita Zupančičeva, ki je vodila društvo skoraj petnajst let — nesebično, smotreno — vse do decembra 1924. l., ko je prešlo mesto predsednice društva na mlajše rane.

Cilj, ki ga je hotelo doseči «Društvo slov. učiteljic» med učiteljicami, je l. 1901. združil slovenske žene izven vrst učiteljic v «*Splošnem (slovenskem) ženskem društvu*». Tudi to društvo pokazuje od vsega početka jasne feministične tendence zlasti s svojimi mnogoštevilnimi predavanji in z aktivnim sodelovanjem pri organizacijah, ki so stremele že v bivši Avstriji po politični enakopravnosti žen z moškimi. (Podrobnejše o tem društvu glej v posebnem članku). Tukaj bodi omenjeno samo še to, da je duša tega društva njegova dolgoletna tajnica, Minka Govekarjeva.

Istega leta se je ustanovilo «*Žensko telovadno društvo*» v Ljubljani ki je bila prva organizacija, ki je zanesla med slovensko žensko smisel za vzgojo in kulturo telesa. Na inicijativo Franje Tavčarjeve, prve in še sedanje predsednice društva, je zbrala Josipina Kajzeljeva, navdušena in požrtvovalna telovadka, skupino enakomislečih deklet in žen, ki so l. 1901 ustanovile «*Žensko telovadno društvo*». Društvo je ob strani Sokola, po njegovih navodilih in po vzgledih ženske telovadbe drugih narodov nudilo Slovenkam priliko za telovadbo. Njegove članice so večinoma telovadile v sokolski telovadnici ter so nastopale pri sokolskih prireditvah; a imele so tudi samostojne nastope. Tedanja šolska oblast je precej ovirala delovanje društva, ki pa se je vkljub vsemu pod večjim vodstvom J. Kajzeljeve razveseljivo razvijalo. Prirejalo je poleg telovadbe plesne vaje, gojilo razne športne igre, pa pomagalo Sokolu pri njegovih prireditvah.

Leta 1908 se je z javnim nastopom udeležilo tudi V. vsesokoljskega zleta v Pragi. Kot odsek Sokola je bilo včlanjeno v Sokolski zvezi. Pozneje, v letih 1912/13 se je društvo od Sokola odcepilo in osamosvojilo; telovadke, ki so ostale Sokolu zveste, so postale njegove redne članice. Od tega časa imamo slovenske Sokolice, ki so zadnja leta postale popolnoma enakopravne moškim Sokolom. »Žensko telovadno društvo« je prevzelo odslej predvsem skrb za telesno vzgojo dece in mladine. Zametalo je ženstvu čisto škodljivo kopijo moške telovadne tehnike in se približevalo ritmičnim in simboličnim vajam na prostem.

L. 1920 se je društvo popolnoma reorganiziralo in sprejelo ime »Atena«, ki zasleduje telesno-kulturne, socialne in prosvetne smernice. Goji telovadbo za otroke v predšolski dobi, mladinsko in damsko telovadbo. Na prostem ima lastno igrišče, dalje športna vežbališča, prireja plesne tečaje i. dr. Lepo uspeli pravljичni večeri ter Marijonetno gledališče nudi mladini prosveto in zabavo. — Od l. 1924 skrbi društvo tudi za slabotno, od narave zapostavljeno deco ter vzdržuje pod vodstvom zdravnika strokovnjaka ortopedski zavod.

Propagandno ortopedsko razstavo priredi »Atena« letos v jeseni ob svoji 25 letnici. Takrat izda tudi obširno brošuro o svojem plodonosnem delovanju.

V izpopolnitev višje dekliške šole so ljubljanske Slovenke l. 1906. ustanovile društvo »*Mladika*«. Namen društva je bil: 1.) da vzdržuje dekliški penzionat; 2.) dekliško osnovno šolo in 3.) kuharsko-gospodinske tečaje. 15. septembra 1907. l. je otvorilo društvo prvi posvetni slovenski dekliški internat — ki je tudi ostal do l. 1919. edini — v Gosposki ulici št. 8. Leto za letom se je priglašalo večje in večje število in za šolsko leto 1914/15 je bilo priglašanih že 70 gojenk. Kmalu po svoji ustanovitvi je pričelo društvo misliti na to, da postavi za internat lastni dom. Z brezprimerno požrtvovalnostjo so žene tega društva izvedle svoj načrt in v septembru l. 1912. je bil nastanjen internat v novem, moderno in higienično opremljenem lastnem poslopju na Bleiweisovi cesti. Žal, da je svetovna vojna uničila dolgoletni trud »*Mladike*«, kajti vojaška oblast je takoj ob početku vojne rekvirirala poslopje in vsi protesti so ostali pri avstrijskih oblastih bob ob steno. Društvo je bilo prisiljeno ukiniti penzionat in je prišlo vsled tega v tako težak materielen položaj, da je moralo ponuditi poslopje v odkup mestni občini ljubljanski. Občinski svet je na seji 16. septembra 1919. l. odobril odkup s pogoji,

ki jih je predložilo društvo. Tako sta vojna in »naklonjenost« avstrijske vlade napram slovenski ženski mladini uničili dolgoletno, nesebično delo slovenskega ženstva.

Leta 1907. je otvorilo društvo »Mladika« 1. razred deklinške osnovne šole. Polagoma se je razširila šola v petrazredno osnovno deklinško šolo — nastanjena je bila tudi v poslopju »Mladike« — in l. 1914. je prevzela mestna občina ljubljanska to šolo v svojo upravo in učiteljstvo na svoj budžet. Leta 1925. se je združila ta šola s tretjo mestno deklinško osnovno šolo in učiteljstvo je prešlo na budžet države.

3. novembra 1911. l. je otvorilo društvo prvi trimesečni *kuharsko-gospodinski tečaj*, 1. februarja 1912. l. drugi, ki je trajal pet mesecev, oba je vodila gđc. Jerica Zemljanova. Društvo se je obračalo za podporo za vzdrževanje tečajev na deželni odbor Kranjski, na centralno vlado na Dunaju — vse brez uspeha. Deželni odbor je odklanjal pomoč iz strankarsko političnih razlogov, dunajska vlada iz »ljubezni« do slovenskega zavoda. Ker je imela »Mladika« že z novim poslopjem samim dovolj težko breme, je razumljivo, da ni mogla sama vzdrževati internata, osnovne šole in še gospodinske tečaje, zato po prvih dveh tečajih ni bilo novih.

Za tako smotreno, čeprav kratko delovanje »Mladike«, gre največja hvala *Mariji Wessnerjevi*, ženi, ki je takorekoč noč in dan snovala, delala in bdela nad institucijami društva.

V.

V letih, ko je kulturni center Slovenije, Ljubljana, dajal aktivnosti slovenske žene nove smeri, je socialna beda Trsta slovenskim ženam dala veliko in plemenito idejo, vzrastlo iz sredine neugnanega, nevarnega življenja obmorskega velikega mesta. Leta 1898. je dobila ta ideja vidnega izraza v ustanovitvi »Zavoda sv. Nikolaja« v Trstu, zavetišča za brezposelne služkinje. Skozi dvajset let je ta eminentno socialna ustanova sprejemala, ščitila, pomagala v črnih dneh služkinjam in drugim delovnim ženam, ki bi postale brez tega zavoda žrtev bede, pohote in neizkušenosti. Poleg zavetišča je bila v zavodu tudi nadaljevalna šola za služkinje, ki so izpopolnjevale tukaj svoje znanje v računstvu, jeziku, šivanju, gospodinskih poslih i. t. d. Zavod je opravljal za svoje zaščitence tudi pravne posle, jih moralno dvigal, ako so bile že toliko nesrečne, da so bile v policijskih zaporih, jim posredoval službe in jih zopet vsako nedeljo, ko so že bile v službah, zbiral v svojih gostoljubnih prostorih, jim

dajal lepo razvedrilo in jim pomagal, da so vztrajale na pravem potu. Leta 1919. je ta institucija, žal, prenehala s svojim delovanjem, a je dobila pozneje nadomestilo z domom, ki ga vzdržuje »*Marijina družba*» v Trstu. »*Marijina družba*» (ustanovljena leta 1899.) ima lep lastni dom, v katerem je namestila zavetišče za brezposelne služkinje in tako nadaljuje delo »Zavoda sv. Nikolaja».

Nepopoln bi bil kratki historijat »Zavoda sv. Nikolaja«, ako ne bi v zvezi z njim imenovali *Marije Skrinjarjeve*, ki je s svojim delom pripomogla največ za njegovo ustanovitev, njegov razvoj in procvit. Danes živi daleč od mesta, kjer je polna ljubezni do bližnjega dajala svojim idejam življenje, v Podgorici. Marija Skrinjarjeva je prototip prave žene, vsestransko delovne, literarno prav tako kakor po tržaških društvih; skromna za svojo osebo, a kadar je šlo za dobro skupnosti, je postavljala najvišje zahteve. Za svoje nesebično delo je bila seveda preganjana, zlasti ob času vojne, toda spomin na njeno blagoslovljeno delovanje je v našem ženstvu svetel in velik. Njeni zvesti pomočnici pri »Zavodu sv. Nikolaja« ter pri Družbi sv. Cirila in Metoda sta bili *Karla Ponikvarjeva*, znana organizatorica trž. Slovenk, požrtvovalna narodna delavka, večletna igralka na trž. odru († 1924. leta) in *Maša Gromova*, sedaj predsednica »Kluba Primork« v Ljubljani.

Po zgledu »Zavoda sv. Nikolaja« v Trstu je bila ustanovljena l. 1903. v Ljubljani slična institucija »*Zavod sv. Marte*«, tudi zavetišče za brezposelne služkinje, nastanjeno v lastni hiši v Streliški ulici. Namen tega društva je, da »podpira duševno in gmotno« služkinje. V dosego tega namena ima a) svoj lastni dom v Ljubljani, b) daje služkinjam po možnosti zavetje v domu, c) skrbi za njih pouk in izobrazbo in d) jim posreduje službe. Reden član društva postane lahko vsaka služkinja, ki je dovršila 14. leto in plačuje mesečne doneske, katere določa vsakoletni občni zbor. Društvo »Zavod sv. Marte« pa ni izključno pod ženskim vodstvom, kajti člen 6. društvenih pravil določa: »Vsakoletni občni zbor izvoli predsednika in njegovega namestnika. Predsednik je vedno duhovnik. Oba sta člana odbora in imata pravico v odboru in pri občnem zboru do sklepanja in glasovanja. Izmed sebe izvolijo društvenice vsako leto deset odbornic. Te izvolijo zopet izmed sebe predsednico, tajnico in blagajničarko.« In dalje: »Ako predsednik izprevidi, da bi utegnil kak sklep biti društvu v škodo, ima pravico, da ga prepreči.« Člen 7. pa določa: »Na zunaj zastopa društvo predsednik ali njegov namestnik.

Predsednik ali podpredsednik sklicuje odboro ve se je in občne zbore in jim predseduje. Predsednik, ali če je zadržan, njegov namestnik sklepa in podpisuje vse društva tičoče se pogodbe, društvene listine in razglasila, ki jih je potrdil odbor.»

Iz citiranih določb pravil je razvidno, da je društvo sv. Marte pravzaprav le v korist žene, a ni pod ženskim vodstvom, je torej društvo, ki ne spada v okvir te razprave. Vendar smo mnenja, da ga je treba omeniti, ker je njegovo delovanje v dobro ženam in ker je ena izmed redkih socialnih institucij, za katere se javlja potreba, a se ne javljajo hkratu osebe, ki bi bile sposobne, da jih ustvarjajo... Enako zavetišče za brezposelne katol. služkinje «Marijanišče» pod vodstvom šol. sester obstoja v Marboru že 25 let.

VI.

Takšno je bilo društveno življenje Slovenk do svetovne vojne. Ni bilo bog zna kako obširno, a kazalo je zdrav, času primeren razvoj in imelo je pogoje za poglobitev in večjo delavnost. Leta svetovne vojne so več ali manj ustavila redno delovanje društev, a so hkratu napotila aktivnost slovenske žene na druga polja: zopet na čisto nacionalno in literarno delo. Čisto nacionalno delo so izvršile Slovenke v letih 1917. in 1918., ko je tako orjaško zavalovila ideja o nacionalni osvoboditvi med slovenskim narodom. «*Majniška deklaracija*» je bila takrat geslo, ki je spravilo tudi slovensko ženstvo na plan. Slovenske žene so takrat pobirale podpise in organizirale gibanje za nacionalno osvoboditev do zadnje gorske vasi. Sedem debelih knjig podpisov priča o nacionalni zavesti žene v dobi svetovne vojne.

Na polje humanitarnega dela v l. 1914-1918 so prve stopile tržaške Slovenke in ustanovile l. 1916. «*Organizacijo oskrbnic vojniških sirot*», ki se je v svetovni vojni izpremenila v «*Organizacijo oskrbnic vdov in sirot v Trstu*». Deca, oropana v svetovni vojni svojih rednikov, je postala predmet brige in nege te človekoljubne organizacije, ki podpira svoje zaščitence z obleko, obutvijo, šolskimi potrebščinami in denarnimi podporami, spravlja sirote v primerne zavode, preskrbuje vdovam zaslužek — torej najširše humanitarno delo. V svojem delokrogu ima organizacija preko 1500 sirot, za katere so neutrudljivo na delu poedine oskrbnice pod vodstvom predsednice *Antonije Slavikove*, ki je postala po vojni centralna osebnost ženskega dela v Trstu.

Zelo široko polje dela ima l. 1917. v Ljubljani ustanovljena «*Družba sv. Elizabete*», ki razsteza svoj delokrog na področje ljubljanske škofije. Gotovo je tudi ustanovitev te družbe povzro-

čila ogromna beda svetovne vojne. Društvo ima namen (čl. 3. pravil) «da v najtesnejši zvezi s cerkvijo izvršuje po možnosti telesna in duhovna dela krščanskega usmiljenja, kakor so zlasti: pomoč ubogim, varstvo osirotele, versko in nravno ogrožene in učeče se mladine, oskrba bolnikov, skrb za služkinje, delo za dobro čtivo itd. in tako udihniti ljubezen do Boga in do bližnjega.» Za izvajanje plemenitih družbinih namenov skrbe takozvane delavne članice, ki so doslej razdelile med potrebne okoli Din. 300.000.—. Sredstva dobiva družba s prispevki podpornih članov in dobrotnikov. Organizacija Družbe sv. Elizabete je izvedena sledeče: centrala v Ljubljani in po posameznih župnijah podružnice ali konference sv. Elizabete. Centrala, takozvani osrednji svet, ima predsednika in namestnika, ki ju imenuje knezoškofijski ordinarijat za nedoločno dobo; poleg teh dveh moških članov pa ženski odbor s tajnico in dvema namestnicama ter blagajničarko z dvema namestnicama. Ženski odbor je izvoljen za dobo treh let. Podružnice po župnijah imajo pa le ženski odbor s predsednico, dvema podpredsednicama, tajnico itd., a dušni pastir župnije je le član odbora.

Društvo podpira redno vsako leto od 400—500 strank in je z njimi vedno v osebem stiku. Vse delo izvršujejo izključno le žene. Značaj društva je, da se vrši vse delo tiho in v pravem duhu žive krščanske ljubezni.

Svetovna vojna je rodila idejo, preskrbeti knjig slovenskim *vojnim slepcem*, ki so bili po večini oskrbovani do konca vojne v graškem zavodu Odilienheim. V tem zavodu je delovala Slovenka, *Klara Vrhunčeva*, sedaj učiteljica na državnem zavodu za slepo deco v Kočevju, ki je prva zamislila ustanovitev slovenske knjižnice za slepe. Potom društva «Dobrodelnost» v Ljubljani se je pričelo to velevažno delo, katerega praktično izvršitev je prevzela profesorica *Minka Skabernetova*, izvežbana v tečaju za pouk slepcev na državnem vzgajališču za slepce na Dunaju. Pridobila je l. 1918 106 žen in deklet za pouk v Braillovem črkopisu in prirejanju knjig, od teh jih je 85 vztrajalo v šesttedenskem tečaju pri započetem delu pod neumornim vodstvom Minke Skabernetove. Po Braillovem črkopisu so pripravile 100 slovenskih del in sicer: 9 del nabožne vsebine, 7 gospodarske, a ostale leposlovne. Mnoge izmed teh, ki so prirejale knjige, so tudi gmotno podpirale akcijo, druge so zopet šle na delo, da pridobe dovolj finansijskih sredstev. Knjižnica, kateri priraščajo po zaslugi slovenskega ženstva še vedno nove knjige, je v oskrbi «Društva Kuratorija slepcev», ki ima tudi ženske odbornice. Na

razstavi «Slovenska žena» so izložene knjige, napisane od ne-
utrudljivih rok slovenske žene.

Ko se je l. 1918. že dvigala nekoliko gosta megla neizvestnosti
o usodi slovenskega naroda in je bila visoko vzplamtela nada in
vera v lastno nacionalno državo, je v Ljubljani vzniknilo društvo
z imenom «*Odbor žena SHS za siročad*» z namenom, da lajša
gorje sirotam širom nove domovine. To društvo pod predse-
stvom Franje Tavčarjeve je priredilo tri velike akcije: prvo,
še v Avstriji, pod nazivom «Slovensko srce», druga pod geslom
«Narodni blagdan», a tretjo že v novi državi za «Srbsko siročad».
Odbor je nabral v kratkem času Din. 46.683'18. To vsoto je
razdelil med najbolj potrebno deco v Ljubljani in naših indu-
strijskih krajih ter nakupil iz teh prispevkov tudi 61 zabojev
obleke, perila, čevljev za srbske sirote. Ob času plebiscita na
Koroškem je skrbel za koroško deco in priredil l. 1919. koroški
deci božičnice s prispevki, ki jih je darovala šolska mladina v
Sloveniji.

Vse te organizacije, ustanovljene v svetovni vojni, delujejo
še danes.

VII.

Konec svetovne vojne je prinesel slovenskemu ženstvu novo,
težko nalogo: pokazati je moralo z delom, da je v novi državi
na svojem mestu. In tudi to pot je dala slovenska žena sijajen
dokaz svoji zrelosti in zavednosti. Plebiscit na Koroškem jej je
odprl delo agitatorice v najlepšem pomenu te besede. Takoj ko je
mirovna konferenca odločila, da se nam bo treba za Koroško še
boriti, je že slovensko ženstvo bilo na svojem mestu in je usta-
novilo v Velikovcu «*Zvezo ženskih društev na Koroškem*», ki je
obsegala v coni A 53 ženskih društev, v coni B 1 društvo, v
Mežiški dolini, ki ni bila sporna, 2 društvi, skupaj torej 56 ženskih
društev. Društveno delo je podpiral poseben ženski list, ki je
izhajal vsak drugi četrtek v mesecu, z uredništvom v Borovljah
in z imenom «*Koroška Zora*». Prva številka je izšla 1. aprila
1920. l. Urednica je bila v početku Ani Furlanova, pozneje
Modičeva v Velikovcu.

«Zveza ženskih društev» je bila ustanovljena v novembru
l. 1919. Njen namen je bil: organizirati ženstvo v prvi vrsti za
narodno delovanje v dobi plebiscita, socialno skrbstvo, strokovna
in splošna izobrazba in boj za enakopravnost.

Zaradi tega so se ustanovljale podružnice, ki so v svojih
področjih podpirale ubožne rodbine, ustanovljale knjižnice, prire-

jale kurze, shode, predavanja, gledališke predstave, koncerte, veselice ter izdajale in zalagale list: «Koroška Zora».

Pred božičem je naklonil Narodni Svet koroški večjo vsoto, nabirali so se prispevki širom Jugoslavije; dijaštvo, šolska mladina, štajerske Slovenke potom gospe Maistrove, vse je pomagalo. Iz darovanih vsot se je nakupilo blaga za perilo, obleke, usnja in podplatov za čevlje in cokle. Poverjenišтво za socialno skrb Narodne vlade v Ljubljani in odbor žena SHS za siročad v Ljubljani sta darovala obleke; vse se je razdelilo med revno deco.

Pozimi je društvo prirejalo igre in predavanja; v Trušnjah, Pliberku in Tinjah pa gospodinjske tečaje.

Na pomlad l. 1920. so se pričeli skupni izleti, z javnimi predavanji, na katerih so govorile članice «Zveze». In tem je sledila včasih igra, ali petje ali tombola. Tedaj je bila naloga vsakega posameznika zbrati čim največ ljudstva; vojaška oblast je dala ob takih prilikah na razpolago konje in vozove. Slovenci in Slovenke so se spoznavali, zblíževali ter se čutili eno.

V juliju je poveril Narodni svet Zvezi razdelitev enega vagona sladkorja, deloma po znižanih cenah, a med najubožnejše brezplačno. V tem času je prejela tudi visoke denarne prispevke, med njimi tudi od ustanovne skupščine «Narodnega Ženskega Saveza v kraljevini SHS, ki je bila v Zagrebu.

Ko se je začela podrobna agitacija so bila ženska društva pridno na delu. Od hiše do hiše, od osebe do osebe!

Zanimivo je dejstvo, da so govornice po shodih, ki jih je prirejala «Zveza» propagirale tudi politično enakopravnost žene z možem. «... za naprej hočemo tudi me govoriti zunaj v javnosti, hočemo tudi me imeti besedo pri upravi občin, dežele in države...», tako je govorila gđc. Pantarjeva na mnogih shodih, povsod navdušeno pozdravljena.

Predsednica Zveze je bila gospa Puppisova, kateri so vneto pomagale pri težkem delu razen že imenovanih Prušnikova, Komarjeva, Klavrova, drica. Piskernikova, Vidmarjeva, Kajdiževa, Jugova, Potočnikova, Jezernikova, Kotnikova, Škotičeva Janja Čučkova, Antonija Stupica, Kleinmayrjeva in še mnogo drugih. V kratkem času obstoja je štela Zveza potom svojih društev preko 6000 članic. Čeprav delo žen, ki so z brezprimerno vztrajnostjo in ljubeznijo delovale v težkih dnevih na Koroškem, za enkrat ni obrodilo uspeha, kakršnega smo vsi želeli, vendar, upajmo, da ni ostalo brez sledu.

VIII.

Slovenska ženska društva, ki so bila ustanovljena do l. 1918., niso bila v tesnejši medsebojni zvezi, v neki višji organizacijski enoti. V lastni državi se je tudi to izpremenilo, ko je bil v juliju 1919. l. ustanovljen *«Narodni ženski Savez v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev»*. Savezu, ki združuje sedaj nad 300 društev iz vse države, so pristopila skoraj vsa naša društva ter so tako v aktivni enoti, ki postaja čimdalje večjega pomena za javno življenje v državi. Savez je imel l. 1922. tudi svojo skupščino v Ljubljani in so bile zbrane tukaj vprvič v večjem številu Srbkinje, Hrvatice in Slovenke.

Slovenski del uprave Nar. Ž. S. je l. 1922. pričel s pomočjo skoraj vseh slovenskih ženskih društev veliko akcijo za zgradbo *«Dečjega in materinskega doma kraljice Marije v Ljubljani»*. Za to važno socialno higijensko dečjo zaščitno napravo je nabralo slovensko ženstvo v dobi enega leta Din. 517.699'56. Po ustanovitvi doma je predal Savez nadaljevanje začetega dela posebnemu društvu.

Kako se je po l. 1918. začutila potreba po čim intenzivnejšem udejstvovanju žene v javnosti, ne kaže le ustanovitev Saveza, temveč tudi ustanovitev mnogih ženskih društev v Sloveniji. Ob času, ko so se organizirale žene, da potom organizacije pripomorejo do ugodnega izida plebiscita na Koroškem, so se tudi mariborske Slovenke združile v svoje društvo, v *«Mariborsko slovensko žensko društvo»*. Tudi nje je vodil predvsem nacionalni moment, pripravljale so se za slučaj, da bi i Maribor zadela usoda plebiscita. Tako so prvi dve leti društvenega obstoja — društvo je bilo ustanovljeno 26. maja 1919. l. — posvetile mariborske Slovenke akcijam, ki so imele za neposredni cilj ojačanje narodne zavesti v ogroženih in potujčenih obmejnih krajih in pomoč različnim društvom v nacionalne svrhe. V takšne namene je nabralo in razdelilo društvo Din. 28.003'—. Prvi dve leti je priredilo društvo tudi mnogo predavanj. Pozneje, ko se je ustanovila v Mariboru *«Ljudska univerza»*, je društvo opustilo predavanja, in je pričelo delo za izvršitev pravega društvenega programa, ki obstoji v socialni pomoči vobče in ženstvu posebej. Temu namenu je društvo ustreglo na ta način, da je sodelovalo z *«Državno krajevno zaščito dece in mladine v Mariboru»* in nabralo l. 1921. za njen fond vsoto Din. 16.251'—, a l. 1922. je pričelo zbirati fond za ustanovitev otroške bolnišnice v Mariboru, ki je doslej narastel na Din. 196.007 — Leta 1924. je ustanovilo društvo poseben odsek za pospeševanje domači obrti in sicer tako, da je to delo

zvezano hkratu s socialno pomočjo članicam društva. Odsek sprejema v izgotovitev ročna dela, ki jih komponira v narodnih motivih, delo pa plača izvršujočim članicam. Pod njegovim vodstvom so izvršile članice prekrasne bele vezenine, posnete po pečah, sokolske in orjunaške prapore, trakove i. dr. Za tako izvršeno delo je društvo doslej izplačalo Din. 92.192'— Poleg tega je priredilo društvo že več tečajev za šivanje za služkinje, gospodinje in uradnice. Delo tega odseka vodi z veliko spretnostjo in ljubeznivo do stvari izredno požrtvovalna in iznajdljiva gospa *Anica Ašičeva*, ki je kot učiteljica ročnih del na ženski obrtni šoli «Vesne» ter pozneje na žen. učiteljišču v Mariboru pokazala svoje nenavadne sposobnosti. Pomažajo ji Jela Levstikova, Majcnova i. dr.

Društvo sodeluje pri vseh pomembnejših akcijah v Mariboru, bodisi kulturnih, nacionalnih ali socialnih in je postalo v sedmih letih svojega obstoja značilen faktor v javnem življenju mariborskem, za kar imata zlasti velike zasluge predsednica društva *Marija Maistrova* in tajnica *Ivanka Lipoldova*, ki smotreno vodita delo slovenskega ženstva ob severni meji s pomočjo zvestega kroga odbornic in članic.

Nepravično začrtana meja naše države je vzbudila med našim ženstvom voljo za nacionalnim delom, ki se precej razlikuje od nacionalnega dela pred vojno. Dve taki društvi so ustanovile naše žene: «*Klub Primork*» in «*Kolo jugoslovenskih sester*». «Klub Primork», ustanovljen v maju l. 1920. v Ljubljani, ima namen, da nudi materialno in moralno pomoč ubogemu dijaštvu, ki prihaja iz neodrešenega Primorja študirat v Ljubljano, podpira cnemogle kulturne delavce, rojene v zasedenem ozemlju, sodeluje z «Jugoslovensko Matico» in hoče zainteresirati vsako jugoslovensko ženo za naše zaslužjeno ozemlje in naše trpeče brate.

Od svojega obstoja dalje je klub verno zasledoval stavljenosti si cilje, predvsem skrbec za našo primorsko mladino, zavedajoč se, da je od nje v veliki meri odvisna zavezitev potujčevanja našega naroda od strani neželjenih in vsiljenih gospodarjev.

Donosi klubovih prireditev so bili razdeljeni kot podpore med revne dijake srednje- in visokošolce. Spomnil pa se je klub tudi onih najbednejših naših Primorcev, ki so vse svoje imetje izgubili v vojni, česar jim do sedaj nihče ni povrnil.

Na vsakoletnih božičnicah obdaruje klub vse revne primorske otroke in dijake, kojih naslov izve. Samo pri lanskoletni božičnici je bilo obdarovanih nad 200 otrok. Mnogim dijakom so agilne odbornice «kluba» posredovale, odnosno preskrbele brez-

plačno prehrano pri ljubljanskih rodbinah. Kolikor je mogoče, je klub podpiral narodno obrambne organizacije in zavedne posameznike. V humanitarne in narodno obrambne svrhe je izdal klub v šestih letih svojega obstoja nad Din. 300.000'—. Prejšnja predsednica kluba Primork je bila gospa *Vida Baltičeva*, sedanja predsednica je gospa *Maša Gromova*; obe sta posvetili vse svoje moči namenom kluba.

Leto dni pozneje kakor je bil ustanovljen «Klub Primork» je bilo ustanovljeno v Ljubljani — 20. marca 1921. l. — «*Kolo jugoslovenskih sester*», ki je postalo tekom let ena izmed največjih slovenskih organizacij. Po zgledu «Kola srpskih sestara v Beogradu», ki je za Srbijo tako izredno velikega pomena, je ustanovljeno Kolo jug. sester. Društveni cilj je patriotsko-humani. Društvena naloga je nuditi pomoč še neosvobojenim bratom in sestram, pospeševati medsebojno spoznavanje in duševno zблиževanje našega naroda in podpirati moralno in materialno izvršitelje narodne osvoboditve in združitve, kakor tudi one, ki so radi vojnih posledic navezani na sestrsko pomoč. Društvo je v petletnem delovanju vestno vršilo stavljenе si naloge. Sodelovalo je pri mnogih kulturnih in humanitarnih akcijah ljubljanskih društev in se je zlasti udeleževalo pri prireditvah obrambnih organizacij. Pošiljalo je tja preko in obmejnim krajem knjige in denarne prispevke za božične prireditve in jih sploh izdatno podpiralo pri njihovem kulturnem delovanju.

Odbor je razdeljen v sekcije: šivalni odsek, odsek «Kresnica» za slikanje na steklo, odsek za narodne vezenine, za zaščito dece in obrambeni odsek; vsi ti odseki marljivo delujejo po načrtanih smernicah.

S svojimi narodnimi vezeninami se je udeleževalo Kolo razstav in je širilo smisel za narodno umetnost.

Od seje do seje je delilo društvo podpore v blagu in denarju mnogim revnim in potrebnim. Za Božič, o priliki kraljeve poroke in prestolonaslednikovega rojstva je imelo bogate obdaritve osnovnošolske in srednješolske mladine. Za bolešno, slabotno siročad je priredilo ferijalne kolonije v Olševku na Gorenjskem, v Ribčah pri Kresnicah, v Metliki in v Omišlju na otoku Krku. Deca je bila oskrbovana pod vodstvom učiteljstva ves mesec vzorno in se je izdatno okrepčala ob tečni, dobri hrani in v čistem zraku.

Dohodki pritekajo Kolu iz članarine, raznih podpor in iz nekaterih stalnih virov kakor prodaje oljk na cvetni teden, prodaje cvetja pred velesejmom in od ročnega dela «Kresnica».

S «Kolom Srpskih sestara v Beogradu» je društvo v prijateljskih stikih. Beograjsko Kolo je tudi materialno pomagalo mnogim akcijam slovenskih Kolašic in se tako dejansko izkazuje edinstvo jugoslovenskega ženstva. V dobi svojega petletnega obstoja je ljubljansko Kolo ustanovilo 27 podružnic v Sloveniji in sicer v sledečih krajih: Celje, Črna v Mežiški dolini, Dravograd, Hrastnik, Kamnik, Kranj, Krško, Leskovec pri Krškem, Logatec, Metlika, Mežica, Mokronog, Murska Sobota, Metlika, Mosče, Novo mesto, Oplotnica, Ptuj, Ptujška gora, Radovljica, Rogaška Slatina, Studenec pri Sevnici, Slovenjgradec, Škofja Loka, Štepanja vas, Zagorje in Žire. Vse te podružnice se marljivo udeležujejo na dobrodelnem in prosvetnem polju. Prirejajo gospodinjske tečaje, tečaje za ročna dela, družabne večere s predavanji, koncerte, dramatične predstave, cvetlične dneve in tombole. Ustanavljajo knjižnice, podpirajo dijake in obdarujejo najbednejše za Božič in Velikonoč. Z drugimi humanitarnimi in obrambnimi društvi stopajo roko v roki z raznimi prireditvami. S Kolom v Ljubljani, kot svojo matico, so v najožjih stikih in so tudi potom njega včlanjene v Narodnem Ženskem Savezu.

V mnogih krajih, kjer še ni podružnic imajo matično društvo in tudi podružnice svoja poverjenišтва, ki pobirajo od članic članarino in vzdržujejo prijateljske vezi med Kolašicami po vsej Sloveniji. Vseh članic je v naši pokrajini 7028.

V teku petih let je imelo matično društvo v Ljubljani 792.613 Din. dohodkov, podružnice pa 503.859 Din.

Tako delujejo Kolašice z uspehom na humanem, nacionalnem in vzgojnem polju, povsod s posebnim ozirom na domače potrebe in vplivajo blažilno na razdrapane povojne razmere v naši domovini.

Tako široko razpredenega dela bi «Kolo» ne moglo vršiti, ako ne bi imelo čvrste zavedne čete odbornic v matičnem društvu in po podružnicah. Velika zasluga odbornic je, da so znale naše ženstvo navdušiti za cilje «Kola» in tako vedno lahko računajo pri svojih akcijah na dejansko pomoč članic. Predsednica matičnega društva je od ustanovitve dalje *Franja Tavčarjeva*, več let pa tajnica *Mira Engelmanova*, izšolana v intenzivnem delu tržaskih društev in vsa predana delu v Kolu.

Slično kakor v Mariboru l. 1919., je bilo v Celju. Tudi tukaj so ustanovile Slovenke tega leta «Žensko društvo», ki se je izprva udeleževalo največ pri različnih narodnih prireditvah in skrbelo za božičnico revni šolski mladini. Ko pa se je l. 1921. ustanovilo v Celju «Kolo jugoslovenskih sester» z izrazitim nacionalnim in

humanitarnim ciljem, je »Žensko društvo« v Celju izpremenilo svoj delokrog in se posvetilo izključno kulturnemu delu. Po mnogih naporih se je društvu posrečilo, da je v septembru 1923 otvorilo javno ljudsko knjižnico, s skromnim knjižnim inventarjem — 250 knjig. Leta 1925 je imela knjižnica že nad 1000 knjig in nad 200 članov. Knjižnico najbolj posečajo delavci, pomočniki in vajenci ter šolska mladina. Danes šteje knjižnica okoli 1300 slovenskih, srbskih, hrvaških in nemških knjig ter ima 300 članov. Tem bolj je treba upoštevati lepi napredek, ker je ustvarilo društvo to važno kulturno institucijo brez vsake podpore. Društvena javna knjižnica je dala drugim faktorjem v Celju vzpodbudo za ustanovitev velike javne ljudske knjižnice. Tako je tudi tukaj ženska iniciativna aktivnost pokazala pot za kulturno delo. — Predsednica društva je od ustanovitve dalje gospa *Ela Kalanova*, neumorna knjižničarka pa gđc. *Levstikova*.

Po vojni pa slovensko ženstvo ni postajalo agilnejše le kar se tiče razširjanja društev po krajih, kjer jih doslej ni bilo, kakor Celje, Maribor i. t. d., dalo je nacionalnemu delu tudi novo smer in poglobilo humanitarno delo tako, da se približuje vedno bolj zavestnemu, smotrenemu socialnemu delu. Slovensko ženstvo pa je ustvarilo tudi nekatera društva, ki imajo izrazit strokovni in razredni značaj: pojavlja se diferencijacija dela kot znak kulturnega napredka.

18. januarja 1920. so si ustanovile slovenske babice svoje strokovno društvo z imenom »*Društvo diplomiranih babic*« v Ljubljani. Svoj delokrog razširja društvo na vso Slovenijo, namen društva je: varovati gmotne in stanovske koristi slovenskih babic in jim poskrbeti po možnosti in potrebi izpopolnitev strokovne izobrazbe. To društvo ni le važno kot stanovsko društvo, važno je tudi za zdravstveni napredek celokupnosti, ker strokovno dobro izobražene babice pomagajo zdravju mater in dece. Društvo je doslej energično zastopalo stanovske interese babic, zlasti se bori za izboljšanje materialnega položaja in posreduje za višje nagrade svojega dela pri vseh merodajnih faktorjih. Priredilo pa je tudi več strokovnih predavanj, ki so jih imeli zdravni in je podvzelo tudi hvalevredno akcijo, da se izločijo od dela pri porodu one žene, ki niso diplomirane babice. Društvu je tudi uspelo, da organizira skoraj vse babice v Sloveniji in želeti je, da bi se pričelo tudi kmalu baviti s poglobitvijo izobrazbe bodočih babic.

Ker je bila Slovenija po zakonu o občii upravi naše države razdeljena na dve upravni oblasti, so ustanovile učiteljice mariborske oblasti l. 1922. svoje strokovno društvo z imenom *Društvo*

učiteljic meščanskih in osnovnih šol, učiteljic ženskih ročnih del in otroških vrtnaric». Namen tega društva je enak kakor oni že l. 1898. ustanovljenega «Društva slovenskih učiteljic: braniti pravice učiteljic, skrbeti za njih nadaljno izobrazbo in vzdrževati stike z učiteljicami v državi Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Izrazito razredni značaj ima 9. maja 1924. l. v Ljubljani ustanovljena «Zveza delavskih žen in deklet» z delokrogom po vsej Sloveniji. Namen Zveze je: pospeševati duševni napredek delavskih žen in deklet v vsakem ožiru, skrbeti za izboljšanje gospodarskih razmer članic, ustanavljati vajeniške domove, otroška zabavišča in podobne zavode (čl. 2. pravil). Zveza, ki deluje potcm svojih podružnic, katere so po vseh večjih industrijskih krajih Slovenije, v pravilih sicer ne naglašja svojega razrednega stališča, vendar je pa to stališče povsem jasno razvidno iz njihovega glasila «Ženski Svet», ki izhaja od oktobra 1924. l. dalje kot mesečnik. Vse do ustanovitve «Zveze delavskih žen in deklet» ni imelo slovensko socialistično ženstvo svoje posebne organizacije in je nastopalo pred vojno vedno v skupnosti z «Jugoslovansko socialno-demokratsko stranko». Z ustanovitvijo Zveze delavskih žen in deklet so pa naše socialistke dokazale, da je za prebuditev in osamosvojitve žen neobhodno potrebna posebna ženska organizacija, ker moške organizacije posvečajo premalo pozornosti ženi. Z Zvezo delavskih žen in deklet, ki je izredno agilna v propagiranju čisto feminističnih zahtev poleg socialističnih, je pridobilo dobrega zaveznika v boju za politično enakopravnost žene ostalo slovensko ženstvo, ki se za enkrat še ni opredelilo za nobeno politično stranko.

Nekoliko mesecev pred ustanovitvijo «Zveze Delavskih žen in deklet» in sicer 15. januarja 1924. je bil ustanovljen v okrilju «Gospodarskega naprednega društva za šentjakobski okraj» poseben «Ženski odsek», ki ima poleg kulturnega dela v programu tudi sledeči: ustvarjati pogoje za izglajenje družabnih, državljan-skih in političnih razlik v dosegu ravnopravnosti moških in žensk». Ta, nekoliko zavita stilizacija naj pove, da se tudi mali krog žen iz šentjakobskega okraja v Ljubljani hoče boriti za politično enakopravnost žen, vendar ne samostojno, temveč potom društva, kajti popolnoma samostojno deluje Ženski odsek le na socialnem in kulturnem polju in prepuščena mu je inicijativa za družabne prireditve. V tem Ženskem odseku je torej klica neke bodoče ženske politične organizacije pod vodstvom moških.

Leto 1926. nam je pa prineslo dve novi ženski društvi: 2. januarja je bil ustanovljen v Ljubljani «Ženski Pokret», čisto

feministično društvo, a 3. marca »*Krščansko žensko društvo*« v Ljubljani, katerega namen je: zbirati članice v svrhu splošne omike na verskem, karitativnem, socialnem, gospodinjiskem in ženskopravnem polju.» Obe društvi sta še premladi, da bi pokazali že faktične uspehe svojega delovanja in ju omenjamo le zaradi večje popolnosti tega pregleda.

IX.

Izven mej Slovenije kulturno in socialno čvrsto delujeta dve središči: Gorica in Trst.

24. septembra 1922. št. so ustanovile Slovenke v Gorici »*Splošno slovensko žensko društvo*«. Njegov namen je: a) izobraževanje ženstva potom predavanj, gospodinjških in drugih tečajev; b) podpiranje siromašne šolske dece; c) pomoč onim društvom, ki imajo nalogo vzdrževati otroške vrtce, sirotišča in druga vzgojališča; d) prirejanje zabav, koncertov, izletov, otroških prireditev in javnih zbirk; e) izdajanje in širjenje knjig in spisov. Da bi društvo tudi izvrševalo svoj obsežni načrt, je ustanovilo tri odseke z bolj omejenim delokrogom: 1) Veselični odsek prireja vsako leto deci Miklavžev večer, božičnico, veselico ob koncu šolskega leta. 2) Dobrodelni odsek vodi brigo o revnih družinah, napravlja potrebni deci obleko in obutev in vzdržuje dve siroti v »Slovenskem sirotišču.« 3) Odsek za ročna dela širi smisel za umevanje ročnih del po narodnih motivih in prireja tečaje za ročna dela.

Društvo je priredilo 6 mesečni tečaj za krojno risanje in šivanje za dekleta iz Gorice in okolice. Tečaj je obiskovalo 30 deklet in je bil materialno uspeh tako dovoljen, da si je nabavilo društvo šivalni stroj.

V novembru 1924. je priredilo društvo veliko razstavo ženskih ročnih del, katere se je udeležilo vse slovensko goriško ženstvo, iz mesta in dežele. Razstava je krasno uspela, prinesla je okrog 1700 lir čistega dohodka; obisk je bil veličasten in iz vseh slojev. Goriški in tudi tržaški italijanski tisk je posvetil razstavi dve dolgi koloni hvale in občudovanja. — Odsek je pripravljaval in risal ročna dela tudi učiteljicam in zasebnicam po deželi ter jim dobavljal potrebni material.

Društvo je otvorjalo tudi *jezikovne tečaje*: za francoščino (2 leti). Kasneje pa onega za slovenščino za ljudskošolske otroke in posebej za srednješolce. Vsi jezikovni tečaji so bili vedno izborno obiskovani.

Radi medsebojnega zblizanja članic je imelo društvo *sestanke s predavanji*. Ciklus je otvorila M. Martelančeva iz Trsta

s predavanjem «O namenu žen. organizacij», kasneje je sledila Ferjančičeva «O zunanji in notranji lepoti», Vidmarjeva «Vzgojajmo dobre matere», Just Ušaj «Vkuhavanje in konzerviranje sadja», zopet Ferjančičeva «O sreči in zakonu».

K društvenemu gibanju spada tudi društveni ples v januarju 1924., ki je pokazal, da uživa Splošno žen. društvo vsestranske simpatije in ugled.

Društvo ima 387 članic, med njimi 25 ustanovnic. Od dneva svojega postanka do danes je imelo prometa okroglo 63.000 lir.

Sličen delokrog ima «Žensko dobrodelno udruženje v Trstu», ustanovljeno 8. novembra 1922. l. To društvo je prevzelo sledeče naloge:

- 1.) Skrb za siromašno šolsko deco.
- 2.) Prirejanje tečajev za šivanje, vezenje in razna ženska ročna dela.
- 3.) Prirejanje predavanj v svrhu izobrazbe svojih članic, širjenje poučnih knjig in spisov.

Takoj po ustanovitvi se je Ž. D. U. oddelilo v tri odseke.

Dobrodelni odsek je v svojem delokrogu podpiral potrebne članice po razpoložljivih sredstvih deloma z denarnimi podporami ter deloma s podporami v živilih.

O priliki božičnih praznikov je razdeljeval deci potrebnih članic deloma blago za obleko, deloma obuvalo. V prvem letu svojega obstoja je obdaroval šolsko deco sloven. šol s knjigami in ostalimi šolskimi potrebščinami.

O priliki prvega sv. obhajila šolske dece, o sv. Miklavžu, o Božiču je dobrodelni odsek obilno obdaril slovenske otroke z obleko in jestvinami. L. 1923. je poslalo društvo preko 500 otrok za več nego dva meseca na deželo. Sprejeli so jih brezplačno razni dobrotniki, katerih se je zglasilo preko 800. V naslednjih dveh letih je na ta način uživalo dobrodejne počitnice na kmetih še nad 300 otrok.

Odsek za ročna dela je začel svoje delovanje v decembru 1922. z ustanovitvijo I. tečaja za ročna dela pri sv. Jakobu. Postopno so se ustanavljali tečaji za ročna dela v Rojanu, Skednju, pri Sv. Ivanu, na Proseku, v Sv. Križu in v Barkovljah, kjer poslujejo nepretrgoma skozi vse leto. V tečajih podučujejo 3 izvežbane ženske moči.

V bolj oddaljenih krajih: Dekanih, v Klancu in Koprivi je Udruženje priredilo zimske tečaje.

Koncem decembra l. 1923. je Udruženje priredilo svojo prvo, l. 1925. pa svojo drugo lepo uspelo razstavo ročnih del.

Prosvetni odsek izvaja svoj program lepo. Ker se je čutila potreba po poljudnem ženskem glasilu, je »Žensko dobrodelno združenje« začelo izdajati svoje glasilo »Ženski Svet«, ki zastopa vsa tri ženska združenja Julijske Krajine. List je sprejela naša javnost prijazno in s čedalje večjim veseljem. List je dosegel v IV. letu svojega obstanka lepo število 12.000 iztisov, kar vsekakor dokazuje lep uspeh in priznanje.

Prosvetni odsek je dalje izdal brošurico »Pomen materinega zdravja za narod«. Poleg tega je priredil lep cikel predavanj po raznih krajih naše okolice. Opetovano so predavali strokovnjaki-zdravniki o zdravstvenih zadevah. Poleg teh so razne članice-odbornice predavale o raznih ženskih vprašanjih in ženskem delu.

V območju prosvetnega odseka je »Ž. D. U.« priredilo 3 otroške prireditvi z igro, petjem, deklamacijami in glasbo pri Sv. Jakobu ter lepo uspelo »Čajanko« pri Sv. Ivanu z dramatičnim nastopom in glasbo.

Delo slovenskih ženskih društev v Gorici in Trstu je obsežno in raznovrstno in ni tako diferencirano kakor pri nas, kar je razumljivo, ker se tamkaj ne smejo cepiti moči, temveč jih je treba skoncentrirati z delom vred, saj stremlje vse le k enemu, skupnemu cilju.

X.

V pričujoči pregled dela ženskih organizacij niso uvrščene organizacije, ki so se tekom let porajale v okrilju bivše Vseslovenske Ljudske Stranke in sedanje Slovenske ljudske stranke ter njenih različnih združenj, zvezanih z njo po svetovnem nazarju. Ker smatramo, da so te ženske organizacije več ali manj v tesni zvezi z udejstvovanjem politične stranke, zato jih obravnavamo posebej, žal, le po skromnih podatkih, ki so nam na razpolago, ker ta društva sama niso poslala tako točnih poročil, da bi na podlagi le teh mogli podati celotno in zokroženo sliko njihovega važnega delovanja zlasti med našimi kmetiškimi ženami.

Iniciator zavednega ženskega gibanja med pristašicami Slovenske Ljudske Stranke je bil rajni dr. Krek. Kot prvi plod njegovega smotrenega socialnega dela je vzrastlo v Ljubljani »Katoliško društvo za delavke«, katerega ustanovni občni zbor je bil 16. decembra 1894. l. (Podatki so posneti po »Slovenki«, leto 1919., str. 11.). V tem društvu je bilo največ delavk iz tobačne tvornice, a predsednik je bil moški, šentjakobski župnik Janez Rozman. Dr. Krek sam je pisal v »Glasniku« o namenu

društva sledeče: «Zato z največjim veseljem pozdravljamo novo društvo, ki bo organizovalo ljubljanske delavke in skrbelo za njihovo dušno in telesno korist.» Iz tega sklepamo, da je imelo društvo prosvetne namene in tudi čisto stanovske. Da je dr. Krek v tem društvu našel ugodna tla za svoje demokratične in socialne ideje, vidimo iz govora, ki ga je imela na II. vseslovenskem delavskem shodu na Preski dne 1. julija 1906. l. (glej «Slovenko» ravnotam) predsednica ženskega oddelka Slov. kršč. socialne zveze, ga. Manfredi. V svojem govoru je zahtevala popolno politično enakopravnost žene z moškimi. Razumljivo je, kako je Kreka razveselila ta zahteva. Po 25 letnem obstoju je «Katoliško društvo za delavke» izpremenilo svojo ime v «Krekovo prosveto», da se tako dostojno oddolži svojemu velikemu učitelju. V «Krekovo prosveto» so pristopile še nekatere druge ženske organizacije, tako da ima «Krekova prosveta» tri oddelke («Slovenka», str. 161): 1.) Zvezo delavk; 2.) Zvezo uradnic in trgovskih nastavljenk in 3.) Zvezo služkinj. Društveni predsednik je bil l. 1919. gospod Cegnar, poedine zveze imajo pa ženske predsednice. «Krekova prosveta» prireja mnogo predavanj, skupne izlete itd.

Zveza služkinj, ki je (po poročilu v «Slovenki» iz l. 1919.) zgolj kulturna in izobraževalna organizacija, je v sestavnem delu «Krekove prosvete». Za svoje stanovske zahteve pa so si ustnovile služkinje «Podporno društvo za služkinje», katerega predsednica je bila l. 1919. Helena Jeretinova. Članice plačujejo mesečne prispevke in dobivajo za čas brezposelnosti in ob boleznih podpore. To društvo je priredilo v Ljubljani že več shodov, stavilo mnogo upravičenih zahtev za korist služkinj in je poizkušalo organizirati služkinje po drugih krajih Slovenije.

Prosvetne in humanitarne organizacije našega ženstva, ki so v tesni zvezi s Slovensko Ljudsko Stranko, se pojavljajo pod različnimi imeni: Leta 1901. je bila ustanovljena v Ljubljani «Krščanska ženska zveza», ki je najbrže med vojno prenehala z delovanjem, 14. marca 1919. l. se je v Ljubljani organizirala «Slovenska ženska zveza» kot del «Slovenske krščansko socialne zveze» v Ljubljani, ki je žensko zvezo zastopala tudi pred oblastmi. Namen «Slov. ženske zveze» (glej «Slovenko», l. 1919., št. 3. in 4.) je, da «organizira slovensko ženstvo, da sodeluje pri delu za kulturni napredek slovenskega naroda po načelih krščanskega vrhovnega naziranja, da se povzdigne splošna, zlasti pa strokovna in politična izobrazba ženstva, da se bori za politične, civilno-pravne in socialne pravice ženstva ter se poteza za

zakonito varstvo delavk in vseh vrst uslužbenk ter mater.» Glasilo te zveze je bila «Slovenka», ki je pa, žal, izhajala le eno leto. Iz poročil v «Slovenki» je razvidno, da je bila zveza prvo leto svojega obstoja zelo agilna, prirejala je shode, ustanavljala pri izobraževalnih in telovadnih društvih posebne ženske odseke, dala je inicijativo za ustanovitev «Meščanskega ženskega društva» v Ljubljani, s katerim je hotela skupno ustanoviti velik dobrodelni odsek, ki naj bi postal delovni organ društva «Dobrodelnost».

«Slovenska ženska zveza» se je pretvorila l. 1922. v «Slovensko krščansko zvezo», katere namen je bil: združiti organizacije krščansko mislečega ženstva v povzdigo splošne ženske omike na verskem, socialnem, gospodinjskem, žensko pravnem polju na podlagi krščansko socialnih načel. Ta organizacija je priredila doslej 15 gospodinjskih tečajev, veliko število predavanj ter izdaja po Orliški podzvezi lepo urejevan dekliški list «Vigred», ki z vnemo nastopa tudi za politično enakopravnost žen; izdala je zbirko predavanj za dekliške sestanke in knjigo «Mati vzgojiteljica». Predavateljice zveze so: dr. Amalija Šimec, Cilka Krekova, dr. Angela Piskernikova, ki je bila tudi nekaj časa predsednica Zveze, Anica Golobova, Minka Žirovnik, bivša urednica «Vigredi», Pavla Melihar, Anica Lebarjeva, znana strokovnjakinja za vzgojo manj nadarjene mladine, Marija Sadarjeva itd. Zveza sodeluje tudi pri dobrodelnih akcijah in je nabrala doslej okolo Din. 40.000.— za humanitarne svrhe. V avgustu l. 1913. je priredila Zveza v Ljubljani veliko žensko manifestacijo, na kateri so nastopale kmetiška dekleta, učiteljice in druge kot govornice ter obravnavale najrazličnejša vprašanja in izjavile so se tudi za žensko volivno pravico. Prireditelj je bila zelo impozantna, velika dvorana v «Unionu» je bila zasedena do zadnjega kotička.

Ženske organizacije v mariborski oblasti so včlanjene v Prosvetni zvezi v Mariboru. Te so sledeče: 1.) Krščanska ženska zveza s prosvetnim in humanitarnim delokrogom; 2.) Dekliške zveze, katerih je 64 in ki so ženski odseki «Izobraževalnih društev»; članic imajo dekliške zveze okolo 2600. Na sestankih obravnavajo vprašanja iz gospodinjstva, zdravstva in prosvete, prirejajo gospodinjske tečaje in v poletnem času večje dekliške tabore. 3.) Poselska zveza, ki ima 140 članic. Prireja sestanke, igre, tečaje za šivanje, snazenje itd.

Vse te organizacije se gibljejo okoli humanitarnega in prosvetnega dela in brez dvoma je, da jim gre velika zasluga za

prosvetitev kmetiške žene, vendar se pa v toliko razlikujejo od ostalih ženskih društev, da niso v svojem delu povsem samostojne, nego podrejene v aktivnosti različnim zvezam, ki jih vodijo moški.

Najpopularnejša žena pri vseh teh organizacijah je gđc. *Cilka Krekova*, ki s svojo elementarno prirodnostjo zna pritegniti poslušalke in ki je gotovo izmed vseh slovenskih žen največkrat javno nastopila. Ona je prava borbena natura, zastopa demokratične in socialne ideje, ki so napolnjevale tudi njenega brata.

XI.

Če pregledamo razvoj aktivnosti slovenske žene, vidimo, da je potem, ko se je pričela zavedati svoje enakovrednosti in enakopravnosti z moškim, hitro napredovala in se oklenila idej, ki danes razgibljuje žene najkulturnejših in najnaprednejših narodov. Njen dosednji delež na kulturnem in socialnem napredovanju slovenskega naroda je vreden spoštovanja in ga je treba ceniti tem višje, če upoštevamo fakt, da mora žena, ki se posveti javnemu delu, premagati vse večje zapreke kakor moški. Aktivnost slovenskega ženstva kaže v bodočnost: imamo društva, ki so že na početku pravega socialnega dela, zopet druga, ki širijo prosveto in tako dvigajo kulturni nivo naroda, in končno organizacije, ki se pripravljajo na idejno in praktično borbo za politično enakopravnost žene z možem — povsod gibanje, veselje do dela, nesebičnost, smotrenost, sami poroki, da se bodo stekle vse te reke v skupni končni tok: dobrobit in napredek naroda.

Petindvajsetletnica ženskega dela

V svesti si, da je naobraženo, samosvoje ženstvo največja opora naroda, da je le v množini, v zdravi krepki organizaciji moč, se je pred petindvajsetimi leti po inicijativi trgovke Josipine Vidmarjeve zbralo lepo število ljubljanskih Slovenk, da si ustanove svoje društvo... Ni bilo tako lahko, takrat ustanoviti si samostojno *žensko* društvo, začeti pripravljati tla, da se postavi tudi slovensko ženstvo na *svoje* noge, da začne misliti s svojo glavo in delati tudi zase.

Vajene smo pač bile, da smo stale v prvih vrstah vseh narodnih prireditvev, kamorkoli so nas klicali moški, da smo sprejemale slovanske goste, prodajale šopke in srečke, stregle v narodnih nošah po ljudskih veselicah, po bazarjih, igrale in plesale za »narodov blagor«, pa šivale in zbirale za božičnice. Da, tudi kako manifestacijo ali demonstracijo smo z diskantnimi živio-klici oživiljale ali okrepile. Ali da bi hotele imeti povsem svoje, žensko društvo ženskih ciljev, za to je bilo treba ne le dokaj poguma, nego tudi nove duševne orijentacije.

V zgodnji spomladi l. 1901 smo se začele shajati, posvetovati, a šele po mnogih birokratskih zaprekah so padle zadnje ovire, in septembra meseca l. 1901 je bil ustanovni občni zbor našega društva. Dotlej je pripravljalni odbor že opremil polovico društvenega stanovanja na Rimski c. 9 in je štela društvena knjižnica že 500 knjig.

Takoj na ustanovnem občnem zboru je bila izvoljena ga. Franja Tavčarjeva za predsednico in zavzema to mesto še danes.

Glavni namen društva je bil in je še danes skrbeti z javnimi predavanji, raznimi tečaji, razstavami, poučnimi izleti ter s knjižnico za širšo izobrazbo slovenskega ženstva ter se potezati povsod in ob vsaki priliki za ugled in koristi slovenske žene. Torej naše društvo naj bi delovalo kulturno, socialno in feministično.

Že v par mesecih smo izdatno pomnožile knjižnico, ki so jo z bogatimi darili knjig podprle knjigarne, založništva, članice in razne darovalke in darovalci. Podedovali smo tudi bogato knjižnico pok. Dragotina Žagarja.

Kolikor nam je bilo v skromnih razmerah možno kupiti, pa smo seveda tudi kupile. Žrtvovale smo vsako leto nekaj stotakov, s trudom in po krajcarjih pridobljenih. Danes je naša knjižnica naš ponos. Saj obsega na tisoče knjig in zvezkov predvsem leposlovnih, a tudi socialnih, pedagoških, naravoslovnih in druge podučne vsebine. Knjige so slovenske, hrvatske, srbske, češke in nemške, med njimi so seveda prevodi večinoma slovanskih, zlati ruskih in poljskih pisateljev. Društvo nabavlja po možnosti knjige, ki razpravljajo razna ženska vprašanja. Tudi naša *mladinska* knjižnica je dokaj bogata.

Dočim je bila naša knjižnica pred vojno samo *društvena*, se je preuredila po vojni v *javno, vsakomur dostopno*. Znano in priznano je, da pazi odbor «Splošnega ženskega društva» na to, da izposoja tudi moderno, a le zdravo, resnično dobro in nekvarno čtivo ter ne daje mladini vsega v roke. Vse knjige so lepo vezane in katalogizirane. Pred leti je izdalo društvo tiskan katalog, ki je že popolnoma pošel.

Od l. 1901 do danes je prirejalo društvo v veliki dvorani Mestnega doma vsakomur pristopna ter po največji večini brezplačna *javna predavanja*, ki so bila zlasti prvih 10 let — ko še nihče ni prirejal takih predavanj — izredno dobro posečana. Naj navedem tu po abecednem redu naslove vsaj nekaterih predavanj in imena predavateljev:

Vera Albrehtova: Socialna šola za mir in svobodo v Podjebradu leta 1923. Dr. Matija Ambrožič: O negi dojenčka in male dece (cikl. 10 predav.) in Temeljni kameni zaščite dece. Marica Bartolova: O morali in dvojni morali. Dr. Dem. Bleiweis-Trsteniški: Kako naj sodeluje naše ženstvo v boju proti jetiki; O modnih zmotah: O higijeni človeškega telesa. Dr. Bretl: Negovanje zob. A. Dermota: Socializem in žena. Minka Govekarjeva: Marya Konopnicka. Darinka Grujićeva, ravnateljica: Spomini na vojna leta 1914—1918. Tonka Hinterlechnerjeva in slikar Inkiostri: O Dalmaciji in Dalmatincih. Prof. dr. Fr. Ilešič: Kralj Nikita pesnik; O vzgoji in dedičnosti; Naše ženstvo v Prešernovih časih in Jugoslovenske ženske organizacije. Manica Komanova: O potrebi splošne izobrazbe kmetiške žene. (Na Veliki Loki na Dolenjskem). — M. Koštomajeva: Nega dojenčka in malega deteta (ciklus deseterih predavanj). Valentin Korun: O domu in šoli (dvakrat) in O potovanju po Italiji in Siciliji. Dr. Milan Korun: Ženska volilna pravica z ozirom na novi ljubljanski občinski volilni red. Prof. Jela Lazarevičeva: O delovanju srbske žene in o njenem trpljenju tekom 5 letne vojne. Zofka Kvedrova:

O nalogi žene v družini in družbi in Moderna žena. Sodnik Anton Kuder: O prvem razvoju trgovine in denarju sploh. Karel Linhardt: Iz zgodovine socializma in žene. Ravnatelj Ivan Macher: Fizika v kuhinji. Dr. Jos. Mantuani: O modi in narodni noši (cikl.) Sod. svet. Fran Milčinski: Naša zanemarjena mladina in Kranjska oblastna ji mačeha in Pravljice. Scd. svet. Fr. Mohorič: O pravnem stališču žene v Avstriji. Dr. Ferdo Müller: O ženski emancipaciji. Dr. Viktor Murnik: Emil Zola in telovadba. Dr. Fran Novak: Država in cerkev in Razdružljivost zakona. Dr. Ivan Oražen: Otroci in škrlatica .Dr. Milan Pajk: Renesansa v Italiji; O starogrški umetnosti in O ženah v Napoleonovi rodbini. Dr. Karel Osvald: Telesni in duševni razvoj male dece (cikl. 12 predav.) Mirko Pečar: O ženstvu v Ameriki. Prof. Rajko Perušek: O oblikah žene v družini in družbi. Julija Petrovič: O Macedoniji. dr. Ivan Pintar: O moderni in higijenski kozmetiki. Albina Potočarjeva: O redu in snagi. (Na Brezovici). Dr. Ivan Robida: Duša žene in Alkoholizem in ženstvo. Dr. Vinko Šercl: Jezikovna razmotrivanja; Žena v stari Indiji; O svetovnih jezikih; Iz življena starih Indov; O pomenu in razvoju mutastih jezikov in o vplivu žensk na pantomimiko; O otroškem jeziku. Dr. Amalija Šimečeva: O nalezljivih boleznih in njih povzročiteljih (ciklus 10 predavanj). Dr. Valter Šmid: Iz naše najstarejše dobe. Alojzija Štebi: O uspehih ženske volilne pravice drugod. Cirila Štebijeve: Kongres mednarodne ženske zveze v Kristjaniji. Rav. Ivan Šubic: Spomini na potovanje v Pariz in njegovo svetovno razstavo. Rav. Henrik Schreiner: O otroških igrah in vzgoji. Dr. Ant. Schwab: O otroških boleznih. Dr. Iv. Tavčar: Žena in politika. Dr. Josip Tominšek: Še o ženski emancipaciji. Dr. Karel Triller: Ada Negri. Pravica žene do dela. Prof. Jos. Wester: Ellen Key.

Predavanja za društvenice ob nedeljah popoldne v društvenih prostorih so bila: Minka Govekarjeva: Revolucionarne struje v ruskem modernem slovstvu. O uspehih boja za enakopravnost žene. Kaj in kako naj čitamo. Žena v Simon Gregorčičevih poezijah. S sestrami k sestram. (O delovanju Nar. žen. saveza na plenarni seji v Novem Sadu). Terezija Hubmajerjeva: O reformnih oblekah in škodljivosti korzeta. Ernestina Jelovškova: Prešern in Slovenke. Marija Jerinova: O Prešernovem življenju in delovanju. Ant. Kadivčeva: V Djakovu — Hoja na Klek. Iz življenja skladatelja Perosija. Marija Pintarjeva: Začetki ženske emancipacije. M. Smrtnikova: O ženski organizaciji Razne misli. Težnje ženstva za napredkom. Marija Trnkoczyjeva: Dolžnost slovenske matere. Franja Tavčarjeva: V Karlovih varih. Ana

Ulrihova: O potovanju po Dalmaciji. Mila Vdovičeva: Lev Nikolajevič Tolstoj. Žena v zgodovini in javnosti. Tonka Hinterlechnerjeva: O materinstvu. Jos. Vidmarjeva: Slovenska trgovina in Slovenci. Vita Zupančičeva: O gluhonemih.

Svojim članicam je priredilo društvo tele učne tečaje:

- 1) za knjigovodstvo in računstvo.
- 2) za krojno risanje.
- 3) za šivanje.
- 4) za češki jezik,
- 5) za srbohrvatski jezik.

Leta 1902 o priliki petindvajsetletnice literarnega delovanja poljske pisateljice in pesnice Marye Konopnicke je Spl. žensko dr. priredilo «*Večer M. Konopnicke*» s prologom, deklamacijami in petjem.

Leta 1907 poleti je o priliki vsesokolskega zleta aranžiralo naše društvo izlet v Prago. Tega izleta se je udeležilo pod mojim vodstvom 56 Slovenk iz vseh delov Slovenije, Trsta in Goriške. In takrat se je zgodilo, da so se sešle v znameniti staromestni praški radnici žene vseh slovanskih plemen. Bil je to improviziran prvi vseslovanski ženski shod. In bilo je prvič, da je stopila tudi skromna Slovenka iz ozkega okvirja domačnosti, ker si je zaželela lepih vzorov in vzorcev, po katerih hoče delovati v prospeh naroda in v lastno korist, za večje socialne in kulturne pravice svojega spola. Govorile so na tem shodu poleg Čehinj še Rusinje, Poljakinje, Hrvatice, ameriške in moravske Čehinje ter Slovenke.

Istega leta je v spomin pesnika Simona Gregorčiča društvo priredilo «Gregorčičevo akademijo» s predavanjem, deklamacijo in glasbenimi točkami.

Leta 1908 je priredilo Splošno žen. društvo v vseh prostorih Narodnega doma veliko *razstavo «Otrok»*, ki je pokazala vse, kar so storile znanost, umetnost, literatura in obrt, kaj so dalje storila razna društva za duševno in telesno oskrbovanje otroka v prvi vrsti pri nas, pa tudi drugod. Izdalo je tudi obširen katalog z dodatkom popularno poučnih razprav, pesmi in leposlovnih črtic. Razstave se je udeležila znana dunajska tvrdka Pichlers Witwe, Zavod slepcev iz Zagreba, ljubljanski zdravniki, ortopedični zavod, slovenski upodabljajoči umetniki in veliko število ljubljanskih trgovcev. Moralni in gmotni uspeh je bil najlepši in so našo akcijo priznavali slovenski, kakor tudi hrvatski listi.

Društvo je bilo skoraj od svojega početka pa do vojne član «Bunda österreichischer Frauenvereine». Kot tak je dobivalo

mesečna poročila o delovanju te avstrijske ženske zveze. Tajništvo je bilo v stalnih pismenih stikih zlasti z neumorno predsednico »Bunda« vsemu kulturnemu ženstvu dobro znano feministko Mariano Hainischevo....

L. 1911 smo se udeležile po dveh delegatkah mednarodne konference avstrijskega ženstva ter leta 1912 marca meseca velikega manifestačnega shoda za žensko volilno pravico na Dunaju. Sploh smo se udeleževali po delegatkah ali pismeno ali brzojavno vseh feminističnih akcij.

V borbi neumorno delavnih Čehinj za žensko volilno pravico je sodelovalo naše društvo na ta način, da je pošiljalo v Prago brzojavke in pritrjevalna pisma na tozadevne shode. Nadalje smo opetovano protestirale ter skupno s Čehinjami poslale na državni zbor peticije za preuredbo § 30 društvenega in § 7 državnega zakonika, poslednjikrat februarja l. 1911. Po § 30 društvenega zakonika namreč žene niso smele biti članice političnih društev, a po § 7 državnega zakonika so bile žene izključene od splošne volilne pravice. Bile smo v stalni in pismeni zvezi z »Ženskim klubom češkim«, z »Osrednjim društvom čeških žen« in s »Klubom pro volebni pravo žen« v Pragi. Naročene smo bile tudi več let na izborni »Žensko Revue«, ki jo je izdajala energična feministka pok. Zdenka Wiedermanova v Brnu.

Tekom prve balkanske vojne je naše društvo zbralo par vagonov obleke, obvez, zdravil in zdravniških in bolniških potrebščin ter jih poslalo srbskemu in bolgarskemu Rdečemu križu, predsednica Franja Tavčarjeva pa je priredila l. 1912 v Beogradu tudi koncert na korist srbskim vojakom.

Leta 1912/13 smo v prid slovenskim upodablajočim umetnikom priredile veliko efektivno loterijo z 200 umetniškimi dobitki, ki so jih darovali umetniki sami. Posla je bilo s to loterijo skoraj vse leto prav mnogo, zato pa je bil tudi uspeh jako zadovoljiv.

Za leto 1914 smo imele projektirano razstavo jugoslovenskih narodnih vezenin, krojev, posodja in sploh vsega, kar je pristno narodnega. Skoraj vse je bilo že prirejeno, sestre Hrvatice so se hotele udeležiti izložbe s svojimi najlepšimi narodnimi deli, tudi beogradski narodni muzej je imel za nas pripravljenih 7 zabojev prekrasnih srbskih vezenin..... Iz vseh krajev slovenske domovine so nam že poslali veziva, kroje, narodno posodje i. dr. Razstava bi bila resnično bogata, lepa in zanimiva ter poučna. Zlasti pa bi bila doprinesla dokaz, da smo Slovenke, Hrvatice in Srbkinje res sestre po krvi, srcu, duši in okusu, sestre v vztrajnosti in marljivosti, da smo Jugoslovani resnično *en narod* od Gosposvetskega

polja pa tja do grških meja. Ideja Jugoslavije je bila pri nas ne le živa, nego tudi *dejanska že pred vojno*, in to mislim, danes lahko naglašam s ponosom.

Toda zadnji hip smo na migljaj takratne naše avstrijske vlade morale brzojaviti v Beograd, naj počakajo z odpošiljatvijo..... Par dni nato pa so bile pretrgane diplomatske vezi med Avstrijo in Srbijo — napočila je vojna — najstrašnejša, kar jih je videl svet.

In tedaj se je naše delo obrnilo na humanitarno polje. Zbirale smo darove za naše stradajoče in zmrzujoče vojake, za vdove, sirote, za begunce in vojne invalide.

Ko pa je v avstrijskem državnem zboru naša jugoslovanska delegacija nastopila za jugoslovansko deklaracijo, takrat je vzplamtela v naših dušah iznova nada: Zora puca, bit će dana! Za deklaracijo je šlo v boj vse naše ženstvo, vodili sta ga pa naša predsednica Franja Tavčarjeva in Cilka Krekova.

Meseca marca leta 1918 se je naše društvo po večji deputaciji udeležilo proslavitve 50 letnice Narodnega divadla v Pragi. Ondi se je vršil tudi velik ženski shod, na katerem sta poleg Čehinj, Srbkinj in Hrvatice govorili tudi naši dve odbornici za solidarnost slovenskega ženstva.

Po vojni je naše društvo mnogo storilo za osvoboditev zlasti na Angleškem se nahajajočih slovenskih vojnih ujetnikov. Oktobra 1. 1918 je društvo priredilo v Ljubljani *razstavo narodnih vezenin*, krojev, narodnega pohištva in posodja iz vseh delov Slovenije.

23./II. 1919 je priredilo »Splošno žensko društvo« v Ljubljani v Narodnem domu velik ženski protestni shod proti nasilni laški in nemški okupaciji slovenskega ozemlja v Trstu, na Goriškem, v Istri, Dalmaciji, na Kranjskem in Koroškem. Sodelovale so žene vseh strank. Na inicijativo našega društva so se vršili enaki ženski shodi v Novem mestu, Slovenjgradcu, v Ptujju in na Bledu.

Po prevratu je dobilo naše društvo poziv od »Srbskog narodnog ženskog Saveza«, naj povabi vsa slovenska ženska društva, da se udeleže kongresa jugoslovenskih žen v Beogradu dne 20., 21. in 22. septembra 1919. Povabile smo vsa društva in odzvala so se po zastopnicah: Društvo slovenskih učiteljic, Slovensko žensko društvo v Mariboru, Splošno slovensko žensko društvo v Celju, Društvo žena javnih nameščencev in 4 tržaške Slovenke, skupaj 10 Slovenk. Ondi se je položil temelj za skupno organizacijo in za enotno postopanje Srbinj, Hrvatice in Slovenk v ženskih vprašanjih. Ustanovila se je zveza vseh jugoslovenskih ženskih društev »Narodni ženski Savez v kraljevini Srbov, Hrvatov in

Slovencev». V odboru so zastopane Srbkinje, Hrvatice in Slovenke kot delegatke svojih društev; na čelu Saveza stoji kot predsednica Leposava Petkovičeva iz Beograda, kot prva podpredsednica Zlata Kovačević Lopašičeva iz Zagreba, kot druga podpredsednica Franja Tavčarjeva iz Ljubljane, predsednica našega društva. Društvo se je udeležilo po več delegatkah plenarnih sej in kongresov v Beogradu, Zagrebu, Novem Sadu, Ljubljani, Splitu, Sarajevu in Skoplju.

Društvo je pretresalo poselsko vprašanje in se zavzemalo na pristojnih mestih za delavske žene mož, zaposlenih po privatnih podjetjih, da bi dobivale drž. podpore v času, ko izpolnjujejo možje vojaške dolžnosti.

Na svojem občnem zboru v februarju l. 1921 je društvo ob veliki udeležbi članic izpopolnilo svoja pravila v smislu feminističnih zahtev. § 2. naših pravil se glasi «Namen društvu je, da pospešuje kulturni, socialni in gospodarski razvoj ženstva. § 3 pravi: Svoj namen hoče doseči društvo s tem, da bo nastopalo za politične pravice žene, ne da bi se vezalo na katerokoli stranko».

L. 1922, februarja meseca, se je zavzel odbor za izboljšanje gmotnega položaja magistratnih oficijantk. Dve odbornici društva in ena zastopnica uradnic so nesle tedanjemu županu in načelnikom vseh štirih klubov spomenico, v kateri so zahtevale za enako delo tudi enako plačo.

Na prošnjo prizadetih roditeljev je odbor poskrbel, da je oddelek za prosveto in vere izdal na višji šol. svet ukaz, naj ukrene vse potrebno, da se prepoved glede pobiranja denarnih prispevkov za razna darila med učenci na vseh ljubljanskih šolah obnovi.

Prošnji društva na inšpektorat drž. železnic in na ravnateljstvo ju. železnice, naj se vozijo z vlaki dečki in dekllice z dežele v mestne šole strogo ločeno, se je ugodilo. Društvo je januarja l. 1922 posredovalo pri višjem šolskem svetu in pri delegaciji za ministrstvo financ, da se prizna draginjska doklada državni nastavljenki, ako ima nezakonsko dete in skrbi sama zanj, bodisi da je oče umrl, ušel ali se na kakršenkoli način odtegnil alimentom. Intervencija je ostala brezuspešna.

Ker je borba za priznanje nezakonskega otroka obenem tudi borba za žensko čast in prevažno vprašanje splošne ženske emancipacije, je odbor naslovil vlogo na ministrstvo financ v Beogradu ter jo poslal dne 29. jan. 1922. Nar. žen. Savezu kot svoji navišji instanci s prošnjo, naj posreduje pri ministrstvu financ v tem smislu, da se naredba D. R. br. 60.001 «Službene

Novine 111 z dne 2. V. 1921 izpremeni v čl. 2 tako, da gre rod-
binska draginjska doklada tudi onim drž. nastavljenkam, ki same
vzdržujejo svoje nezakonsko dete.

Kakor znano, je ta vloga pravičnega in modernega naziranja
razburila v Beogradu in Ljubljani duhove in je bila še na kon-
gresu Narodnega ženskega Saveza v Ljubljani dne 7. in 8. ju-
lija 1922 predmet burnih debat, ki so našle svoj odmev tudi
v naprednih slovenskih dnevnikih. Na vsak način gre Splošnemu
ženskemu društvu zasluga, da je načelo eno najbolj perečih vpra-
šanj, vprašanje priznavanja enakopravnosti zakonskih in neza-
konskih otrok.

Na inicijativo «Ženskega Pokreta» iz Beograda je Splošno
žensko društvo priredilo v Ljubljani dne 22. in 23. sept. 1923
sestaneke zastopnic feminističnih organizacij iz Jugoslavije. Prišle
so delegatke iz Beograda, Zagreba, Sarajeva in Ljubljane in usta-
novila se je takrat «Feministična alijansa kraljevine SHS». Tako
se je položil v Ljubljani temelj strokovnemu feminističnemu delu
v Jugoslaviji.

Na korist «Dečjemu in materinskemu domu kraljice Marije»
je društvo priredilo spomladi l. 1923 v gledališču dvakrat otroško
spevoigro «Sirota Anka», ki jo je sestavila in naštudirala dru-
štvena odbornica, Milka Umbergerjeva. Razen tega je v isti namen
založilo že prej društvo 10.000 razglednic, ki jih je do malega
razprodalo. Čisti dobiček smo izročile Dečjemu domu.

V l. 1924 se je odbor brezuspešno zavzemal za ohranitev
ženske reform. gimnazije (VI. in VII.), ker je težak prehod enega
tipa gimnazije v drugega. Tega leta je izvedel tudi velikopotezno
akcijo v korist javni ženski bolnišnici v Ljubljani. Z geslom sestra
za sestro» so podpirale društvo pri tem delu skoraj vse ljubljans-
ke napredne ženske organizacije, v največji meri pa Klub Pri-
mork. Z združenimi močmi smo nabavile ženski bolnišnici 161
rjuh, 95 ženskih košulj, 186 otroških košuljic, 84 jopic, 235 pleníc
in 40 m. šifona za plenice, 25 ženskih predpasnikov, 29 brisalk,
100 krp, 10 m gumijevega platna, 12 prevlek, nekaj posode in
drugih malenkosti. Poleg tega je društvo z lepim pohištvom in
dragimi inštrumenti popolnoma novo opremlo v žen. bolnišnici
ambulanco, kjer dobivajo siromašne žene brezplačno zdravniško
pomoč. Da je bilo možno to dobrodelno akcijo izvesti tako lepo,
je velika zasluga naših vrlih trgovskih tvrdk, ki nikoli ne odrečejo,
dalje naših obrtnikov, raznih podjetij v Ljubljani in izven nje,
nekaterih občin in posojilnic na deželi ter mnogih zasebnikov,
ki so vsi prispevali deloma v denarju, deloma v blagu.

9. junija l. 1925 je sklical odbor Splošnega žen. društva posvetovalni sestanek vseh sloven. ženskih organizacij. Centrala Nar. žen. Saveza je namreč poslala sloven. delu N. Ž. S. ter tudi vsem včlanjenim društvom poziv, naj zbirajo pri Slovenkah podpise za izenačenje dednega prava moških in ženskih sorodnikov v Jugoslaviji. Uspeh tega sestanka je bil, da so zbrale slovenske žene tekom treh tednov 30.000 podpisov, vsi ostali kraji Jugoslavije, torej Hrvatice in Srbkinje pa skupaj 10.000.

Razen tega je priredilo združeno ljubljansko ženstvo dne 17. junija 1925. v veliki unionski dvorani manifestačen shod za izenačenje dednega prava in je protestiralo proti morebitnemu razširjenju sedanjega srbskega zakona glede dednega prava tudi na naše pokrajine. Zbrale so se žene vseh strank in stanov. Oficijalno je bilo zastopanih 13 ženskih organizacij.

Po soglasnem sklepu društvenc na javnih sejah dne 2. dec. 1925 in 13. jan. 1926. je poslal odbor potom N. Ž. S. finančnemu ministru resolucijo glede vpeljave novega davka na telesno delo, katere zaključek se glasi:

«Splošno žensko društvo prosi, da se zakon glede davka na telesno delo v bodočem davčnem letu prav gotovo ukine, ker kruto je nalagati davek najrevnejšim med revnimi, t. j. poslom ter obrtnim in trgovskim pomočnicam, obremenjevati jih z dolžnostmi, ne da bi za to prejele kake pravice». — Ta resolucija se je odposlala s primernim pismom tudi predsednikom sloven. poslaniških klubov. Društvena tajnica pa je napisala v «Jutru» z dne 1. jan. 1926 o davku na telesno delo tudi članek pod naslovom «Gospodinje protestiramo.»

Da se zavaruje pred tujo konkurenco vsaj nekoliko naša razsežna čipkarska obrt, ki preživlja na tisoče naših klekljaric, je odposlalo Splošno žen. društvo ministru trgovine in obrti dne 3. marca 1926 prošnjo, da se primerno zviša carina na uvoz raznih ročnih del, zlasti klekljanih čipk, ki prihajajo k nam iz inozemstva. S tem bi država izdatno podprla domače čipkarstvo. Tudi prepise te prošnje smo poslale slovenskim poslaniškim klubom v Beograd. Obenem smo naprosile upravo Narodnega žen. Saveza, naj eno izmed beograjskih žen. društev poskrbi za prostor, kjer bi drž. zavod za žensko domačo obrt lahko razstavil svojo bogato zalogo idrijskih čipk. Razstava se je vršila v Beogradu v začetku junija in je imela najlepši moralni in gmotni uspeh.

Vse leto 1925 in polovico l. 1926 se je bavil odbor s prirejanjem razstave «Slovenska žena». Ž njo obhaja Splošno žensko društvo petindvajsetletnico svojega delovanja.

Franja Tavčarjeva

Gospa Marija Murnikova je imela največjo zaslugo, da se je tudi v ljubljanskem ženstvu vzbudila in utrdila narodna zavest. Franjo Šuklje jo v svoji knjigi spominov, I., l. 1926, označuje kot «živahno, duhovito gospo, polno impulzov in življenjske sile.» Murnikova je začela zbirati okoli sebe Slovenke in jim je dajala dvojno nalogo: pri narodnih slavnostih in sprejemih slovenskih gostov nastopati v narodnih nošah, pozdravljati goste s šopki in jih zabavati ter delovati za dobrodelne prireditve, zbirati darove za božičnice, šivati bedni deci perilo in obleke in posredovati na korist sramežljivih ubožcev.

Tako je označil dr. Jcs. Vošnjak delokrog prvega rodu našega ženstva pod vodstvom energične M. Murnikove. Nacionalno in karitativno je bilo torej udejstvovanje prvih zavednih Slovenk, marljivih zlasti tudi pri vseh kulturnih in umetniških prireditvah.

Po smrti M. Murnikove marca 1894. je prevzela vodstvo ljubljanskega ženstva njena mlada sodelavka in učenka Franja Tavčarjeva, takrat že predsednica prve mestne ženske podružnice sv. Cirila in Metoda. Sprejela je program in metodo M. Murnikove, toda spoznala je kmalu, da se je treba prilagoditi duhu časa, ki je zahteval širšega delokroga in tudi številnejših delavk. Kakor so bile nemške aristokratke pritegnile dame iz meščanstva, tako je Franja Tavčarjeva dotedanji precej ekskluzivni krog slovenskih gospej in gospodičen le iz najodličnejših krogov razširila z ženami in dekleti iz vseh narodnozavednih mestnih stanov. Tako se je začela prva demokratična organizacija ljubljanskega ženstva, in temu vzgledu je sledila vsa Slovenija.

Iz krogov srednjih in nižjih ženskih slojev so prihajale inicijativne moderne pobude, ki se jih je oklenila Franja Tavčarjeva, a jih z organizatornim svojim vodstvom vselej tudi realizirala. Tako sta se l. 1901 ustanovili prvi dve res ženski organizaciji: Splošno slovensko žensko društvo in Žensko telo-

vadno društvo, ki jima je Tavčarjeva postala prva predsednica ozir. načelnica in je ostala to do današnjega dne.

Ko se je 1. 1906 ustanovila ljubljanska «Mladika» s prvim slovenskim deklinškim internatom in mestni kuratorij prvega

slovenskega deklinškega liceja, je postala Franja Tavčarjeva poleg Mar. Kokaljeve, Mar. Wessnerjeve i. dr. soodločilna v obeh korporacijah.

Poleg tega se je naše ženstvo z največje resnobo in pozitivnostjo udeleževalo dela za najvažnejša splošnonarodna društva. Ni je bilo večje narodne slavnosti kulturnega, obrambnega, dobrodelnega ali nacionalno demonstrativnega pomena brez ženstva s Tavčarjevo na čelu. Neštete veselice za družbo sv. C. in M., maskarade Sokola, akademije in koncerti, prireditve za Prešernov spomenik, za balkanski Rdeči križ, premnogi cvetlični dnevi za dijaško kuhinjo, zbiranja za božičnice i. dr. je dovedlo ženstvo z napornim delom do gotovega uspeha vselej ob vodstvu Tavčarjeve. Njeno plamteče domoljubje, neumorna, a vedno vedra podjetnost, uslužnost, blagodušnost in organizatorna nadarjenost jo postavljajo na čelo ljubljanskih delavnih žen.

Prav k svoji petdesetletnici pa je začela l. 1918 veliko gibanje slovenskega ženstva za naše narodno ujedinjenje, za našo nacionalno osvoboditev. Tedaj je slovensko ženstvo nabralo sedem debelih knjig podpisov za majniško deklaracijo. Malo nato je vodila veliko akcijo združenih slovenskih žen za slepce, invalide, koroške legionarje in za osirotelo deco.

Po inicijativi beograjskih žen je ustanovila l. 1921 v Ljubljani prav agilno Kolo jugoslovanskih sester, ki mu je predsednica in ki deluje za bedno in bolešno deco. Po prevratu je prevzela predsedstvo bolniškega društva Jožefišča in ko se je osnovalo društvo Dečji in materinski dom v Ljubljani, tudi vodstvo tega.

Že od l. 1921 je druga podpredsednica Narodnega ženskega saveza SHS in se je udeleževala njegovih kongresov v Zagrebu, Ljubljani in Skoplju. Odlikovana z redom sv. Save še od kralja Petra srbskega za njeno veliko aktivnost na korist balkanskega Rdečega križa in prireditve koncerta v Beogradu, je l. 1925 postala prva slovenska dvorna dama prve jugoslovanske kraljice Marije. Vsa dela usmiljenja, ki jih izkazuje Tavčarjeva že od svojih najmlajših let sirotam, tvorijo poglavje zase.

Nemogoče je, da bi navedli podrobno še vse ostale večje ali manjše narodne, dobrodelne ali prosvetne akcije, ki jih je izvedlo slovensko ženstvo pod njenih pokroviteljstvom.

Nešteto je bilo sej, ki jim je predsedovala Franja Tavčarjeva; njeno ime na čelu odbora ali podjetja, njen energično ljubeznivi ukaz ter nekaj stvarno delavnih, resnih Slovenk zadošča vselej za gotov uspeh.

Naša zgodovina ji je priznala častni naslov prve slovenske žene v velikem času prevrata in osvobojenja.

Naša žena in obrambna društva

Andrej Senekovič

Družba sv. Cirila in Metoda in Slovenke

Ker so pritiskali naši sovražniki vedno bolj na Slovence, se je leta 1885. ustanovilo obrambno društvo »Družba sv. Cirila in Metoda«.

Takoj pri ustanovitvi družbe so pristopile Slovenke kot članice ter zelo marljivo nabirale za družbo. Tedanja voditeljica slovenskega ženstva, blagopokojna gospa Marija Murnikova, je bila iskrena podpirateljica. Slovenske žene in dekleta so si ustanovile svoje podružnice; prva ženska podružnica je bila v Trstu, druga v Bistrici na Notranjskem, tretja v Gorici. Ženske so marljivo delale, prirejale veselice in shode, navduševale moške pri delu, a tudi same darovale po svojih močeh. Najbolj delavna ženska podružnica je bila v predvojnem času v Trstu; po razsulu Avstrije pa je najmarljivejša ženska podružnica šentpeterska v Ljubljani. Leta 1896 je bilo na Slovenskem 25 delavnih ženskih podružnic, koncem decembra 1926. l. jih je 23.

Ženske podružnice so prispevale v zadnjih 30 letih i. s.

v letih 1896 do inkl. 1899	17.180'43 gld.
" " 1900 " " 1921	556.747'47 K
" " 1922 " " 1925	205.469'19 Din.

Slovenske žene pa so delovale za družbo tudi izven svojih podružnic, kajti družba je prejela od njih na raznih darovih in zbirkah i. s.

v letih 1896 do inkl. 1899	3.501'08 gld.
" " 1900 " " 1921	28.298'30 K
" " 1921 " " 1925	14.843'25 Din.

Avstrijski vladi, Italijanom in Nemcem je bila Ciril Metodova družba vedno trn v peti, najraje bi jo vsi uničili. Toda zaman! Nemci so uvideli, da se Slovenci ne dajo tako lahko raznaroditi, zaradi tega so najeli pisatelja Petra Roseggerja, da jim pomaga pri njihovem delu. Ta je dal oklic na Nemce, naj zberejo večmilijonski sklad za uničenje Slovencev. Nastal je res zloglasni Roseggerjev sklad. Slovenci so spoznali, da preti

velika nevarnost in so ustanovili »Ciril Metodov obrambni sklad«, ki je znašal koncem decembra 1925. l. Din 143.432'50. Naše žene so zopet takoj stopile v kolo nabiralcev in darovalcev, kajti darovale so same v letih 1909 do inkl. 1921. 83.897'73 K, v letih 1922 do inkl. 1925. 17.931'25 Din.

Dne 19. februarja 1923. l. je zatisnil za vedno oči naš veliki dr. Ivan Tavčar, ki ima za nas Slovence na vseh poljih neprecenljivih zaslug. Družba je ustanovila v njegov trajni spomin »Dr. Ivana Tavčarja sklad«; porabi se naj v prvi vrsti za podporo onim šolam, ki so mu bile najbolj pri srcu. Ta sklad je znašal do 31. decembra 1925. l. i. s. glavnica 48.736'— Din. narasle obresti pa 10.431'— Din, skupaj 59.167'— Din. Slovenske žene in dekleta so darovale in nabrale za ta sklad skupaj Dinarjev 24.651'50, torej več kot polovico vse zbirke.

Meseca junija 1924. l. je praznoval dika slovenskih duhovnikov in veliki prijatelj C. M. družbe č. g. Ivan Vrhovnik, župnik v p. v Ljubljani svojo sedemdesetletnico. Ljubljanske ženske podružnice so nabrale ob tej priliki za Ciril Metodov obrambni sklad 13.210'75 Din. Ta znesek pa je bil našim ženskam v počaščenje velike rodoljuba še premajhen. Prva mestna ženska podružnica v Ljubljani je napravila srečolov ter s pomočjo izvenljubljskih podružnic nabrala Din 32.794'65 kot »Ivan Vrhovnikov sklad« za podpiranje in nakup mladinskih knjižic.

Tudi v poslednjih urah so se spominjale slovenske žene prekoristne šolske družbe. Družba je dobila na volilih od njih v letih 1896 do inkl. 1899 285'15 gld., v letih 1900 do inkl. 1921 124.100'81 K, v letih 1922 do inkl. 1925 2.250 Din. Med temi zneski je tudi volilo blagopokojne gospe Marije Vilharjeve, ki je zapustila šolski družbi vso svojo imovino 112.400'— K.

Vsota vseh prispevkov Slovenk znaša zadnjih 30 let:

		gld	kr.	K	v	Din	p
I.	Podružnice	17.180	43	556.747	47	205.469	19
II.	Razna darila in zbirke . .	3.501	08	28.298	30	14.845	25
III.	Obrambni sklad	—.—	—	83.897	73	17.931	25
IV.	Dr. Ivana Tavčarja sklad .	—.—	—	—.—	—	24.651	50
V.	Ivana Vrhovnika sklad . .	—.—	—	—.—	—	32.794	65
VI.	Volila	285	15	124.100	81	2.250	—
Skupaj . .		20.966	66	793.044	31	297.939	84

Pripomniti treba še, da so slovenske žene delovale tudi pri moških podružnicah, pri raznih veselicah, pri prodaji družbinega blaga, kakor pri vžigalicah i. t. d., potem pri razpečavanju razglednic, narodnih kolkov in računskih listkov. Koliko odpade od teh zbirk na ženstvo, se ne more ugotoviti; trdimo pa lahko brez pretiranja, da je ženstvo storilo na tem polju veliko ter da ta zbirka dosega še posebej tudi gori navedeni znesek. Znano je vsakomur, da je naš denar po vojni zelo padel. Pred vojno smo imeli dobro valuto, zlato krono. *Vrednost vse gori navedene zbirke znaša po sedanji valuti okroglih 10 milijonov dinarjev.*

Slovenska žena si je torej pridobila za našo šolsko družbo neprecenljivih zaslug. Na tisoče slovenskih otrok se je rešilo iz grabežljivih rok naših sovražnikov.

Dr. J. Pretnar:

Jugoslovenska Matica

Po vojni se slovenske žene razen v lastnih organizacijah niso udelestvovala in se morda nikjer ne udelejujejo s tako vnemo in ljubeznijo ter v tako velikem številu, kakor baš v Jugoslovenski Matici. Sodelovale so že pri pripravah za ustanovitev pokrajinskega odbora Jugoslovenske Matic v Ljubljani in njegovih podružnic širom Slovenije. Njih glavna takratna naloga je bila pridobivati Jugoslovenski Matici nove člane in podpornike ter nabirati prostovoljne prispevke. To so izvedle nadvse zadovoljivo in s častnim uspehom.

Sodelovale so in sodelujejo v vedno večjem številu v raznih podružničnih odborih, kakor priča spodnja statistika. Vse večje prireditve so bile izvršene s pomočjo naših žen in deklet, tako v mestih, kakor tudi na deželi.

Svojo neprecenljivo pomoč so nudile Jugoslovenski Matici zlasti o priliki »dinarskega dne« ob četrti obletnici Rapalla in pri manifestacijah na dan pete obletnice koroškega plebiscita. Gmotni uspeh je predvsem njih zasluga. Skoraj je ni prireditve, kjer ne bi sodelovale slovenske žene in dekleta ter s svojo pridnostjo in požrtvovalnostjo pripomogle do boljših moralnih in gmotnih uspehov.

K statistiki, ki jo navajamo spodaj, pripominjamo, da opravljajo slovenske žene v podružničnih odborih Jugoslovenske Matic v zelo velikem številu funkcije tajnic in blagajničark, ponekod celo funkcije predsednic in podpredsednic. V velikem

številu se udeležujejo tudi vsakoletnih podružničnih in pokrajinskih občnih zborov.

Jugoslovenske Matica je izdala doslej pet letnikov «Gospodinskega koledarja», katerega urejuje pisateljica Ludmila Punkova-Utva in katerega so po večini spisale naše žene.

Leta	1920	je sodelovalo v odborih	19	podružnic v Sloveniji	38	žen
"	1921	"	"	"	49	"
"	1922	"	"	"	61	"
"	1923	"	"	"	62	"
"	1924	"	"	"	63	"
"	1925	"	"	"	65	"

Ernestina Jelovškova

Naše žensko časnikarstvo

Že l. 1864 je pozvala v «Novicah» anonimna rodoljubka z odprtim pismom Lujizo Pesjakovo, naj bi začela izdajati *slovenski ženski list*.

V dopisu «Spomenik možu» (Franu Podgorniku, izdajatelju in uredniku «Slovanskega Sveta») v «Slovenki» iz l. 1901 št. 3 pa nam pripoveduje Marija Skrinjarjeva, kako sta se Fr. Podgornik in prof. Celestin trudila, da odpreta slovenskemu razumništvu oči ter mu dokazeta, kako je žena v javnem, predvsem v narodnem delovanju prav tako potrebna kakor moški.

«Po vsej pravici smemo reči», piše ondi Skrinjarjeva, «da je bil Podgornik učitelj naših pisateljic in pesnikinj... V nekem pismu sem mu razodela željo, naj bi izdajal posebno prilogo «Slovanskemu Svetu» in da bi naj v tej prilogi imele prostor samo ženske... Res je izšla posebna priloga «Slovanskega Sveta», posvečena samo našemu ženstvu. V tej prilogi so se naše žene urile ter pripravljale, da stopijo med svet kot pisateljice in pesnikinje slovenske. «Slovanski Svet» jim je bil šola-pripravnica... Lahko torej rečem, da ima Podgornik največ zaslug za probujenje naših ženâ...»

In tako se je v «Slovanskem Svetu» opetovano oglasila Marica Nadliškova, sledile so ji Zmagoslava (Mar. Skrinjarjeva), —ova (Marica Strnadova), Vida (Jerajeva), Ivanka (Govekarjeva) i. dr.

Enaka vzgojevalnica slovenskih literatk je bil dunajski dijaški list «Vesna», začetnik slovenske moderne, ki se je smelo loteval za tedanjo dobo kočljivih vprašanj in je zato kajpada izzval ogorčenje celo v takratnih «naprednih» ljubljanskih krogih. «Vesna» — pod uredništvom Janka Vencajza — je odločno propagirala višjo žensko izobrazbo, se bavila z ženskim vprašanjem ter vzpodbujala ženstvo za narodno, socijalno, literarno in posredno tudi za feministično delovanje ter za ustanovitev izključno ženskega društva. «Vesna» je prinašala že od l. 1892 dalje lepo vrsto ženstvu namenjenih člančkov in razprav. Zato

se ni čuditi, da so se je nemudoma oklenile takrat seveda še silno redko sejane pesnikinje in pisateljice.

«Vesna» je prav dobro vplivala na naše ženstvo, da si je razširjalo tudi svoje čustveno in duševno obzorje ter da se je začelo zanimati za najvažnejša vprašanja.

Na pobudo Fr. Podgornika pa je začela Skrinjarjeva leta 1896 navduševati tržaške Slovenke, naj bi si ustanovile lastno glasilo. Tu je imela Skrinjarjeva lahko delo. Saj v Trstu so bile Slovenke že od nekdanj najagilnejše, najbolj narodne, a tudi trezno praktične. To poslednje je posebno važno.

Ni samo slučaj, da so ustanovile tržaške Slovenke *prvo* žensko podružnico sv. Cirila in Metoda (l. 1887), *prvo* samostojno, popolnoma slovensko žensko društvo narodno in socialno plemenitih namenov «Zavod sv. Nikolaja», zavetišče za brezposelne služkinje, (l. 1898) in da so dalje *prve* začele izdajati slovenski ženski list «Slovenko», ki se je vzdržal šest let. In zopet ni le slučaj, da so po tolikernih več ali manj nesrečnih, ljubljanskih, goriških in drugih, sicer vedno iz najidealnejših in najresnejših namenov izvirajočih poizkusih zopet Tržačanke *prve* znale premagati vse težkoče, vse nezaupanje in so ustanovile «Ženski Svet» (od l. 1923 dalje)...

Jesen l. 1896 je prišla k Marici Nadliškovi *Marija Skrinjarjeva* nagovarjat jo, naj bi Slovenke v Trstu izdajale ženski list, češ, da se je o tem že razgovarjala z drjem. G. Gregorinom ter z drugimi vplivnimi osebami. Vse da je že pripravljeno, treba je samo še glavnega: — urednice, a ta naj bi bila Marica, takrat že ugledna pisateljica.

Marica se je obotavljala; bala se je pač, da bi pri Slovenkah ne našla dovolj podpore. A v svojem idealizmu se je kmalu odločila. In tako so švigala na vse strani njena pisma, vabila in prošnje za sodelovanje. Urednica je pisala opetovano vsaki Slovenki, o kateri je zvedela, da zna količkaj sukati pero. Tako se je rodila

tržaška „Slovenka“

«Slovenka» naj nosi žar domovinske ljubavi tja, kjer vlada sedaj še nebržnost za naše narodne svetinje ali pa celo sovraštvo do njih! «Slovenka» bodi vzbujevalka narodnega ponosa med našim ženstvom, ona bodi prorokinja, znaneča nam boljšo bodočnost... so svetovali urednici v tedanjem patetičnem slogu. In res je bil program «Slovenke» spočetka predvsem nacionalen in literaren: buditi slovenske žene in dekleta, kazati na lepoto

našega jezika, vzbujati veselje do čitanja domačih pisateljev in pisateljic ter dramiti zaspanke, utrjevati mlačneže. Na ženska vprašanja se skoraj ni mislilo.

Prva številka «Slovenke» je izšla 2. januarja 1897.

Začelo se je živahno gibanje za «Slovenko». Oglasile so se Marica II (Strnadova), Danica (Elvira Dolinarjeva), Vida (Jerajeva), Kristina (Schulerjeva), Bogemila - Mirka - Zagorska - Posavska (t. j. Ljudmila Poljančeva), Utva (Mila Prunkova), Zorana (Franja Trojanškova), Desimira (Mat. Sebenikarjeva), Milka (Ljudmila Plaperjeva), Zmagoslava (Mar. Skrinjarjeva), Marija Ana i. dr. Skoraj vse talentirane, ambiciozne dopisvalke.

Pri izbiranju pesmi, ki jih je bilo vedno dovolj, je urednici spočetka pomagal Simon Gregorčič. Težje je bilo s prozo. Te je skoraj redno primanjkovalo. Tako so pomagali Fr. Govekar, Fr. Goestl, Ant. Medved, Zamejski, Derganc i. dr. Posebno «listek» je morala Marica večinoma polniti sama; poleg tega pa še pisati članke, črtice in povesti. Dela je bilo dosti, saj je bilo treba vedno nanovo vzpodbujati in vabiti.

Ni čudno, da je bilo treba urednici že koncem prvega letnika prigovarjati, naj vztraja na uredniškem stolcu. In vztrajala je.

Marica II, temperamentna in šegava, pa narodno zavedna štajerska učiteljica jo je pridno zalagala s prav dobrimi pesmimi, črticami in članki vzgojeslovne in gospodinjsko praktične vsebine.

Danica, energična in moderna feministka, ki je zasledovala žensko gibanje po svetu, mnogo čitala in razmišljala, je sadove svojega razmišljanja podajala čitateljicam «Slovenke».

V II. letniku se je oglasila prvič še Zofka Kvedrova s črticami.

Tako so se zgolj domoljubni in gospodinjski spisi v vezani in nezavezani besedi kmalu morali umakniti spočetka sicer lahko naznačenemu, a kasneje stopnjevano dokaj izrazitemu boju za žensko enakopravnost, za žensko višje šolstvo, skratka za kulturno, socialno in pravno osvoboditev žene. V tem pogledu sta se Danici pridružili še dve navdušeni pobornici: Zofka Kvedrova in Ivanka Anžičeva... Že po Franu Podgorniku v «Slovanskem Svetu» rusko in vseslovansko orijentirani, sta se zlasti Marica Nadliškova in Marica II. Strnadova toplo zavzemali za ruske pisce in ruski jezik, pa proti Nemcem.

Največ dela, skrbi in truda za list je seveda ostajalo urednici. Pisateljevala je istočasno tudi v «Ljubljanski Zvon» ter

vršila službo učiteljice. Zato se ne smemo čuditi, da se koncem III. letnika poslavlja od uredništva »Slovenke«.

»Morala sem večkrat slišati očitavanja«, piše v svojem poslovilu v poslednji številki »Slovenke« l. 1899, »da list prinaša premalo stvari, tičočih se ženske in ženskega vprašanja. Ali morda nisem čutila tega sama najbolj? Toda kje in odkod jemati takih spisov, ako naše ženstvo še ne more seči tako globoko v te razprave? Čujem, da obrne moja naslednica vso pozornost prav tem spisom, in tako je prav...«

Dotlej je izhajala »Slovenka« vsakih 14 dni na poldrugi tiskani poli kot priloga »Edinosti«. L. 1900 pa je postala samostojen mesečnik, urednica mu je bila Ivanka Anžič, kasneje poročena Klemenčičeva. V svoji prvi številki poudarja nova urednica, da je program »Slovenke« vzgoja slovenskega oz. jugoslovenskega ženstva. Posvečati treba največjo pažnjo socialnemu vprašanju, ki razpada na vseobče socialno in specialno na žensko vprašanje. Naglaša pa že izrečno, da »Slovenka« ni namenjena mladini, marveč zrelemu in razsodnemu občinstvu.

Nova urednica in njen prijateljski krog je zanesel v »Slovenko« sicer ne več docela novo, a s simpatično odkritosrčnostjo in s toplim temperamentom naglašamo moderno socialno obeležje. Razgovorov o prostituciji in prostitutkah, o spolni vzgoji, o ločitvi zakona, enaki morali za oba spola in kar je še sličnih, prav za ženske toli perečih stvari, takih vprašanj se spodoben človek dotlej v spodobni družbi ni smel dotikati. Igrali smo politiko ptiča noja. Pa so prišli »Slovenkini« sodelavci in so spravili vse to na beli dan. Kolika smelost! Kakšni revolucionarni nazori! Za takrat! Danes razpravljamo na vseh kongresih in po vseh listih o prav istem socialnem zlu ter razmotrivamo, kako bi ga vsaj zaježili, če ga že ne moremo odpraviti.

»Slovenka« je dalje razvijala moderne, a trezne nazore o pravici žene do svobode, t. j. o njenem duševnem eksistenčnem pravu, o vplivu gospodarskega razvoja na ženo, o potrebi sistematičnega seksualnega razodevanja mladini, o dvojni morali z ozirom na detomore, zavzemala se je za služkinje in delavke, za odpravo celibata učiteljic in uradnic, za odpravo reglementirane prostitucije. List je dobil čisto revijalen značaj ter je bil tehten po vsebini. Moral pa je biti tudi borben. V tem času, namreč 26. sept. l. 1901, je pisal češki »Čas«: »Slovenske napredne žene imajo jako lep ženski list »Slovenko«, ki izhaja v Trstu. Sistematično urejevan po vsebini, je popolnoma moderen,

in si s svojo samostojnostjo pridobiva vse simpatije. Žal nam je samo, da nam neznanje krasne slovenščine brani najhpleje priporočati jo; pa vsaj opozarjamo nanjo».

V dobi, ko so mladi postajali nezadovoljni z uredništvom Lj. Zvona, so se začeli zbirati okrog «Slovenke» Iv. Cankar. O. Zupančič, Cv. Golar, Zofka Kvedrova i. dr. in so priobčevali v njej svoje novele in pesmi.

Na zadnjih letnikih «Slovenke» je viden vpliv tedanjih dunajskih «Dokumente der Frauen» in berlinske «Die Frau». Dasi je bil ta vpliv listu v vsakem pogledu le na korist, mislim, da ga je za tisti čas premoderna smer ubila. Premalo je bilo Slovenk, ki bi ga bile čitale in razumele, še manj pa takih, ki bi ga bile plačevale in ž njim soglašale.

A tudi dopisnic je bilo čimdalje manj. Že Marica Nadliškova je koncem III. letnika tožila, da «naše ženstvo še ne more tako globoko segati v te razprave». Pod Ivanko Klemenčičevo-Anžičevo se je krog sodelovalk še zmanjšal. Mislim, da se ne motim v domnevi, da je bila bistra in napredna dopisnica zadnjih letnikov «Slovenke» «Leda» — moškega spola.

V svojem VI. letniku je priobčila «Slovenka» v Dermotovem prevodu Macharjevo «Magdaleno» in Puškinovega «Evgenija Onjegina».

Brez vsakega prednaznanila je «Slovenka» koncem l. 1902 preminula; izhajala je bila šest let. In slovensko ženstvo je ostalo za dolgo dobo let brez stalnega glasila. A še doslej nimamo ženskega lista, ki bi bil enak tržaški «Slovenki».

Nekaj let smo bili brez ženskega glasila; le za silo so ga zastopali nekateri gospodinjski listi.

„Domači prijatelj“

mesečnik za odjemalce Vydrove tovarne hranil, je izhajal od l. 1903—1914 v Pragi. Urednica mu je bila vso to dobo *Zofka Kveder-Jelovškova*. «Domači Prijatelj» je bil družinski list, ljudem v zabavo in pouk. Zasledoval ni nikakih izrazito ženskih teženj, navajam ga pa, ker mu je bila ženska urednica in glavna dopisovalka ter so sodelovale pri njem Elvira Dolinarjeva, Kristina, Vida Jerajeva, Minka Govékarjeva, Ljudmila Poljančeva, Lea Faturjeva i. dr.

List je bil razširjen skoraj tako kakor Mohorjeve knjige in je našel slovenski narod v njem mnogo lepega razvedrila, pa tudi dokaj koristnih nauk.

„Slovenska Gospodinja“

je pod uredništvom *Minke Govekarjeve* izhajala v Ljubljani od l. 1905 do všt. l. 1909 mesečno na osmih straneh velike osmerke in od l. 1910 do l. 1912 — skupaj osem let — na osmih straneh male osmerke. Prinašala je članke in drobne vesti, spadajoče v delokrog gospodinjje, matere, vzgojiteljice, poročala redno o ženskem društvenem delovanju, o zahtevah in uspehih ženstva doma in drugod, pričbjevala pa je tudi higijenske, socialno-pravne in leposlovne sestavke v vezani in nevezani besedi. Poleg Slovenk so sodelovali zdravniki, pravniki in razni ugledni literatje. Izdajala jo je brezplačno najprej Jelačinova, pozneje Kolinska tovarna kavinih surogatov. Bila je zelo razširjena ter so jo zlasti Slovenke na deželi rade čitale.

„Naša Gospodinja“

je kot priloga «Slovenca» in «Domoljuba» izhajala od l. 1910 do l. 1914 v Ljubljani na štirih straneh enkrat mesečno. Izdajala jo je Kolinska tovarna. Bil je izključno gospodinjski list pod uredništvom *Eme Pečejeve*. Prinašala je tudi članke o vrtnarstvu in živinoreji. Sodelovale so: Lea Fatur, Marija Remec, Cilka Krek, Julija Jaklič, Minka Odlasek i. dr.

„Slovenska žena“

mesečnik, ki ga je urejal in izdajal l. 1912 Rudolf Šega v Ljubljani. Izšlo je samo pet števil.

„Ženski list“

Glasilo slovenskega socialističnega ženstva. Izdajateljica in odgovorna urednica mu je bila *Alcjzija Štebijeve*. Izhajal je l. 1913, a izšlo je le pet števil. Namen lista je bil, da vrši socialistično propagando med delavkami in jih vzgoji za razredno zavedne bojavnice v Jugoslovnski socialno-demokratski stranki. List je imel lepo bodočnost, ali prenehati je moral izhajati zaradi nebržnosti nekaterih takratnih socialistov.

„Ljubljanska Slovenka“

Kmalu po prevratu, 15. januarja 1919 je izšla v Ljubljani «Slovenka», glasilo slovenskega ženstva, druga tega imena. Šele v drugi štev. v članku «Za dr. Krekom» nam razgrinja svoj program.

«... Resen ženski list se ne more pečati s paberkovanjem iz gospodinjstva in prinašati malo o kuhi, malo o snaženju, malo o vrtu za zelenjavo, pa o kvačkanju in vezenju s slikami po zgledu nemške «Mädchen-Zeitung»... To je tisti značilni stari ženski diletantizem, ki se igračka z vsem mogočim... Danes se mora dekle že v ljudskih šolah učiti gospodinjstva, se izpopolnjevati v gospodinjskih in strokovnih šolah. Opozarjati treba žensko mladino, da si pridobi temeljito strokovno izobrazbo za pridobitne poklice, pečati se je treba z umsko izobrazbo mater, vzbujati v ženstvu smisel za socialno delo, braniti in zastopati zahtevo po ženskih političnih pravicah.»

«Slovenka» št. 2 je imela torej jako lep in resen ter vsega uvaževanja vreden program: «Vzgajati ženstvo k samostojnosti, značajnosti, blagosti in notranjemu poštenju, izobraževati ga, poglobljati v njem smisel za naravne in npravne dolžnosti in naloge žene, utirati mu pot do pravic, ki mu gredo po božji in natorni postavi.»

Po tem programu se je tudi ravnala. Prinašala je članke o vzgoji in šolstvu, o delovanju ženskih društev, zavzemala se za pravice ženstva vobče in še posebej za pravice služkinj, delavk i. dr., priobčevala v vsaki številki pesmi in kako črtico ter celo vrsto informativnih drobnih vesti o stremljenjih in pridobitvah ženstva doma in v tujini.

Sodelovale so pri «Slovenki» dr. Angela Piskernik, Lea Fatur, Cilka Krekova, Antonija in Marija Stupca, M. Elizabeta in še par drugih ter več moških. Urejala je list prav spretno do 6. številke *Ivanka Klemenčičeva*. Kdo mu je bil urednik pozneje, ni možno razbrati.

Koncem prvega leta je «Slovenka» žal prenehala izhajati, bržčas zaradi premajhnega števila naročnic; teh pa menda zato ni bilo, ker «Slovenka» ni hotela biti navaden družinski list.

„Koroška Zora“

glasilo Zveze ženskih društev za Koroško, je izhajala v času plebiscita l. 1920, najprej v Borovljah, pozneje v Velikovcu. Urednici sta mu bili *Ani Furlanova* iz Borovelj in *M. Modičeva* iz Velikovca. Dvigala je zavednost slovenskih Korošic, poročala o delu Jugoslovenk, prinašala navdušujoče pesmi, članke, črtice, vesti o vzornem gospodinjstvu i. dr.

„Jadranka“

«glasilo zavednega ženstva» jo imenuje njena urednica in izdajateljica *Mara Stepančič-Gregoričeva*. Izhajala je v Trstu po enkrat mesečno od l. 1921 do všt. 123. Ponajveč je pisala vanjo urednica sama ali je prinašala ponatiske iz drugih listov, zlasti iz «Slovenske Gospodinje».

„Goriška Slovenka“

Bila je naslednica ljubljanske «Slovenke», že tretja tega imena. Izhajala je v Gorici po enkrat mesečno od začetka do konca leta 1922. Urednica ji je bila *G. Ferjančičeva*. Bila naj bi ognjišče, ob katerem se shajajo in pogovarjajo vse primorske Slovenke, predvsem matere, gospodinje, ker «žena bodi v prvi vrsti mati in gospodinja». A tudi uradnice, služkinje, učiteljice naj bi v listu «razodevale svoje težave, pa tudi svojo radost». Poleg spiskov o vzgoji, gospodinjstvu, ročnih delih, o modi in kuhinji je prinašala životopise «znamenitih Slovenk»: P. Pajkove, Zofke Kvedrove, Jos. Turnograjske, M. Elizabete i. dr., pripovedne spise, pesmi in poročila o ženskem društvenem delovanju. Sodelovale so pri njej Roža Gorska, M. Elizabeta, Ivanka S., Vida Munihova, Ivanka Klemenčičeva, Kraljeva i. dr.

„Vigred“

«splošno dekliško glasilo». Izdaja ga od l. 1923. dalje Orliška podzveza v Ljubljani, ki ima v njej tudi kotiček za objavljanje svojih društvenih vesti. Urejal je «Vigred» najprej moški, Nardžič, od l. 1925 pa jo ureja *Anica Lebarjeva*, učiteljica na šoli za manjnadarjeno deco v Ljubljani. Na Dunaju je napravila — kot prva Slovenka — izpit iz zdravstvene pedagogike in na njeno inicijativo se je otvoril v Ljubljani l. 1911 prvi specialni razred za manjnadarjeno deco. Njena zasluga je, da imamo sedaj v Ljubljani šestrazredno šolo za manjnadarjene otroke. Poleg mnogih člankov o zdravstveni pedagogiki, o vzgoji in pouku manjnadarjenih, ki izhajajo v listu «Slovenski Učitelj», je izdala l. 1920. samostojno delo «Oskrba manjnadarjencev», ki je edino slovensko delo te vrste. Lebarjeva sodeluje tudi pri «Gospodinjskem koledarju» in «Ženskem Svetu» ter predava v raznih dekliških krožkih o vzgojnih vprašanjih.

Sotrudništvo «Vigredi» se zbira večinoma iz mladih, nadarjenih dijakinj in učiteljic. Prinaša vse, kar mora zanimati dekleta

in jim koristiti: vzgojne, samovzgojne članke, dalje sestavke o umetnosti, slovstvu, beletrijo v vezani in nevezani besedi ter poročila iz dekleškega sveta. «Vigred» se tiska v 5000 izvodih.

„Ženski list“

glasilo Zveze delavskih žen in deklet, izhaja kot mesečnik od l. 1924 dalje v Ljubljani. Urednica *Marija Rakovčeva*. Več glej v članku «Žena delavka».

Končno naj zaradi popolnosti omenim še ljubljanski list

„Vesna“.

Marija Šarc, rojena v Ljubljani, lastnica modnega atelijeja, je ob postanku Jugoslavije pričela delovati za samostojen slovenski modni list. Z vztrajnostjo in idealizmom se jej je posrečilo v januarju leta 1921 sestaviti konzorcij, ki je pričel v maju 1921 izdajati prvi slovenski modni list «Vesna».

«Vesna» je bila vsestransko najboljše zamišljena, bogato ilustrirana revija, spremljana po sodelovanju nekaterih naših prvih umetnikov in pisateljev. Imela je prinašati vsestransko umetnost, navodila za domačnost in svetovno modo. V glavnem bi se bila pa morala v «Vesni» spajati moda s slovensko in sploh slovansko tradicionalno narodno umetnostjo, kar bi bilo lahko tvorilo novo široko polje v umetni obrti. Vkljub vsemu prizadevanju in velikim denarnim žrtvam je «Vesna» po svoji 5. številki prenehala izhajati.

Ko se je naša država udeležila razstave dekorativne umetnosti v Parizu, so merodajni faktorji pritegnili Šarčevo v pripravljalni odbor.

Šarčevi se je na pariški razstavi posrečilo doseči uspeh; pariški forum je odlikoval njene tvorbe s srebrno kolajno. Šarčeva je prva v Parizu odlikovana Slovenka.

Prvi stalni ženski list za tržaško «Slovenko» smo dobili, kakor že rečeno, zopet iz Trsta.

„Ženski svet“ in njegove sotrudnice

Fizijologi in dušeslovci nas uče, da je ženska svet zase, da gleda v svet s svojega stališča in da ima na svetu tudi svojo posebno nalogo. — Ali ne pride nov moment v literaturo, v kulturo s tem, da primejo tudi ženske za pero in da začno pisati iz svojega delokroga kot matere, vzgojiteljice človeštva?

Iz Aškerčevega pisma Vidi Jerajevi z dne 8. junija 1897).

Dne 8. novembra leta 1922. se je pod predsedstvom vrle narodne delavke, *Antonije Slavikove* v Trstu ustanovilo »Žensko Dobrodelno Udruženje«. Svoje poslovanje si je razdelilo v tri odseke: a) dobrodelni, b) prosvetni in c) odsek za ročna dela.

»Prosvetni odsek si je nadel nalogo, da bo skrbel za duševni napredek ženstva. Svoje delo je osredotočil v priprave za izdajanje ženskega lista, ki naj bi bil društveno glasilo in obenem posredovalec vsake dobre, lepe in koristne besede.

Uredništvo lista je prevzela učiteljica *Pavla Hočevarjeva*, rodом iz Velikih Lašč ki se je izšolala v Ljubljani. Inteligenca, jeklena energija in izredna marljivost so vrline Pavle Hočevarjeve. Boljšim rokam se ni moglo poveriti uredništvo lista, ki naj bi bil vodnik slovenskega ženstva. Z ljubeznijo in vnemo se je oprijela Pavla tega dela.

Že dne 15. januarja 1923. je izšla prva številka tega novega lista, izšel je »Ženski svet«. V uvodnem članku je urednica razvila svoj program za list. Med drugim pravi:

»Naša duševna poljana je priprosta kakor naša gruda. Na njej živi poleg kmetice in služkinje tudi srednje izobražena žena; manjka nam industrijskih delavk. Za to bomo sejale tako seme, ki bo moglo pognati korenine na naši njivi. Komur je na srcu napredek lastnega rodu in blagostanje človeštva, naj stopi v naš krog in sodeluje za prosveto ženstva, ki ima že po starem pregovoru važno in resnično nalogo: podpirati tri vogale skupni hiši človeštva».

Gotovo takrat urednica ni mislila, da bodo njene besede šle tako globoko do srca slovenskemu ženstvu, saj si ni upala misliti, da se odzove njenemu pozivu toliko sotrudnic, a še manj si je v svoji skromnosti upala misliti, da najde list, ustvarjen s tako skromnimi sredstvi, toliko hvaležnega odziva med ženstvom. List je napredoval bolj in bolj, postajal od leta do leta popolnejši

ter je našel pot do zadnje gorske vasice. Razširjen ni samo v zasedenem ozemlju, nego tudi po vsej Jugoslaviji, da, po vsej Evropi, kamorkoli je zanesla usoda slovensko ženo, ter v daljno Ameriko, Afriko in Avstralijo, povsod sprejet s hvaležnostjo in priznanjem.

Prisrčnemu pozivu urednice lista so se odzvale številne sotrudnice. Že v prvem letniku srečamo znana imena: Vera *Albrechtova*, Marica *Bartolova*, Davorinka *Deželova*, Minka *Govekarjeva*, Iv. *Klemenčičeva*, Mar. *Kmetova*, A. *Lebarjeva*, Poldi *Leskovčeva*, Alojzija *Štebijeve*, *Trdanova*, *Utva*, *Zemljanova* in *Zupančičeva*. Pozneje opazimo *Breščakovo*, *Faturjevo* Leo, *Vido Jerajevo*, *Zofko Kvedrovo*, *Ferjančičevo*, Antonijo *Grmekovo*, Mašo *Gromovo*, Marijo *Zalarjevo*, mladostno Marjano *Kokaljevo*, *Mirjam* in *Rovanovo*. Tretji letnik nas seznanja tudi že z mladim, svežim naraščajem. Med pesmicami so *Kristina*, *Maksa Samsova*, *Dora Grudnova*, slednja tudi med pripovedniki, kakor tudi *Manica Komanova* in končno člankarice *Boškinova*, *T. Čargo* in druge.

Seveda je list s tako širokim krogom sotrudništva, kateremu so se še pridružili razni priznani moški pisatelji in pesniki, tudi raznovrsten in zanimiv: Poleg romana in drugih pripovednih spisov, črtic in pesmic prinaša list razne strokovne članke in študije. Kot posebnost je »Ženski svet« nanizal pod naslovom »*Obrazi in duše*« že lepo galerijo portretov za umetnost in kulturo zaslužnih žen, pod naslovom »*Slovanske umetnice*« pa vrsto priznanih, predvsem jugoslovanskih umetnic.

Na koncu lista podajajo »*Izvestja*« drobno kroniko, pestra poročila in nasvete iz raznih ženskih panog, iz gospodinjstva, higijene, materinstva, kuhinje itd., ter književna poročila. V teh rubrikah sodelujejo najrazličnejše zgoraj neimenovane moči.

Urednici Pavli Hočevarjevi je od prvega početka do danes stala in stoji zvesto ob strani Milka *Martelančeva*. Ta je namreč prevzela pri listu urejevanje prilog.

Milka *Martelančeva*, rojena v Barkovljah pri Trstu v kremenito narodni hiši Svetka *Martelanca*, znana po svojih člankih in po vnetem delu za slovenski živelj v rodni zemlji, je kaj kmalu začutila, da ji je prostor v »Ženskem svetu« za njeno delo in potrebe ženstva pretesen. Že v drugem letniku »Ženskega sveta« je preskočila tesno ograjo in je razširila svoje delo v povečanih prilogah za ročna dela. Ustvarila nam je, česar Slovenke doslej nismo imele, *domač modni list*. Skromen je, a naš, *povsem naš*.

Z modno prilogo je začela izdajati tudi krojne pole in je s temi dala priliko ženstvu, nevesčemu v prirojevanju in izdelovanju perila in oblek, da si je začelo po dobrih krajih iz »Ženskega sveta« izdelovati spodnja in zgornja oblačila.

Bogate priloge za ročna dela, večinoma sami narodni motivi, so si pridobile v kratkem času sloves, kakoršnega zaslužijo.

Priloge za ročna dela se ponašajo z uglednimi imeni: na prvem mestu je umetnica svoje stroke, gčna. Špelca *Mladičeva*, strokovnjakinji Minka *Sovretova* in Mila *Šentjurčeva* iz Slovenj-gradca, nadalje Adela *Šušteršičeva*, *Ksenija*, in še nekaj drugih strokovnjakinj. Vse skupaj so pripomogle, da imajo priloge toliko uspeha.

V tretjem letniku se je list v očigled znatnemu številu sotrudištva in tudi naročništva razširil iz poldruge pole na dve poli velike osmerke vsaka številka. Priloge za ročna dela se večajo od leta do leta, da, od številke do številke. V IV. letu so se razvile in izpopolnjevale še hitreje. Četrta številka nas je presenetila s prvo *barvano* prilogo. Ustrezajoč potrebam in zahtevam naročnic, s pomočjo ojačenega krdela sotrudič, nam je prinesla majska številka v četrtem letniku zopet novost in sicer na zadnji strani krojne pole, ki je bila doslej prazna, število lepih predlog za razna ročna dela, s katerimi znaajo ženske ročice dičiti svoj dom.

Iz imen med sotrudištvom in mladim naraščajem pri »Ženskem svetu« razvidimo, koliko duševne sile in sposobnosti, smisla za lepoto in napredek je skritega v naši ženi. Treba ji je dati samo prilike in bodrila, da razvije svoje zmožnosti in se udejstvi. Uklenjena dolgo v robstvo, se je končno osvobodila in je slična ptici, ki zleti iz dolgotrajnega jetništva in zapostavljanja k svetlobi in solncu.

Minka Govekarjeva :

Elvira Dolinarjeva

Poznamo jo v slovstvu in žurnalistiki skoraj samo pod imenom »*Danica*«. Poznati in spoštovati bi jo morala vsaka Slovenka resnično naprednega mišljenja, saj *Danica* je bila naša prva izrazita feministka, najsmelejša in najmodernejša za tiste čase.

Ko sem ji nedavno stavila vrsto vprašanj, mi je odgovorila:

»Narodila sem se l. 1870 v Krškem, v hiši, ki baje ni imela duri. V Sevnici sem preživela svoje prvo srečno detinstvo... Leta 1878 me je dovedlo v Radovljico... L. 1884 so me starši poslali

v Ljubljano v internat gdčne. Huthove. Ondi sem morala izvojevati prve narodnostne boje. Saj je bil zavod povsem nemški, in učenke večinoma Nemke. Samo par Hrvatice in Slovenke nas je bilo, in okusiti smo morale dostikrat trpko zaničevanje in zapostavljanje, ki se je s strani voditeljice stopnjevalo naravnost do žaljenj.

Pa kakor vzbuja krivični pritisk vedno odpor, sem se prav v onem letu šele docela narodno zavedla... L. 1885 sem vstopila na učiteljsišče, ki je bilo takrat tudi skoraj docela nemško.

Ko sem bila v prvem letniku, je slavila nemška Ljubljana svojo »Anastasius-Grün-Feier«, ki je slovenske duhove zelo razdražila. No, pripetilo se ni nič, samo Grünu so parkrat namazali spominsko ploščo.

Vendar je ta dogodek jako pospeševal navdušenje mladine za narodno stvar. Hodili smo takrat — dijaški svet namreč — s trobojnicami v gumbnici. Celo v šoli so paradirali ti trakci na naših prsih. Kvečjemu če je prišel kak prof. Linhart ali Samhaber v razred, se je znak našega navdušenja skril v nedrije.

Najsvetlejši dogodki mojega šolanja so bili koncerti, ki jih je z nami prirejal naš nepozabni prof. Nedvěd. Sicer pa je potekalo življenje precej enolično, posvečeno samo študijam.

Po maturi sem nastopila mesto v Poljanah pri Škofjiloki, a že čez tri mesece sem odšla na Veliko Dolino (pri dolenskih Jesenicah), kjer sem se zasidrala za življenje... Omožila sem se, prišli so otroci, dela in brige čez glavo. Tako sem dala slovo učiteljskemu stanu, da se posvetim samo družini.

Že dolgo sem se bavila z željo, da bi napisala in objavila nekaj svojih misli, svoje nazore, povzdignila svoj glas v imenu svojih tovarišic... Pa se je v Trstu pojavila »Slovenka«... Začela sem s skromnimi poizkusi, tipaje in preiskujoč teren.

Ko sem se udomačila, sem se lotila ženskega vprašanja, o katerem se slovenskemu ženstvu takratne dobe skoraj še sanjalo ni.

Kaj me je dovedlo do feminizma, vprašate. Življenje samo. Spoznanje, da ni vse v redu v razmerju med moškim in žensko, da tako ne sme in ne more ostati. Tudi sem v oni dobi mnogo čitala. Ellen Keyeva, Baškirčeva, Kovalevska, Laura Marholmova, dunajski »Dokumente der Frauen« so me zanimali ter so mi dali mnogo razmišljati...

Spoznala sem, kako nevredno ulogo igra žena v človeški družbi, in kako strašna krivica se ji dogaja. Tako so nastali tisti

članki o moderni ženi, o novem gospodinjstvu, o ženski emancipaciji, o ženskih študijah, za svetovni mir, o materinskih pravicah (proti varuštvu moških), o uspehih ženstva drugje in o njegovih nadaljnjih zahtevah, o novih, ženskam koristnih pridobitvah in izumih i. t. d.... v II., III. in IV. letniku tržaške «Slovenke».

Da so izzvale nekatere moje zahteve, ki so danes domalega že izvršene, ali so vsaj jako pohlevne, hudo polemiko med ženstvom samim, se pač še spominjate? Ali še veste, kako ostro mi je odgovarjala «Vanda» v imenu gospodinje stare sorte, ko sem predlagala, naj se gospodinjstvo s pomočjo raznih strojev, strojkov, plina, elektrike poenostavi in olajša ter da naj se uvede skupno gospodinjstvo?

Zelo mi je bilo delo otežkočeno, ker nisem imela stika z nikomer; ždela sem v svoji vasi sama brez vsake vzpodbude ali vnane podpore, a vendar je treba k uspešnemu delovanju tudi usnega izmenjavanja misli.

IV. letnik «Slovenke» je priobčil moje članke: Ženski diletantizem — Ženska kot vzgojiteljica. (Ta spis je izšel takrat tudi v nemškem jeziku v «Oesterr. Volkszeitung» in je bil odlikovan s častnim imenovanjem.) — Dalje: Tretji spol (Misli ob čitanju Wolzogenovega romana «Das dritte Geschlecht»), — Svobodna ljubezen, — Ali je žensko gibanje upravičeno, — Nekaj o organizaciji ženstva, — Naše državlanske pravice, — potem polemične članke, spise o vzgoji i. dr.... Za vse to mi je «Slovenka» odprla gostoljubno svoje predale. Samo par mojih člankov je bilo raztresenih v «Edinosti» in «Slovenskem Narodu».

Žal, da je agilna in mnogo čislana urednica Marica ostavila «Slovenko»... Preteklo je zame par prav sterilnih let... Ko je ustanovila Vydrova tovarna v Pragi list «Domači Prijatelj» pod redakcijo Zofke Kvedrove, sem zopet zgrabila za pero. Toda feminizem je bil zame odpravljen. Prvič se mi je zdelo, da je sloven. ženstvo že našlo svojo pot, čeprav ne zmeraj v smeri, ki sem si jo želela jaz, drugič ni bil «Domači Prijatelj» list za take razprave. Treba mu je bilo predvsem beletristike za priprosti čitateljski krog. Začela sem torej pisati kratke povestice, črtice, ki sem jim jemala snov pogosto iz pestrega življenja svoje kmečke okolice. Število teh povestic je veliko. Napisala sem tudi nekaj sestavkov o narodnih vražah, o coprnica, pa tudi o vzgoji, o gospodinjstvu i. dr. Take in enake črtice in razprave iz mojega peresa je poleg «Domačega Prijatelja» prinašala tudi «Slovenska Gospodinja» Jelačinove, pozneje Kolinske tovarne.

Toda prišla je vojna. Tvorнице so ustavile svoj obrat in listi so prenehali izhajati. Jaz sem si v Ljubljani s pisarniškim delom služila svoj kruh. Pozneje sem se sicer z obitelji vrnila na Veliko Dolino in naposled tudi k prvotnemu poklicu. Šola me zdaj popolnoma zavzema; če pišem kaj, pišem učne slike. Tako sem se lotila sestave prve čitanke po novi smeri. Za prihodnje leto sem preskrbljena s tem delom.

Kako bo pozneje? Ne vem — toda mislim, da se je moje literarno pero za vedno osušilo...»

Danica, ljuba znanka iz deklških let, daj, oglasi se zopet!

Minka Govekarjeva :

Ivanka Anžič-Klemenčičeva

Menda edina Slovenka, ki si je izvolila žurnalistiko za svoj življenski poklic, je Ivanka Anžič, udovljena Klemenčičeva. Rojena l. 1876 v Ljubljani, je dovršila tu šentjakobsko deklško šolo. Bolj kot šolske knjige jo je zanimalo drugo čtivo. Brala je vse vprek, kar ji je prišlo v roke, brez sistema, kakor večina mladih ljudi. Bila je ena prvih zasebnih uradnic. Kot taka se je seznanila z Zofko Kvedrovo, Etbinom Kristanom in Fr. Klemenčičem. Že vzbujeno zanimanje za knjige in vse kar je ž njimi v zvezi, je dobilo v tej družbi novega netiva. Zofka Kvedrova, energičnejša in podjetnejša izmed obeh, je odšla v Trst. In prav v tem času se je v tržaški «Slovenki» (l. 1899) pojavila Ivanka Anžičeva s svojimi članki o ženskem vprašanju ter s črticami «O Božiču», «Iz življenja», «Matija Šlibar».

Po posredovanju Frana Klemenčiča so Ivanko Anžičevo koncem l. 1899 poklicali v Trst, da prevzame uredništvo «Slovenke». Tu se začela njeno pravo življenje publicistke, dasi je tudi še v Trstu opravljala službo zasebne uradnice, saj urejevanje «Slovenke» je bilo častno mesto. — Bila je tudi tajnica «Zavoda sv. Nikolaja».

V IV. letniku je priobčila Anžičeva nekaj črtic, glavno svoje delo pa je kot urednica posvetila treznemu razmotrivanju vseh specifično ženskih socialnih vprašanj. Pisala je članke, ki so še danes prav tako aktualni, kakor so bili takrat. Nekaj tega, kar je zahtevala Anžičeva vztrajno in podprto z dokazi upravičenosti, je ženstvo že doseglo.

L. 1900 se je poročila s Fr. Klemenčičem, ki se je tudi mnogo trudil za «Slovenko».

V naslednjih letnikih se je zavzemala Ivanka Klemenčičeva s pristrčnim sočutjem za delavke, služkinje, pisala opetovano o

težkih razmerah proletarske žene, o potrebi njenega zavarovanja za starost in onemoglost, pobijala prostitucijo i. dr.

Kakor Marica Nadliškova, je imela tudi ona dovolj prilike, da je kot urednica v polni meri spoznala resničnost dogodbe o mlinarju, njegovem sinu in oslu. Vedno se je našlo dosti nezadovoljnejev in kritikastrov. Tem je bil list preveč »emancipiran» («Slovenski Učitelj»), drugim zopet premalo radikalen (Delavec-Rdeči Prapor, Linhart v «Dokumente der Frauen»), a tretjim se je zdelo, da sploh ne razume ženskega vprašanja («Jug»). Vse to pa samo dokazuje, da je Ivanka Klemenčičeva zadela pravo. Pod njenim uredništvom je postala tržaška «Slovenka» forum, kjer so se razpravljale želje in potrebe vseh slojev slovenskega ženstva.

Toda naše žene takrat še niso bile zrele za pogumno modern ženski list. Saj je večini tudi še danes bolje ustrezno s poljudnimi listi, ki prinašajo vsakega nekaj. Ni se nam treba sramovati tega; tudi od mož pisane ter urejevane revije so umirale in umirajo še danes zaradi pomanjkanja naročnikov.

Koncem l. 1902 je «Slovenka» prenehala izhajati. Klemenčičeva se je s svojim možem preselila v Istro. V tem času je prinesel «Slovenski Narod» daljši potopis o Istri.

L. 1908 sta se nastanila Klemenčičeva v Ljubljani, kjer sta oba vstopila v uredništvo «Slovenca»; tu je Klemenčičeva še danes. Nekaj njenih leposlovnih črtic je prinesel «Domoljub». V času balkanske in svetovne vojne je pisala pet let «Družinsko pratiko».

L. 1919 jo najdemo kot urednico ljubljanske «Slovenke», ki je izhajala v Katoliški, sedaj Jugoslovanski tiskarni, a Klemenčičeva je že po prvih treh številkah pustila uredništvo. — Kasneje je precej sodelovala pri «Socialni Misli». Njen članek «Žena in njeni cilji» je prinesel v prevodu kot uvodnik «Korrespondenzblatt für den Kath. Klerus in Oesterreich». — V berlinskem ženskem listu «Die Frau» je priobčila daljši članek o ženskem gibanju v Jugoslaviji. Sodelovala je tudi pri goriški «Slovenki». Danes je Ivanka Klemenčičeva stalni član uredništva «Slovenca», v katerem ima že nekaj let predvsem oddelek za vesti iz Amerike. Piše pa tudi druge, v žensko področje spadajoče članke in notice. Razen tega sodeluje tudi pri tržaškem «Ženskem Svetu».

Alojzija Štebi

«Rojena 24. III. 1883. l. v Ljubljani, sem l. 1903. dovršila učiteljske v Ljubljani in bila učiteljica do 1. IV. 1912. l. Takrat sem pristopila jugoslovenski socialno demokratični stranki in stopila v uredništvo socialističnega dnevnika «Zarja» v Ljubljani. V tem času sem nastopala na mnogih socialističnih shodih v Ljubljani, Trbovljah, Jesenicah, Mežici.

Leta 1913. sem pričela izdajati in urejati «Ženski list», mesečnik za delavke. Izšlo pa je le pet števil. Od februarja 1914. l.

do izbruha svetovne vojne je izhajala «Zarja» le po dvakrat na teden in sem bila edina urednica lista.

Takoj, ko je bil izročen Srbiji avstrijski ultimatum, je bila «Zarja» ustavljena od oblasti, ker ga je ostro kritizirala. V času, ko sem bila v uredništvu «Zarje», sem tudi urejala mesečnik «Tobačni delavec», glasilo Strokovne zveze tobačnega delavstva. Ta list je bil koncem l. 1916. zaradi protiaustrijskega članka oblastveno ustavljen.

V poletju leta 1917. je pričela soc. dem. stranka zopet izdajati dnevnik «Naprej», kateremu sem bila glavna in odgovorna urednica nekaj mesecev, dokler ni prišlo v stranki do spora med «mladini» in «starini». Mladini so se odcepili, ustanovili koncem

1. 1917. «Slovensko Soc. Matico», katere prva predsednica sem bila jaz.

«Slov. Soc. Matica» je pričela januarja 1918. izdajati mesečno revijo «Demokracijo», katere urednica sem bila in ostala do avgusta 1919. «Demokracija» je zastopala načela takozvane Socialistične omladine, ki se je postavila v nacionalnem pogledu popolnoma na jugoslovensko stališče. Uvodne članke, šifrirane z a. š., sem pisala jaz. Ko je nastal v soc. dem. stranki l. 1919. spor med levičarji in desničarji, sem izstopila iz stranke.

V decembru l. 1918. sem vstopila v državno službo k poverjeništvu za socijalno skrb takratne Narodne vlade za Slovenijo. V drž. službi sem še do danes referent za zaščito dece in mladine pri velikem županu ljubljanske oblasti.

Od decembra 1923. do 1. aprila 1925. sem bila urednica «Našega Glasa», ki je izhajal trikrat na mesec kot glasilo «Osrednje zveze drž. nameščencev za Slovenijo».

Sedaj sodelujem samo pri «Ženskem Pokretu», ki izhaja v Beogradu. Leta 1918. je izšla moja brošura: Žena in demokracija, leta 1924. pa moja brošura: Zaščita zanemarjene mladine».

Op. uredništva: Na našo prošnjo nam je podala Al. Štebi o sebi tu objavljene podatke.

Pripominjamo še: Al. Štebi je najizrazitejša, najagilnejša feministka ne le Slovenije, nego menda tudi Jugoslavije. Stavila si je takorekoč za svojo življenjsko nalogo, da pribori vseobče priznavanje in državno sankcijo ženske npravne, socialne in pravne enakopravnosti. Dosledno pogumno in ne ozirajoč se niti na desno niti na levo zasleduje Štebijeva s fanatizmom najgloblje vere vedno isti cilj, socijalno in politično svobodo. Kot optimistka, ki se ne da oplašiti po nikakih neuspehih, je vsa prevzeta po uverjenju, da dospe končno tudi naše ženstvo do veljave polnovrednih državljanek.

Alojzija Štebi je najmarljivejša delavka v največjih dveh jugoslovenskih ženskih organizacijah: Narodnem ženskem Savezu SHS ter v Feministični alijansi SHS. Ona je na čelu drugih Slovenk na plenarni seji N. Ž. S. v aprilu l. 1919 v Novem Sadu prva predložila seji popolnoma feminističen program, ki obsega tudi žensko volilno pravico. Prav ta nastop Slovenk je dal N. Ž. S. pobudo, da je posvetil svojo naslednjo sejo oktobra l. 1921 v Splitu izključno le vprašanju, kakšne reforme naj zahteva ženstvo naše države v novem državnem zakoniku. — Po načrtu Štebijeve so se sestavila in sprejela temeljito preosnovana pravila N. Ž. S.

Ona je dalje sestavila program Feministične alijanse države SHS, ki je bil na ustanovnem občnem zboru v Ljubljani dne 23. oktobra l. 1923 sprejet skoraj v celoti.

Štebijeve se je udeležila kot zastopnica Jugoslovenk X. mednarodnega kongresa za žensko volilno pravico v Rimu od 12. do 19. maja 1923 in je potem v slovenskih listih in na sestanku poročala o njem. Štebijeve je poleg nekaterih drugih zastopala Jugoslovenke tudi na kongresu Mednarodne ženske zveze v Washingtonu od 4. do 14. maja 1925. O tem je poročala na sestanku in v »Ženskem Svetu».

Štebijeve je končno januarja l. 1926 po vzorcu »Ženskega Pokreta» v Beogradu ustanovila v Ljubljani žensko organizacijo enakega imena in enakih smotrov.

Pri tem Al. Štebijeve nikakor ni glasnica kakšne smešne, pretirane ženske emancipacije; trezno in premišljeno stremi le za cilji, ki so upravičeni in v moderni državi dosegljivi.

Al. Štebi je jako sposobna redaktorka in žurnalistka. Svoje misli izraža jasno, trezno, da, skoraj suhoparno in brez literarnih olupšav. Ali kar pripoveduje, zadeva v živo, prepričuje in zavzema.

Kot uradnica v državnem socialnem skrbstvu je dobra poznavalka in zaščitnica naše dece in mladine ter je pri tem plemenitem delu tudi s svojim srcem. Bila je ena glavnih inicijatorok pri delu za ustanovitev modernega Dečjega in materinskega doma ter deluje v odboru od početka doslej. O zaščiti dece in mladine je opetovano predavala v Ljubljani, Mariboru, Trbovljah i dr. ter so prinesli izvlečke teh predavanj »Ženski Svet», »Gospodinjski koledar» ter deloma tudi ljubljanski dnevnik.

Končno naj — nerada, a na zahtevo tovarišice — priobčim še ljubeznivo poročilo o sebi!

Mira Engelmannova:

Minka Govekarjeva

Petindvajsetletnica Splošnega ženskega društva pomeni tudi 25 let neumornega dela njegove tajnice Govekarjeve. Njeni nezlomljivi volji in agilnosti se je zahvaliti, da so bili vsi društveni sklepi in akcije tako častno tudi izvedene. V inicijativnosti pa ima malo enakih.

Rojena l. 1874 v Trebnjem na Dolenjskem, je dovršila učiteljske v Ljubljani in je nekaj let učiteljevala. Že v tem času je pisala razne črtice in novele v Sloven. Narodu, Edinosti in Slovanskem Svetu. L. 1897 se je poročila. Istega leta je izšla v

Slov. Narodu njena daljša novela «Šah-mat» pod pseudonimom Iv. N. Vrtnik.

Mnogo se je bavila s študijem slovanskih jezikov in je prevedla iz ruščine zbirko novel in črtic, ki jih je l. 1902 izdala knjigarna Kleinmayr-Bamberg pod naslovom «Ruska moderna» z obširno študijo o avtorjih Gorkem, Andrejevu, Skitalcu, Buninu in Čirikovu. Ta knjiga nas je prva seznanila z najmlajšimi ruskimi pisatelji.

Velike praktične vrednosti za slovensko ženstvo je njena knjiga «Dobra kuharica» (l. 1903), ki obsega 35 tiskanih pol.

Govékarjeva si je morala sestaviti skoraj vso kuharsko terminologijo, ker sta bili edini slovenski kuharski knjižici Valentina Vodnika in Magdalene Pleiweisove silno pomanjkljivi in polni nemških izrazov. Pošla je že tudi druga pomnožena izdaja.

Ko je l. 1900 pomagala ustanavljati prvo žensko društvo v Ljubljani, je bila s 27 leti že zrela žena, temeljito naobražena in širokega obzorja. Kot tajnica društva, ki je skrbelo za širšo izobražbo slovenskega ženstva, je zasledovala splošno žensko javno

delovanje. Zato je imela tople stike s češkimi, hrvatskimi, srbskimi in tudi nemškimi ženskimi društvi. Zlasti k Čehinjam jo je vlekle srce. L. 1907 je aranžirala izlet 56 Slovenk v Prago, kjer je bil ob času vsesokolskega zleta improviziran prvi vseslovanski ženski shod na »Starometski radnici».

Za razumevanje socialnih in kulturnih pridobitev ženstva po tujih državah je pripravljala Minka Govékarjeva Slovenke tudi z informativnimi spisi in članki po slovenskih dnevnikih in v mesečniku »Slovenska gospodinja«, ki ga je urejala od l. 1905 do 1912. Njeni temeljiti sestavki o pravicah in dolžnosti žene-državljanke so bili svoječasno prvi te vrste. Poročala je o ženskem pokretu po vsem svetu, predočevala delo in žrtve velikih žen in z vzgledi bodrila k posnemanju. Pisala je o uzgoji trezno in napredno, da čutiš takoj: vse je zajeto iz prakse in je vzniklo v srcu moderne učiteljice, žene in matere. Povsod povdarja višjo in globljo duševno in srčno kulturo, ki dovede ženstvo do njegovih pravic. Feministka je v najlepšem pomenu te besede. Vedno pozitivna v svojem delu ter trezna in prevdarna v svojih zahtevah je ženski pokret pravilno razumevala in ga tudi pravilno tolmačila.

Mnogo je pisala, a le malokje se je podpisala s pravim imenom; posluževala se je psevdonomov: Minka Kastelčeva, Ivanka Smerekarjeva, Vida Dobova, Mila Dobova, Marica Ribnikarjeva, Minka Vasičeva in M. G.

»Slovenska gospodinja« je bila po veliki večini njeno delo, saj je bilo stalnih sotrudnic takrat še težje dobiti kot danes. Kljub temu je delala in pisala tudi izven uredništva. L. 1907 je izdala Slovenska Matica njen prevod iz ruščine Leva Tolstega tragedijo »Moč teme« s študijo o Tolstem. Leto zatem je izšla njena »Dobra gospodinja«, zbirka praktičnih navodil za žene in matere. Prevedla je za gledališče celo vrsto dram in komedij iz srbohrvaščine in nemščine ter nekaj novel in romanov, ki so izšli v podlistku Slov. Naroda in Jutra.

Bila je stalna sotrudnica »Ilustrovanega Tednika« in »Tendenskih slik«, prevajala je zanje romane, novele in črtice, pisala gospodinjske stvari, ponajveč pa feministične članke o slovanškem in v obče v svetovnem ženskem gibanju. Dopisovala je še v celo vrsto listov in piše danes v Jutro, Slovenski Narod in Ženski svet.

Kot tajnica slovenskega dela Narodnega ženskega Saveza SHS je Govékarjeva marljivo delovala za ustanovitev Dečjega doma kraljica Marije. Po njeni inicijativi in pod njenim vod-

stvom se je l. 1923 vršila velika dobrodelna akcija za ljubljansko žensko bolnišnico. V njej pa je pred več nego desetimi leti vznikla tudi ideja za prireditev letošnje razstave «Slovenska žena» in izdajo tega ženskega zbornika.

Narodna noša v tržaški okolici.

Alojzija Štebi:

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Slovensko žensko šolstvo in učiteljstvo

Zgodovina slovenskega šolstva še ni napisana, tem manje zgodovina slovenskih ženskih šol. Tudi meni je mogoče, da podam tu le skico, ki bi razširjena in detajlirana predstavljala novo, ogromno sliko kulturnega udejstvovanja slovenske žene.

Začetek osnovnega šolstva je zvezan pri nas z reformacijo, ki je postavila na mesto latinščine *narodni* jezik, izdajala *prve slovenske* knjige in je dala ž njimi slovenskemu ljudstvu *prve šolske knjige*. Primož Trubar je izdal prvi slovenski katekizem in abecednik: «ane Buquice, is tih se ty Mladi inu preprosti Slouenci mogō lahko vkratkim zhasu brati nauzhiti!» Živeč v prognanstvu daleč od svoje domovine, je Trubar prvi prav po očetovsko in rodoljubno skrbel, da bi se izobraževala slovenska mladina. L. 1561 je pisal tovarišem v Ljubljano: «Navajajte kmete, da naj poučujejo svoje otroke slovenski brati!» In v svoji «Cerkovni ordningi oli Naredbi» je l. 1564 povdarjal, da «obena Deshela, ne meisto, ne Gmaina ne mogō pres Shul, pres Shularieu inu pres vuzhenih ludy biti»... da je «v slednim Meistu, vtergu inu per sledni Fari Shulmoistre inu Shularie dershati...»

Tako je Trubar uvedel slovenske osnovne šole, ter je bil tudi v Ljubljani v protestantski šoli začetni pouk slovenski. In tega prvega slovenskega domačega in šolskega pouka so bile po zaslugi Trubarjevi deležne kajpada tudi Slovenke.

Šele iz odpora proti protestantizmu so se jezuitje začeli zanimati za ljudske šole. Ker so bile s protireformacijo odpravljene vse protestantske šole, ni bilo niti v Ljubljani nobene šole več, razen pri sv. Nikolaju, ki pa je bila zelo slaba, da roditelji svojih otrok skoro niso pošiljali vanjo. Tako se je šele l. 1601 ustanovila začetna šola za abecedarje pri jezuitih, kjer je ostala do l. 1621. L. 1608 je neki jezuit izposloval, da se je za pouk deklic v Ljubljani nastanila posebna učiteljica in za dečke dva učitelja. L. 1613 je bilo v Ljubljani bajē že šest osnovnih šol za dečke in deklice. Dekliška šola je bila dolgo časa na Starem trgu. Vse te šole pa so bile nemške, in šele učni načrt šenklovške šole l. 1679 omenja tudi pisanje in branje v slovenščini.

Za dekliški pouk določena šola na Starem trgu se je sčasoma opustila ter so zahajale ljubljanske deklice nato z dečki vred

v špitalsko (meščanska bolnišnica v današnji Stritarjevi ul.) in šenklavsko šolo.

Ko so prišle l. 1703 iz Gorice v Ljubljano uršulinke, so takoj odprle zasebno notranjo in zunanjo dekliško šolo, enorazrednico, ki sta se — spočetka čisto nemški, polagoma utrakvistični in šele v zadnji dobi slovenski — razširili do l. 1871 v petrazrednico in popolnili do l. 1882 v osemrazrednico. Pravico javnosti ima zunanja šola od l. 1871. Ta prva moderna dekliška šola se je l. 1894 pretvorila v petrazredno osnovno in štirirazredno meščansko dekliško šolo. Enako notranjo dekliško šolo so si uredile uršulinke predvsem kot internat. Pravico javnosti ima notranja šola od l. 1915.

Kakor protestantje, so tudi Francozi (gener. guverner ilirskih provinc maršal Marmont) l. 1820 zahtevali, da imej vsaka občina deško, a vsak glavni kraj tudi dekliško šolo.

Kamnik je imel že l. 1391 šolsko poslopje in učitelja. Župnik Maks Leopold baron Rasp je okoli l. 1700 vzdrževal večrazrednico za dečke in deklice. L. 1784 so frančiškani izpremenili trivialko v glavno šolo; l. 1787 je na tej šoli poučevala tudi Marija Kehl, žena učitelja pomočnika Janeza Kehla. L. 1788 je Kehlova poučevala tudi na obrtni (industrijski) šoli ročna dela, zlasti čipkanje. Za Kehlovo so bile obrtne učiteljice do 1790 Ana Irlich, do 1794 Neža Mejač, do 1799 Mar. Jenčič. Od l. 1793 so ženske poučevale tudi svilorejo.

Šole sta imela Fran Paglovec, župnik v Spod. Tuhinju (1705-1759), Peter Pavel Glavar, župnik v Komenadi (1750) i. dr. Paglovčeva šola je bila tudi slovenska in je Paglovec sam izdal dvoje šolskih knjig. Takisto so bile šole v Novem mestu, Stični, Višnji gori in Idriji. Večinoma pa so se ljudje na Kranjskem sami učili čitati po protestantskih in kasneje tudi po katoliških knjigah (Pratikah, Kempensarijih ali molitvenikih). Imovitejše obitelji so imele za svoje otroke najete učitelje in učiteljice.

Enako je bilo na Štajerskem. Šole so bile po mestih in večjih trgih cerkvene ali zasebne ali občinske; na kmetih so bili šolmaštri obenem cerkveniki in organisti, ki so imeli le prav malo učencev, a gotovo skoraj nobene učenke. Še slabše je bilo na Koroškem, a najslabše na Primorskem. Šole so bile ali le nemške ali le laške, zato jih ljudstvo ni maralo.

Slovensko šolstvo je zahteval za Slovence prvi Blaž Kumerdej, roj. l. 1738 na Bledu, učitelj dunajske orijentalne akademije, a njegova zdrava misel se je od Marije Terezije dalje

uresničevala le z najhujšimi borbami Slovencev do srede 19. veka.

Prva javna šola (normalka) se je z državno podporo ustanovila v Ljubljani v jeseni l. 1775 in sicer štirirazrednica z nemškim jezikom. Ker ni bilo zadovoljivih uspehov, so ustanovili še pripravljalni razred za slovensko mladino, ki naj bi se na podlagi slovenščine pripravljala za sprejem na nemško normalko. Grof Iv. Edling, pl. Kappus in Kumerdej ter Jur Japelj pa so spisali in izdali nekaj slovenskih šolskih knjig. Ustanovil se je tudi pripravniki tečaj za vzgojo učiteljev. Na učiteljice kajpada ni še nihče mislil. L. 1781 je bilo na Kranjskem baje že 16 šol z 902 dečkoma in — 202 deklicama. Dekliške posebne šole so bile v Ljubljani in v Škof. Loki, drugje so bile mešane.

V Gorici so ustanovili normalko l. 1775, v Trstu pa par let kasneje. Hkratu so odprli šole v Gradiški in Korminu ter polagoma po nekaterih drugih večjih krajih. Povsod pa so občinski odbori in celo oblasti delale teškoče, češ da za šole ni denarja niti poslopij niči učiteljev. Tudi na Štajerskem je bilo jako malo šol, a še te so bile nemške in slabó posečane. V Ptujju pa je poleg mestne nemške šole ustanovil slovensko šolo duhovnik pesnik Leop. Volkmer in s pomočjo M. Pohlinovega abecednika v letih 1769-1784 poučeval mladino branja, pisanja in verstva.

Seveda so bile na Koroškem vse šole nemške in so uporabljali le slovenski katekizem; zato se ni čuditi, da se občine, kmetje in celo gračinski krogi niso ogrevali za šolstvo. Prosvetljeni 18. vek se pač še ni mogel povzpeti do uvidevnosti, da mora biti slovenski mladini le slovenščina uspešen učni jezik.

Po zablesku svobode v dobi Napoleonove Ilirije je nastopila še črnejša tema, ki jo je prekinilo šele svitanje v dobi l. 1848, ko se je z Dunaja proglasilo načelo, da bodi materinščina tudi učni jezik. Načelo pa se je okrnjevalo znova in znova. Šele državni zakon o ljudskih šolah z dne 14. maja 1869 je ustanovil načelo za poučevanje na ljudskih šolah tako, da so postale ljudske šole v slovenskih avstrijskih krajinah popolnoma slovenske, a na osnovnih šolah višjih kategorij (od štirirazrednic dalje) se je od III. razreda dalje uvedla nemščina kot predmet. Toda tudi poslej so imeli Slovenci večne borbe zaradi šolstva, ker kjer le mogoče se je vsiljevala nemška šola ali se vsaj dajala nemščini prednost. Vzlic temu je slovenščina polagoma prodirala in slovenskih šol je bilo — vsaj na kmetih — več in več. Na Kranjskem je bilo l. 1870 vseh ljudskih šol 259, med temi 171 slovenskih, 56 slovensko-nemških, 32 pa še čisto nemških. Učiteljev je bilo 291, a tudi že — 46 učiteljic.

Vprašanje, da bi se ustanovile vsaj po večjih krajih posebne ženske šole in nastavile ženske za učiteljice, se je izprožilo iz prav komičnega povoda. Dr. Leop. Lenard pripoveduje v 3. zvezku Cirilove knjižnice: «Slovenska ženska v dobi narodnega preporoda» sledeče:

Tudi v Kamniku in Novem mestu so se ustanovile ljudske šole in poučevali so frančiškani. Toda patri so se postavili na stališče, da se ne strinja z njihovim poklicem, da bi se ukvarjali z deklicami ter so sprejemali v šolo samo dečke.

Kamničani in Novomeščani so najeli torej priletno, v čednostih dobro utrjeno ženo, ki je imela nekoliko šolskega znanja, da je vzporedno z dečki poučevala deklice. To je bil prvi začetek dekliških šol in učiteljic na Kranjskem. Iz šolske kronike kamniške dekliške šole zvemo, da je bil otec Abundij Pilpach, ki je l. 1799 ločil učence in učenke; deklice so poučevale do l. 1855 učiteljice v posebnem poslopju. Obrtnih učiteljic ni bilo več, ker se je pouk v čipkarstvu in sviloreji opustil. Voditelji pa so bili moški. Prva ženska voditeljica je bila šele Avgusta Klančar (1910-1923). Šola je danes petrazredna.

Nato so tudi Idrijčani brez tako tehtnega vzroka najeli neko žensko, da je poučevala deklice. Začetek je bil storjen in se je lahko razvijal dalje. Idejo, da bi se v slučaju skrajne sile namesto moških učiteljev mogle nameščati tudi ženske učiteljice, je sprožil že l. 1845 rodoljubni župnik Lovro Pintar (učitelj Josipine Turnograjske) v «Novicah», kjer je razpravljaj vprašanje, kako bi se napravilo več šol po deželi. Lovro Pintar je priporočal: «...Tudi ženske morejo biti za male šole po kmetih dobre učiteljice. Saj imajo ženske tudi prebrisane glave in znajo z izrejanjem otrok bolj v caker hoditi, ko moški. Razen tega učeništvo v malih šolah nobena copernija ni... Skušnja kaže, da dostikrat žene bolje učijo kot moški... Za take učiteljice bi bile vdove učiteljev, graščinskih ali cesarskih uradnikov in druge poštene žene po storjeni šolski skušnji narbolj pripravne itd.».

Pobožna Jeranova «Zgodnja Danica» je priporočala z moralnega stališča, naj se ustanavljajo po večjih krajih posebne šole za deklice, da ne bodo dečki izpostavljeni izkušnjavam. Na dekliških šolah pa naj bi seveda poučevale ženske, v prvi vrsti redovnice ali pa druge pobožne in v šolskih rečeh nekaj izurjene ženske, ki so si samski stan izvolile.

L. 1848, 6. aprila so kranjski stanovi sklenili: «Razen šolske izreje fantov naj bi se tudi izreja deklic pazljiveje izpeljavala.» A predlog na Dunaju ni našel odmeva. Naprednejši so bili v

Trstu, kjer je namestnik Stadion skrbel tudi za slovensko šolstvo, izdal slovenske šolske knjige ter nastavljal celo vrsto učiteljic. Seveda se je ondi poučevalo laško in nemško. Na Kranjskem pa so poučevale učiteljice nemško že na dekljskih rodokodelskih šolah.

Edina strokovna šola za ženske v slovenskem učnem jeziku pred revolucijo 1848 v Ljubljani je bila šola za babištvo. Največ materinščine se je slovenska mladina naučila v nedeljskih šolah. Prve pa so izza reformacijske dobe poučevale slovenščino uršulinke po svojih šolah. Tako hvalijo »Novice» že l. 1846 škofje-loške uršulinke, l. 1850 pa pišejo o ljubljanskih uršulinkah:

«Gotovo je in sploh znano, da gospe učiteljice v ljubljanskih nunskih šolah, kar pravo ljubezen do domačega jezika vtiče, marsikateriga učitelja v ljubljanskih normalnih šolah prekaša!» — Tako poroča dr. Lenard.

Kajpada je bilo po vseh samostanskih šolah poleg rodoljubnih slovenskih učiteljic tudi strupenih Nemk in fanatičnih nemškutaric.

Prvi naš učiteljski koledar iz l. 1871 navaja na dekljski ljud. šoli pri uršulinkah v Ljubljani 28 samostanskih učiteljic, dalje šestrazrednico Huthove, štirirazrednico Rehnove, štirirazrednico v. Zollerndorfove in štirirazrednico Moosove. V Kamniku je bila na dekljski šoli Ljubljančanka Mar. Jekel, ki je službovala od l. 1865. Toplice pri Zagorju so imele učiteljico Amal. Kopše iz Idrije (od l. 1868); Radeče pri Zid. mostu učiteljico Placido Tomic, Novomesto Leopoldino Roth, Idrija Elizo Škofic iz Železnikov (od l. 1870) in Marijo Krašna iz Idrije (služi od l. 1853), dekljska šola pri uršulinkah v Škofji Loki pa je imela 18 učiteljic redovnic...

Značilno za uč. koledar l. 1871 je še, da ne navaja v treh letnikih moškega učiteljsišča (ženskega ni) niti ene učiteljske kandidatke. Začetka izobraževanja učiteljic je torej menda iskati nekako od l. 1840-1853, ker je učiteljica Idriječanka Marija Krašna služila od tega leta dalje.

Prva mestna slovenska dekljska osnovna šola v Ljubljani je bila pri Sv. Jakobu, ustanovljena l. 1875; šola se je razširila polagoma v osemrazrednico ter se l. 1919 razdelila v šestrazredno osnovno in l. dekljsko meščansko mestno šolo.

Dekljska osnovna šola v Lichtenturničinem zavodu je bila ustanovljena l. 1878, do l. 1902 popolnjena v osemrazrednico ter l. 1919 pretvorjena v šestrazredno osnovno in dekljsko meščansko šolo s pravico javnosti.

Najhitreje se je razvijalo žensko šolstvo v Ljubljani. Tu je bila slovenska mestna višja dekliška šola ustanovljena l. 1896 in se je od l. 1907 polagoma pretvarjala v mest. dekliški licej. Od l. 1907 je bila na liceju tudi dekliška vadnica, od l. 1909 pa še trgovski tečaj. Po prevratu se je licej preosnoval v mestno žensko realno gimnazijo s pravico javnosti. Danes ima ta gimnazija sedem razredov, ki mu prihod. šol. leto sledi še 8. razr.

Mestni samostojni dekliški špli, namreč osnovna in meščanska v Spod. Šiški obstojata od l. 1912 oziroma od 1919, mest. osnovna šestrazredna šola na liceju pa od l. 1924. Licejska dekliška osn. šola je nastala iz prejšnje nem. dekliške (od l. 1885) šole, ki se je l. 1918 pretvorila v slovensko in l. 1924 združila z bivšo dekliško šolo na Mladiki.

Uršulinke so otvorile šole za dekleta tudi v Škofji Loki in Celovcu; v Beljaku so poučevale sestre tretjerednice. V Škofji Loki obstoja uršulin. osnovna dekliška šola od l. 1782, meščanska pa šele od l. 1900. Uršulinska osnovna in meščanska šola je od l. 1903 tudi v Mekinjah.

Zasebno žensko učiteljišče pri uršulinkah v Ljubljani je bilo ustanovljeno l. 1869 za lastni učiteljski naraščaj; od l. 1894 so se pridruževale že zunanje gojenke; od l. 1902 pa ima učiteljišče pravico javnosti. Vse predmete poučujejo izprašane in uradno potrjene učiteljice uršulinke; le za verouk je katehet, a telovadbo in higijeno (somatologijo) poučujejo svetne učne moči. Ženski učiteljišči v ljublj. in škofjeloškem samostanu (od leta 1910. s pravico javnosti) tvorita celoto ter imata izjemoma po dva letnika. Z ljublj. ženskega učiteljišča uršulink je izšlo v dobi 1902 doslej 315 učiteljic.

V Mariboru je l. 1884 ustanovljeni zavod šolskih sester začel z dekliško enorazrednico, ki se je razvila do l. 1875 v šestrazrednico s pravico javnosti. Tu so sestre takoj od začetka poučevale tudi slovenščino vsaj v posebnih urah. Od l. 1894 je bil tu edini slovenski otroški vrtec, a šola je bila od l. 1896 do prevrata edina slovenska šola v Mariboru.

L. 1888 so sestre osnovalе zasebno žensko učiteljišče, ki je postalo l. 1896 javno. Doslej je izšlo iz zavoda 702 slovenski učiteljici.

L. 1913. se je odprla tudi meščanska dekliška šola, do l. 1922 kot vadnica, nato samostojna štirirazrednica.

Na zavodu je končno od l. 1914 enoletni gospodinjski tečaj ter tečaj za najfinejša ročna dela po umetniških načrtih. Vse te

ženske šole so spravljene pod streho dveh dvonadstropnih razsežnih poslopij z internatom.

Razven v Mariboru delujejo sestre še na 42 podružnicah za vzgojo, omiko in oskrbo mladine ter tudi med izseljenci naše države v Ameriki in v Aleksandriji.

Dekliško osnovno šolo v Ptuj, danes šestrazrednico, imajo od l. 1873, slovenska pa je šele od l. 1919.

Dekliško mestno osnovno šolo v Celju imajo že od l. 1777, a slovenska je takisto šele od prevrata ter ima danes kot šestrazrednica upraviteljico in deset učiteljic. Meščanska mestna dekliska šola v Celju obstoja od l. 1902; poslovenila se je l. 1919. Na tej šoli sta tudi gospodinjska in trgovska dekliska šola. Vodstvo je moško. Šolske sestre v Celju vzdržujejo od l. 1878 osnovno, od l. 1919 meščansko deklisko šolo ter od l. 1886 tudi otroški vrtec.

Dekliška osnovna in meščanska šola v Kočevju z internatom sta v Marijinem domu ter ga vzdržujejo sestre sv. Vincencija Pavla.

Žensko učiteljišče v Gorici je bilo otvoreno v šol. letu 1875-76 z vadnico. Med vojno se je preselilo v Trst, nato v Ljubljano in se po prevratu ni obnovilo.

Ena najvažnejših, najbolj priporočljivih in najugodnejše nastanjenih dekliskih šol je ženska obrtna šola na srednji tehniški šoli na Aškerčevi cesti v Ljubljani.

Ta *ženska državna obrtna šola* obsega oddelke za šivanje perila, izdelovanje oblek in za vezenje. Vsak oddelek ima po dva letnika; tretji, takozvani ateljé-letnik ni obvezen in je namenjen nadaljni izobrazbi absolventk. Šola se je razvila iz l. 1888 ustanovljene Obrtne strokovne šole za umetno vezenje in šivanje čipk in se je l. 1911 izpremenila v žensko obrtno šolo. Absolventke z izpričevalom imajo pravico izvrševati krojaški, na izdelovanje otroških in ženskih oblek omejeni obrt ali pa obrt zlatega, srebrnega in bisernega vezenja. Ženskih učnih moči ima danes 8, rednih učenk 180 in hospitantk 50. Vodstvo je moško.

O žen. obrtni šoli «Vesna» v Mariboru poročamo drugje.

V Sloveniji je danes na vseh učnih zavodih približno 2010 učiteljic in sicer približno 1780 osnovnošolskih in 120 meščanskošolskih. Vseh izključno ženskih (osnovnih, meščanskih, srednjih, obrtnih, gospodinjskih) šol je danes v Sloveniji 76. Ženskih osnovnih (državnih) šol je 25, meščanskih (drž.) ženskih šol pa 8 (namreč v Celju, Trzinu, Ljubljani [dve], Mariboru [tri] in

v Ptuj. Redovniških ženskih osnovnih šol je 13, namreč v Celju, Apačah, Mekinjah, Repnjah, Kočevju, Škofji Loki (dve, vnanja in notranja), Ljubljani (takisto), Lichtenturnu, Mariboru, Sv. Petru pri Mariboru in Šmihelu pri Novem mestu.

Meščanskih redovniških dekliških šol je 7, namreč v Celju, Mekinjah, Kočevju, Škofji Loki, Ljubljani (uršulinska in lichtenturnska) ter v Šmihelu pri Novem mestu; tu imajo tudi zimski gospodinjski tečaj.

Srednje ženske šole v Sloveniji so danes naslednje:

Mestna ženska realna gimnazija v Ljubljani,

Državno žensko učiteljsko v Ljubljani,

Državno žensko učiteljsko v Mariboru,

Zasebno žensko učiteljsko pri uršulinkah v Ljubljani,

Zasebno žensko učiteljsko pri uršulinkah v Škofji Loki,

Zasebno žensko učiteljsko šolskih sester v Mariboru;
skupaj 6.

Ostali ženski učni zavodi v Sloveniji so:

Trgovski tečaj na ženski realni gimnaziji v Ljubljani,

Ženska obrtna šola za šivanje perila, oblek in za vezenje na
tehniški srednji šoli v Ljubljani,

Ženska obrtna šola na mestnem dekliškem zavodu »Vesna«
v Mariboru,

Državni osrednji zavod za žensko domačo obrt v Ljubljani
s čipkarsko šolo.

Čipkarske šole,

Mestna gospodinjska šola v Celju,

Gospodinjska šola v »Mladiki« v Ljubljani,

Gospodinjska šola v Marijanišču v Ljubljani,

Dr. Krekova kuharsko-gospodinjska šola v Ljubljani,

Gospodinjska šola »Vesna« v Mariboru in

Gospodinjska šola »Mladika« v Ptuj.

Nad dvajset let že posečajo Slovenke gimnazije in danes so jim odprte vse srednje šole, trgovske šole, konservatoriji, akademije ter vseučilišče s tehniko vred. Dne 23. marca 1897 je izšel ministra Gautscha razpis, s katerim so bile ženskam odprte filozofske fakultete na vseh vseučiliščih. Polagoma pa so se ženstvu odpirale še ostale fakultete. Danes so Slovenke enako-pravne z moškimi na vseh šolah kot gojenke in učiteljice; doseči pa morajo le še, da bodo vsi ženski zavodi brez razlike tudi pod ženskimi ravnateljci ali direktorji...

Ema Peče in druge :

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Žena delavka

Delavke pot skozi življenje je vse drugo prej kot posuta s cvetjem. Navadno je bila rojena v trpljenju in mukah in vse njeno življenje je sestavljeno od trpljenja in naporov. Od ranega jutra do pozne noči se muči in opravlja dela, ki jih v dobro situiranih družinah vrši služabništvo.

A to še ni vse. Ker se v krogih delavstva in malega kmeta še ni udomačil preudarek glede števila otrok z ozirom na posebno stanje in prejemke staršev, je dandanes že težko najti proletarsko obitelj, v kateri bi tudi žena ne bila primorana prispevati s svojim delom h kritju življenjskih potrebščin. Tako najdemo poleg deklet omožene žene po vseh tovarnah, skladiščih, kot težakinje pri stavbnih podjetjih, da, celo v rudnikih. Lahko rečemo, da ga skoraj ni izdelka, pri katerem bi ne sodelovala tudi žena. Zelo mnogo pa je stvari, ki jih je izvršila izključno ženska roka, roka tovarniške delavke in male obrtnice.

Druge z boljšo šolsko izobrazbo služijo po trgovinah in pisarnah. Tretje zopet se trudijo poleg svojega gospodinjstva in materinstva doma s kakim delom, ki ga vrše v svojem največkrat zatohlem, tesnem in temnem domu sredi svojih plakajočih in bolehnih otrok. Pečajo se doma s pranjem, likanjem, šivanjem, ali pa hodijo streč v meščanske hiše, samo da kaj zaslužijo, ker z možo mezdno ni mogoče izhajati.

Prve in druge in tretje zro z boljo v srcu na svoje bedne otročiče, ker jim ne morejo nuditi tega, kar je nežnim bitjem nujno potrebno, namreč obilo čistega zraka, solnca in krepke hrane. Poleg te boli pa marsikatero teh žen še razjeda zavest, da bo zaradi preobilega napora in pomanjkanja morda kmalu ugrabljena svojim otročičem.

Ako premislimo, koliko ogromnega dela teži delavko v tvornici ali mali obrti, tedaj lahko rečemo, da je taka žena trojno zaslužjena. 1.) po naravi kot žena in mati, kar se sicer ne da odpraviti, vendar pa ublažiti. 2.) kot delavka in oskrbnica svoje družine, kateri mora biti brezpogojno vedno na razpolago. 3.) kot pridobitna delavka v tujem podjetju, ki izkorišča njeno

bedo ter jo slabo odškoduje za njen trud. Ko je mož dokončal svoje delo v tovarni ali kjerkoli, je svoboden in se lahko počije, da si nabere novih moči za naporno delo naslednjega dne. Drugeče pa je pri ženi. Zbita in utrujena pride iz tovarne, a ne more sesti niti hip. Saj je treba urno skuhati večerjo, otroci so lačni, mož je lačen. Po večerji pa treba še pomivati, pospravljati, drv nacepiti in nanesti, prati in šivati. Ponoči morda veka majhen ali bolehen otrok, zjutraj na vse zgodaj pa čaka novo delo, novo trpljenje.

Enako žalostno je življenje malega kmeta, katerega žena se ubija navadno s številnimi otroki, se trudi z napornim delom na polju ter z domačo živino. Zaradi vremenskih nezd, slabih hlevov in pičle klaje se ves ta trud navadno slabo izplačuje. Poleg dela na svoji domačiji pa hodi žena malega kmeta običajno na dnino k premožnejšim posestnikom, ki prav tako kakor industrijalci izrabljajo njeno bedo.

Vrhu vsega delavko, kakor tudi kmečko ženo čestokrat muči skrivna bol, ko doživlja, da niti lastni mož, s katerim deli vso težo proletarskega življenja, ne ceni po zasluženju in ne upošteva njenih mukepolnih žrtev. Sicer mu tega ne šteje preveč v zlo, saj ve, da je tudi on žrtev razmer in napačne vzgoje ter mnogokrat podzavestno utemeljeno obtožuje današnji družabni red kot povzročitelja njenega gorja.

Mnogo trpi žena proletarka tudi zaradi alkoholizma, ki je tako zelo razširjen med našim narodom, zlasti med moškimi.

Prav tako težka kakor usoda proletarske žene, je usoda proletarske hčerke. V času ko se deklince boljših in imovitejših slojev še brezskrbno igrajo s punčkami, mora hčerka delavca, malega kmeta ali malega obrtnika že zastopati mater v gospodinjstvu ter pestovati in negovati še manjšo deco. Še otrok mora že trdo delati doma ali celo v kakem podjetju, dasi bi mnoge intelektualno nadarjene še tako rade posečale kako višjo šolo oziroma se naučile kake obrti. Tako pa so kruto prikrajšane za uživanje jasne mladosti.

Posebno žalostno je dejstvo, da brezvestneži v svoje nečedne in temne namene izkoriščajo hrepenenje takih deklet po nežnosti, po ljubezni in nečem boljšem ter jih potem kot nesrečne, brezpravne in zaničevane nezakonske matere pehajo v še večjo bedo ali celo v prostitucijo.

Kakor delavčeva žena in mala kmetica, tako tudi služkinja, delavka v tujem gospodinjstvu ne ve meje svojemu trudu in

delavnemu času. V veliko srečo si šteje, ako dobi gospodinjo, ki jo ceni kot sebi enakega človeka ter ji nudi snažno postelj, dobro hrano in dovolj počitka.

V splošnem prenaša žena delavka tiho in vdano svojo usodo; na izzivanje pa ume krepko dati duška svojemu razočaranju nad življenjem kot protest proti krivicam, ki jih povzroča današnji družabni red. Vzbujena iz privzgojenega ji mrtvila, spozna vzroke svojega gorja in postane zvesta in goreča sobojevnica svojega moža in vsakega trpina, ker vidi v izboljšanju življenjskega položaja celokupnega delavstva tudi svojo rešitev iz današnjega tlačanstva. Takrat ne zaostaja v duševnih zmožnostih za svojimi višje izšolanimi in v srečnejših razmerah živječimi rojakinjami. Dasi večinoma brez prave šole, znajo v sili pravilno izbirati in prav postavljati besede, ki same od sebe silijo na dan, ker jih je prepolno srce.

Delavka in delavska žena se sicer ne moreta ponašati z raznimi umetniškimi ročnimi deli, slikarskimi izdelki, pesniškimi proizvodi. Pač pa je proletarka umetnica v samozatajevanju v prid svojim otrokom, ki jih hoče iztrgati lastni bedi. Zato kar največ odreka sebi, da more izšolati svoj zarod; saj vidi le v večji izobrazbi in kulturi rešitev svojih otrok. Mnogi premožni veljaki in duševni geniji so živi spomeniki odrekanja in samozatajevanja svojih mater delavk — kot primer naj služi samo naš Ivan Cankar —; žal, da se tega ne zavedajo vsi in v polni meri.

Vendar pa se vrši tudi v vrstah žen-delavk nekaj duševni preporod, ki se pojavlja v obliki organizacij. Že pred svetovno vojno so se k samozavesti probujene žene združile v svojem društvu in so celo izdale nekaj številčk *«Ženskega Lista»*. Pod težo razmer so sicer izdajanje svojega glasila morale začasno opustiti, toda ideja solidarnosti in stremljenja po samopomoči v njih ni zamrla. Lepo število tistih žen in pa nove sobojevnice so 5. maja 1924 l. ustanovile *«Zvezo delavskih žen in deklet»* z namenom, da se skupno z moškimi tovariši bore za socialna načela, da širijo med delavkami prosveto, jih vzpodbujajo k samozavesti in jih uče vedno nanovo terjati svoje pravice. Članstvo *«Zveze»* je v tem kratkem času naraslo na prav lepo število ter je imelo društvo že nekaj nastopov.

Udeležilo se je na pr. skupne akcije jugoslovenskega ženstva za izenačenje dednega prava moških in ženskih sorodnikov. Njegove funkcijonarke so priredile tozadevne samostojne shode

v Trbovljah, Zagorju, Hrastniku in Šoštanjju z manifestačnimi in bojnimi govori in so nabrale med svojimi pristašicami lepo število: 7000 podpisov solidarnosti. Sprejelo so resolucijo:

«Na shodu zbrano ženstvo se izjavlja proti morebitni krivični nameri, da se glede dednega prava uveljavi v vsej državi § 397 srbskega državlanskega zakonika.

Posebej pa odločno zahteva, da so žene v vsej državi v dednih pravicah popolnoma enakopravne možu».

Dalje je priredila Zveza delavskih žen in deklet tudi manifestačne shode, ob priliki ženskega dne, ki je bil od socijalistične internacionale določen za teden od 21.-28. marca t. l. Na vseh teh shodih je bila soglasno sprejeta resolucija:

«Delavske žene, zbrane na javnih shodih zahtevamo ponovno, da se tudi ženam priznajo vsaj iste pravice, ki se priznavajo že moškim državljanom. Zahtevamo splošno, enako in tajno volilno pravico za javne zastope (občine, oblastva, parlament i. t. d.). Pozivljamo zakonodajalce, da uveljavijo po vzgledu vseh modernih in naprednih držav v vsej naši pravni in politični praksi načelo popolne enakopravnosti v socialnem, civilnem in političnem oziru... Zahtevamo, da se prizna proletarijatu, kot glavni produkcijski sili, vse njegove socialne in politične pravice, zahtevamo pa obenem, da se iste pravice priznavajo tudi proletarskim ženam kot polnopravnim in polnovrednim članicam ene in iste človeške družine. Opozarjamo nadalje, da se mora v izdatnejši meri pomagati ženskim organizacijam pri njihovem socialno humanitarnem delu, zlasti v pogledu zaščite dece, ki se pri nas trajno zanemarja, vzlic mednarodnim ugovorom in mednarodnim obvezam v pogledu izvedbe socialno-politične zakonodaje in upostavitve socialno-zaščitnih institucij v posameznih državah. Država mora v obilnejši meri prispevati za zaščito dece, ki je danes skoro popolnoma prepuščena sama sebi, na njeno nepopisno trpljenje in žalost, ter na ogromno moralno in fizično škodo nove generacije. Država se mora tudi v večji meri pobrigati, da bodo privatna kapitalistična podjetja skrbela za zgradbo dečjih domov in za prehrano samisebi prepuščene dece njihovih delavcev oziroma delavk, ter za zaščito zaposlenih mater-dojilj, kakor to predpisujejo zakoni in mednarodne obveznosti.

Zahtevamo, da se ne izkorišča slabotna delavska deca za težka dela, ter da se iz javnih sredstev vzdržuje tako dolgo, da postane delazmožna. V to svrho naj se ustanove poklicne posve-

tovalnice za mladino, ki zapušča šolo in se podaja v samostojno oskrbo. V očigled socijalni bedi in iz te izvirajoče popolne onemoglosti delavske žene, zahtevamo omiljenje paragrafov 144 do 149 avstr. kaz. zak. za izredne slučaje, ter izdatno in redno podporo staršem številnih otrok. V zvezi s tem zahtevamo popolno enakopravnost zakonske in nezakonske dece, ter enako zaščito zakonskih in nezakonskih mater.

Da se pride v okom grozno se razširjajoči nenravnosti, zahtevamo, da se uzakoni načelo enake odgovornosti in zdravstvene kontrole obeh spolov za pregreške in posledice prostitucije, kakor tudi najstrožje kazensko zasledovanje zvodništva. Zahtevamo pa zlasti, da se posveča največja vsestranska in vsakojaka pozornost zatiranju trgovine z dekleti, ki je zlasti izredno huda in velika v naši državi. Zahtevamo tudi takojšnjo uzakonitev zakonskega načrta o pobijanju alkoholizma, te najhujše rakane našega ljudstva.

Ker tajna diplomacija še vedno ogroža svetovni mir in se znova izdajajo ogromne vsote za oboroževanje, dvigamo kot žene in matere najenergičnejši protest zoper vsakršno vojno!

Za uspešno pobijanje draginje zahtevamo, da se prizna popolno enakopravnost delavskih konsumnih in produktivnih zadrug napram srbskim zemljoradničkim zadrugam, namreč, da se tudi naše delavske konzumne in produktivne zadruge oprosti davkov, kakor se to prakticira s srbskimi zemljoradničkimi zadrugami.

Dalje zahtevamo takojšnjo uzakonitev starostnega zavarovanja vsega delavstva ženskega in moškega spola, torej tudi gospodinjskih pomočnic (služkinj), kakor tudi, da se prizna pokojnina vsem onemoglim vdovam, vobče tudi, če so dale svoj tribut kot matere in gospodinje.

Da se omogoči najširšim slojem ljudstva človeka dostojno življenje, terjamo od finančne oblasti, da odpravi nadvse krivični davek na ročno delo, ter da določi dohodninskega davka prost eksistenčni minimum, ki naj odgovarja vsakokratnim cenam življenjskih potrebščin in številu družinskih nepreskrbljenih članov.

Dokler ne dosežemo pravice potom volitev poslati svoje zastopnice v vse javne zastope, zahtevamo, da se pritegne v občinske, socijalno-politične odseke, šolske svete neoporečene, izkušene žene kot uradnice npravstvene policije, zastopnice delavskih žena, ki jih imenujejo združene delavske organizacije.

To terjamo od vladajoče družbe in državne zakonodaje, sveste si, da smo k temu upravičene že zato, ker vršimo svoje materinske in državljske dolžnosti.»

Obe resoluciji so oddale zastopnice «Zveze» ljubljanskemu velikemu županu, da ju odpošlje pristojni oblasti.

Enako agilno se udeležujejo članice «Zveze» vseh akcij, ki jih podvzema delavstvo sploh.

S 30. septembrom l. 1924 je začela izdajati «Zveza delavskih žen in deklet» lastni mesečnik «Ženski list», čegar vsebina prča, da delavska žena pozorno in trezno motri ves svoj položaj, kakor tudi vse dogodke, ki se razpletajo v državi in v inozemstvu, v kolikor se neposredno dotikajo ženske usode. Takisto pazno zasleduje boj svojega razreda.

Posebno obrača žena delavka bojno ost na shodih, med članstvom in v svojem glasilu proti alkoholizmu, proti vzrokom prostitucije ter proglaša: «*Vojno vojni!*»

Pripomniti treba, da so sotrudnice «Ženskega lista» priproste delavske žene z malenkostno šolsko izobrazbo, med njimi celo taka, ki se je naučila za silo čitati in pisati pri nekem cerkovniku. To pred nekaj desetletji ni bilo nič nenavadnega; nenavadno nadarjena pa mora biti žena, ki si je na ta način pridobila toliko naobrazbo, da dames brez vsakršne druge šole vodi shode, govori na njih, ureja list in piše vanj.

Predsednica «Zveze delavskih žen in deklet» in urednica «Ženskega lista» je Marija Rakovčeva, žena upokojenega sprevednika.

Za podlago boljšemu družabnemu redu, od katerega tudi ona pričakuje svoje osvobojenje iz sedanjega tlačanstva, smatra delavska žena zlasti zadružništvo. Zato dosledno krije vse potrebščine svojega skromnega gospodinjstva v prodajalnah delavskih konsumnih društev. Tudi je kot članica udeležena pri raznih delavskih produktivnih zadrugah ter deluje v njihovih odborih. Tu naj omenim pokojno zadružnico Franjo Frankovo, tobačno delavko, ki je bila prva odbornica Konsumnega društva za Slovenijo, dasi je imela premnogo dela v tovarni in doma kot mati in gospodinja. Vneto je pridobivala člane Konsumnemu društvu, ki obstoja že osemnajst let in se je med tem časom razvilo v močno velepodjetje.

Iz vsega povedanega sledi, da tudi slovenska delavka sledi duhu časa in se probuja. Ko se sleherna delavka in kmečka žena dvigne k samozavesti v okvirju svoje organizacije, tedaj šele lahko porečemo, da se bodo Slovencem dnevi zjasnili.

Naša žena v trgovini in obrti

Na prvem vseslovenskem trgovskem shodu v Ljubljani dne 20. oktobra l. 1907 je govoril neki trgovski sotrudnik tudi o ženskih nastavljenkah v trgovini takole: «Pri trgovini iščejo tudi ženske zaslužka za svoj življenski obstoj; opazuje se zlasti v zadnjih letih, da se trgovina poslužuje v precej veliki meri teh ženskih moči... Da bi ženske mogle nadomestiti moške na vodilnih in boljših mestih, je pa itak izključeno. Vsak nastavljenec se z vso vnemo posveti svojemu poklicu, česar se ne more trditi o nastavljenkah, ki si tega poklica niso izbrale za življenje, ampak samo za nekako prehodno dobo. Njih cilj in ideal je le možitev. Naravno je torej, da zato ne opravljajo službe s takim veseljem in zanimanjem, kakor bi bilo pričakovati. Tudi glede podjetnosti se ne morejo kosati s svojimi moškimi tovariši...»

Zavrnila je tega gospoda prav energično neka trgovka v 11. šte. Slovenske gospodinje iz l. 1907. Zavrnilo pa ga je še krepkeje in izdatneje slovensko trgovsko in obrtno življenje poslednjih 20 let. Zlasti v dobi svetovne vojne se je pokazalo, da je predvsem v trgovini, obrti in industriji po svojih sposobnostih, po svoji vestnosti, marljivosti, solidnosti, pa tudi po svoji podjetnosti žena enakovredna moškemu ter ga včasih celo nadkriljuje.

Potrdil je to končno tudi ministrski svet države SHS z novo volilno uredbo zbornic za trgovino, obrt in industrijo iz l. 1923 in ponovno iz l. 1926 («službene Novine» z dne 22. marca t. l.) Ta uredba sicer še vedno ni docela pravična ženskim podjetnicam, četudi izvršujejo *samostojno* in brez moške pomoči iste posle, imajo iste sposobnosti in plačujejo iste davke kakor moški. Daje jim pa aktivno volilno pravico v zbornice za trgovino, obrt in industrijo; za enkrat jo izključuje še od pasivne volilne pravice. To se pravi: ženske že smejo v zbornico voliti, ne morejo pa biti voljene.

V Avstriji so izvrševale ženske aktivno volilno pravico po svojih «upraviteljih». Ako jih niso imele, so si jih morale za tisti čas izposoditi.

Vprašanje časa in stvar podjetnic samih je sedaj, da si pridobijo poleg aktivne tudi še pasivno volilno pravico.

V ostalem pa imajo ženske v gospodarskih podjetjih, bodisi v trgovini, bodisi v obrti ali industriji še najbolj svobodno torišče in se tudi najboljše uveljavljajo.

Po obrtnem redu ima namreč ženska dostop v vsako podjetje, samo da je zadostila predpisanim pogojem, ki veljajo enako tudi za moškega. Ta obrtni red ima celo določila, ki nudijo ženi gotove ugodnosti. Po paragrafu 36. obrtnega reda, ki razpravlja o nadaljevanju podjetja po moževi smrti, sme polnoletna žena brez vsakršnih ovir izvajati in voditi to podjetje. Samo kjer vdova ne more predložiti predpisanega sposobnostnega dokaza, zahteva oblast pri velikem podjetju »poslovodjo«, ki pa je lahko kak izučen pomočnik. Vdovcu oblast ne priznava istih olajšav kakor vdovi.

V obrtnih zadrugah ima ženska že danes vse pravice: lahko je voljena vanje in jim tudi lahko načeluje.

Glasom trgovinskega zakona pa obstoja za ženo še neka ovira. Po členu 7. tega zakona namreč poročena žena brez moževega dovoljenja ne more postati samostojna podjetnica. Vendar velja že za dovoljenje, ako z njegovo vednostjo oz. brez njegovega ugovora trguje.

Ako ugovarja mož in brani ženi iz nagajivosti, ljubosumja ali kakoršnegakoli, pred oblastjo izpodbitnega vzroka, da bi začela trgovino ali obrt, ima žena pravico, pritožiti se na sodišče, ki ima končno odločilno besedo.

Gotovo je, da odpade s časom tudi ta pridržek ali pa se izpremeni v toliko, da bo imela žena takisto soodločilno besedo pri moževih podjetjih, ker edino pravična zahteva je, da velja ista pravica za obe strani.

V Ljubljani izvršuje:

928 ženskih oseb razne trgovske, na usposobljenostni dokaz vezane obrte.

185 obrtnic razne koncesijonirane obrte,

273 obrtnic razne rokodelske, na usposobljenostni dokaz vezane obrte in

87 obrtnic razne proste obrte, tako da je v mestu Ljubljani skupaj 1474 samostojnih trgovk in obrtnic.

Razen z izdelovanjem in prodajo perila, obleke, klobukov, pletenin in drugih ročnih del itd. ter poleg prodaje galanterijskega, manufakturnega, mešanega blaga, papirnih izdelkov, cve-

tja i. dr. so žene v Ljubljani lastnice in samostojne voditeljice velikih obrti in trgovin.

Izdelovanje pohištva: 2 podjetnici, steklarska obrt 1 podjetnica, pekovska obrt 2, trgovsko in umetno vrtnarstvo 2, čevljar-ska obrt 1, fotografska obrt 1, stavbarska obrt 1, vodnjarska obrt 1, trgovina z lesom in kurivom 2, dimnikarstvo 2 podjetnici podkovno kovaštvo 1 podjetnica.

Vse te podjetnice imajo pod sabo krdela moškega in žen-skega osobja. Pod njihovim večletnim razumnim in praktičnim vodstvom so se razvile njihove trdke do vse hvale vredne višine. Pa tudi drugod v Sloveniji so še nekatera velika podjetja popol-noma v ženskih rokah.

Pozabiti ne smemo naših modnih ateljejev, naših spretnih modistk i. dr.

Slovenskih *mesaric* imamo prav mnogo. V Ljubljani pri Sv. Petru so cele rodbine, ki se bavijo z mesarsko obrtjo pod ženskim vodstvom. Sekajo vse vrste živino, samo goveje ne, ker jim je to fizično pretežko.

Naše dobre, skrbne in podjetne *gostilničarke* v mestih in na deželi ter naše *kavarnarice* so znane tudi izven ožje domovine.

Dalje imamo lepo vrsto sposobnih in samostojnih *mlinaric* in *žagaric*.

Zelo razvita je mala ženska obrt po mestih in na deželi, kjer si Slovenke z ročnim delom služijo svoj kruh ali prispevajo iz-datno k vzdrževanju obitelji, ali pa vsaj izdelujejo blago za dom.

Domačega platna izdelujejo največ v Beli Krajini. Presti se uče ondi že prav majhne deklice, ki še ne hodijo v šolo. Za belo-kranjsko dekle bi bilo jako sramotno, ako bi ne znalo presti. Pre-dejo pa Belokranjice samo v zimskih večerih, ker je v drugem letnem času dovolj dela na polju.

V dolgih zimskih večerih se mlade predice zbirajo iz vse vasi v eni hiši na preji. Seveda prihajajo na prejo tudi fantje, do-stikrat po več nego uro hoda daleč. Fantje znajo prav okusno rezljati vretena, katera na preji poklanjajo svojim izvoljenkam.

Kolovratov je v Belokrajini malo. Ker vse prede, bi jih mo-rali imeti v vsaki hiši po pet, šest. Bilo bi predrago in zavzemalo bi preveč prostora. Zato predejo Belokranjice na preslicah in vretenih, ki jih izdelujejo doma.

Značilno je, da tko v Belokrajini le ženske, dočim opravljajo drugod ta posel navadno moški. Največ platna se izdeluje v Adle-šičih, na Preloki ter v Žumičih. Ondi tko prav v vsaki hiši, ker

uporabljajo domače platno za vso delavno obleko: žene za vse leto, moški za poletno opravo in perilo. Nekdaj so tkale Belokranjice prelepe, umetniško ornamentirane otirače. Najlepšo zbirko starinskih otiračev hrani Z. Haringova v Črnomlju.

Kakor Belokranjica sama prede in tke, tako tudi sama kroji in šiva obleko in perilo, in sicer večinoma na roke, ne na stroju.

V prejšnjih časih, ko je bilo dosti ovac, ki so sedaj izginile, je Belokranjica tudi iz ovčje volne predla in tkala domače sukno za svojo hišo.

Tudi Gorenjke so pridne predice največ predejo v Vrbnjah, Zapužah in na Sorici. Vendar se to prelepo in koristno domače delo precej opušča; izpodrinile so ga tovarne. Tko na Gorenjskem moški. — Na Spod. Štajerskem Slovenke tudi še predejo. V Posavju, v šmarskem in kozjanskem sod. okraju izdelujejo v vsaki hiši fino praznje in grobo hodno platno. — Na Dolenjskem je še prav malo predic.

Kot *pekovske mojstrice* in *pekarice* se Slovenke jako hvalevredno udeležujejo. V Kranju je n. pr. z učnim spričevalom usposobljena pekovska mojstrica, ki ukazuje mnogim pekovskim pomočnikom.

Slavnoznanane so škedenjske «bige», goriške «pince», loške in velesovske preste, starološki «mali kruhki» ter predvsem naše pristnokranjske nedosežne potice, ali povitice, ki jih ima celo svetovnoznan nemška Katharina Prato v vseh svojih kuharskih knjigah pod naslovom «Potitze».

Slamnikarstvo se je na Kranjskem najprej začelo v Ihanu. Pripoveduje se, da je pletenje in šivanje slamnikov prinesel v Ihan neki domačin, ki je bil več let florentinski vojak in se je v tujini dodobra naučil izdelovat slamnike... Iz Ihana se je preselila slamnikarska obrt v Domžale. Slamnike pošiljajo daleč po svetu. Tudi kmetice se bavijo s pletenjem slamnih kit. Stroji so krivi, da je ta vrsta obrti skoraj že popolnoma izgubila značaj domačega dela. — V Domžalah plete ženske tudi košarice iz slame ter copate iz klobučevine in slame.

Cekarje iz slame delajo žene v Podgorici in Sv. Jakobu ob Savi ter v sodraškem okraju.

Zobotrebce delajo žene in otroci v hribih med Cerknico in Velikimi Laščami, v ljubljanski okolici, okoli Šmarja, na Igu i. dr. Tudi ta mala obrt izginja, ker jo nadomešča tovarna.

Volnene čarape izdelujejo kmetice v Adlešičih, Preloki in Vinici v Belokrajini.

Pisanice ali pirhe so ženske nekdanje in jih še danes krasi s lepimi domačimi ornamenti posebno v Belokrajini skoraj po vseh vaseh.

Jopice iz domače volne, obleke, ogrtače in druge pletenine izdelujejo v Zapužah, Begunjah, Radovljici. Razen tega imajo na Gorenjskem Slovenke tudi razsežne suknjarske obrtovalnice.

Košarice iz tankega protja pletejo ženske v Dolskem pri Ljubljani, v Radovljici, Ptuj, Strnišču i. dr.

Vezilje, ki vežejo monograme in izdelujejo na veliko veznine vseh tehnik (Toledo, Richelieu, Madeira, a jour i. dr.) so na Dobrovi pri Ljubljani, dalje v vaseh Šujica, Gaberje, Hruševo, Stranska vas, Podsmreka i. dr. Žive se večinoma samo od vezanja in zalagajo skoraj vso Ljubljano, pa tudi mnoge druge kraje Slovenije in Jugoslavije z jako lepo in fino ter natančno izdelanimi vezeninami za perilo. Ljubljanska podjetja perila in ročnih del oddajajo skoraj vse belo vezenje na kmete, predvsem na Dobrovo.

Pa tudi kaznjenke v ženski kaznilnici v Begunjah na Gorenjskem goje vse tehnike veziva ter imajo vedno mnogo odjemalcev.

O *čipkah*, ki so vir dohodkov mnogoštevilnim vasem na Gorenjskem, govorimo obširneje v posebnem članku.

Žeblje manjše oblike izdelujejo v Kropi in Kamni Gorici poleg moških tudi ženske v jesenskem in zimskem času. Tudi v tovarni za verige v Lescah je zaposlenih precej žensk; še več pa jih je pri železni industriji na Jesenicah, v Javorniku in na Dobravi.

Lesene žlice, vitre za rešeta izdelujejo in košare razne oblike in velikosti pletejo v Sodrači in njeni okolici.

Vse to in še marsikaj drugega izdelujejo naše žene ter preživljajo s takimi in drugimi izdelki sebe in mnogokrat vso obitelj.

Vendar pa je še marsikatero polje dela, ki se ga doslej ženska roka skoraj ni dotaknila ali ga je vsaj prav malo obdelovala. (To so obrti, ki zahtevajo natančnega in linega ročnega dela).

Graverstvo, na pr., in vse kar je z njim v zvezi, emajlerstvo, pletarstvo, izdelovanje pozamterij in umetnega cvetja, papirna in usnjarska galanterija, sobno slikarstvo, tapetništvo, dekoraterstvo, knjigoveznštvo, posebno pa urarstvo ter izdelovanje in

popravljanje juvelirskih predmetov, vse to se prav dobro prilega ženskim rokam.

Historično zanimivo je, da je Elizabeta Reihardova, vdova po tiskarnarju Reihardu v Ljubljani, vodila podjetje po smrti svojega moža od l. 1747-1757, in Marija Terezija Egerjeva, lastnica tiskarne v Ljubljani je zalagala po smrti svojega moža Vodnikove «Novice» od l. 1799 do konca.

Brez dvoma in že dokazano je torej, da so žene sposobne za poklic trgovk in obrtnic ali kakoršnihkoli podjetnic; ne nedostaje jim trgovskega duha, resnobe in marljivosti. Danes se v splošnem uveljavljajo sicer šele bolj kot sodelavke in je sedanji čas zanje nekaka pripravnica, šola. Počasi, a z gotovostjo pa prodirajo in polagoma, a vidno napredujejo. Od njihove trdne volje, solidnosti in delavnosti je odvisno, da prodro docela.

Naša učiteljšča

Slovenska žena-delavka, žena-umetnica, mati, vzgojiteljica. Visoko cenimo prvo, občudujemo drugo, obožavamo tretjo — a nad vse stavimo zadnjo — saj čestokrat združuje v svoji osebi delavko, umetnico, mater, vzgojiteljico; torej vrši nalogo, ki ji je kos le žena, obdarjena s telesnimi in duševnimi vrlinami.

V ženi učiteljici, ki spoznava svojo nalogo, ki išče in najde sredstev za uresničenje svojega idealnega poklica ima narod najplemenitejšo dobrčiniteljico in podpornico svojih stremlenj. Svet gleda v njej ženo emancipiranko, ki je češče ne razume in zato krivo sodi. Kakor je razširjajoči se Kristov nauk prvi razrahljal ženi suženjske okove ter jo usposobil za javna dela, tako ji je šele nova doba izvojevala nekaj pravic, ki pa se ji še vedno skušajo kratiti. Med te žene najnovejše dobe — zlasti v Slovencih — spada žena-učiteljica.

Žena-učiteljica je bila prva, ki se je iz suženjskih okov dvignila na prosvetno, karitativno in gospodarsko polje. Želela bi, da bi vam mogla podati natančno sliko onih, ki so započele in nadaljevale to delo v nas Slovencih, toda nedostaje mi virov v to, zato naj zadostuje ta začetni poizkus.

V kolikor so moja poizvedovanja uspela, je bila v Sloveniji prva javna učiteljica Julija Moosova, roj. Orel l. 1836. — Prvi pouk je prejela na uršulinski šoli v Ljubljani, nato je nadaljevala svoje študije v švicarskem zavodu v Iverdunu, pozneje v Freiburgu, kjer je napravila maturo. Vrnivši se v svoje rodno mesto Ljubljano, je tu otvorila privatni zavod na Mestnem trgu št. 24 (stara števil.). Zavod je obsegal nižjo šolo in višji kurz kot pripravo za maturo. Na tem zavodu sta poučevala profesorja Gariboldi in Fr. Levec. Poleg drugih se je na njenem zavodu izobrazila za učiteljico Mar. Fröhlichova, še sedaj živeča vpok. vadniška učiteljica.

Ko se je jeseni l. 1871. ustanovilo v Ljubljani državno žensko učiteljšče (z odlokom nauč. minist. št. 9531 z dne 25/8 1871). je prenehala s svojim zavodom, sama pa se je podvrgla izpitu usposobljenosti ter bila nastavljena na šentjakobski šoli v Ljub-

ljani. To je bila prva mestna dekliška šola; pred njo je obstojala samo samostanska šola za žensko mladino. Tu je učiteljevala 25 let kot učiteljica in pozneje kot voditeljica. Ž njo so bile prve učiteljice: Krašna, Kern in Konschegg.

Sličen zavod je imela mati prej imenovane Mar. Fröhlichove roj. Katarina Tribuzzi (Tribuč?) v nekdanji Špitalski, sedaj Stritarjevi ulici v poslopju, zvanem Filliphof. Poučevali so se jeziki (italij. in franc.) in glasba; vobče se je nudila splošna izobrazba doraščajočim dekletom. Poučevala je lastnica sama in razni profesorji. Dekleta so prihajala tudi iz drugih dežel, zlasti iz Dalmacije in Hrvatske.

Izobraževališče za učiteljice pred ustanovitvijo državnega učiteljišča je bil tudi zavod Petritsch v nekdanjem knežjem dvorcu, ki se je pozneje preselil v Celovec. Vadniški učiteljici Mar. Schulz in Julija Schukle (Šuklje), omož. Suppantschitsch sta izšli iz tega zavoda.

Prvi zrelostni izpit na novoustanovljenem drž. ženskem učiteljišču v Ljubljani se je vršil l. 1875. Število kandidatk je bilo dvajset. Izmed teh 20 večinoma ljubljanskih hčerâ pa je označenih kot «Nemka» 12 kandidatk. Polagoma se je izboljševalo v narodnostnem oziru. Med l. 1882. izišlimi maturantkami se je javila prva javna delavka s svojimi črticami in povestmi v «Slov. Narodu» in «Vrtcu» Janja Miklavčičeva. (Več o njej in drugih učiteljicah, ki so se literarno udejstvovale, gl. v članku «Slovenke in slovensko slovstvo». Op, ur.).

Drugo žensko učiteljišče, ustanovljeno po šol. sestrah v Mariboru l. 1888, je dobilo pravico javnosti l. 1896. Iz njega je med mnogimi drugimi narodnimi delavkami izšla m. Lidvina Purgaj in zvesta naslednica jej na gospod. polju s. Felicita Kalinšek.

L. 1903/4 so v Mariboru avstr. šol. oblasti ustanovile nemško drž. učiteljišče za učiteljice, ki pa je bilo ukinjeno ob prevratu, ker smo nemških zavodov imeli itak preveč. Ponovno pa je bilo ustanovljeno v Mariboru sloven. žensko drž. učiteljišče l. 1920. Vodstvo je v moških rokah.

Poleg omenjenih učiteljišč pa skrbita še dva zavoda za ženski učiteljski naraščaj, namreč ljubljansko uršulinsko učiteljišče, ustanovljeno l. 1869, in žen. učiteljišče pri uršulinkah v Škofji Loki ustanovljeno l. 1909 in potrjeno s pravico javnosti l. 1910. Obe učiteljišči upravljajo in so učiteljice uršulinke.

Iz zgodovine idrijskih čipk

Nad blazinico sloni, sloni
in blede se, drobni gibljejo prsti
in okrog igel nit bela leti,
kar kaže ji risba, napleta povrsti:
pogačke, križčevke, venčke, ovale,
krivince, bučice, krone prezale,
kote in srčkovke snuje umetno,
kroge ustvarja ročno in spretno...

A. Gangel.

V ozki dolini med visokimi gorami, pokritimi s temnimi gozdovi, daleč od železnic in rodovitnih polj leži mesto Idrija. Kdo še ni slišal o njem in njegovem živem srebru, ki ga že štiristo let spravljajo rudarji prav iz osrčja zemlje med svet? Kdo še ni nikoli videl in kupil idrijskih čipk, lepih in trpežnih? V vseh njih vzorcih se vije tipični klekljani trak, ris imenovan, katerega ponarediti se zaman trudi stroj.

Rudarji kopljejo rudo, žene in dekleta pa klekljajo. Sosede in prijateljice se zbirajo pozimi v izbi, poleti pred hišo. Vsaka ima blazinico, s katere visijo številni kleklji, oviti z lanenim sukancem. Včasih presega njih število petdeset parov. Med veselim petjem ali v živahnem kramljanju teko prsti in premetavajo kleklje, da se čudiš tej gibčnosti in urnosti, a nikoli se ne zmotijo. Skodelica podmetence se greje na peči, da od časa do časa pokrepča pridne delavke. Mati uči že petletno hčerko, odrasle pa tekmujejo med seboj v urnosti in lepoti dela. Ne redko so, med njimi prave umetnice. — Tako je že bilo od pamtíveka, tako je še danes.

Kdaj se je začelo to lepo ročno delo?

Leta 1870 so pregledali vse spise pri rudniškem ravnateljstvu in na občini, a zaman. Ustno sporočilo pripoveduje, da je začela učiti klekljati soproga nekega rudniškega uradnika s Češkega. Verjetnejše pa je, da je prišlo to čipkarstvo iz Benetk. Zbirka čipk italijanske kraljice ima stare lombardske vzorce iz 16. stol., med njimi prav take, kakoršne so naše polibernice ali pogačke.

Fotografije teh vzorcev so v ljubljanskem muzeju. Dobro stoletje pozneje so prišli ti vzorci k nam. Do konca 16. stoletja se je poznal pri nas v vseh panogah umetnosti le nemški in nizozemski vpliv, čeravno se je uporabljal benečanski import že od 14. stol. dalje. Od začetka 17. stol. pa stoji naše čipkarstvo pod izrazitim benečansko-bizantinskim vplivom. Benetke so bile eno izmed kupčijskih središč, prišli so tja vzorci vsega sveta, največ iz orijenta oziroma iz Bizanca. Doba 1750—1850, ki ji pravimo v ljudski umetnosti tudi kmečki rokoko, kaže vpliv te kulture pri nas najjačje.

Klekljale so se v malem čipke po vsem goratem svetu Kranjske, zlasti okoli Škofje Loke in Bohinja. Tudi na Goriškem so poznali čipkarstvo, ki pa je pozneje popolnoma prenehalo. V Idriji so se čipke udomačile, in v tem mestu so dobile svoje tipe in značilna imena teh tipov.

V ljubljanskem muzeju je shranjena najstarejša klekljana čipka Kranjske iz l. 1677. Prišita je na prt, (inv. št. 350), klekljana v benečanskem slogu, ni pa znano, s katerega kraja. Še starejše čipke utegnejo imeti ljubitelji takih zbirk.

Valvasor sicer opisuje idrijski rudnik, čipkarstva pa ne omenja. Dimitz piše, da je cesarica Marija Terezija poslala v Ljubljano učiteljico za razne čipkarske tehnike. Kje je učila in s kakim uspehom, pa ne pove nobena knjiga.

Haquet,*) znameniti znanstvenik, prirodoslovec in narodopisec, ki je bil v Idriji zdravnik in fizik od l. 1767—1776, piše v knjigi «Abbildung und Beschreibung der südwest und östlichen Slaven» («Slike in popisi južno-zahodnih in vzhodnih Slovanov») II. odst. «Krainer oder Krainze», sledeče:

«Obleka žen je enostavna, snažna in dražestna. Lase imajo dekleta in žene spletene v dve kiti. Prvim visijo kite po hrbtu in so z rdečim trakom prepletene. Največ so pa ovite okolu kovinastega obročka, ki je pripet spredaj na žametastem traku. Črn žamet zelo dviga beli obraz. Veliko nosijo, zlasti nosijo vse žene platneno avbo, da se las nič ne vidi. Na tej avbi so prišite široke, v veliko malih gub položene čipke. Te čipke delajo v deželi, izredno veliko pa v rudarskem mestu Hidrija,

*) Haquet je bil rojen l. 1739 v Bretagni v Le Couquet. Vojne so ga zanesle širom sveta. Tudi drugače je mnogo popotoval in spisal več znamenitih knjig. Med njimi je najbolj znana «Oryetographia Carniolica». Od l. 1776. dalje je bil nekaj let profesor v Ljubljani na liceju za kirurgijo in anatomijo. Umrl je na Dunaju l. 1815.

kjer ž njimi celo trgujejo izven dežele. Niso sicer nikake bruseljske čipke, vendar dovolj lepe in bele za svojo svrho». — Dalje še poroča, da so čipke prišite po nošah okoli vratu in rokavov.

Jur. Hoff kratko omenja čipkarstvo v Idriji v «Gemälde vom Herzogtume Krain» (3. del, 1808 na str. 57.), da v tem mestu cvete zlasti klekljanje čipk.

1. decembra 1832 je prinesel «Illyrisches Blatt» 28 originalnih imen čipk ter njih ceno, ki so bile poslane ljubljanskemu muzeju. Imena so pisana v bohoričici, merili so pa čipke po laktih.

1. Šabce 1 lakot 2 kr. — 2. Štiri lukence 3 kr. — 3. Vložki (aiscanze - Einsatz) 4 kr. — 4. Repetičnarce 6 kr. — 5. Jabkovce 9 kr. — 6. Široke sabernce 7 kr. — 7. Vozke zobkovke (razlavke?) 7 kr. — 8. Kolesca 15 kr. — 9. Kolesca 5 kr. — 10. Rezslovke (12 kr.) 7 kr. — 11. Vozke škepe 7 kr. — 12. Goste ketence 20 kr. — 13. Škerbe 20 kr. — 14. Iz mrižce (mrežice) 7 kr. — 15. Hrustavke 6 kr. — 16. Zobke 7 kr. — 17. Škarbe s srcem 25 kr. — 18. Okrogle zobce 8 kr. — 19. Male rešovke 7 kr. — 20. Tremitanke 2 kr. — 21. Srčkovke 7 kr. — 22. Luknjice 3 kr. — 23. Zobci 6 kr. — 24. Drobne 10 kr. — 25. Srednje vaize? 12 kr. — 26. Škvafavke 15 kr. — 27. Križanke 15 kr. — 28. Fine križanke 30 kr.

V ljubljanskem muzeju nahajamo na dveh tabelah te čipke, a ne vseh. Pripisane so jim tudi te cene. Tabele pa nosijo letnico 1839.

Po večini so to stavljene čipke, kakor jih še danes delajo v Le Puy in Craponne na Francoskem in na Češkem. Porabljali so jih ne samo pri narodnih nošah, ampak tudi za okras cerkvenega in domačega perila. Hrvaški krošnjarji so zlasti kupovali čipke «Drobne», v Idriji tudi zvane Hrvaške čipke. Klekljale so se zlasti na Vojskem pri Idriji, najvišje ležeči vasi bivše Kranjske. Hrvatice so si ž njimi krasile noše. Še dandanes jih prihajajo iskat trgovci iz Crnega Luga v Gorskem Kotaru; a le redke so že one stare čipkarice, ki klekljajo te čipke. Zopet druge čipke so pobirale žene krošnjarice od hiše do hiše in jih nosile v košarah prodajat v Trst, Gorico, Ljubljano in še dalje. Vzorcí, takozvani papirci, so bili prostoročno risani. Vzorce za hrvaške čipke so baje prinesli Hrvatje iz Like.

Hicingerjevo delo «Bergwerk Idria» izdano l. 1860 pravi, da je znašal tiste čase čisti dohodek čipkarstva letno 15.000 fl.

Okoli l. 1876. se je bavila z risanjem vzorcev mlada, izredno nadarjena deklica Ivana Ferjančič, katere kratki življenjepis prinaša «Slovenski biografski leksikon». Zbirala je učenke in jih učila klekljati nove vzorce. Pri tem delu sta ji še pomagala sestra Antonija in brat Jože. Ta ima na polju risanja zlasti mnogo zaslug, kakor tudi bivši učitelj na tamošnji šoli, že pokojni Srečko Stegnar.

Vlada je poslala pozneje Ivano radi njene nadarjenosti v Monsberg na Tirolsko, kjer se je še izpopolnila v svoji stroki. Kasneje je bila zopet poklicana na Tirolsko, da je organizirala nekatere tamošnje šole. Bila je prva učiteljica čipkarske šole v Idriji. Radi navora in požrtvovalnosti je umrla komaj 27 let stara na sušici l. 1877.

V teh letih so se že oglašali tuji trgovci, med njimi dunajska tvrdka Strannitzer, ki so prihajali z novimi željami, prinašali vzorce, ki jih je idrijski duh po svoje prikrojil. Opažati se je začela nova tehnika, ki je značilna za današnje čipke. V albumu, izdanem od Ebba Salvena, so narisane ruske čipke, shranjene v petrograjskem muzeju. Tem vzorcem so nekateri idrijski na las podobni. Album je v posesti Dragotina Lapajnete, trgovca v Žireh. Sploh lahko trdimo, da je sedanja tehnika pristno ruska in večina naših vzorcev sloni na ruskih originalih. Zato jih ameriški trgovci še danes imenujejo ruske čipke.

Okoli l. 1865. je pričela Karolina Lapajne z razpečavanjem čipk po svetu. Dobila je stalne odjemalce na Dunaju, v Pragi, v Rigi, zlasti po svetovni razstavi na Dunaju l. 1873., ko je razstavila prvič idrijske čipke in so bile odlikovane z zlato kolajno. Ona in njen soprog Štefan Lapajne, trgovec in dolgoletni župan idrijski, imata veliko zaslug za pospeševanje te lepe obrti.

L. 1870. sta ustanovila čipkarsko šolo, ki je našla zavetišče pod njuno streho. To privatno šolo je od l. 1876. vzdrževalo trgovinsko ministrstvo, pozneje pa naučno. Vsakokratni nadučitelj je bil kurator te šole. Znamenite učiteljice so bile Ivana Ferjančič, Frančiška Šinkovec, Troha, Frančiška Sedej.

Šola je zlasti skrbela za vzorce in jih pomnoževala. Po razstavi l. 1873. so se oglašali kupci iz vseh velikih mest. Največ čipk je šlo v promet preko Dunaja in Češke kot «Erzgebirge Spitzen», ker se do zadnjih let pred vojno niso upale pod lastnim imenom v svet. Šele pozneje, ko se je osvobodila trgovina posredovanja dunajskih in čeških tvrdk, so včasih našle pot v

inozemstvo pod imenom «Idrijske čipke». Ne malokdaj se je pa zgodilo, da so prišle te čipke zopet nazaj na Dunaj pod zvočnim imenom «Haute de Paris» ali pa kot bruseljske čipke s še zvočnejšo ceno.

Karolina Lapajne je pozneje še večkrat razstavljalala čipke, tako l. 1878. v Filadelfiji, l. 1880. v Gradcu, l. 1879. v Toplicah na Češkem, l. 1882. v Trstu, l. 1890. na Dunaju. Na vseh teh razstavah je bila odlikovana s častnimi kolajnami. V letih pred svetovno vojno je imela ta trgovina svoj največji razmah. Industrija se je širila daleč izven idrijske okolice po žirovski in poljanski dolini, preko Železnikov v bohinjske hribe. Okoli 6000 delavk si je v zimskem času boljšalo kruh s plodonosnim delom; poleti pa se je seveda skrčilo število na polovico.

V novejšem času se je obrt že tako izpopolnila, da se prodajajo v svet krasni zastori, prti, prtíči, v katerih so vsite čipke v naravnost umetniških kombinacijah.

L. 1911. je naslednik Karoline Lapajnejeve, Dragotin Lapajne, razstavil v Parizu krasen mašni ornat v klekljanih čipkah, ki je bil odlikovan z zlato kolajno. Ta plašč so l. 1918. poklonile «Združene Slovenke svojemu prvemu jugoslovanskemu knezoškofu Antonu Bonaventuri».

Po usodepolnem miru v Rapallu l. 1920. smo izgubili najlepše kraje, med njimi Idrijo z vso njeno romantiko in pridnim in nadarjenim ljudstvom. Idrija je ostala onstran naših meja, a ostala je naša po duhu in po krvi.

Idrijske čipke se pridno klekljajo še tam in pri nas v Jugoslaviji, kjer jim je nova doba dala novo ime «Slovenske čipke».

*

Naj pristavim še nekoliko podatkov o sedanjem stanju čipkarskega pouka, produkcije in trgovine. — V Ljubljani je «Državni in osrednji zavod za žensko obrt» (Turjaški trg 6, II.), ki vzdržuje čipkarske šole in hkrati reprezentira to panogo domače industrije.

Na Dunaju se je ustanovil pred svetovno vojno «Osrednji zavod za žensko obrt». Imel je tudi oddelek za naše kraje. Vzdrževal je pri nas šole za klekljane čipke, vnovčeval čipke, obenem jim je pa vzel njih staro narodno ime, da so šle kot avstrijske mesto idrijskih po svetu.

Sedanjí ravnatelj g. Račič mi je dal mnogo dragocenih informacij o tej šoli, za katere se mu na tem mestu toplo zahvaljujem.

Po prevratu se je slovensko učiteljstvo z ravnateljem Vogelnikom na čelu z največjim veseljem preselilo v domovino. V Ljubljani so začeli z velikim naporom znova graditi, kajti prinesli so prazno blagajno in le par vzorcev, katere jim je Dunaj milostno prepustil. Pokojni ravnatelj Ivan Vogelnik ima nevenljive zasluge, ker je iz nič dvignil zavod do visoke veljave. Sedanji g. ravnatelj je njegov najvrednejši naslednik in je že zaslovel kot ljubitelj in zbiralec naših starih narodnih vzorcev.

V zavodu vidimo prekrasna dela vseh mogočih jugoslovanskih motivov od gorenjskega do kosovskega, od bitolskega do belokranjskega. L. 1925. je zavod razstavil svoje čipke v Parizu in bil tudi odlikovan. Svoje izdelke izvaža v Francijo, Anglijo, Holandijo in Dansko. Najboljši laneni sukanec pa uvaža iz Češkega.

Seznam čipkarskih šol l. 1919

Šola	Kakšna tehnika se poučuje	Število učenk
Ljubljana	klekljane čipke, šivane čipke, toledo, filet, biserna dela, belo in pisano vezenje	77
Horjul	klekljane čipke	70
Kamna Gorica	" "	21
Polhov Gradec	" "	60
Žiri	" "	58
Železniki	" "	98
Hinje	" "	20
Fara	" "	85
Koprivnik	" "	20
Marenberg-Prevalje	Filet	40 in 88
Zamet	Šivane čipke	42
Zagorje	Biserna dela in filet	11
Skupaj		720

Klekljano čipkarstvo je razširjeno po sledečih krajih: Horjul, Lubgojina, Vrzenec, Zaklanec, Podolnica, Korena, Samotarica, Št. Jošt, Velika in Mala Logojnica, Vrhnika, Revke, Zaplana, Polhov Gradec, Belca, Dvor, Dol. in Srednja vas, Praproče, Zalog, Setnik, Smolnik, Črni vrh, Botanje, Briše, Škofja Loka, Stara Loka, Zminec, Preska, Medvode, Št. Jošt nad Kranjem, Naklo, Stražišče, Železniki, Selca, Studeno, Češnjice, Podlonk, Dražgoše, Bukovica, Zalilog, Smoljevo, Marzinji vrh,

Luša, Št. Lenart, Javorje, Malenski vrh, Sorca, Jesenovc, Sp. Danje, Torka, Ravne, Zabrdó, Rudno, Lajše, Nemile, Jamnik, Petrovče, Žiri, Stara Oselnica, Nova oselnica trata, Gorenja vas, Poljane, Lučine, Podlipa, Rovte, Javorje, Kamna Gorica, Fara, Vas, Potok, Banjalka, Sv. Jakob ob Savi, Marija Devica v Polju, Smlednik, Bevke koprivnik, Bohinjska Bistrica, Kamnik, Nevlje, Mekinje, Bloke in Loški Potok. (Skupno v evidenci 5543 čipkaric).

Filet je razširjen v *Marenbergu* in *Prevaljah*, skupno 90 delavk, šivane čipke v Kastvu, Zametu in Sv. Mateju, skupno 100 delavk, belo vezenje je razširjeno po sledečih krajih: Dobrova, Šujica, Gaberje, Hruševo, Stranska Vas, Podsmreka, skupaj 70 vezilj. Dalje ima zavod v evidenci čez 50 vezilj za zlato in pisano vezenje ter za razne druge tehnike.

Poleg zavoda se bavijo s prodajo čipk še sledeče tvrdke:

A. Primožič, Žiri (največje podjetje). — Kmetijsko konsumno društvo r. z. z o. z., Žiri. — Dragotin Lapajne (zlasti eksport v Nemčijo in konfekcioniranje čipk). — Osrednja čipkarska zadruga, Ljubljana, Pod Trančo. — V. Paleček, Gorenja vas. — A. Dolinar, Poljane. — J. Jezeršek, Gorenja vas. — J. Jelovčan, Trata, Gorenja vas.

Občinstvo opozarjamo, naj bo pri nakupu čipk previdno, ker je škoda, ki jo utрпи, nepoznavajoč material in tehniko, včasih ogromna. Nizke cene krošnjarič zapeljejo marsikoga, da nakupi malovredno blago.

Slovenke v tujih državah

V Zjedinjenih državah so slovenske ženske organizacije deli centralnih podpornih organizacij. Po številu članov in po svojem imetku najmočnejša in največja je *Slovenska Narodna Podporna Jednota* v Chicagu, ustanovljena l. 1904. V nji so ženske delegate mešanih društev že več let. S. N. P. J. izdaja popularni dnevnik «Prosveta», za mladino pa dvojezični (slovensko-angleški) «Mladinski list» («Juvenile») ter knjige «Književne Matice». Seveda ima tudi svojo tiskarno; v istem poslopju ima dvorano za dramatične prireditve, koncerte in veselice. Na vseh sodelujejo Slovenke. V tej Jednoti je združenih nad 560 društev od Atlantika do Pacifika ter šteje tako okoli 54.000 odraslih in okoli 18.000 mladinskih članov.

Starejša je *Kranjska Slovenska Katoliška Jednota*, v Clevelandu (Ohio), ustanovljena l. 1894; tudi v nji so ženske delegate društev. Ta Jednota izdaja svoje «Glasilo» (tednik) in hkratu podpira dnevnik «Amerikanski Slovenec» katol. smeri. Ima okoli 180 društev in šteje blizu 30.000 članov.

Tako v Jednotah, kakor v posameznih krajevnih društvih je žensko članstvo z moškim popolnoma enakopravno in so v vsakem odboru tudi ženske; v K. S. K. Jednotinam glavnem uradu (odboru) ima ženska III. podpredsedniško mesto, ki ga tačas zavzema Mrs. Mary Prislan.

V zadnjem času so si začele ženske ustanavljati tudi lastna podporna društva, ki so seveda včlanjena v Jednoti. Tako je nastal problem, ali naj bodo poročene žene včlanjene v društvo, v katerem je včlanjen mož ali pa v ženskem; moški so za prvo, a ženske večinoma za drugo rešitev.

Pri K. S. K. Jednoti je sedaj včlanjenih že 49 samo ženskih društev, a med 18.000 odraslimi zavarovanci je nad 8000 žensk. Od novih društev, ki so bila ustanovljena lani, je osem ženskih, a izmed peterih novih društev, ki so bila ustanovljena letos, so štiri ženska društva. V poslednjem času je tu opazati tudi feministično stremljenje. Ženske so si v društvih začele ustanavljati gospodinjске in družabne klube; prvi je bil v Sheboygamu. Pojavljajo se tudi v časopisih.

Od l. 1909 obstoja v Chicagu tudi *Slovenska Svobodomiselna Podporná Zveza* z okoli 180 društví, v Elyju (Minnesota) je *Jugoslovanska Katol. Jednota* z glasilom «Nova doba», v Clevelandu je še *Slovenska Dobrodelna Zveza*, v Jolietu *Družba sv. družine*, v Denverju (Koloradu) *Zapadna slovanska zveza*, a v Milwaukeeju (Wisconsin) *Sloga*. Pa je še drugih takih zvez.

Danes ni že nobene konvencije, na kateri bi ženske ne sodelovale kot delegatke, včasih pa so tudi članice upravnega odbora centralne organizacije. Toda ženske niso samo članice kot članice ženskih društev, nego so članice tudi v moških odsekih, kjer je premalo žensk, da bi si osnovale svoj odsek. Vse te organizacije imajo svrho, da dajejo v primeru bolezni svojim članom podporo in v primeru smrti posmrtnino.

Na karitativnem polju so bile slovenske ženske v Ameriki prav agilne, zlasti pri zbiranju prispevkov za razne pomožne akcije po vojni v domovini. V to svrho so si ženske osnovale posebno organizacijo: *Zvezo Jugoslovenskih žen in deklet*, ki je imela odseke menda v deseterih mestih. Te organizacije danes ni več.

Na prosvetnem polju se ženske ne udeležujejo dosti aktivno dela. V 13 pevskih zborih je le okoli 250 Slovenk. Skoro v vsaki večji koloniji so diletantska gledališka društva, v katerih so kajpada delavne tudi ženske. Takih skupin pa je le okoli 20, torej mnogo premalo.

Na polju obrti je največ Slovenk po tvornicah za slamnike in druge klobuke, zlasti v New Yorku in Chicagu. V New Yorku predstavljajo ženske večino članov v lokalni Uniji t. j. obrtniškem društvu slamničark.

V New Yorku je bil osnovan po vojni *Jugoslovenski klub*, ki združuje moške in ženske ter ima poseben ženski odsek. Predsednica tega odseka je bila lani gospa Mladineo. Jugoslovenski klub ima člane Slovence, Srbe in Hrvate ter prireja zabavne sestanke.

Na konfesionalnem polju so ženske vrlo aktivne, in lahko se reče, da so glavne podpirateljice in vzdrževaljice cerkev. Za slovenska nacionalna in kulturna vprašanja nimajo dosti smisla.

Seveda ni pozabiti, da je 99% Slovenk v Ameriki kmetic. Čudno pa je, da ni med slovenskimi Amerikankami niti ene novinarke ali pisateljice: nalog bi imele vsekakor mnogo...

Vobče se ameriške Slovenke le posamič gibljejo v podrobnem socialnem in kulturnem delu ter le posamič nastopajo na društvenih zborovanjih. Izrazitega feminističnega gibanja doslej ni med njimi. Vsekakor je njihov boj za kruh težji, a v javnosti je njihovo stališče ugodnejše nego naše, ker so pač tudi one deležne družabnih pravic, ki jih v Ameriki v splošnem uživa žena in je kot človek svobodnejša.

So večinoma dobre žene in matere. Družine so mnogoštevilne; otrok je izpod petero le v redki družini, — živih namreč.

Kar se tiče narodne vzgoje, je vobče slaba, a baje v katoliških slovenskih družinah boljša, nego v drugih in sicer iz dveh razlogov: prvič je v slovenskih župnijah osredotočeno negovanje vseh narodnih svetinj in tradicij: jezika, običajev in vere; drugič pa te družine pošiljajo svoje otroke v verske farne šole, kjer je učni jezik slovenski, dočim so vse javne šole izključno angleške. Je pa tudi med katol. slovenskim naraščajem otrok, ki le slabo znajo svoj narodni jezik ali pa sploh ne. To priča pač o mlačni narodni zavednosti roditeljev in še posebej mater.

Veliko število Slovenk pohaja tudi višje šole; od teh je malo kaj pričakovati, ker postajajo Amerikanke i po vzgoji i po naobrazbi i po čustvovanju...

Iz Kaira (v Egiptu) nam je pisala Pavla Susič, tajnica *Društva sv. Cirila in Metoda*, sledeče ljubeznivo in velezanipismo:

V kraljevski Kairi, ob bregovih božanskega Nila, daleč daleč od gorko ljubljene doma gojimo vendarle lepo slovensko besedo in mehko, ljubko nam donečo slovensko popevko. Dana nam je celo prilika, da uprizarjamo slovenske igre in drame.

Tudi v trpki nam tujini se zavedamo, da smo res hčere malega in neznatnega, toda kulturnega, dobrega naroda.

In kako bi se ne zavedale? Saj nas je tukaj precejšnje število: 400-500 slovenskih rodoljubkinj, poštenih deklet in žen. In sveste si svoje narodnosti, vedno in povsod ponosno govore v milem slovenskem materinem narečju!

Pred vojno nas je bilo tu mnogo več, toda vojna vihra je imela tudi tukaj svoj vpliv: mnogo Slovenk je odpotovalo, večinoma poročene žene in že več let tu bivajoče rojakinje. Tukajšnja gospoda, ki daje prednost vedno slovenskim dekletom, je bila zato takorekoč v zadregi glede nadomestitve pridnih in delavnih slovenskih moči!

Slovenke so namreč tudi tukaj znane kot poštene, snažne, zanesljive in marljive ter so nameščene pri boljših družinah in v višjih slojih za prve hišne ali kot marljive vzgojiteljice; kot izvrstne kuharice slove pa že izza davna v Egiptu.

Da imajo slovenska dekleta v tujini primerna domača razvedrila in bi se lahko družila popoldne z domačimi prijateljicami in znankami, so nam naši predniki že pred 25 leti ustanovili društvo sv. Cirila in Metoda. Društveni prostori se nahajajo v azilu St. Vincent de Paul, Aba-el Aris, Cairo.

Društvo ima nalogo voditi Slovenke k lepemu, poštenemu življenju na tujih tleh ter jih, zlasti mladoletne, varovati zapeľjevanja. V društvu delujejo vedno samo ženske, izvzemši voditelja, ki je za slovensko naselbino duhovni voditelj. Vsako drugo leto se sklicuje občni zbor ter se voli nov ali potrđi stari odbor.

Naša dekleta se vedno in povsod slovensko pozdravljajo, govore v družbi svojih slovensko ter delajo povsod čast slovenskemu imenu.

Tu sta tudi dve slovenski sestri (s. Pija je že nad deset let v tukajšnjem redu sv. Vincenca Pavlanskega), ki tudi delujeta v društvu ter prav po materinsko skrbita za naša dekleta in žene.

Moj naslov: Pavla Susič, Cairo, Postrestante.

Zanimivo je, da deluje v Kairu tudi slovenska obrtna umetnica Anica Martelančeva, 19 Rue Bayoumi, Zamalek. Martelančeva se je kot Slovenka («Slovène») udeležila mednarodne umetniške razstave v Kairu, ki jo je letos priredila «Societe des amis de l'art» v palači prosvetnega ministrstva, s 5 svojimi umetno obrtnimi deli.

V Aleksandriji (v Egiptu) obstoja žensko društvo pod imenom *Žensko krščansko izobraževalno društvo*, 21 Rue Port Est, že nad 25 let.

Vrlo rodoljubka Franja Mahnič, prejšnja tajnica, zdaj živeča v Kairu, nam je poslala sledeče poročilo:

Namen društva v Aleksandriji je isti, kakor ga ima društvo sv. Cirila in Metoda v Kairu. Društvo ima tudi svojo knjižnico ter so v njegovem odboru same žene.

Ker pa je Aleksandrija obmorsko mesto, je tu veliko več Slovenk kot v Kairu (od 1200-1500). Večinoma so zaposlene po boljših družinah, a imamo tudi precejšnje število zasebnih uradnic, dobrih šivilj in modistk. Po rodu Slovenka je tudi učiteljica s. Kasijana iz reda sv. Karla Boromejskega; poučuje na nemški

šoli. Prednica nemškega zavetišča je s. Ljudmila, po rodu Čehinja; v tem zavetišču je več naših onemoglih žen.

Slovenskih šol danes ni v Aleksandriji; pač pa so imele č. č. šolske sestre iz Maribora pred vojno šolo; učile so slovenski, nemški, angleški in francoski jezik. Tudi sedaj se trudijo, da bi zbrale potrební denar za nabavo prostora (ali pa da bi si sezidale samostan), kamor bi se preselilo društvo za onemogle in brezposelne žene ter bi imele šolo kakor pred vojno.

Taka šola bi bila zelo potrebna in nujna, ker je tukaj precej slovenskih otrok, ki se odtujujejo narodu.

Častite sestre so potrkale že na marsikatera vrata. Posebno veliko, a zaman si je prizadela prejšnja prednica m. Marjana Lončar, Ljubljancanka, sedaj v Mariboru; bila je tu dvanajest let in šest let prednica. Na jugoslovenskem konzulatu so ji rekli, da ni vredno, češ da je premalo dece, onemogle pa da se pošlje v domovino... Tako danes še ni mogoče misliti, da bi prišli Slovenci kmalu zopet do svoje šole. (Morda bi se začela za našo deco zanimati vaša šolska in obrambna društva?)

V Aleksandriji je zavetišče za brezposelne ženske, kjer dobivajo po zelo nizki ceni stanovanje in hrano. Oskrbujejo ga šolske sestre iz Maribora. S. Marcelina Bolè, doma iz Šepulj pri Tomaju, sedanja prednica, hodi vsak ponedeljek k parniku, da pripelje v zavetišče mladoletna slovenska dekleta, ki prihajajo iz Evrope. Preskrbuje jim potem službe, kajti v zavetišču je tudi posredovalnica. Gospe iz boljših družin prihajajo iskat naše žene in dekleta, ker so nasplošno tudi v visokih aristokratskih krogih znane kot poštene in marljive ter imajo prednost pred vsemi drugimi.

Seveda se mora slovenska žena tukaj bojevati še s to in ono neprijetnostjo; društvo pa je rešilo že marsikatero Slovenko pogube.

Ker živi tu mnogo slovenskih družin, upamo, da pride tudi Slovenka v Aleksandriji do širšega delokroga v javnosti.

Naša dekleta rada govoré med seboj slovensko in so zelo ponosna na naš mali ali kulturni narod. V društvu rade zapojejo »Slovenka sem, Slovenka h'čem ostati...«.

Dà, gospa, ko bi Vi prišli sem v naš javni vrt, kamor hodijo naša dekleta z otroki kot pestunje in vzgojiteljice ter govoré med seboj le slovenski jezik, gotovo bi pozabila, da se nahajate daleč od drage domovine; mislila bi, da ste v Ljubljani v Tivoliju in ne v egipčanski Aleksandriji!

Ako potrebujete, gospa, ali kaka druga moja rojakinja kakšnega pojasnila, sem rade volje na razpolago. Moj naslov je: Franca Mahnič, 18 Ismail Pasha, Garden City, Cairo. —

Zanimivo je, da je pred 25 leti pozivljaj vse Slovence odbor slovenskega društva «Slovenska palma ob Nilu» v Aleksandriji, naj prispevajo za zgradbo slovenske cerkvice in slovenske bolnišnice. V javni prošnji je naglašal odbor, da «šteje slovenska naselbina v deželi piramid razen nekaj dobrih slovenskih družin čez 3000 slovenskih služkinj, ponajveč iz Primorja in s Kranjskega». Kaj se je zgodilo s Slovensko palmo ob Nilu, ne vemo. Bržčas se je izpremenila v Žensko krščansko izobraževal. društvo. Slovenske bolnišnice in slovenske cerkve pa še danes ni v deželi piramid, niti najnujnejše slovenske šole.

O Slovenkah na nemškem Westfallskem pa smo prejeli sledeče poročilo:

Vse so rudarske žene, ki doma gospodinjijo. Vdove si poiščejo in najdejo kako delo v rudniku, večinoma snaženje. Tudi drugod, na pr. po šolah, cerkvah in uradih so zaposlene kot snažilke. Bolje žive žene bivših rudarjev, ki so si opomogli, da izvršujejo kako obrt: rokodelstvo, gostilničarstvo ali trgovino. Slovenci so po vsej Vestfaliji in Porenju, torej po vsem porurškem industrijskem ozemlju v Nemčiji.

Hčere slovenskih roditeljev se večinoma poročajo z rudarji, a tudi z druge vrste možmi. Dekleta so po različnih službah, mnoge tudi po kmetih. V javnosti Slovenke ne delujejo. Kakor povsod, tudi tu domačini radi jemljejo v službe Slovenke, ki so poštene, snažne in marljive.

Slovenke so članice Bratovščine živega rožnega venca. Te bratovščine imajo poleg nabožne svrhe tudi družabni in podporni značaj.

V odborih teh društev so samo ženske. Tudi tu govore Slovenke med seboj slovensko in so zveste svojemu narodu. Žal, da nimajo slovenskih šol. —

Nekaj Slovenk je tudi v Parizu. V modnem oddelku pariškega Louvra deluje kot voditeljica Ljubljancanka Vida Košmeljeva; v ateljeju ene največjih pariških modnih hiš «Maison Chanel» pa je že več let nameščena Slovenka Ivana Sirkova...

Gotovo so naše rojakinje tudi še po drugih državah, le žal da nimamo o njih poročil.

VSEBINA.

	Stran
Predgovor	3
Dr. Jos. Mantuani: Slovenska žena v zgodovinski kulturi	5
Tatjana Rozmanova: Od pagank do luterank	8
Lea Faturjeva: Trpljenje slovenske žene v turškem času	16
Tatjana Rozmanova: Slovenska žena v reformacijski dobi	21
Franja Miheličeva: Mučenice, štiftarice, zamaknjenke, skakačice in čarovnice	27
Tatjana Rozmanova: Protireformacija in žene	32
Franja Miheličeva: Uboge gmajne stara pravda	38
Ilka Vaštetova: Naše ženstvo v baročni dobi	41
Tatjana Rozmanova: Plemkinje po rodu in srcu	45
Franja Miheličeva: Narodne epske pesmi o slovenski ženi	55
Iva Lavričeva: Domače slikarice starejše dobe	66
Mila Dobova: Upodablajoče umetnice novejše dobe	72
Minka Govékarjeva in druge: Slovenke in slovensko slovstvo	81
Ciril Debevc: Slovenske igravke	129
Fran Kosec: Naše pevke, glasbenice in plesavke	145
Alojzija Štebi: Aktivnost slovenske žene	161
Minka Govékarjeva: Petindvajsetletnica ženskega dela	186
Mara Justínova: Franja Tavčarjeva	195
Naša žena in obrambna društva	198
Minka Govékarjeva: Naše žensko časnikarstvo	202
Alojzija Štebi: Slovenska žena v raznih poklicih	224
Vida Dobova: Žensko šolstvo in učiteljstvo	233
Ema Peče: Gospodinjske šole in gospodinj. slovstvo	241
Božo Račič: Slovenska žena v narodni umetnosti	251
Štefanija Brezarjeva: Žena delavka	253
Janja Miklavčičeva: Naša učiteljšča	259
Ivanka Smrekarjeva: Naša žena v trgovini in obrti	265
Vida Lapajne: Iz zgodovine idrijskih čipk	267
Minka Govékarjeva: Slovenke v tujih državah	274

VARDAR delniška zavarovalna družba

Podružnica: **LJUBLJANA**, Aleksandrova cesta šte. 12 (palača pokojninskega zavoda)

Najboljša kuhinja!

Najboljša vina!

Zmerne cene!

samo v prvovrstni restavraciji

HOTEL SLON - LJUBLJANA

Za obilen obisk se priporoča

JOS. MASTNAK, restavrater.

ANTON POŠ

MARIBOR
Aleksandrova cesta št. 27

TRGOVINA Z MANUFAKTURO

Moški klobuki!

Damski klobuki!

IVAN KVAS – HELENA KVAS

KLOBUČAR

se priporočata.

MODISTINJA

Najnovejši pariški in dunajski vzorci po najnižjih cenah. V zalogi so tudi vsakovrstni svileni kakor tudi moški klobuki. Sprejema se vedno vsa v to stroko spadajoča dela in popravila po jako nizkih cenah. Istotam se sprejemajo tudi vsa modistovska dela.

Znižane cene in največje skladišče dvokoles, motorjev, otroških vozičkov, šivalnih strojev, vsakovrstnih nadomestnih delov, pneumatike. Posebni oddelek za popolno popravo, emajliranje in poniklanje dvokoles, otroških vozičkov, šivalnih strojev itd. — Prodaja na obroke. — Ceniki franko.

Tovarna dvokoles in otroških vozičkov

„TRIBUNA“ F. B. L. - Ljubljana, Karlovska cesta 4

Že nad četrto stoletja

uporabljajo gospodinje z najboljšim uspehom

WECK-ove

kozarce za ukuhanje. Glavna zaloga za SHS

FRUCTUS d. z o. z., Ljubljana, Krekov trg 10

Najprijetnejšo in najcenejšo zabavo Vam nudi

RADIO!

Radio aparate in sestavne dele ima v največji
izbiri trajno v zalogi

FRANC BAR

Ljubljana

Cankarjevo nabrežje štev. 5
telefon štev. 407

Glavno zastopstvo pisalnih strojev

Remington Remington Portable

Vse pisarniške potrebščine
Specijalna mehanična delavnica za
popravilo pisalnih in računskih strojev

Postrežba strogo solidna
in točna!

IVAN KORAŽIJA :::: **Železnina** ::::
MARIBOR - Telefon 313

ANT. KRISPER, LJUBLJANA

Mestni trg štev. 26

ZALOGA GALANTERIJSKEGA BLAGA

Tovarna čevljev

JAKOB ZALAZNIK ml., LJUBLJANA

~~~~~ pekarna, slaščičarna, kavarna ~~~~~

KLIŠEJE

po risbah, perorisih, fotografijah, akvarelnih in oljnatih slikah, za preprosti in najfinejši tisk v eni ali več barvah izdeluje najboljše

Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani

Ista je kot prva v Sloveniji vpeljala tudi

BAKROTISK

ki omogoča najlepšo reprodukcijo umetniških slik v enobarvnem tisku. — V jasnosti slik in živahnosti barv ne dosega bakrotiska nobena druga tiskarska tehnika. — Zahtevajte vzorce!

"ALKO" d. z o. z., Ljubljana (Kolizej)

tovarna ruma, konjaka, likerjev in veležganjarna

nudi lastne izdelke v prvovrstni kakovosti po najnižjih cenah. Solidna in točna postreba z jamčeno

Modno blago, perilo in potrebščine za šivilje in krojače priporoča

Tvrdka A. PERSCHE

LJUBLJANA - Pred škofijo 21 - LJUBLJANA

L. ORNIK

Koroška c. 9 - MARIBOR - Koroška c. 9

Špecijelna trgovina z nepremočljivimi dežnimi plašči

RAZPOŠILJA PO POŠTI!

FELIX URBANC, Ljubljana
manufaktura

NA VELIKO!

NA MALO!

CVETLIČARNA KORSIKA, Ljubljana

PRODAJALNE: Aleksandrova cesta paviljon, Kongresni trg

VRTNARIJA: Bleiweisova cesta.

se priporoča vsem p. n. posetnikom velesojma in ostalemu p. n. občinstvu
za nakup svežega in suhega cvetja ter drugih v to stroko spadajočih pred-
metov kot vence, šopke, aranžmaje i. t. d.

Poštno ček. promef. št. 13812

Telefon 341

Posluje po celi Jugoslaviji!!

Posluje po celi Jugoslaviji!

„JUGOSLAVIJA“

Delniška glavnica znaša 3.000.000 Din v zlatu

Ustanovljena leta 1913

SPLOŠNA ZAVAROVALNA DRUŽBA

Ravnateljstvo za Slovenijo v LJUBLJANI

Sklepa požarna zavarovanja, življenska zavarovanja, zavarovanja proti škodam vsled tatinskega
vloma, transportna zavarovanja, zavarovanja proti škodam vsled razbitja stekla.

Največji tu delujoči zavod. Družba je prevzela od „Graške vzajemne zavarovalnice“, zavarovalnih
družb „Feniks“ (požarni oddelek) in „Franko-Hongroise“ ves njihov kupčijski obstoj v naši državi.
Najnižje tarife. Takojšnja plačila škod. Glasom naredbe min. za vojno in mornarico nadomeščajo
police splošne zavarovalne družbe „JUGOSLAVIJE“ ženitvene kavicje za častnike.

Pisarna; DUNAJSKA CESTA št. 15 - Telefon št. 571.

„GROM“

CARINSKO - POSREDNIŠKI IN ŠPEDICIJSKI BUREAU

d. z o. z.

LJUBLJANA, KOLODVORSKA UL. 41

Bančni tekoči račun: Ljubljanska kreditna banka, Ljubljana,

Trgovska banka, Ljubljana, Poštni čekovni račun šte. 12,771

Naslov brzojavkam: „Grom“ - Telefon interurb. šte. 454

TVRDKA G. BESEDNIK IN DRUG

Prešernova ul. 5 - LJUBLJANA - Prešernova ul. 5

Priporoča svojo bogato zalogo trebušnih pasov, kilnih pasov, prsnih držalcev, držalcev iz gumija za boke, vložkov iz gumija za ploske noge, obveze zoper gube na obrazu ter masažnih aparatov „PUNKTROLLER.“

MANUFAKTURNA TRGOVINA

MARIJA ROGELJ

LJUBLJANA, Sv. Petra cesta št. 26

(poleg Kolodvorske ulice)

priporoča SVOJO BOGATO ZALOGO barhanta, štofa, cajga, klota, bele, rjave in plave kotonine, oksford-cefirja, belega in rujavega platna za rjuhe svilenih rut in šerp, kravat, pavole in nogavic. Perilo za dame in gospode. Blago dobro. Cene nizke.

TEODOR KORN

Ustanovljeno 1852. (preje Henrik Korn) Ustanovljeno 1852.

Poljanska c. 8 - LJUBLJANA - Poljanska c. 8

Krovec, stavbni, galanterijski in okrasni klepar. Instalacija vodovodov. Naprava strelodovodov. Kopališke in klosetne naprave. Izdelovanje posode iz pločevine za firnež, barvo, lak in med vsake velikosti kakor tudi posod (škatelj) za konzerve.

Modni salon MARIJA GÖTZL

Kongresni trg 8 - LJUBLJANA - Kongresni trg 8

~~SLUŽBA~~

Priporoča največjo zalogo vsakovrstnih damskih klobukov.

Vedno zadnje novosti.

Vedno zadnje novosti.

— Izvrstni pridatek za kavo —
naša prava domača
KOLINSKA CIKORJA
daje kavi prijeten okus, daje kavi
izdatnost, daje kavi lepo barvo, je
izdelek domačega delavca, zasluži,
da se uporablja v vsaki rodbini.

MARIBORSKA TISKARNA - MARIBOR

Telefon int. štev. 24

Telefon int. štev. 24

✧ Litografija - knjigoveznica ✧

Plaketarski in reklamni zavod.

DNEVNIKI: „Marburger Zeitung“ - „Tabor“

HOTEL SLON (Elephant)

LJUBLJANA - Jugoslavija

Moderno preurejeno podjetje. - Dobre postelje. - Izborna restavracija, krasen vrt, elegantna kavarna. - Velika parna in kadna kopel. - Centralna kurjava. - Brivec, maser, pedikir in frizerka v hiši. - Centralna lega pred glavno pošto. Postaja cestne železnice. Dobra postrežba, snažnost in zmerne cene načelo.

Lasti tvrdke HEDŽET & KORITNIK

TELEF. INT. 45.

Teleg.: SLONHOTEL.

FR. GORJANČ & Cie., KRANJ (Slovenija)

Brzojavke: Gorkomp - Telefon št. 23

Lesna Industrija. - Deželni pridelki. - Import. - Eksport.

TISKARNA EDINOST V TRSTU

Ulica San Francesco d'Assisi števil. 20

▼▼

▼▼▼▼

▼▼

Izvršuje vsa tiskarska dela v najmodernejšem stilu kakor tudi v večbarvnem tisku. Razpolaga z najmodernejšimi stroji, z bogato serijo raznih črk, okraski ter z modernim rotacijskim strojem.

Zastopstvo za Jugoslavijo:

YUGOSLAVE EXPRESS RECLAME COMPANY

d. z o. z. v Ljubljani.

PINTAR & LENARD, MARIBOR

Železnina in raznovrstna kuhinjska posoda

TESTENINE

so jed, ki jih naše gospodinje še mnogo premalo upoštevajo, dočim jih vedo drugi narodi visoko ceniti. Dobre testenine, ki so napravljene iz finega pšeničnega zdroba, moke, mleka in jajc, so zelo redilna in okusna hrana, vrhulega pa cenejše kot marsikatera druga prazna in vendar draga hrana. Priporočljive so zlasti za otroke, ki jim prija boljše kakor druge zanje neprimerne jedi, nadalje za bolnike, rekonvalescente, starejše in slabotne osebe. — Testenine prihranijo tudi čas gospodinji, ki ima že itak preveč dela, ter ji pomagajo hitro pripraviti okusno, dobro in redilno kosilo ali večerjo. — Vse to pa velja samo o testeninah, ki so res dobre. Zato ne kupujte cenejših izdelkov in slabejših vrst, ker zlasti glede testenin se uresničuje pravilo, da je najcenejše blago najdražje, najdražje pa najcenejše, ker vsebujejo dobre testenine več hranilnih snovi in se bolj nakuhajo.

Tovarna testenin „PEKATETE“ v Ljubljani izdeluje samo prvovrstno blago iz najboljšega pšeničnega zdroba in moke, mleka in jajc, zato jih hvalijo vse gospodinje, ki so jih pokusile, ter pravijo: „Testenine „PEKATETE“ so na vi ku kvalitete!“. — Tovarna „PEKATETE“ izdeluje najrazličnejše vrste za juho in prikuho ter pošlje svoj interesanten prospekt z mnogimi kuharskimi navodili in obširnejšo kuharsko knjižico vsakemu brezplačno kdor ji naznani svoj naslov. Za naslov zadostuje: Tovarna „PEKATETE“, Ljubljana. — Zahtevajte povsod prave „PEKATETE“ ter pazite na znamko. Dobite jih zanesljivo zlasti v originalnih zavojih po $\frac{1}{2}$ kg.

**Nikjer tako dobro in ceno, kot pri
TEKSTILBAZARJU je blago!**

Oglejte si blago in cene in prepričajte se sami, da se
pri TEKSTILBAZARJU v Ljubljani, Krekov trg št. 10
najbolje kupi ali pa naročite cenik!

A. & E. SKABERNE, LJUBLJANA
manufaktura veletrgovina

Prva jugoslovanska tovarna dežnikov

Josip Vidmar

LJUBLJANA, Pred škofijo 19

Telefon int. 590

EN GROS! EN DETAIL!

Največja izbira. Najvestnejša izdelava.

Nizke cene. Točna dobava.

USTANOVLJENO L. 1882.

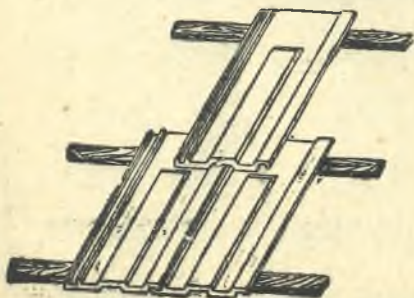
MODNA TRGOVINA

A. ŠINKOVEC nasl. K. Soss

LJUBLJANA, Mestni trg šte. 19

Vedno novosti. Cene najnižje. Postrežba solidna.

NAJTRPEŽNEJŠE STREŠNO KRITJE!

ZORUŽENE OPEKARNE, d. d. v LJUBLJANI
prej VIDIC-KNEZ, tovarne na Viču in Brdu
Miklošičeva cesta 13

nudijo v poljubni množini, takoj dobavno, najboljše preizkušene modele strešnikov, z eno ali dvema zareza-ma, kakor tudi bobrovcev (biber) in

zidno opeko.

Stekleni strešnik stalno na zalogi.

NA ŽELJO SE POŠLJETA TAKOJ POPIS IN PONUDBA!

STROJNE TOVARNE IN LIVARNE d. d.

***** LJUBLJANA *****

Stroji za obdelovanje lesa.

Vodne turbine. Brizgalnice

in sesalke. Vinske stiskal-

nice. Železolivarna, kovino-

*** livarne, zvonovi. ***

D. Lapaine Д. Лапайне

Čipke in čipkarski izdelki. Zavesе, posteljno in namizno perilo. Luk-susno damsko perilo.

ŽIRI - JUGOSLAVIJA

Чипке ин чипкарски izdelki. Завесе, постельно ин намызно перило. Луксузно дамско перило.

ЖИРИ - ЈУГОСЛАВИЈА

Največja tovarna čevljev v Evropi

Tvorniška

znamka

**Izdelamo 60.000 parov
čevljev dnevno**

Hočemo poslužiti vsakomur z dobrimi
in cenimi čevlji

Bata

Beograd	Ljubljana	Split
Subotica	Zagreb	Sarajevo
Novi Sad	Osijek	Veliki Bečkerek
Dubrovnik	Skoplje	Sombor
Maribor	Brod na Savi	Zemun

A. ŠARABON - LJUBLJANA

Uvoz kolonialne robe - Veletrgovina z deželnimi pridelki - Velepražarna za kavo - Mlini za dlšave - Glavna zaloga rudninskih vodá - Ceniki na razpolago

TVRDKA USTANOVLJENA LETA 1886

Prva kranjska vrvarna in trgovina konopnine **IVAN N. ADAMIC**

Ljubljana, Sv. Petra cesta 31   Maribor Vetrinjska 20

Telefon 441

Kamnik, Šutna 4

Telefon 454

IZDELOVANJE vrvi za zvonove, vzdigala in transmisije.

ZALOGA vsakovrstnega vrvarskega blaga domačega izdelka

Zahtevajte samo milo z znamko

„GAZELA“

Na debelo!

Na debelo!

Srbska domača ročna industrija čilimova za kompletne jedilnice, spalnice
in pisarne v PIROTU

Glavno zastopstvo za Slovenijo:

J. KOSTEVC - Ljubljana, Sv. Petra cesta št. 4
MANUFAKTURA

Tel. inter. 538

Ustanovljeno 1902

Ček. rač. 11.228

AVGUST AGNOLA

Zaloga stekla, porcelana, kamenine, zrcal in šip.

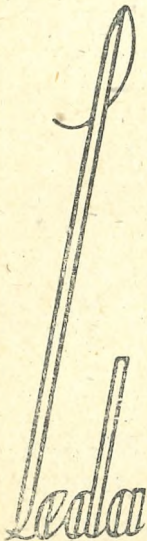
Kompletne opreme

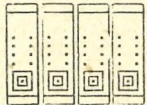
za gostilne, restavracije, hotele, kavarne in bare.

LUKSUZNI PREDMETI

LJUBLJANA, Dunajska cesta 10

TELEFON 478

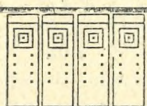

**DOMAČA
TVORNICA
DAMSKEGA
PERILA IN
VEZENIN**

**R. Z. Z O. Z.
LJUBLJANA**

Priporoča

*bogato izbiro damskega namiz-
nega posteljnega perila, zaves
in posteljnih pregrinjač*

Stalna zaloga raznih čipk.

*Specialni
oddelek za nevestine opreme in
opreme za novorojenčke*

**Pristopajte kot članice k za-
drugi, zavarujte Vaše hčerke
za nevestine opreme.**

~ ADRIJA ~

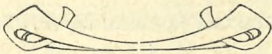
drogerija * fotomanufaktura * parfumerija

*Droge, kemikalije, toaletne in fotografske
potrebščine, bolniško oskrbna sredstva. Kemikalije za
kmetovalce, za izdelovanje usnja in za druge obrti. Barve za živila*

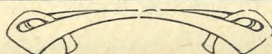
Ljubljana, Selenburgova ul. 5, nasproti glavne pošte

Trgovina z modnim:
in drobnim blagom.

Bogata zaloga
vezenin, pričetih in
izvršenih ženskih
ročnih del in vseh
k tem spadajočih
potrebščin,
bombaža, volne,
sukanca itd.

**PREDTISKARIJA
F. MERŠOL
LJUBLJANA,
Wolfova ulica št. 5**

Predtiskanje in ve-
zenje monogramov
in vsakovrstnih
drugih risb.

Velika zaloga
rokavic, nogavic,
otroške obleke in
perila.

Kleklalne in razne
druge čipke.

USTANOVLJENO 1856.

USTANOVLJENO 1856.

Vinotoč „GRAJSKA KLET“

preje pri Fridrihu

Mestni trg 13 - LJUBLJANA - Mestni trg 13

na novo urejeno in preskrbljeno za mrzla in gorka jedila. Se točijo najboljše vina. Čez ulico 1 Din ceneje. Cenjene gospe in gospodinje pošljite na poskušnjo.

D. ČEBIN, LJUBLJANA - Wolfova 1/II. Tel. 56

♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦ **PREMOG, DRVA, KOKS** ♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦

Ivan Jax in sin = LJUBLJANA =
Gospodstva 2

Najboljši šivalni in pletilni stroji.

Izborna konstrukcija in elegantna izvršitev iz tovarne v Lincu.
Ustanovljeno l. 1867. Vezanje poučuje brezplačno.

Posamezni deli koles in šivalnih strojev.

15 LETNA GARANCIJA.

Pisalni stroji „ADLER“, „URANIA“

Kolesa iz prvih tovarn „Dürkopp“,

„Styria“, „Waffenrad“.

AL. ŠČURK

LJUBLJANA, Dunajska cesta 12.

Delikatese, zajutrkovalnica, špecerija.

ŠEF-VLASULJAR
kr. opere in drame

EMIL NAVINŠEK

— LJUBLJANA —
Šelenburgova ul. 1

Salon za dame in gospe. — Specijaliteta BUBI striženja.

Trpežnost, solidnost in tovarniške cene

so najboljša reklama našim novostim za gospe, dečke in otroke.

Oglejte si naše izložbe v naši detajlni trgovini na ERJAVČEVI C. ŠT. 2

KONFEKCIJSKA TOVARNA

FRAN DERENDA & Cie. — LJUBLJANA

Na debelo!

L. MIKUŠ

Na drobno!

Mestni trg 15 - LJUBLJANA - Mestni trg 15

— ■ **DEŽNIKI** ■ —

Poprave!

Ustanovljeno 1839.

Preobleke!

MODNA TRGOVINA JOSIP LENARD

LJUBLJANA, Dunajska c. 20 (nasproti kavarne Europa)

izdelovalnica vsakovrstnega perila, opreme za neveste in novorojenčke,
namizno in posteljno perilo, perje, puh.

AKO PIJEŠ „BUDDHA“ ČAJ,
VŽIVAŠ ŽE NA ZEMLJI RAJ!

Modele in monograme za perilo in vezenje, šampilje, pečate etikete
in vsakovrstno graverstvo izvršuje solidno

Graverski zavod SITAR & SVETEK

LJUBLJANA, Sv. Petra cesta št. 13

L. SCHWENTNER

..... knjigarna .....

Prešernova ul. 3 - LJUBLJANA - Prešernova ul. 3

**NAJCENEJŠE kupiš svoje kuhinjske
in gospodarske potrebščine v speci-
jalni trgovini lastnih izdelkov trrdke**

„JUGOMETALIJA“

LJUBLJANA, Kolodvorska ulica št. 41

VEDNO ZADNJE NOVOSTI!

Modna in športna
trgovina

P. MAGDIČ
LJUBLJANA

nasproti glavne pošte.

PRIPOROČA ZA GOSPODE:

klobuke — čepice — perilo — vseh vrst
kravate — telovnike — dežnike — palice
turistovske in športne predmete

PRIPOROČA ZA DAME:

hišne halje — bluze — svilene in etamin
obleke — vrhnja in spodnja krila — perilo
steznike — rokovice — svilo in vse nakitne
predmete

Tel. int. 438

VEDNO ZADNJE NOVOSTI!

Razumna in štedljiva gospodinja kupuje čevlje samo pri

„VOIKA“, Ljubljana

nasproti Mestnega doma štev. 132.

Zahtevajte brezplačno naš bogati ilustrirani cenik!

„SAVA“

obče zavarovalna d. d. v Zagrebu

ustanovljena leta 1921. od

Hrvaške eskomplne banke, Zagreb - Jadransko-Podunavske banke d. d.,
Beograd - Prve Hrvatske štedionice, Zagreb - Zemaljske banke d. d.,
Beograd - Srpske banke, Zagreb - Zemaljske banke, Sarajevo -
Assicurazioni Generali, Trst.

GENERALNI ZASTOP ZA SLOVENIJO

LJUBLJANA, Sv. Petra c. št. 2 - Telefon št. 434

sprejema pod najugodnejšimi pogoji in najmodernejšimi
tarifi vsakovrstna elementarna zavarovanja. Družbeni
garancijski fondi brez garancij bank-ustanoviteljic zna-
šajo nad Din 30,000.000.—. Družba je izza svojega
ustanovljenja izplačala že nad Din 67,000.000.— na
odškodninah.

Izvršuje tudi vsakovrstna življenska zavarovanja kot
Generalno zastopstvo za kraljevino Srbov, Hrvatov
in Slovencev

OBČNE ZAVAROVALNICE ASSICURAZIONI GENERALI V TRSTU

ustanovljene leta 1831.

Ta družba razpolaga z garancijskimi fondi nad Din 2000 milijonov.
Tekom leta 1925 je izslavila 29.822 polic na življenje za kapital
preko Din 2000 milijonov. Družba je izza svojega ustanovljenja
izplačala na odškodni ah na Din 6000 milijonov.

Slovito „SPHINX“ kuhinjsko posodo, „BERNDORF“ jedilno orodje in ves
ostali pribor za kuhinje od navadne do najfinejše izpeljave kupite ugodno le pri

BREZNIK & FRITSCH

trgovina z železnino

Stritarjeva ulica štev. 7 — LJUBLJANA — Stritarjeva ulica štev. 7

Učiteljska Tiskarna v Ljubljani

Tiskarna je najmoderneje urejena in izvršuje vsa tiskarska dela od najpreprostejšega do najmodernejšega.

Tiska šolske, mladinske, leposlovne in znanstvene knjige. Ilustrirane knjige v eno-ali večbarvnem tisku. Brošure in knjige v malih in tudi največjih nakladah. Časopise, revije in mladinske liste.

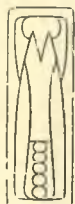
Okusna oprema ilustriranih katalogov, cenikov in reklamnih listov. Lastna tvornica šolskih zvezkov. Šolski zvezki za osnovne šole in srednje šole. Risanke, dnevniki in beležniki. — Cene zmerne.

Novo!

Risanje.

Novo!

Podrobni načrt za prvih 8 šolskih let.

**Solidno
blago**

PRAVI MALINOVEC

Limonov in oranžni sok

Sadne arome za nealkoholne
pijače

Esence za rum, konjak itd. itd.

**SRECKO POTNIK in dr.
LJUBLJANA**

Metelkova ulica 13

**Nizke
cene**

Tovarna pohištva I. I. NAGLAS

Telefon 196

Ustanovljena 1847

ZALOGA :
Kongresni trg
št. 12

LJUBLJANA

TOVARNA :
Trnovski pristan
št. 8-10

Prevzema in izdeluje v vseh slogih po lastnih ali danih načrtih, popolno opremo: vil, stanovanj, reprezentančnih prostorov, bank, uradov, hotelov, kavaren, barov, cerkvā, restavracij, šol, ladij, železnic itd. Priporoča svojo blazinasto pohištvo, prevlečeno z raznovrstnim pristnim usnjem, ♦♦♦♦ gobelinom, damastom itd. ♦♦♦♦ Prevzema vsa dekoracijska dela. — Pri izdelkih se jamči za okusno in naj-♦♦♦♦♦♦ solidnejšo izdelavo. ♦♦♦♦♦♦

M. PODKRAJŠEK, LJUBLJANA

Sv. Petra cesta 12 (vis-a-vis hotela Lloyd)

Velik in moderno opremljen salon za dame in gospode. Moderno friziranje. Specielno striženje dečje frizure. Barvanje sivih in drugobarvnih las v vseh barvah kakor tudi v modernih z „L'ORÉAL HENNE“ v POSEBNEM ODDELKU.

Električna masaža lica in manicure. Velika izbira modernih lasnih del.

STROJNOGRADBENA DELAVNICA

R. WILLMANN

Slomškova ulica 3 - LJUBLJANA - Slomškova ulica 3

Priporoča se za izvršitev vseh v strojno stroko spadajočih del. — Izdeluje različne vrste strojev za obdelovanje lesa in naprave žag z vodnim, parnim ter motornim obratom. — Prevzema projektiranje in opremo različnih mehaničnih naprav. — Izvršuje vsa v strojno stroko spadajoča popravila točno, solidno in po možnosti najhitreje.

JOSIP OLUP, Ljubljana

Stari trg šte. 2 (na vogalu)

priporoču manufakturno blago, obleke domačega izdelka, izvršene tudi po naročilu. Najnižje cene. Prodaja tudi NA OBROKE proti garanciji. — Priporoča razven tega tudi svojo dobroznano GOSTILNO „POD TRANČO“, kjer se točijo vedno pristna najboljša dolenjska in ljutomerska vina.

M. AMBROŽIČ in dr.

manufaktura na veliko

LJUBLJANA, Dunajska c. 28

RIBA

specijalna trgovina vsakovrstnih rib in divjačine.

LJUBLJANA, Gradišče 7 - Tel. št. 584.

Sveže ribe vseh vrst vsaki dan. - Lastna hladilnica.

TVORNICA PERILA

TVORNICA PERILA

M. ALEŠOVEC

LJUBLJANA - Cankarjevo nabrežje 1 - LJUBLJANA

Perilo za ženske, moške in otroke. Opreme za neveste.

Specijaliteta: raznovrstne kombinacije v perilu.

Stara tovarna nogavic in pletenin
USTANOVLJENA LETA 1888.

M. FRANZL & sinovi

Lastnik: FELIKS FRANZL

LJUBLJANA, Privoz 10

Poštni predal 44 — Telefon štev. 425

Prvo kranjsko

IZDELOVANJE PREŠITIH ODEJ

z električnim obračom

LASTNIK:

JOS. HUDOVERNIG

Ljubljana, Kolodvorska ul. 12

Strojno pletenje

TILKA GNJEZDA

Ljubljana, Turjaški trg štev. 6

Izdelovanje vsakovrstnih pletenin, kakor: nogavic, spodnjih majc,
volnenih jopc, oblekc, čepic i. t. d.

SOLIDNO DELO.

KONKURENČNE CENE.

SLOVENIA-TRANSPORT

d. z o. z.

LJUBLJANA, Miklošičeva c. 36

TEL. 723.

TEL. 723.

obavlja vsa v špedicijsko stroko
spadajoča dela, prevoze, carinje-
nja, preselitve, vskladiščenja, etc.

CARINSKO POSREDNIŠTVO

JUST PIŠČANEC

LJUBLJANA, Miklošičeva c. 36

obavlja vsa v carinsko stroko
spadajoča opravila, kot: izvozno,
uvozno, prevozno carinjenje, re-
kurze, reklamacije.

PO NAJNIŽJIH CENAH!

DELNIŠKA PIVOVARNA LAŠKO

priporoča svoje priznано najboljše izdelke:

Marčno, Dvojno marčno, Eksportni ležak
~~~~~ in Porter ~~~~~

I. BRAJER LJUBLJANA
Turjaški trg šte. 1 (Breg)

Prodaja vseh vrst čevljev lastnega izdelka. - Specijaliteta: gojarice, lovski in sportni čevlji.

ANTON SCHUSTER, LJUBLJANA

Mestni trg šte. 25

NOVOSTI MANUFAKTURNEGA IN MODNEGA BLAGA

M. URBAS LJUBLJANA, Slomškova ul. 3
— poleg mestne elektrarne —

Izdelovanje in export pristnih klobas v vsaki množini

TVRDKA H. KENDA

Vam nudi po konkurenčnih cenah modno blago vsake vrste
v nedosegljivi izberi.

Celjska posojilnica d. d. v Celju Stanje hranilnih vlog nad Din 50.000.000
Stanje glavnice in rez. nad „ 4.000.000

— v lastni palači Narodni dom —

Sprejema hranilne vloge na hranilne knjižice in tekoči račun ter jih
izplačuje točno in nudi za iste najboljše obrestovanje in največjo
varnost. Izvršuje vse bančne posle. Kupuje in prodaja devize in valute.

PODRUŽNICA V ŠOŠTANJU NA GLAVNEM TRGU

I. ŠUTEJ & Co., LJUBLJANA
lesna trgovina in industrija

Trgovska Banka

d. d.

————— LJUBLJANA —————

Dunajska cesta štev. 4

(V LASTNI STAVBI)

Brzjavi: Trgovska

Telefon št. 139, 146 in 458

Kapital in rezerve
preko Din 20,000.000

Podružnice:

Kamnik, Konjice, Maribor, Novo mesto
Ptuj, Rakek, Slovenjgradec,
Prevalje

Izvršuje vse v bančno stroko spada-
joče posle najtočneje in najkulantneje

Pivovarna „UNION“ v Ljubljani

priporoča svoje izborne izdelke, kakor :

**dvojno marčno in Herkules pivo
v sodčkih in steklenicah
Izdeluje tudi prvovrstni kvas in špirit**

**Združene papirnice Vevče, Goričane in Medvode d. d.
LJUBLJANA**

Tvornice papirja :
Vevče, Janezija, Goričane

Tvornice lesovine :
Medvode, Vevče, Goričane

Tvornice celuloze :
Goričane

Hidroelektr. centrale :
Fužine pri Ljubljani

Mesečna produkcija 1,000.000 kg. vsakovrstnih papirjev.

Komercijelna in tehniška Centrala :
VEVČE p. D. M. v POLJU

Zastopstva: Zagreb, Beograd, Sarajevo, London, Trst,
Solun, Carigrad in Hamburg

Največja papir proizvajajoča industrija Kraljevine S. H. S.

**ZAHTEVAJTE
POVSOD:**

BATTLE AXE
JAMAICA RUM
BAKER'S TEA

A. A. Baker & Co., London E. C., Ljubljana

MODERNA KOŽUHOVINA!

Lastna tvornica za STROJENJE IN BARVANJE,
krzna SHRAMBA, popravila in obnove

P. SEMKO, krznarski mojster
Ljubljana, Turjaški trg št. 1

Nogavice

Nogavice

vezenine

Parfumerije

čipke

usnjati izdelki

DMC predmeti

potovalni kovčegi

Najnižje cene!

dežniki.

GASPARI & FANINGER nasl.

SLAVKO ČERNETIČ

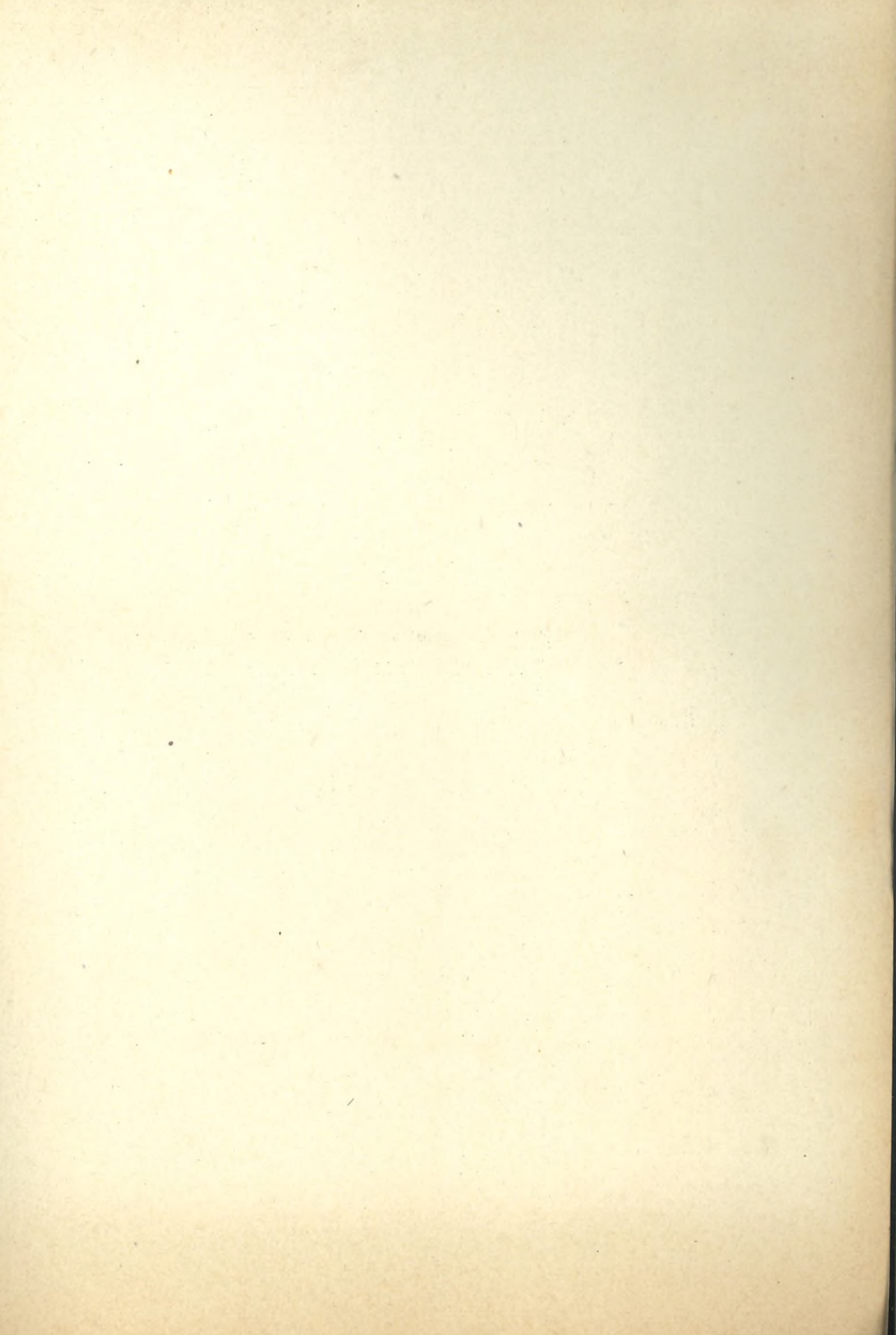
moda, galanterija, perilo

MARIBOR, Aleksandrova cesta št. 23

A. KAJFEŽ - KOČEVJE

Lesna industrija, parna žaga in veletrgovina z vinom. Lastna skladišča na ŠUŠAKU.

Restavracija in prenočišča : LJUBLJANA, Florijanska ulica št. 4
TVRDKA USTANOVLJENA LETA 1858.

Založba: Vougoslave Express Réclame Company
d. z o. z. v Ljubljani. — Tiskarna „Edinost“ v Trstu.